ГРАЂАНСКИ СУДСКИ ПОСТУПАК
О УСТРОЈСТВУ СУДОВА И ЊИХОВОЈ НАДЛЕЖНОСТИ, 1920.

Садржај

Неколико речи о овој књизи

Увод. Значај Грађанскога Судскога Поступка и његова деоба. Извори и књижевност

ГЛАВА ПРВА

О Устројству Судова

ОДЕЉАК ПРВИ

Општа начела о судској власти

§ I Начело поделе власти

§ II карактерне црте судске власти

ОДЕЉАК ДРУГИ

О устројству (организацији) судова

§ I Начело поделе власти

§ II Карактерне црте судске власти

§ III Преглед устројства судова

I Редовни судови

1. Првостепени судови

2. Апелациони Суд

3. Касациони Суд

II Изузетни судови

1. Општински судови

2. Избрани судови

3. Трговачки Суд у Београду

§ IV О судијама и осталом судском особљу

I Судије редовних судова

А. Под којим условима може неко бити судија

Б. Постављање судија

В. Положај судија

II О судијама изузетних судова

1. Трговци судије

2. Судије у општинским судовима

3. Судије у избраном суду

III О судским чиновницима који нису судије

§ V О правозаступницима

А. Под којим условима може неко постати правозаступник

Б. Постављање правозаступника

В. Права правозаступника

Г. Дужности правозаступника

Д. Дисциплина над правозаступницима

Е. Привремено удаљавање од правозаступничке радње

Ђ. Престанак права на правозаступништво

И. Заступање од стране лица која нису правозаступници

З. Државни правобранилац

§ VI Стални правнички одбор

ГЛАВА ДРУГА

О Надлежности Судова

Опште примедбе

ОДЕЉАК ПРВИ

О разним врстама тужби

§ I Врсте права

§ II Врсте тужби

ОДЕЉАК ДРУГИ

Општа правила о надлежности

§ I Општи појмови

§ II Две врсте надлежности и њихово упоређење

ОДЕЉАК ТРЕЋИ

Детаљна правила о апсолутној и релативној надлежности

§ I Апсолутна надлежност

Прва категорија судова: нередовни судови

А. Апсолутна надлежност општинских судова

Б. Апсолутна надлежност Београдскога Трговачкога Суда

В. Апсолутна надлежност изабранога суда

Друга категорија судова: редовни судови

А. Првостепени судови

Б. Апелациони Суд

В. Касациони Суд

§ II Релативна надлежност

I Правило: Actor sequitur forum rei

У опште о овом правилу

а Објашњење овога правила

б Примена правила: Actor sequitur forum rei

II Изузеци од правила: Actor sequitur forum rei

А. Изузеци који се тичу стварних права

Б. Изузеци који се тичу тражбених права

В. Остали изузеци

ОДЕЉАК ЧЕТВРТИ

О сукобу због надлежности код грађанских судова

а Позитивни сукоб

б Негативни сукоб

Сукоб између власти разних категорија

УНВ. БР.
886

ГРАЂАНСКИ СУДСКИ ПОСТУПАК

ПРЕДАВАЊА НА ПРАВНИЧКОМЕ ФАКУЛТЕТУ

Живојина М. Перића и Д-ра Драгољуба Аранђеловића
ПРОФ. ПРАВА НА УНИВЕРЗИТЕТУ

ПРВИ ДЕО:

О СУЂЕЊУ

ПРВА КЊИГА:

О УСТРОЈСТВУ СУДОВА И ЊИХОВОЈ НАДЛЕЖНОСТИ

БЕОГРАД.
ИЗДАВАЧ: КЊИЖАРА ГЕЦЕ КОНА
1 Кнез Михајлова улица 1
1920.

II 886
НРС НАРОДНА СКУПШТИНА БИБЛИОТЕКА Београд

Неколико речи о овој књизи.

Овде, у овој књизи, јесте један део наших предавања из Грађанскога Судскога Поступка на Правничкоме Факултету Београдскога Универзитета одржаних још пре Великога Рата (1914.—1918.). Предавања смо држали сукцесивно. (Најпре, првопотписани, а, затим, кад је он отишао на Катедру Грађанскога Права, Катедру Грађанскога Судскога Поступка примио је на себе другопотписани).

Ова, прва, књига садржи објашњење правила о Устројству Судова и о њиховој Надлежности. Друга књига, коју се надамо, такође, издати ускоро, обухватиће објашњења о Судском Поступку у ужем смислу и о Доказима, и тиме ће бити завршено излагање о првој фази Грађанскога Судскога Поступка, о Суђењу (Erkenntnisstadium). Што се друге и последње фазе тога Поступка тиче, а то је Извршење Одлука Судских (Executionsstadium), ми смо од тога већ издали једну књигу, 1912. год., и остаје нам да издамо још једну, другу и последњу, па да будемо готови и са том фазом Грађанскога Судскога Поступка.

Своја предавања, у овој књизи коју предајемо јавности, ми смо, у приличној мери, допунили, доводећи их, у исто време, у склад и са новим законима донесеним после тих предавања. Приметићемо да су датуми свих српских закона овде наведених, и, у опште, сви датуми који се у књизи налазе, по Старом Календару, све до дана када је, и код нас, уведен Нови Календар (в. Закон о Изједначењу Старог и Новог Календара од 10. Јануара 1919. год.).

На крају ових својих неколиких речи, сматрамо за дужност изјавити своју усрдну захвалност признатоме београдском књижару - издавачу, Г. Геци Кону, на његовој готовости да нам омогући издање ових наших предавања.

У Београду,
17. Јула 1920. год.

Ж. М. Перић
Др. Драг. Аранђеловић

ГРАЂАНСКИ СУДСКИ ПОСТУПАК

ПРВИ ДЕО:

СУЂЕЊЕ.

УВОД

ЗНАЧАЈ ГРАЂАНСКОГА СУДСКОГА ПОСТУПКА И ЊЕГОВА ДЕОБА. — ИЗВОРИ И КЊИЖЕВНОСТ.

1. — Као што је познато, објективно право или законодавство јесте скуп прописа (правних норама) којима се утврђују (консакрирају) субјективна права појединаца, то јест овлашћења призната појединцима у циљу одређивања и гарантовања њиховога *положаја* (статуса) у друштву и држави и у циљу задовољења њихових *животних потреба*. У правној науци дискутује се о карактеру субјективнога права, али ми не можемо овде улазити у ту дискусију, пошто се о њој говори у материалном праву. Ограничићемо се само на то да кажемо да, по нашем схватању, субјективно право заслужује то име само онда ако је оно *обезбеђено* (санкционисано). У данашњим државама, пак, ту обезбеду даје *тужба* (actio Римскога Права), то јест овлашћење дато појединцима да се, за *констатовање* и *реализање* свога угроженога или повређенога права, могу обратити надлежној државној власти. Где те санкције нема, нема ни субјективнога права. Тиме се и разликује једно субјективно право од моралних прописа, чија санкција лежи једино у вери (религији) и савести појединаца. На средини између субјективнога права и моралних обавеза стоји т. зв. *природна обавеза* (obligatio naturalis), која није санкционисана тужбама и са те тачке гледишта приближава се моралним прописима, али чије драговољно испуњење се не може натраг потраживати (§ 902. Грађ. Зак.), и са тога разлога опет приближава се субјективном праву. Број ових обавеза врло је мали у данашњем праву (н. пр. обавеза из усменога обећања поклона: § 564. Грађ. Зак.), за разлику од Римскога Права у коме је број тих обавеза био већи.

Имајући једно субјективно право које му је угрожено или повређено, појединац на основу свога права на тужбу може се обратити државној власти за заштиту. Како ће при тражењу те

заштите ималац једнога права поступити, шта све мора учинити, и он, тражећи заштиту, и његов противник, не признавајући право тужиоца, као и суд од кога се заштита тражи, одређено је у свакој држави нарочитим правним прописима који у скупу своме сачињавају *Право Грађанскога Судскога Поступка*. Према томе, кад је реч о субјективном праву, онда имамо да разликујемо две науке (о субјективном праву): једна се бави *материалним објективним правом* које нормира постанак и садржину субјективних права, и та наука се назива Наука о Приватном Праву (чији је најважнији део Грађанско Право), а друга *формалним субјективним правом* које нормира: како се субјективна права штите и остварују (реализују) код државних власти у случају њиховога непризнавања односно њихове повреде, и то се право назива *Процесним Правом*, а наука о њему Наука о Процесном (Формалном) Праву.

Како материално право, ако његова заштита и остварење (реализовање) није огарантовано формалним правом, не би у самој ствари имало практичнога значаја и смисла, то се онда лако увиђа велики значај Грађанскога Судскога Поступка. Из историје људских односа зна се да је субјективно (материално) право добило своју праву вредност тек онога момента када је оно, стварањем формалнога права, добило своју пуну санкцију. Једно субјективно (материално) право које није заштићено тужбом у ствари и није право, а и онда када се та санкција не може да оствари или се тешко остварује, право има врло малу вредност.

Из свега овога види се велика важност добре организације оне државне власти која је позвана да штити угрожена права, и оних правних прописа (формалнога права) који треба да регулишу како се до заштите угроженога или повређенога права код надлежних власти долази.

2. — Судски поступак који нас учи кроз које фазе наше угрожено или повређено право има да прође до свога признања и до свога реализовања, на првом месту, дакле, упознаје нас са *влашћу* којој је стављено у дужност да констатује ко у једном спору има право, упознаје нас, другим речима, *са устројством (организацијом) судске власти*.

Али, то није доста знати којој власти треба се обратити за заштиту својих права: судска власт не може, по своме устројству, бити вршена само од једнога човека или само од једнога надлештва у целој земљи. Она мора бити подељена и на више људи и на више

надлештава. Отуда потреба за онога који има да апелује на судску власт да зна коме од њених представника — пошто ових има више — треба да се обрати, другим речима, да зна *који ће суд* односно *судија* бити *надлежан* да његов спор расправи. Дакле, као друго питање које имамо у Грађанском Судском Поступку да третирамо то је питање *о надлежности (компетенцији) судској*.

Тиме што смо утврдили који суд треба наше право да заштити нисмо још постигли свој циљ. Ми имамо, осим тога, још да знамо и какве *формалности* ваља испунити па да суд може са сигурношћу да констатује на којој се страни налази право. Пресуђењем спора тежи се ка изналажењу истине, и стога је нужно да се прикупе сва дата потребна за то изналажење. Та дата могу се изнети и доказати само извесним редом и начином које закон прописује. Према томе, Грађански Судски Поступак упознаје нас и са самим *судским поступком (процедуром)* у ужем смислу, т. ј. са формалностима које морамо да испунимо па да до свога права дођемо

Грађански Судски Поступак показује нам, даље, на који начин можемо своја права утврдити т. ј. помоћу којих *доказа* можемо судије убедити о постојању свога права.

И, најзад, у Процесном Праву излажу се и прописи *о извршењу одлука судских* које осуђено лице не би хтело добровољно испунити.

Пошто смо тако показали укратко садржину Науке о Грађанском Судском Поступку, сада ћемо изнети кога ћемо се реда држати у детаљном излагању исте Науке. Целокупан материал биће подељен у два дела. У првом делу, *суђење*, биће говора: а) о устројству (организацији) судске власти, б) о надлежности (компетенцији) судске власти, в) о суђењу и доношењу судских одлука и г) о доказима. У другом делу третираће се питање *о извршењу судских одлука*. (Ми мислимо да један добар и потпун Законик о Грађ. Суд. Поступку треба да садржи прописе за оба ова дела формалнога права, дакле и прописе *о суђењу* као и о *извршењу*. Када је прописима о устројству судова и о њиховој надлежности задатак да огарантују материална права, онда је логично да Законик о Судском Поступку обухвати и прописе о извршењу. О овоме се, мало даље, говори опширније). Напомињемо да смо, од овога другога дела Грађанскога Судскога Поступка, већ издали прву књигу, 1912. год., а другу и последњу књигу издаћемо кад дође на ред.

Наш Законик о Поступку Судском у Грађанским Парницама говори о надлежности, поступку (процедури), доказима и о извр-

шењу судских одлука а о устројству судова не говори. Ако се Грађански Судски Поступак сматра једино као наука о формалностима кроз које има да прође наше право од свога оспорења па до свога оснажења, онда у Грађанском Судском Поступку не треба говорити ни о надлежности ни о доказима. Ако се је, дакле, наш Законодавац од 1865. год., када је донесен Грађански Судски Поступак, био ставио на то гледиште, он је онда требао да нормира само Судски Поступак у ужем смислу (процедуру), то јест: суђење и извршење. Али, он се није ставио на то гледиште, пошто у Законику од 1865. год. (20. Фебруара), малочас наведеном, он говори и о надлежности и о доказима за које се не може рећи да сачињавају део оних формалности које се називају Судским Поступком (процедуром) у ужем смислу. Он је, дакле, мислио да у томе Законику изнесе сва правила потребна за заштиту и реализовање наших права, и кад је тако ову ствар схватио, он је био дужан да говори и о устројству судова, јер говорити о поступку пред једном влашћу а не знати организацију ове то је показати се с једне стране недоследан а с друге стране оставити дело недовршено, крње. Зато смо мишљења да би у кодекс судскога поступка требали унети и онај први део, о устројству судова, те бисмо тако имали груписане све одредбе које морамо знати, ако хоћемо да са успехом тражимо заштите за своја приватна права. Истина, сама реч: судски поступак има, може бити, и сувише узак значај да би се она могла односити и на устројство судова. Тако је, ако се нема у виду сам циљ једнога таквога законика. Али кад се овај циљ има на уму — а он се састоји у томе да нам се пружи могућност за успешно призивање власти у помоћ ради заштите наших приватних права — онда је реч: судски поступак подесна и обухвата све четири поменуте партије. Судски поступак нам показује како треба *да поступимо*, кад имамо с киме какав приватно-правни спор.

Може се приметити овде још и то да, по суштини својих одредаба, организација судова спада у Јавно Право, док је судски поступак санкционисање субјективних приватних права. Ова је примедба у толико тачна што она добро карактерише закон о организацији судова. Али, о томе није реч: ми немамо овде да класирамо законе по њиховој природи и садржини већ једино да изложимо прописе који су донесени ради обезбеде наших приватних права. Са овога гледишта ништа нам не смета та околност што је закон о устројству судова један закон из области Јавнога Права. У осталом, ваља знати да, у главном, и сама правила о поступку

судском тангирају јавни поредак и због тога се не могу мењати вољом појединаца, а такви прописи долазе у опсег јавнога права. Тако, н. пр., правила о апсолутној надлежности судова не могу се реметити приватно-правним погодбама: та правила имају везе са устројством судова и она се не би могла повредити а да се у исто време и ово, т. ј. устројство судова, не повреди.

На тај начин, осим законика о поступку судском, ми имамо у овом раду да говоримо и о оним законима који се тичу устројства судова, будући су ти закони специјални, засебно од Законика о Судском Поступку донесени. Ови закони су у већем броју и често су се, више мање, мењали. Апстрахујући *основна правила* о судском устројству која, као апсолутно нужна гарантија наших приватних права, не смеју се, без велике опасности по мир и ред у Држави, напуштати, закони о устројству судова често се иначе мењају према политичким потребама појединих режима, па тако је и код нас бивало. Разуме се да овај разлог за промене у судском устројству не треба никад да има вредности, јер кад се судска организација мења с погледом на политичке циљеве, онда то може само бити на штету правне заштите појединаца.

3. — Извори за наш Грађански Судски Поступак. а) Закони:

1. Грађански Судски Поступак од 21. Октобра 1853. год.;

2. Грађански Судски Поступак од 12. Фебруара 1860. год.;

3. Грађански Судски Поступак од 20. Фебруара 1865. год.;

4. Закон о Извршењима од 14. Јула 1898. год., који је унесен у текст Грађанскога Судскога Поступка од 1865. год.;

5. Закон о Изменама и Допунама истога Поступка од 17. Јануара 1900. год. (мешање у спор), од 26. Јануара 1901. год. и од 22. Децембра исте године;

6. Закон о Устројству Судова од 20. Фебруара 1865. год.;

7. Измене, Допуне и Замене у овом последњем Закону од 16. Новембра 1866. год. (зб. 30., стр. 457.), од 17 Априла 1890. год. (Зб. 46. стр. 348.) и од 28 Новембра 1895. год.;

8. Закон о Устројству Трговачкога Суда од 12. Децембра 1859. год.;

9. Закон о Допуни и Замени у овом последњем Закону од 8. Јануара 1869. год. (зб. 22., стр. 13.), од 17. Априла 1890. год. (зб. 46., стр. 459.) и од 30. Децембра 1895. год.

10. Законодавно Решење од 22. Јануара 1860. год. (зб. 13., стр. 8.) § 3. (о обезбеди тражбина по трговачким пословима);

11. Закон о Општинама од 21. Марта 1902. год. враћен у живот Уставом од 5. Јуна 1903 год., са доцнијим изменама и допунама (једна од важнијих измена и допуна јесте она од 22. Децембра 1903. год.);

12. Закон о Црквеним Властима Источно-Православне Цркве од 27. Априла 1890. год. (где се налазе одредбе о саставу, надлежности и функционисању духовних судова);

13. Устав од 5. Јуна 1903. год.;

14. Закон о Среским и Градским Судовима од 28. Фебруара 1911. године.;

15. Закон о Стецишном Поступку од 17. Марта 1861. год.;

16. Закон о Другом Одељењу Нишкога Првостепеног Суда од 16. Јуна 1884. год., (зб. 40., стр. 348.);

17. Закон о Првостепеним Судовима у В. Градишту, Петровцу и Краљеву од 4. Септембра 1907. год.;

18. Уредба о Уређењу Судова и о Судском Поступку у Присаједињеним Областима Старе Србије (области присаједињене Краљевини Србији Букурешким Уговором о Миру од 28. Јула — 10. Августа 1913. год.) од 17. Фебруара 1914. год.;

19. Закон о Судијама од 4. Марта 1911. год.;

20. Закон о Привременом Попуњавању Чиновничких Места за време Рата од 31. Марта 1916. год. (издат у Солуну);

21. Закон о Јавним Правозаступницима од 15. Јуна 1865. год., са Изменама и Допунама од 30. Септембра (зб. 24., стр, 12.) и од 30. Новембра (зб. 24. стр. 11.) 1871. год. и од 15. Октобра 1896. год.;

22. Закон о Административној Подели Земље од 17. Априла 1890. год. (зб. 46., стр. 457.), са Изменама и Допунама од 24. Јануара 1900. год. (зб. 55., стр. 90.) и од 19. Фебруара 1902. год. зб. 57., стр. 89.).

23. Закон о Чиновницима Грађанскога Реда од 15. Фебруара 1865. год. (са доцнијим изменама и допунама).

б) Књижевност:

1. А. Ђорђевић, Теорија Грађанског Судскога Поступка, две књиге, Београд, 1891. год.;

2. Поједини чланци из области Грађанскога Судскога Поступка у правним часописима: Правди, Пороти, Српском Правнику, Праву, Бранићу, Полицијском Гласнику, Гласу Права Судства и Администрације, Архиву за Правне и Друштвене Науке. Видети још правну библиографију од Гојка Никетића, у којој се налазе наведене расправе и чланци из Правне Науке и правне праксе, штампани не само у правним часописима већ и у другим повременим списима;

3. Нова Збирка Начелних Одлука Одељења и Општих Седница Касационог Суда од Ст. Максимовића, адвоката, у четири књиге, Пожаревац (последња, четврта, књига, штампана 1899. год.);

4. Грађански Судски Поступак Краљевине Србије протумачен одлукама Државнога Савета и опште седнице и одељења Касационога суда од Гојка Никетића, Београд 1914. год.;

5. Трговачки Законик и Стецишни Поступак Краљевине Србије протумачени одлукама опште седнице и одељења Касационог Суда, од Гојка Никетића, Београд 1914. год.;

6. Збирка чланака Димитрија Калајџића у његовој књизи: „Поуке и обавештења“ (чланци оштампани из „Полицијскога Гласника“);

7. Збирка Одлука Државног Савета, прикупио и средио Мил. Вукићевић, секретар Државног Савета, Београд 1908. год.;

8. Изводне Одлуке Опште Седнице и Одељења Касационог Суда 1866.—1878. год., по Забелешкама Др. Николе Крстића средио Гојко Никетић (Споменица Д-ра Николе Крстића, издање Српске Краљевске Академије Наука);

9. Грађански Судски Поступак протумачен начелним одлукама опште седнице Касац. Суда и одељења с одлукама управних власти. Глава осамнаеста: О извршењу пресуде, у „Полицијском Гласнику“ год. 1904. — Од Св. Јањића.

ГЛАВА ПРВА.

О УСТРОЈСТВУ СУДОВА

Ову прву Главу поделићемо на два одељка. У првом ћемо изнети *општа начела о судској власти*, а поглавито говорићемо, разуме се у кратким потезима, о положају те власти у држави и о њеном односу са осталим властима. У другом одељку говорићемо специално *о судском устројству*.

НРС НАРОДНА БИБЛИО Београ

ОДЕЉАК I

Општа начела о судској власти

§ I Начело поделе власти

1. — У уставним државама, било монархијама било републикама, примењено је начело поделе власти у том смислу да једна државни власт не може вршити послове друге државне власти. Питање је дискутовано каква је основна подела државне власти. По једном мишљењу, које се базира на учењу Монтескиевом и на енглеском јавном праву, три су власти у држави: законодавна, извршна и судска. По другом, које и ми делимо, у држави постоје само две власти: законодавна и извршна (егзекутивна), то јест, власт која доноси законе и власт која их извршује. Јер, заиста, државна власт може се манифестовати на два начина: доношењем закона и извршењем закона. Према томе, судска власт није нека трећа власт у држави, према законодавној и извршној, него један део извршне власти. Изгледа да и наш Устав сматра судску власт као део извршне власти, јер се у чл. 146. Устава прописује да се правда изриче „у име Краља," дакле у име шефа извршне власти. На тај начин, извршна власт се дели на управну власт (административну), која извршује законе из области јавнога права, и на власт судску која извршује законе из области приватнога права и законе кривичне.

2. — Ма да је судска власт један део извршне власти, опет онај врховни орган коме је поверена дужност извршења закона, то јест шеф извршне власти (владалац или председник републике), не може да извршује и законе из области приватнога и кривичнога права, не може, другим речима, да расправља ни грађанске ни кривичне спорове. Слобода грађана, па дакле и напредак у друштву, не би се могли сложити са таквом политичком организацијом у којој би шеф извршне власти вршио судске послове, у којој, дакле, административна и судска власт не би биле једна од друге одвојене. На првом месту, шеф извршне власти, ако би у његове атрибуције била стављена и судска власт, могао би приликом извршења одлука које би у својству судске власти донео, мењати те одлуке, пошто над њим не би стајала никаква виша, контролна, власт. Осим тога, како је извршна власт политичке природе, то би се она често у вршењу правосуђа могла руководити и обзирима политичким. Стога у интересу доброга правосуђа, и у интересу слободе појединаца, шеф извршне власти делегира[1]) независним органима дужност расправљања грађанских и кривичних спорова. И у овом систему постиже се, на тај начин, потпуна независност судова, и није потребно, ради тога, сматрати судску власт као трећу власт у Држави и усвојити једну деобу која није ни логична ни оправдана, као што смо горе показали (E. Garsonnet, *op., cit.*, p. 11. et suiv.).

§ II. Карактерне црте судске власти.

1. — Као што смо напред казали, судска власт у држави то је она власт која има да расправља сукобе међу правима појединаца и да извиђа и суди кривична дела. Осим тога, судску власт врше и они органи који имају да расправљају спорове између појединаца и Државе као власти (puissance publique) т. ј, тако зване *административне спорове* (le contentieux administratif): ове спорове расправља код нас Државни Савет као највиши административни суд који, у последњем степену, суди и о факту и о праву (чл. 144., тач. 6., 12. и 13. Устава Краљ. Србије од 5. Јуна 1903. год.) Међутим, спорове између државе као приватно-правнога лица и појединаца суде исти судови који суде спорове између појединаца

[1]) В. код E. Garsonnet, *Précis de procédure civile*, p. 17, у овом смислу одговор председника Париског Парламента, De Bellièvre, Лују XIII., у процесу војводе De la Valette. В. Сл. Јовановић, *Уставно Право*, стр. 304.

(В. ближе о овом двојном својству државе у студији Др. Д. Аранђеловића, *Одговорност државе и чиновника према трећим лицима*, стр. 27. и. даље.

2. — Судска власт је одвојена од *законодавне* и од *управне* власти.

I. Она је одвојена од законодавне власти. а) На првом месту, законодавна власт не може да врши судске послове. Наша права би била у опасности, ако би законодавац могао сам своје законе извршивати. Не би било тада никаквих правних гарантија, јер не би било никаквих сигурних и сталних правила. Законодавац би, при решавању конкретних спорова, могао мењати законе, пошто има власт да законе доноси, мења их и укида. Овде се у свој својој снази истиче опасност сједињења у једним и истим рукама и законодавне и извршне власти. Јер законодавна власт доноси законе у интересу друштва и појединаца, и кад се ти закони не би извршивали, онда не би било никакве користи ни доносити их. Зато законе треба да извршује једна власт којој је то искључива дужност и која није овлашћена да их мења нити укида. Ако би и извршење закона било у надлежности законодавне власти, онда би она могла, специално за известан конкретан спор, изменити закон који постоји и донети неки други закон, што значи да бисмо тада били у царству самовоље а не закона. (В. код Marquis de Vareilles-Sommières, декана Католичкога Правничкога Факултета у Лиону, *Les principes fondamentaux du droit*, p. 226 et suiv критику разлога изнесених у корист одвојености законодавне и извршне власти; в. и Georges Picot, *La Réforme judiciaire*, Revue des deux Mondes, 1881, 1er janvier, p. 132 et 133). Није довољно, за потпуно одвајање судске власти од законодавне, само то да законодавна власт не може расправљати кривичне и грађанске спорове већ још она не сме да *врши ни утицај на судове*, а то би било кад би она постављала судије за извесно време по истеку кога би њихове функције престајале, или, кад би имала право да судије смењује. У првом случају, судије би водиле рачуна о расположењу законодавне власти од које зависи њихов поновни избор, а у другом то би исто радиле, да би сачувале своје место. У Француској, истина, Конгрес (Комора и Сенат у заједничкој седници) бира Председника Републике, који опет поставља судије, али, како судије уживају непокретљивост (инамовибилитет), то законодавна власт не може ни тим путем т. ј. бирањем шефа државе утицати на судове.

У Швајцарској, Савезни Суд бира се на време законом одређено од стране законодавнога тела, т. ј. Савезне Скупштине

(l'Assemblée Fédérale), која се састоји из две секције или савета, и то из Народнога Савета (Nationalrat) и Савета Контона (Ständerat).[1]) Остављајући на страну непристрасност Швајцарске Савезне Скупштине која је, одмах чим је овај начин постављања тих судија уведен, свој глас дала за најбоље правне зналце и најчеститије људе, систем овај садржи у себи ипак опасности које неминовно прате све сличне институције.

Изузетно законодавна власт суди извесне кривице или их само ислеђује. То је онда када се тиче оптужбе министара. У Француској, Председника Републике може оптужити само Комора (la Chambre des Députés) а суди му Сенат (чл. 12. Уставнога Закона од 16. Јула 1875 год. по н. к.)[2])

Код нас, министрима суди Државни Суд, састављен из чланова Државнога Савета и Касационога Суда (в. Закон о Министарској Одговорности од 30. Јануара 1891 год.) а оптужује их Народна Скупштина. б) Судска власт нема, тако исто, право да се меша у *законодавне послове*. Она има само да примењује законе донесене од стране законодавца, она не може ни из каквог разлога стати на пут њиховом извршењу нити их мењати или допуњавати. Да прегледамо у кратко оба ова случаја. 1) Најпре, кажемо, *судска власт е сме стати на пут извршењу закона*. Пример старих француских парламента у овом погледу је класичан: ти парламенти, и ако су они били само судска власт, често су себи присвајали и власт законодавну. Данас таквих покушаја, на сваки начин, нема и неће бити од стране судова. О чему би могло бити говора то је о појединачном отказу послушности, код судске власти, одлукама власти законодавне, а то је оно што се у француском праву зове déni de justice. Такав поступак од стране једнога суда био би, код нас, кажњив по § 120. Казн. Законика који овако гласи „Судија или чиновник који има власт да суди, ако ма под каквим изговором, па макар и што је и закон нејасан, и што о случају правила нема,

[1]) В. Устав Швајцарске Републике од 29. Маја 1884 год. по н. к.; F. R. Dareste et P. Dareste, *Les Constitutions modernes* t. I, éd de 1910, p. 536.

[2]) Председник Републике одговоран је само у случају велеиздаје (la haute trahison): чл. 6. Уставнога Закона од 25. Фебруара 1875. год. по н. к. (F. R. Dareste et P. Dareste, op. cit., t I p. 11).

По истом члану, Сенат може бити, декретом Председника Републике донесеним у министарском савету (rendu en conseil des ministres), преображен у суд (la cour de justice) за суђење ма кога лица оптуженога за дело напада на сигурност државе (attentat commis contre la sûreté de l' Etat).

ни на опомену своје претпостављене власти неће, кад је дужан, да суди страни, која то захтева, моћи ће се казнити новчано до сто талира, а по важности предмета и упорства лишењем звања.“ Судови не могу не вршити законе ни по том основу што би закони били противни Уставу, а ово значи да судови немају власт да оцењују да ли су закони саобразни или не Уставу. Овако је бар у у Европи. Ово додајемо стога што Савезни Суд у Сједињеним Државама у Северној Америци има ову власт, а она му је дата зато да би се очувала државно-правна веза међу појединим државама у саставу Савеза, која би веза могла бити порушена, ако би те државе доносиле законе противне своме међусобном уговору т. ј, противно Општем Уставу Сједињених Држава. (B. F. R. Dareste et P. Dareste, *Les Constitutions modernes*, t. II, éd. de 1910, p. 409 et 410: Sect. I et II du chap. III de la Constituion des Etats-Unis d' Amérique du 17 septembre 1787). И иначе у тој савезној држави судови имају власт да цене уставност закона. (В. код С. Јовановића, *Основи Правне Теорије о Држави*, друго прерађено и проширено издање, 1914., стр. 201. и 202. пример наведен у том смислу за државу New-Jersey). 2) *Судска власт*, рекли смо даље, *не може доносити нове законе, ни који постоје укидати нити преиначавати односно допуњавати*. Ова примедба нарочито вреди за *начелно тумачење закона*: и то је судовима забрањено, јер би то било вршење законодавних послова на један посредан начин. У Француском Законодавству изречно је, законима из доба Револуције, ускраћена власт судовима да доносе arrêts de réglement. Начелно интерпретирање закона припада само законодавној власти. Ово правило, које је не само у складу са принципом поделе власти већ је још корисно и по добар напредак у судству, пренебрегнуто је код нас, а у интересу једнообразности у судској јуриспруденцији, Законом од 28 Новембра 1895. године којим је измењен и допуњен § 16. Зак. о Устројству Касац. Суда.

II. Судска власт је, као што смо казали, један део извршне власти, али је она као таква *одвојена* од другога дела те власти, од *власти управне* (административне). В. чл. 146. одељак трећи Устава од 5. Јуна 1903. год. Ова одвојеност значи да судска власт не може вршити управну власт, као год што ни управна власт не може вршити судску власт. Према овоме, на првом месту, судови не могу отправљати послове *активне администрације* (н. пр., издавати наредбе за чување јавнога реда, за чување народнога здравља, о отварању школа, вршити разрез пореза и прореза и т. д.). Такви

акти судске власти били би непосредна повреда Устава. На другом месту, судови не могу расправљати *административне спорове*, чије суђење долази у надлежност других власти, а над којим властима стоји као последња инстанција Државни Савет (чл. 144. тач. 6., 12. и 13. Устава). Тешкоћа се само састоји у томе што није лако одвојити административне спорове од обичних приватно-правних спорова (спорова грађанских). Не улазећи детаљније у ово питање, овде ћемо се ограничити само на то да покушамо дати дефиницију административнога спора, а та је: административни спор јесте спор између *једног појединца* (физичког или правног лица) и *државе као власти* у случају када орган једне власти, извршујући известан административан закон, повреди право појединца које проистиче из неког закона из области Административнога Права.[1]) Дефиницију о административном спору имамо код нас у Закону о Пословном Реду у Државном Савету, од 31 Јануара 1902. год., која нам се чини и сувише широка, јер би она могла обухватити чак и обичне приватно-правне спорове и појединце лишити надлежности грађанских судова који им, свакако, пружају више гарантије за заштиту њихових права На трећем месту, судови нису овлашћени да оцењују законитост једног *специално одређеног акта административне власти*, учињеног у примени извесног административног закона. Ово следује из прописа чл. 146. одељ. трећи Устава по коме судови не могу вршити управну власт. Ако би се такав случај појавио у каквом приватно-правном спору, онда би надлежна административна власт имала да цени законитост спорног административног акта.[2])

Међутим, судови су надлежни да цене законитост *општих* (генералних) *наредаба* управне власти, ако решење једног грађанског или кривичног спора стоји у вези са оценом о законитости те наредбе. Да би, пак, једна генерална наредба администра-

[1]) Видети о овом питању ближе: Др. К. Кумануди, *Административно Право*, стр. 78. и даље; Др. В. Вељковић, *Однос између Судске и Административне власти у држави*, приступно предавање на Вел Школи, Београд, 1895.; Ж. Перић, *Границе Судске Власти*, Београд, 1899., стр. 68 и даље.

[2]) Примера ради да наведемо случај да неко тужи власника извесне фабрике по том основу што му смета сувише великом лармом или загушљивим гасовима у уживању његовога добра и тражи накнаду штете због тога (на пр, не може због фабрике да изда никоме своје добро под закуп). Питање о томе да ли је одлука управне власти, којом је подизање фабрике допуштено, законита или не, од чега зависи и питање о обавези на накнаду штете, имало би да буде решено не од суда него од саме управне власти.

тивне власти била *законита*, потребно је: 1., Да је она издата од стране те власти на основу кога законскога овлашћења и 2., Да она одговара и тексту и духу закона из кога то овлашћење истиче као и да се њоме не вређа ни текст ни дух неког другог закона. Ова власт судова оснива се на чл. 117. Устава по коме. „Закони и законите наредбе, који су законим начином обнародовани, имају обавезну силу за све грађане и власти земаљске“.

У вези с овим стоји и питање о смислу чл. 28. Устава по коме „Сваки Србин има право да непосредно и без ичијег одобрења тужи суду државне чиновнике и званичнике, као и председнике општина, кметове и општинске званичнике, ако су они у својем службеном раду повредили његова права“. Овим прописом је укинут § 66. Закона о Чиновницима Грађанскога Реда, који је за горњу тужбу против чиновника тражио одобрење надлежнога Министра. Питање је сада ово: да ли се наведеним прописом Устава хтело само то да се, у колико је реч о чиновницима, тужба приватних лица против чиновника ослободи одобрења надлежнога Министра не дирајући у принцип да суд не може ценити законитост административних аката, или је, пак, Уставотворац хтео да у споровима против чиновника од тога принципа одступи и да судовима да и власт оцене законитости онога административног акта због кога је тужба против чиновника подигнута?.

Ако се усвоји прво гледиште, онда појединци не би имали довољно гарантије против чиновника у случајевима којима се бави чл. 28. Устава, пошто би административна власт могла увек наћи да је чиновник, приликом извршења дотичнога *административнога акта*, био у границама закона и тако га, уколико би било речи о једном таквом акту, посредно ослободити сваке одговорности. Ако се, пак, прими друго гледиште, за појединце повољније, тиме би се опет вређало начело по коме судска власт не може да се меша у атрибуције административне власти.

Ми налазимо да је правилније и Уставу саобразније усвојити оно прво гледиште и то своје мишљење оснивамо на разлозима који следују.

И у Француском Законодавству постојала је одредба слична §-у 66. нашега Зак. о Чиновницима Грађ. Реда, а то је чл. 75. Устава Француског од Године VIII., и вероватно да смо и ми ону одредбу §-а 66. Зак. о Чин. Грађ. Реда отуда и узели. Тај пропис Устава од Год. VIII. укинут је Декретом Владе Народне Одбране од 19. Септембра 1870. год. (по н. к.) који гласи: „Члан 75. Устава од VIII. Го-

дине укида се. Тако исто укидају се и сва остала општа или специјална законодавна наређења која су имала за циљ да отежају тужбу против чиновника ма кога реда то било". И данас се дискутује о домашају ове одредбе наведенога Декрета Владе Народне Одбране, и износе о томе она иста два мишљења која смо ми горе већ истакли односно значења чл. 28. нашега Устава, али је код Суда за Сукобе (le Tribunal des Conflits) преовладало и усвојено мишљење да је Декрет Владе Народне Одбране хтео само то да *тужбу* појединаца против чиновника за дела њихова у званичној дужности учињена ослободи ма каквога *одобрења* административне власти, а да тај Декрет никако није ту хтео одступити од начела *поделе власти,* начело прокламовано законима Велике Револуције који су непрестано у снази. Из овога, пак, излази да, и поред Декрета Владе Народне Одбране од 19. Септембра 1870. год., судови немају, у Француској, власт да цене законитост адмистративних аката ни приликом решавања спорова заснованих тужбама појединаца против чиновника.[1])

Пропис §-а 66. нашега Закона о Чин. Грађ. Реда одговара чл 75. Француског Устава од Год. VIII., чл. 28. нашега Устава (то је садашњи Устав узео из Устава од год. 1888., са којим је, у осталом, осим неких малобројних изузетака, идентичан) одговара Декрету Француске Владе Народне Одбране од 19. Септембра 1870. год., због чега ми мислимо да, у оној горњој контроверси о чл. 28. нашега Устава, треба стати на гледишта Француског Суда за Сукобе, и ово тим пре што се начело поделе власти налази, код нас, не у неким законима одвојеним од чл. 28. нашега Устава (као што је то случај у Француској са оним Декретом Владе Народне Одбране у вези са револуционарним законима односно начела поделе власти) већ у самом Уставу (чл. 146. одељак трећи).

Међутим, како изгледа, у пракси судови дају чл. 28. Устава онај широки смисао који он, према изложеноме, не може имати, али се, несумњиво, та судска пракса може правдати том консидерацијом да наше Законодавство није још нормирало *процедуру* по којој би се имало поступати, ако би се овде прихватило наше тумачење чл. 28. Устава. На сваки начин да би овде требало огласити Државнн Савет за надлежан: он би имао да, као административни суд (чл. 144. Устава), расправи питање о легалности извесного административнога акта који се ставља на терет туженоме чиновнику, али, тако исто, имала би се, законодавним путем, одредити као што горе рекосмо, и процедура помоћу које би се, у оваквим случајевима, могло доћи од грађанскога суда до Државнога Савета. То је, у осталом, друго питање, и оно се тиче Законодавца, ми смо хтели само да кажемо како, по нашем мишљењу, ова ствар стоји са становишта Устава, и, са те тачке гледишта, равнодушна је та чињеница да Законодавац још није учинио оно што Устав овде изискује и наређује.[1])

[1] В. о овоме детаљније: Ж. Перић, *Границе Судске Власти,* стр. 97. и даље.

Управна власт је такође одвојена од судске: она не може, ни у којој форми, да врши послове који су законима стављени у атрибуције судске власти. Најпре, сваки акат судске власти управна власт мора сматрати и као легалан и као опортун, и нема права *противити се његовом извршењу* стога што би она налазила да је акат незаконит или неопортун. Иначе, ако би управна власт имала право да се упушта у оцену легалности и опортуности судских одлука и да одбије њихово извршење за случај да нађе да нису законите или опортуне, онда судска власт не само да не би била од управне власти одвојена већ она у самој ствари не би тада ни постојала нити би она имала каквог смисла. Управна власт не може, даље, *вршити активно* судске послове па ма које врсте они били не може, дакле, присвојити себи не само атрибуције обичних грађанских судова већ ни духовних ни војних, а тамо где су административни судови одвојене јурисдикције, не може расправљати ни административне спорове.

3. Судска власт је *независна* од осталих власти у држави. Независност није ништа друго до акцентуирана подела власти. Ипак ми је истичемо као нарочиту карактерну црту судске власти зато што она, и ако тежи истом циљу коме и подела власти, није сасвим исто што и ова: подела власти је обележај сфера у којима поједине власти у држави имају да се крећу, а независност је слобода решавања једне власти у кругу њене надлежности и њено стављање изван утицаја неке друге власти. Осим тога, независност се постиже још и на други начин а не само поделом. Подела је

[1]) Како је, по чл. 149., одељак трећи, Устава, Касациони Суд надлежан и за сукобе између судских и административних власти (conflit d' attributions), то би исти Суд и горње питање имао у конкретним случајевима, а и начелно (§ 16. тач. 2. и 4. Зак. о Устројству Касационога Суда), да расправи. Али, само Уставотворац би био надлежан да чл. 28., у вези са чл. 146. одељак трећи Устава, аутентично и обавезно (и за власти и за појединце) протумачи (чл. 130. тач. 3. и чл. 20. Устава).

осигурана једино санкцијама, кривичном и грађанском (т. ј. накнадом штете, у случају да орган власти, уласком у туђу надлежност, учини коме какву штету). Независност једне власти, осим тога .што се и она сличним репресивним мерама (кривичнога и грађанскога реда) може осигурати, даје се обезбедити и другим средствима, још енергичнијим, као што је *непокретност* органа коме хоће да се слобода у вршењу његових функција загарантује.

Судска власт је и код нас независна, јер по Уставу и законима управна власт нема права да је узима на одговор због њених одлука, због начина на који она закон разуме и примењује, нити она може судовима у том правцу ма какве наредбе издавати, па чак, по нашем мишљењу, ни упуства, пошто и сама упуства могу штетно утицати на судску независност. Самој судској власти забрањено је поводити се за утицајем који би над њом управна власт покушала вршити. § 109. Казн. Законика забрањује то изречно судији. Интересантно је да у том Законику, а ни иначе, нема сличне одредбе за управне чиновнике који би утицали на судове, а ту би баш била нужна једна кривична санкција. Ми имамо само у §-у 121. тач. 2. Казн. Законика предвиђен случај да чиновник ненадлежно присвоји себе судску власт, да, на пр., узме да расправи какав грађански спор, али тај пропис, по оном правилу да одредбе кривичних закона треба најуже тумачити, не би се могао применити и на случај да административни чиновник, без присвајања судске компетенције, изврши утицај на судију.

Надзор Министра Правде.[1])

На независност судова нема утицаја власт надзора коју има Министар Правде на основу Закона о Централној Управи од 10. Марта 1861. године (§ 19.), што се најбоље види из самога закона, а специално из ове његове одредбе: да Министар не може, вршећи свој надзор над судовима, „ма у чему изменити и допунити законодавна наређења или ограничити независност судског делања". Тај надзор састоји се у томе што Министар има право настојавати да судови одиста и врше своју дужност при извиђању и расправљању спорова, не допуштајући да се послови нагомилавају.

---

[1]) В. А. Ђорђевић, *Теорија Грађанског Судског Поступка*, прва свеска, стр. 15.; E. Garsonnet, *Précis de procédure civile*, p. 34 et suiv.

ОДЕЉАК II

О устројству (организацији) судова.

Овде имамо да изложимо у првом реду основна начела која се тичу судске организације у свима модерним државама, а за тим посебна правила, која варирају према државама, временима и приликама.

§ I Основна начела о судском устројству.

Нема сумње да начин на који је судска власт организована веома дејствује на то да ли ћемо код судова наћи довољну заштиту за своја права. Има извесних принципа без којих се судска организација, онаква бар каква треба да буде у једној уређеној земљи, не може ни замислити и без којих судска власт не би била довољна гарантија за права појединаца. Ти основни принципи судске организације не смеју бити остављени слободном нахођењу и решавању обичне законодавне власти, која би их могла према политичким потребама укидати или мењати, већ они треба да буду предмет оних одредаба о којима једино може решавати уставотворна власт. На тај начин, ми ћемо имати много више сигурности да те гарантије једнога дана неће бити укинуте. Законодавна власт, ма да над њом не стоји никаква организована сила која би је могла приморати да се држи уставних прописа, не би ипак могла тако лако ове вређати, јер она ради под надзором јавнога мишљења и бирача. Евентуални прохтеви те власти да погази уставна наређења могли би имати недогледних последица, и стога ће се ретко кад десити да се обична законодавна власт стави у опреку са уставним законима. Ми ћемо покушати да побројимо начела која треба да садрже уставни прописи у погледу судске организације.

1. Није доста да Устав, проглашујући начело поделе власти, обележи судску власт као једну нарочиту власт у држави, независну и одвојену од осталих власти, већ још треба да расправи и то питање: хоће ли све спорове, и грађанске и кривичне, решавати једна иста судска власт, или ће се, за извесне спорове, установити нарочита, изузетна, јурисдикција. На основу принципа једнакости појединаца пред законима и влашћу, сви појединци треба за сва дела, и грађанска и кривична, да подлеже једној и истој власти која ће бити организована на начин да им може пружити нужне гарантије. Изузетни судови, то јесте судови са изузетном, специалном,

надлежношћу, могу се установити сам за нека нарочита *дела*, али никако само за *извесне личности*; само и ти изузетни судови морају, такође, давати појединцима исте гарантије, а на име, као и редовним судовима, и њима треба да буде обезбеђена независност у раду и суђењу. Али како се, по правилу, изузетни судови установљавају стога да би управна власт имала над њима известан утицај, то је у толико потребније да сам Устав прецизира: који су то изузетни судови и какав је, у главном, њихов састав и њихова надлежност.

Данас се изузетни судови одобравају једино за чисто *војничке* кривице, и наш Устав говори о том изузетку у чл. 197., стим да су, по тој одредби, војни судови надлежни за *све* кривице које учине војници „под заставом", а не само, дакле, за кривице строго војничке. Устави исвесних држава остављају *редовним* судовима суђење *обичних* кривичних дела која војници док су на војној служби учине. Тако је, н. пр., у Француској. Неки устави предвиђају као изузетне судове још и административне: такав је, н. пр., наш Устав који Државни Савет установљава као независан административан суд (последње инстанције) — чл. 144., тач. 4., 6., 12. и 13.

Ако би Устав пропустио говорити о судовима са специалном надлежношћу, онда законодавна власт не би могла створити такве судове, јер би она тиме дошла у директну контрадикцију са Уставом, по коме би постојала, по нашој претпоставци, само једна судска власт за све спорове појединаца, и то независна судска власт. На пр., код нас, осим изузетака из чл. 144. (административни спорови) и из чл. 197. (кривице војника под заставом), законодавна власт не би могла никакву врсту спорова изузети од надлежности редовних судова. Према томе, не изгледа нам много уставна установа: 1., Општинских судова, 2., Духовних судова (в. Зак. о Црквеним Властима од 27. Априла 1890. год.) и 3., Обавезних избраних судова (§ 434. Грађ Суд. Поступка), пошто се установом тих судова смањује надлежност редовних судова, које предвиђа чл. 149. Устава (Првостепени Судови, Апелациони и Касациони Суд). Али није довољно да Устав предвиди судове са изузетном надлежношћу него треба још, као што смо то и горе казали, да он, што је могућно детаљније, одреди и надлежност њихову, како законодавна власт не би могла, проширујући надлежност тих судова који нам не зајемчавају исте гарантије као редовни судови, довести у опасност наша права. Још мање могла би управна или обична законодавна власт створити ванредне или преке судове или комисије за суђење, о чему имамо изречну забрану у чл. 147. Устава.

2., Устав треба, даље, да одреди која ће власт бити надлежна да, од оних врста судова које Устав предвиђа, ствара нове судове с обзиром на развијеност друштвених односа и увећање правнога саобраћаја. Наш Устав то питање регулише на тај начин што у чл. 147. став 1. вели да се: „Никакав суд ни судско уређење и надлежност не може установити друкчије осим законом." Према томе, за стварање тих судова не би била надлежна управна власт. И ово је, такође, једна врло озбиљна гарантија за права појединаца.

3., Устав треба да садржи одредбе и о томе колико *најмање* судија може бити при расправљању кривичних и грађанских спорова. Како се, код суђења тих спорова, тежи томе да се пронађе истина (материална односно формална) на основу дата изнесених у току извиђања, та расправа и пресуђење једног спора није ни мало лака ствар, због чега судиска професија захтева, поред спреме и потребне интелигенције, и још других својстава која ће се ретко наћи сва скупљена у једном лицу. Она дискусија међу судијама која претходи одлуци много помаже да се дође до истине. Кад би само један судија решавао дешавали би се чешће случајеви судске заблуде него кад се судска колегија састоји из више чланова. Осим тога, већи број судија јесте једна гарантија и за њихову савесност, пошто се они тада узајамно контролишу. Плуралитет судија јесте, дакле, једна озбиљна обезбеда против заблуда и против пристрасности, и једна таква обезбеда треба да буде предмет уставних наређења: не би било пробитачно њену судбу остављати обичној законодавној власти која лакше подлеже тренутним утицајима и често може доносити законе од моменталних партиских потреба. [1])

По чл. 151. Устава мора бити у судовима најмање по *три* судије. Пошто Устав одређује колико најмање мора бити судија за доношење судских одлука, то обична законодавна власт има права установити и судове у којима ће судити *више од три* судије, као што је, на пр., Апелациони и Касациони Суд, где у одељењима правду изричу *пет*, а у општој седници Касационога Суда *петнаест* судија. Последња алинеа истога члана Устава вели: „Само за предмете мање важности, кривичне и грађанске, може се законом завести суд у коме ће судити један судија." Какав је разлог ове одредбе?

---

[1]) B. H. Bonfils, Traité *élémentaire d'organisation judiciaire, de compétence* et de *procédure en matière civile et commerciale*, t. I., p. 9; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *Leçons de procedure civile*, t. I, p. 23.

Правосуђе има као задатак да појединцима, који се њему тога ради обраћају, заштити њихова права и да им изрече одлуку какву наређују закон и правда. Кад је такав задатак правосуђу, онда зашто да се у споровима мање важности, кривичним или грађанским, напушта једна тако озбиљна гарантија као што је плуралитет судија? Зар правда и истина не треба да победе свагда, без обзира на вредност спора? И ако се основаност ових примедаба не може порицати, ипак се може малочас наведена уставна одредба објаснити тежњом Уставотворца да правосуђе буде што брже и јефтиније. Међутим, кад се у Уставу вели да се само за предмете *мање* важности може завести суд са једним судијом, онда како може то бити да, у нашем законодавству, има случајева у којима само један судија решава и о предметима који каткада имају *врло велику важност?* Зар, на пр., старалачки судија не решава често о врло важним предметима који се тичу личности и имаовине пупилине? Зар неспорни судија не решава питања из области наследнога права за која се не може рећи да имају мали значај [в., на пр., одељак осми и девети Правила о Поступању у Неспорним (Ванпарничним) Делима. — чл. 114. à 129]. А да су и то послови правосуђа, види се по томе што одлуке старатељскога судије иду на разматрање Апелационом Суду (чл. 9. Зак. о Старатељству), а одлуке судије за неспорна дела Касационом Суду (§ 7. Закона о Устројству Касационога Суда). Иста примедба може се поставити и за судије среских и градских судова, установљених Законом од 28. Фебруара 1911. год. који расправљају врло важна питања о извршењу грађанских судских одлука, о ислеђењу злочиних и преступних дела и т. д.. Изгледа нам да, са тачке гледишта горе истакнутога прииципа плуралитета судија, не би се могло рећи да су ови закони строго саобразни Уставу. [1])

4., Поред ових гарантија има још једна која је тако исто корисна и од вредности: то је *судска вишестепеност*. Једна одлука пре него извршном постане има да прође кроз више судова. На тај начин, случајеви судских заблуда или судске пристрасности биће несумњиво ређи него што би то било, кад би одлуке доносио само један суд. Један суд могао би, н. пр., бити под извесним утицајем, рецимо под утицајем јавнога мишљења који би га навео да ствар једнострано испита и донесе пристрасну одлуку. Виши суд, одстрањен

[1]) В. код E. Garsonnet, *op. cit*, p. 47, о принципу плуралитета судија (la pluralité de juges) и његове изузетке.

од тога утицаја, моћи ће ствар хладнокрвније и објективније размотрити и пристрасну одлуку преиначити у корист истине и правде. Или, нижи суд у опште учини било у ислеђењу било у суђењу какву погрешку: виши суд је ту да погрешку исправи. И ово питање (о вишестепености судској) Устав не треба да остави нерегулисано, на њему је да одреди колико ће степена судова бити. То је урадио наш Устав од 1903. год. у чл. 149., где се вели: „Судови су у Србији Првостепени, Апелациони и Касациони Суд.“ Дакле, има *три степена* судства. Обична законодавна власт не би могла укинути ово начело вишестепенога суђења: пошто Устав предвиђа првостепене судове, Апелациони и Касациони Суд, то је онда јасно да је његова намера била да постоје *нижи и виши* судови и да ови последњи буду контрола оним првим. Законодавна власт могла би одредити да за извесне спорове постоје само два степена суђења, али не би могла дати власт једном суду да решава само у првом и *последњем* степену. То што су извесна решења нижега суда одмах *дефинитивна*, то јест не подлеже прегледу вишега суда, не може се сматрати као повреда горњега принципа о вишестепености судова, јер се овај односи на пресуђење *главне ствари* које увек подлежи разматрању вишега суда, а доношењем решења расправљају се само питања *споредногa* значаја (као, н. пр., код нас питање о надлежности). Али није, на пр., уставан пропис § 15. Зак. о Пост. Судском у Грађанским Парницама по коме су извршне (дефинитивне) пресуде општинских судова у споровима до 20 динара закључно, а тако исто ни одредба Закона од 17. Јануара 1904. годкојом су измењени § § 15. и 16. Полициске Уредбе (од 18. Маја 1850. год.) и по којој „Пресуде по иступним делима, донесене по оним одредбама кривичног закона, по којима казна по закону не може бити већа од три дана затвора односно 30 динара, одмах су извршне.“ В. о овоме чланак Ж. Перића, *Наш Законодавац* (стр. 10. и даље), Београд, 1904. год. (оштампано из „Трговинскога Гласника“).

5., Напослетку, Устав треба да пропише *услове* које има једно лице да испуни па да може бити судија. Све довде побројане гарантије не би вределе, ако судије не би биле, на првом месту, спремне за свој позив, и зато у самом Уставу ваља да се налазе прописи о овим двоструким условима за судије: а), О условима који се траже у опште за чиновнике и б), О условима који се тичу њихове стручне (правничке) спреме. Први услов односи се на њихову *моралност*, и довољно је да Устав напомене да судија треба, најпре, да у опште испуни услове назначене за обичне чиновнике. Односно

судија, Устав не садржи нарочити пропис о томе да судија мора испуњавати мало час споменути услов, али из његовога чл. 183. следује да се и за судски положај тражи часност и исправност, пошто су и судије државни чиновници, а чл. 183. Устава прописује, у првој половини: „При постављању и унапређивању чиновника пазиће се на одлично владање, способност и стручну спрему.“ У осталом, у Зак. о Чиновницима Грађанскога Реда, од 15. Фебруара 1864. год., у § 3., стоји: „При постављању чиновника има се пазити на одлично владање, способност и прибављена нужна знања.“ Односно стручне спреме није довољно да Устав само одреди да судија има у опште потребну стручну спрему, него ваља прецизније да одреди каква треба да буде та спрема. То је урадио и наш Устав, прописујући детаљно какве услове једно лице у погледу стручне спреме мора испуњавати, па да може бити судија. Тако, Устав тражи: а), Да је судија свршио правнички факултет у Србији или на страни (чл. 153. Устава став 1.); б), Да је навршио известан број година живота, за судију у првостепеном суду 25, а у вишим судовима 30 година (чл. 156. став 1.); в), Известан број година судиске службе, или службе у другим струкама које предвиђа чл. 156. став 2. Устава или вршења правозаступничке професије, о чему се, такође, говори у овом члану Устава.

§ II Карактерне особине судскога устројства

1. — Судови су *перманентни*, *стални*, то јест они раде увек и стоје на расположењу властима и појединцима. У интересу општем је да се они односи између појединаца који буду поремећени одмах поправе, да онај који је у својим правима угрожен добије брзе заштите, да они који чине кривична дела искусе одмах заслужену казну. Ово све не би могло бити, ако би судови само с времена на време радили, ако би, дакле, њихово функционисање било периодично. Разуме се да ово не значи да судска власт мора без одлагања расправити све спорове пред суд изнесене, ово не би било ни могућно, јер, за правилну расправу, треба најпре иследити сам предмет, а за то је потребно извесно време. Главно је да појединац који мора да на суд апелује може се у свако доба овоме обратити и затражити од њега помоћи, а ово исто вреди и за надлежну државну власт која би имала захтевати кажњавање некога кривца. Од овога правила постоје извесни изузеци. Код обичних грађанских судова има једно време у години када рад њихов престаје, ако не сасвим а оно бар у већој мери. Али никада судска власт не пре-

стаје потпуно функционисати. Само Апелациони Суд за време судскога одбора не ради, а првостепени судови имају за то време по једног *дежурног судију* који отправља предмете законом пробројане. Касациони Суд има цело једно одељење, названо *дежурно одељење*, од три члана, и оно има да разматра у последњем степену одлуке дежурних судија. Општински судови немају никада ферија, као ни полициске власти које, као нижа судска власт, расправљају иступна дела односно ислеђују злочине и преступе, и извршују грађанске одлуке судске тамо где још нису заведени сресни или градски судови. Од осталих врста судова, духовни судови имају ферије (чл. 107. Закона о Црквеним Властима), али Велики Духовни Суд не ради стално већ он заседава у извесним размацима времена (чл. 85. и 86. Зак. о Црквеним Властима). Административни судови, управо они органи активне администрације који врши спорну јурисдикцију у административним споровима, не престају функционисати преко целе године, и само Државни Савет има ферије. Војни судови су, такође, перманентни.

По § 510. Грађ. Суд. Пост. првостепени судови, Апелациони и Касациони Суд не ради у дане које је Црква за светковање одредила, а, осим тога, два дана пред Божић, на Велики Четвртак, Петак и Суботу (као ни у дане који су законом одређени као државни празници): у те дане правосуђе не функционише, па ма како да је хитна ствар, предмет спора. Из ове одредбе види се да би општински судови могли да раде у те дане, јер се они овде не помињу. Каква је санкција ове норме §-а 510.? Управо, какав је њен смисао? Значи ли она да судије *нису дужне* у те дане радити, или да *не смеју* тада своју дужност отправљати? Ово питање има свога практичног значаја. Ако је први случај, онда радња суда, извршена у времену овде означеном, не би била *ништавна*, док би то било у друго случају. Законодавац ово питање не расправља. Тешкоћа његова лежи у томе што он није за ову одредбу везао никакву санкцију, и што је правило да се, у Процесноме Праву, нека радња судска не може сматрати за ништавну, ако нулитет њен није изречно законом предвиђен. У таквим случајима, кад Законодавац прописује известан услов, материалан или формалан, не казујући у исти мах и какве ће бити последице одсуства прописаног услова, правни аутори постављају ово правило: извидети најпре да ли је прописани услов *битан*, па ако јесте, онда, и у одсуству сваке санкције, огласити за ништавну радњу судску код које би тај услов недостајао. Али, тешка је ствар: одредити који је,

услов битан а који није. Управо такве непотпуности у закону дају маха арбитрариуму, јер, што је за једног битно није за другог, E Garsonnet (*op cit.*, p. 44), говорећи о овоме питању, налази да такве радње не би биле ништавне, чим нулитет није законом наређен, Ми мислимо да се овој систем не може применити на питање које смо горе поставили. Сама редакција §-а 510. утврђује нас у том мишљењу. Кад закон каже да суд у те дане не ради, онда то, на сваки начин, значи: да суд *не може*, да *не сме* тада радити. Иначе би ова одредба остала без извршења; јер ако се ова одредба не схвати у том смислу да ће такве радње бити оглашене за неважне, то јест да се оне не могу *никако* у те дане предузимати, онда нашто једна таква одредба? Она би се у том случају сводила на тај резултат, да је то само *право* судске колегије да не ради, али да она *не мора* то право своје употребити, да, другим речима, може ипак радити, и то *пуноважно*, и у те дане, а отуда би могла настати пометња и неред у правосуђу: неки судови би дејствовали и празницима а други не би. Оваква ситуација би, сумње нема, била од штете и по сам углед и репутацију судску као и по правилан рад у судовима. Стога ми §. 510. интерпретирамо тако да је Законодавац, том нормом, хтео да судије у те дане не врше своје послове не због њиховога личног одмора — јер, свакако, рад полициских власти није мањи, па опет оне раде и у празничне дане нити имају ферија — већ је хтео да у те дане престане да говори људска правда и да се мисли само на Божју Правду. Законодавац је овоме своме наређењу дао религиозну тенденцију и карактер, и сваки акат судски извршен једног празничног дана нема правне важности. Да ли би вредела наредба председника суда или управне власти да судије морају и празником ићи на дужност? Мислимо да не би вредела, јер је забрана да се у судовима не ради у недељне и празничне дане, као и за време ферија, јавно-правнога својства донесена у општем интересу, те би, тако, противне наредбе биле незаконите. Напослетку, што нас још у овом мишљењу утврђује то је околност да је у овом пропису обухваћена и она одредба да судови не раде ни од 16. Јуна до краја Јула закључно, и у којој одредби се не говори, такође, о томе каква би била вредност оних радњи које би суд евентуално у томе размаку времена извршио. Нема сумње, да би радње суда, изузев оних радњи за које је надлежан дежурни судија *resp.* дежурно одељење Касационога Суда, биле ништавне.

Односно обима надлежности дежурнога судије и дежурнога одељења у Касационом Суду, ту не може бити никаквога спора: изузев оних случајева који су побројани у § 511. Грађ. Суд. Пост., дежурни судија као и дежурно одељење Касационога Суда не могу вршити никакве друге послове. Питање је само ово: мора ли се нулитет радњи извршених од стране судске колегије за време ферија као и нулитет радњи предузетих од стране дежурнога судије преко граница његове надлежности односно нулитет радњи извршених у празничне дане утврдити употребом правнога средства, или се има сматрати као да те радње и не постоје (да су, дакле, то actes inexistants, nichtig)? Ми мислимо да треба стати на ово друго гледиште то јест да се *непостојање* (l' inexistence) таквих радњи може истаћи у *свако доба* и од *свакога лица*, и да ту не може бити ни застарелости права да се оно може истаћи ни накнаднога одобрења (ратификације) дотичне радње.

2⁰ — *Судови су непокретни* (sédentaires). Ово значи да се судови налазе увек у *одређеном месту*, одакле се не могу премештати. То је потребно стога што би иначе појединцима било тешко добити брзе помоћи од њих. Ако би се судови могли премештати из једног места у друго, онда би парничари морали ићи за судом и тражити га, што би, разуме се, за њих било врло неугодно. У уставној скупштини француској, за време Велике Револуције, Lanjuinais и Garot изнели су као разлог непокретности судова то: да судија који иде из места у место да изриче пресуде губи од свога ауторитета и он нема тада потребне мирноће за суђење. (Седница од 30. Марта и 1. Маја 1790. год. по н. к.). Ово нису разлози судске непокретности, као што то умесно примећује E. Garsonnet (*op. cit.* p. 46), јер енглеске судије, које своју дужност отправљају обилазећи додељене им територије, нимало не губе због тога од свога ауторитета. Разлог судској покретности је у истини тај што, у противном случају, судови не би више били на служби и на расположењу парничара, пошто би ови, као што смо то горе казали, морали ићи за њима и тражити их. Првостепени судови налазе се у одређеном граду (вароши). Изузеци постоје за поједине радње и послове које врши један судија, од суда одређени, ради ислеђења или дослеђења спора, као што је судски увиђај, вештачење, саслушање болесног сведока и т. д.. Уосталом, друкчије и не може бити. Тако, на пр., вештачење претпоставља преглед извесне ствари, покретне или непокретне, и одређени судија мора отићи тамо где се ствар која има

да се прегледа налази. Ако је случај увиђаја од стране целога суда, суд мора отићи на лице места (descente sur les lieux), које ће често бити изван града у коме је седиште суда и т. д..

Какву би вредност имале судске одлуке донесене, изузевши горе казане случајеве, изван локала или изван онога места где се суд налази? Претпоставимо случај да суд који је изишао да изврши увиђај на неком месту удаљеном од места суда донесе дефинитивну одлуку и ту је саопшти парничарима. Да ли ће такав рад бити на закону основан? У принципу суд мора вршити ислеђења и доносити одлуке не само у месту где му је седиште него и у локалу у коме функционише. Међутим, кад суд врши увиђај или вештачење на лицу места, онда он има власт да на истом месту донесе све оне одлуке које стоје у вези с увиђајем или вештачењем, а то исто вреди и за судију који по налогу суда врши вештачење. Ми идемо још даље и мислимо да суд, у случају кад је извршио увиђај или вештачење на лицу места, а ствар је толико ислеђена, да се после увиђаја или вештачења може одмах пресудити, ово може учинити на лицу места то јест може изрећи своју одлуку и саопштити је парничарима. У свима другим случајевима. суд мора функционисати не само у *месту* где му је седиште него и у своме *локалу* и ту доносити одлуке. Повреда ове дужности повлачила би *ништавост* таквога рада судскога, кад би то заинтересовани парничар путем *правнога средства* захтевао. Ипак, могло би се бранити и то мишљење, да би такав судски рад давао разлога да се тражи *поновљење парнице*, на основу тачке 13. § 426. Грађ. Суд. Поступка (... „или је ипак доцније сазнао о суштаственим недостатцима пресуде или ислеђења).“

3⁰. — *Јединство грађанских и кривичних судова.* Судови решавају не само грађанске већ и кривичне спорове. Иста лица, дакле, врше обе те дужности. Пре свега, ово је *економичније*, јер на тај начин имамо мање судија. Како за суђење треба најмање три судије, то бисмо, узимајући за пример један округ, морали имати иајмање два суда, један грађански и један кривични, сваки са једним минимумом од три судије. Међутим, оба посла могле би на време отправљати и само три судије. У осталом, ово је много боље и за саму *праксу* судија. Врло су честа питања која су правно компликована и која се не односе само на једну већ на више грана правне науке. Ако би се судије ограничиле само на једну врсту послова, оне не би имале толико искуства у случају парница у којима би спорна питања била многобројна и разновр-

врсна. Овај последњи разлог и учинио је да је, у Француском Законодавству, установљено да у судовима са више одељења судије редовно суде и у кривичним и у грађанским одељењима (chambres civiles et chambres criminelles).

Општински судови суде како кривичне спорове, иступе, тако и грађанске. Првостепени судови такође, и тамо где има више одељења свако одељење суди и кривична и грађанска дела, а судије по одељењима распоређује сам председник. Апелациони Суд има два одељења од којих свако суди обе врсте спорова, а судије се распоређују по одељењима коцком (§. 16. Зак. о Устројству Апелационога Суда). Касациони Суд има два грађанска одељења и једно кривично, и судије се и ту распоређују коцком. (§. 25. Зак. о Устројству Касационога Суда). Ово распоређивање коцком има ту неудесну страну што се може десити да неке судије остану дуго време у једном одељењу и тако се ограниче само на једну врсту послова, а то се не би десило, ако би се распоредом предвиђало где ће ко судити. Коцка је јамачно употребљена стога да би распоред судија могао бити сматран за непристрасан и недиктован каквим личним мотивима, а нарочито да се не би одељења састављала тендециозно с обзиром на какав одређени спор. У Француској не постоји у опште овај систем распоређивање судија по одељењима, већ се распоред судија врши *комисиски*, а комисија је састављена из председника појединих одељења, и њене одлуке износи се пред пленум суда.

Ма да постоји јединство, односно судија, између ова два правосуђа, не треба из тога извести да се она врше на исти начин: процедура грађанска и кривична битно се међу собом разликују.

4⁰. — Судови стоје један наспрам другог у *хиерархиском односу* што се тиче примене дисциплинарних казни. Судије су чиновници, и у том својству они могу учинити службена преступљења која повлаче за собом административне казне. Да би се очувала судска независност, управној власти је одузето право да судије кажњава дисциплинским казнама, као што јој та власт припада наспрам осталих чиновника, већ је то дато Касационом Суду.

§ III. Преглед Устројства Судова

Ми нећемо говорити овде: 1, О духовним судовима; 2, О војним судовима; 3, О административним судовима и 4, О полициској власти као власти која суди иступе и ислеђује преступе и злочине. Ми ћемо само говорити о *грађанским судовима,* који се могу

назвати још и *редовним,* обичним, судовима, у ширем смислу, јер они имају *потпуну* (општу) судску надлежност: горе побројани судови имају *изузетну* надлежност, и они могу расправљати само оне спорове који су *изречно* стављени у њихову надлежност, док грађански судови су не само надлежни за спорове који се у њиховим атрибуцијама налазе по *изречним* законодавним наређењима већ су још надлежни и за све оне спорове који нити су стављени у компетенцију изузетних судова нити су изречно дати на суђење редовним судовима.

Грађанских судова има двојаких: једни су такви да су надлежни *само* за спорове који су *нарочитим* законским прописима стављени у њихову надлежност, а то су: општински судови, Београдски Трговачки Суд и избрани судови; други су, пак, такви да суде *све* спорове који нису *изречно* из њихове надлежности *изузети* и другим судовима у надлежност стављени, и то су: Првостепени Судови, Апелациони и Касациони Суд (чл. 149. Устава) и Велики Суд у Скопљу, установљен чл. 2. Уредбе о Уређењу Судова и Судском Поступку у Присаједињеним Областима Старе Србије, од 17. Фебруара 1914. године, преобраћен доцније у други Апелациони Суд Краљевине Србије.

I. Редовни Судови

Закон о Устројству редовних судова донесен је 20. Фебруара 1865. год., и, не узимајући у обзир неке ситније измене и допуне, тај Закон остао је до данас неизмењен. Закон од 17. Априла 1890. год. (зб. 45., стр. 457.) заменио је назив *Окружни Судови* називом *Првостепени Судови.* Овај назив морао се дати услед нове административне поделе Србије. Закон од 15. Марта 1890. године (зб. 46., стр. 281.) свео је број округа од 21 на 15. Укинуо је, дакле, шест округа и шест окружних начелстава. Међутим, број судова остао је исти, и на тај начин извесни окрузи добили су по два првостепена суда; ти судови више нису били окружни, пошто су сада имали као своју територију само два до три среза а не цео округ. Стога се њима није могао ни дати више назив окружни судови. У осталом, судове и не треба називати по њиховом територијалном подручју, које је променљиво, већ њима треба дати једно генерално име које ће их разликовати од осталих судова и које ће у себе садржавати ознаку апсолутне, у главном *непроменљиве*, надлежности суда, а не ознаку његове територијалне надлежности која нити има то опште значење нити је тако стална.

Израз „првостепени“ показује нам да судови имају ту надлежност да суде у првом степену. Најзад, овакво називање првостепених судова логично је и према имену које је дато вишим судовима: Апелационом и Касационом. Оба ова назива означују њихову надлежност по послу који врше а не по територији у којој функционишу. Осим тога, називати судове по њиховој помесној надлежности било би незгодно у случају када има више апелационих судова, као што је то сада и код нас, благодарећи установљењу Апелационога Суда у Скопљу: ту би се морало дати једно нарочито име оном делу земље на коме известан апелациони суд функционише, и то име дати томе апелационом суду, а Касациони Суд би се, по овом плану, морао звати Државни Суд, термин који би био нејасан, јер су сви судови *државни* у ширем смислу. Напослетку, израз окружни није био тачни ни у погледу Првостепеног Суда за Град Београд чија надлежност се простирала само на Град Београд. Свега првостепених судова било је у Србији, до Букурешкога Мира од 28. Јула—10. Августа 1913. год., двадесет седам, а у областима присаједињеним Србији Букурешким Миром има их деветнаест и то: у Битољу, Беранима, Велесу, Гиљанима, Куманову, Кавадарцима, Косовској Митровици, Новом Пазару, Охриду, Призрену, Прилепу, Приштини, Пријепољу, Плевљу, Пећи, Скопљу, Струмици, Тетову и Штипу. Територијална надлежност првостепених судова одређена је §. 1. Закона о Устројству Првостепених Судова од године 1865. и чл. 9. Уредбе о Уређењу Судова и Судском Поступку у Присаједињеним Областима Старе Србије од 17. Фебруара 1914. год.. Закон о Устројству Судова од 1865. год. није, као што смо казали, до данас, у главном, мењан, изузимајући прописе о територијалној надлежности првостепених судова. Једино што се тиче Касационога Суда има две важније измене, она која је укинула *Велике Седнице* и измена којом је дата једна нова надлежност општој седници Касационога Суда. Ова последња измена то је Закон од 28. Новембра 1895. год. по коме одлука опште седнице не само веже нижи суд на чију одлуку су учињене примедбе од стране одељења Касационога Суда већ, осим тога, важи као *начелна одлука* за одељења Касационога Суда, све док општа седница не би донела другу одлуку, а ову другу одлуку она нема више власт мењати.

1°. Првостепени Судови.

а°. Састав тих судова. У првостепеним судовима постоје две категорије чиновника, једна обухвата *судије*, а друга све оне остале чиновнике који *нису* судије.

Судије. Број судија зависи од величине суда, то јест од величине посла. Посао судски, пак, зависи, с једне стране, од величине територије над којом суд стоји, од насељености ове и од степена напретка у коме се популација у том крају налази. Што год је већи број становника, што год су, услед напретка у разним економским гранама, њихови односи чешћи и развијенији, то су и процеси и у опште послови који се врше помоћу судске власти разноврснији, што поглавито важи за послове који се тичу имовинских права. Многобројност послова зависи даље и од тога да ли су становници извесног краја склони парничењу, да ли има и колико људи који живе од туђих заћевица и т. д.. Не треба се, дакле, за оцену величине суда, обазирати само на величину територије: на пр. Ужички Округ је много пространији од територије Старога Шабачкога Округа,[1]) па ипак посао у Ужичком Првостепеном Суду није тако велики као у Шабачком Првостепеном Суду, а то стога што Ужички Округ није толико насељен колико територија Старога Шабачкога Округа нити је као ова напредан због саме конфигурације свога земљишта, које је брдовито, и, осим тога Ужички Округ нема ни

[1]) Пре Закона од 17. Априла 1890., Шабачки Првостепени Суд био је надлежан за Округ Шабачки а Лознички Првостепени Суд за Округ Подрински: сада оба та Округа састављају само један, Округ Подрински, са два Првостепена Суда, у Шапцу и Лозници.

Да учинимо овде једну исправку. У прегледу закона које је, у овој књизи, потребно имати у виду и који смо преглед дали у *Уводу*, погрешно је, једном случајном омашком, под бр. 22., стр. 12, Закон од 17. Априла 1890. год. (зб. 46., стр. 457.) означен као закон о Административној Подели Земље. Међутим, то је: Закон о Изменама и Допунама у Закону о Устројству Окружних Судова, Закону о Устројству Трговачког Суда и Закону о Другом Одељењу Суда Округа Нишког. Закон о Административној Подели Краљевине Србије јесте од 15. Марта 1890. год., са Изменама и Допунама од 31. Марта 1891. год., 9. Маја 1894. год., 17. Фебруара 1896. год., 5. Јануара 1899. год., 24. Јануара 1900. год., 31. Марта 1902. год. (в. о овим Законима: чл. 201. тач. 6. Устава од 5. Јуна 1903. год.). Ми смо у *Уводу*, бр. 22., стр. 12., од ових Измена и Допуна прибележили ону од 24. Јануара 1900. год. Међутим, Измена и Допуна од 19. Фебруара 1902. год. (зб. 57., стр. 89.), наведена на истом месту, не односи се на Закон о Административној Подели од 15. Марта 1890. год. већ на Закон о Устројству Судова од 17. Априла 1890. год., Те Измене и Допуне (од 19. Фебруара 1902. год.) тичу се територијалне надлежности Књажевачкога Првостепенога Суда (Срезови Заглавски, Тимочки и Сврљишки) и Нишкога Првостепенога Суда (Град Ниш и Срез Нишки).

Молимо да се исправка ових грешака има у виду, грешке које смо приметили тек пошто је први табак ове књиге, где су се оне налазиле, већ био оштампан.

довољно комуникационих средстава која би оном што онима од природних богастава могла дати веће важности.

У првостепеним судовима мора бити најмање три судије, а то је минимум испод кога се број судија не би могао спустити без повреде Устава. Колико пак *највише* судија може бити у суду, то није предвиђено у Уставу нити би имало места то и предвиђати, јер фактички број судија зависи од самога посла. Ако се због постепенога увећавања броја судија изазваногa нагомилавањем посла суд толико развије да отуда буде штете по нужну брзину којом послови треба да буду отправљани, онда се један део суда одваја и преноси у друго место и уздиже на степен засебнога судског надлештва. Јер ма да подела суда на одељења олакшава савлађивање посла, опет после извесног степена развића дотичнога суда та подела није више довољна за нормално отправљање послова. На пр., сам тај факат да у једном суду мора бити један и исти деловодни протокол, један и исти регистар, један и исти пријавник итд. отежава свршавање послова у суду. [1])

[1]) Ми ћемо овде изнети у кратко историју нашега Судскога Устројства, почињући од 1. Новембра 1836. год. откада датира прво судско уређење које се налази у зборнику (за раније време, за Карађорђеве Владавине и Владавине Кнеза Милоша до горњега датума, Уредба Судова налази се у другим писменим изворима: в. Ст. Максимовић, *Суђење у Србији пре писаног Закона*, предговор). По Указу од 11. Новембра 1836. год. (Зб. 30., стр. 134.) у сваком Округу има по једно „исправничество“ у коме је било двојаких чланова: 1). Сталних, који су само у исправничеству заседавали и 2), Они чланови који су се мењали као: „одличније среске старјешине оног окружија, полковници подполковници, мајори или у окружију овом и капетани које Књаз на то дјело опредјели“. Чл. 10. истога Указа вели: „Исправничество отправља кромје војени и полицајни сва остала дјели внутрењег правленија“. У чл. 11. стоји: „У извршенију поступака своји у злочинени и кривични дјели може исправничество у два ма по 25 штапа ударити, а више не; но на робију не може исправничество осудити никад макар било најмање. Робију осуђује Совјет.“

Указом од 28. Септембра 1837. год. (Зб. 30., стр. 213.) исправничества су добила назив магистрати.

Циркуларом Совјета од 7. Септембра 1838. год. (Зб. 30., стр. 245.) наређено је да среске старешине не могу више у магистратима заседавати. Устроение судова окружни од 25. Јануара 1840. год. (Зб. 1., стр. 182.) дали су Намесници Књажевскога Достојанства, и у њему је у кратко изложен и поступак судски: то је прва уредба ове врсте то јест прва уредба у којој је и Судски Поступак. По тој Уредби магистрати су постали Окружни Судови са искључивом судском влашћу.

До Указа од 10. Октобра 1841. год (Зб. 2., стр 139.) био је један исти Суд и за Округ Београдски и за Град Београд. Тада је установљен Првосте-

Остали персонал. Саме судије не би биле у стању да све послове судске сврше на време: судијама је, у главном, дужност да доносе одлуке а све оно друго што томе претходи а није строго скопчано са самим доношењем одлуке судске, као и посао који настаје после донесене одлуке, врши нижи судски персонал. У тај персонал долазе: 1., Секретари, 2., Писари, 3., Благајник који се у суду зове рачуновођа, 4., Интабулациони протоколист, 5., Архивар, 6., Званичници (практиканти). Како ови чиновници не доносе одлуке, то они, по закону, не морају бити свршени правници. Само кад би секретар или писар или званичник замењивали трећег судију у колегиуму судском, морали би они бити дипломирани правници (§ 13. Зак. о Устројству Првостеп. Судова). Број нижега судскога особља зависи од величине послова у суду, и оно се поставља по потреби (§ 3. Зак. о Устројству Првостеп. Судова).

б.° Функционисање Суда

а., Судска Одељења. Да би се послови могли брже свршавати и да би све судије могле једновремено радити треба да има најмање пет судија, како би се могла образовати бар два одељења (само једно оделење, ма како да би суд био мали, било би недовољно): три судије биле би тада у једном одељењу, а две судије са секретаром или једним писаром resp. званичником као трећим судијом у другом одељењу. Могућно је образовати два судска одељења и са по две судије у сваком одељењу и са по једним заменником, секретаром, писаром или званичником. Али овакве комбинације садрже у себи ту махну, у земљама где су, као што је то случај и са Србијом, судије непокретне и независне, што ту имамо у суду и лица (секретаре и писаре односно званичнике) која врше дужност судиску а која нису непокретљива те зато евентуално зависна. Одељења раде и грађанске и кривичне предмете, као што смо већ напоменули, и ово је врло добро, јер се судије специалишу у пословима обеју врста, што не би било, кад би се оне ограничиле само на грађанске или само на кривичне спорове. Нарочито би могло бити опасно са гледишта окривљених односно оптужених, ако би извесне судије судиле само кривична дела: позната је ствар да кривични судија, дугим вршењем само те дужности, добије, напослетку, склоност да у сваком оптуженом (окривљеном) види кривца. Најзад, у грађанским предметима често су уплетена и питања из Кривичнога Права и обрнуто, и онда је и нужно и корисно да су судије версиране и у једним и у другим предметима, што смо, и напред напоменули.

Свако одељење има свога *председавајућег* судију, а председник суда председава у првом одељењу. Ово одељење, а због саме важности председниковога положаја код кога се, осим тога, претпоставља и више спреме и више искуства, као и више самосталности, обично суди важније предмете. На председнику је да оцени да ли који предмет, због његове важности, треба да да на суђење првом одељењу. Свако одељење има свога пословођа који израђује пресуде и решења која из његовога одељења излазе. Овај пословођ има списак свих предмета који се суде у његовом одељењу, како би председавајући судија, односно председник, могао лакше контролисати да ће се сваки предмет израдити и парничарима послати у року прописаном у Грађ. Судском Поступку (§ 177.).

б., Председник.

Председник је шеф суда и он руководи целокупним послом у суду. Ми ћемо се постарати да побројимо што је могућно исцрпније његова права и дужности (§§ 19., 20., 21., 22., 23. Зак о Устројству Првостепених Судова).

1., *Распоред посла.* Председник дели суд на одељења, и одређује које ће судије у коме одељењу судити и ко ће им бити пословођ. У одељењу у коме он не суди одредиће најстаријег судију који ће у том одељењу вршити дужност председавајућег (§§ 14. и 24. Зак. о Устројству Првостепених Судова). Ако би у суду било и треће одељење, у њему ће председавати судија који је после председавајућега у другом одељењу најстарији. Задржи ли председник неку нарочиту врсту послова за своје одељење, он ће то означити у распореду. Осим решавања грађанских и кривичних спорова, има у суду још доста и других послова од којих су већина припрема за главну ствар т. ј. припрема за решење спора. Те послове председник раздељује по *одборима* односно *одсецима* у којима, изузев само једнога, има по један судија са једним или више пословођа. Ти су одбори (одсеци): *Кривични одбор*: у њему раде судија који

пени Суд за град Београд који је до Закона од 12. Децембра 1859. год. (Зб. 12., стр. 107.) о Устројству Трговачкога Суда, судио и трговачке спорове.

Садашњи Закон о Устројству Првостепених Судова јесте, као што знамо од 20. фебруара 1865. год. (Зб. 18., стр. 23.). По § 8. *in fine* Окружни Суд био је Касациона власт за општинске судове, али је ова одредба укинута Решењем од 3. Јануара 1867. год. (Зб. 20, стр. 2.). За Првостепене Судове у Француском Законодавству видети: Bonfils, *op. cit*, t. I, p. 12. á 15., E. Garsonuet, *op. cit.*, p. 61.

врши дужност државнога тужиоца и један или више писара; *Банкротски или Стецишни одбор* у коме има један судија са пословођем; *Пријавнички одсек* у коме ради секретар или писар - пријавник, са једним или више писара; *Благајнички одсек*: у њему је судија који рукује касом и рачуновођа и, по потреби, има и један практиканат. Овоме треба додати и *Интабулациони одсек* где ради интабулациони протоколист са помоћним персоналом. Распоредом својим председник одређује где ће који судија и писар, по одељењима и одборима (одсецима), радити. Само ваља знати да, осим државнога тужиоца који се не може узимати за судију у кривичним споровима, остале судије, поред редовне дужности суђења у одељењима, врше још и дужности у појединим одборима. *Судија за неспорна (ван парнична) дела и старатељски судија*, који се указом нарочито на то место поставља, има засебно одељење и засебне функције и он се не може одвајати од свога посла изузевши случаја преке потребе, кад се може узети да суди у појединим одељењима. Председник суда одређује који ће писар или писари радити код неспорнога (ванпарничнога) односно старатељскога судије и који практиканти. Председник одређује, тако исто, судију који има да замењује судију за неспорна (ванпарнична) и старатељска дела у случају да би он био одсутан или иначе спречен да врши своју дужност. Осим одбора (одсека) има још: *архив* и одељење у коме је *протокол* (деловодни) и *регистар*. У архиву је шеф *архивар*, и са њим је један потребан број протоколиста. Општи протоколист и регистратор су обично практиканти: велимо општи протокилист зато што, као што смо већ казали, у интабулационом одељењу ради један специални протоколист, протоколист интабулациони. У почетку сваке године председник суда, својим *писменим распоредом*, одређује које послове ће који од судија и осталих чиновника имати да врши. Једног судију одређује да разматра *одлуке општинских судова*, а једног за *благајника — касехраниоца*. Судија за неспорна (ванпарнична) и старатељска дела поставља се, видели смо, указом: чл. 1. Закона о Постављању Судија за Неспорна Дела, од 25. Октобра, 1872. (Зб. 25., стр. 13.) и чл. 1. Закона о Старатељству од истога датума; за општинске пресуде: в. Измене и Допуне §-а 20. Грађ. Суд. Пост. од 17. Јануара 1876. год. (Зб. 28., стр. 59. и од 28. Јуна 1882. год. (Зб. 37., стр. 183.), и § 20.а. истога Законика (Измена и Допуна од 26. Јануара, 1901. год.). По правилу, утврђени распоред не треба мењати, како не би председнику могао бити учињен прекор да он *самовољно*, а у циљу да одлукама судским да известан

правац, саставља одељења. Што се одељења тиче, пошто свако од њих извиђа и суди и грађанске и кривичне ствари, то није потребно да судије из једног одељења морају, при сваком новом распореду, прелазити у друго одељење. Али нашта председник суда ваља да мотри то је да му све судије прођу кроз све одборе у суду а добро би било да неко време проведу и у благајничком одсеку. Председник може, по § 92. Грађ. Суд. Поступка, за пријавника поставити и једног судију. Кад је распоред утврђен, онда кривични и грађански спорови могу бити суђени само од стране оних судија који једно исто одељење састављају. Према томе, председник суда не би могао, у место утврђенога распореда судија по одељењима, одређивати, за *конкретне случајеве*, *нарочите* судије који ће их расправљати. Међутим, ништа не смета да председник, по појављеној потреби, измени распоред, али под условом да то буде унапред (§ 21. Зак. о Устројству Првостепених Судова) и да није учињено тендециозно и с погледом на неки специални спор. Састављени распоред вреди за целу годину, изузев време судскога одмора за које вреди нарочити распоред. Овај последњи редигује опет председник суда, пре почетка распуста (29. Јуна), и њиме одређује дежурног судију, писаре и протоколисте који ће за време ферија радити у суду. Ако би, као што то често бива, одмор био подељен на две половине, онда председник одређује за сваку половину дежурног судију и остали дежурни персонал.

2., Председник *одржава ред* како у суду тако и у судском притвору. У суду, при претресима и рочиштима, он има власт свакога удаљити из седнице који би ред реметио и не би се на позив његов умирио (в. §§ 153. и 154. Грађ. Суд. Поступка за рочишта, §§ 198. и 200. Крив. Суд. Пост. за претресе). У судској згради њему припада, такође, власт за одржавање реда, која се ту састоји у томе што он може да нареди удаљење из зграде судске свакога онога који би правио неред (в. § 25. Зак. о Устројству Првостепених Судова).

3., Председник *води надзор* над судијама и осталим судским чиновницима. *Прво*, за време њиховога службенога рада гледа да се сви послови на време и тачно врше и одлуке судске парничарима брзо достављају (§ 22. Зак. о Устр. Првостепених Судова). Али, председник не сме утицати на слободу решавања судија и ови имају права да се томе одупру. *Друго*, председник има дужност да води контролу и над *понашањем* судија и судских чиновника и изван службе и да их опомиње да воде рачуна о своме положају и

позиву (§ 22. Зак. о Устројству Првостепених Судова). Власт надзора председника над радом судија и осталога персонала санкционисана је казнама дисциплинарним које председник има власт над њима изрећи, а то је: *укор* и *губитак плате до пет дана* за судије (чл. 44. Зак. о Судијама), а *укор* и *одузимање плате до петнаест дана* за све остале судске чиновнике (§ 44. Зак. о Чинов. Грађ. Реда). Председник суда, према § 22. Зак. о Устројству Првостепених Судова „на свршетку године подноси Министру Правде кондуитни лист о свима чиновницима и практикантима суда.“

Сва власт председника суда, ако овај није на дужности, прелази на судију који је по рангу после њега најстарији (§ 24. Зак. о Устр. Првостепених Судова), а за време ферија на дежурног судију (разуме се у колико је то могућно: на пр., дежурни судија не може мењати распоред за време дежурства утврђен председником).

в., Судије. Оне су дужне вршити послове које им одреди председник својим распоредом. Судија за стечајне послове врши и ове послове и суди у једном од одељења, а државни тужилац може редовно судити грађанске предмете. Судија који председава у оном одељењу у коме није председник има на рочишту права и дужности председника: он руководи ислеђењем спора и решавањем; он даје и одузима адвокатима реч, одржава полицију у суду за време трајања спора. Судија коме је председник поверио разматрање одлука општинских судова дужан је ове на време и тачно разматрати и старати се о њиховом брзом експедирању.

г., Секретар. Секретар суда или редовно суди у одељењу за које је одређен, остављајући пријавнички посао једном писару, или врши оба та посла. Секретар има да се стара о неодложном састављању судских одлука и осталих аката, њиховом преписивању и отправљању. Он је, у опште, дужан старати се да се сви послови у суду брзо израђују, да рад у суду иде својим нормалним током и да се предмети не нагомилавају. Нарочито мора водити рачуна о добром реду у архиву, јер ако је овај претрпан и у нереду, од тога ће трпети цео посао у суду. Секретар има да води рачуна о тачном долажењу нижега персонала на дужност (односно судија та власт припада председнику), и да сваку неуредност како у овом погледу тако и односно вршења послова извештава уредно и одмах председника суда, који ће нетачног чиновника узети на одговор, и, ако то заслужује, казнити. Сваки чиновник дужан је тачно на дужност долазити, у време које је председник распоредом одредио. О дужности секретара видети § 25. Закона о Устројству Првостепених Судова.

д., Писари. Они раде посао који им је распоредом одређен, они су пословођи у седницама и израђују решења и пресуде које потписују са осталим судијама у оригиналу, а са председником и преседавајућим судијом у препису. Иначе они врше све оне послове који су припрема за решење грађанских и кривичних спорова, или доприносе да та решења буду парничарима достављена. Писари-правници који имају навршених двадесет и пет година могу да замењују судију и у том својству имају права и дужности судије.

2°. Апелациони Суд [1])

а°. Његов састав.

По Закону о Устројству Судова од 12. Фебруара 1865. год. постоји један апелациони суд у Београду који стоји над свима првостепеним судовима (чл. 1. Зак. о Устројству Апелационога Суда у Београду).

а., Судије. Апелациони Суд ради у *два одељења*, у сваком одељењу има *пет судија*. У првом одељењу председава председник суда а у другом, за њим најстарији судија. И једно и друго одељење суди и грађанске и кривичне спорове. За решавање и суђење потребно је пет судија. Ако би у једном одељењу недостајао један судија, њега може заменити секретар, али тако да он има услове који се траже за судију Апелационога Суда (чл. 156. став 2. Устава, чл. 2. Закон о Судијама и § 10. Закон о Устројству Апелационога Суда). §. 10. Зак. о Устр. Апел. Суда прописује: „Кад би један судија био

---

[1]) До Указа од 28. Септембра, 1837. год. (зб. 30., стр. 214.) било је *два* степена судова: *магистрати* као првостепени судови и Совјет као суд другога степена. Књаз је био последња инстанција. Горњи Указ завео је један нови степен судства између магистрата и Совјета, и дат му је назив *Велики Суд* „И тако Велики ће суд одправљати дјела чисто судејска и магистрати односит ће се к њему по чистој судејској части, а по прочим делима кромје судејских односит ће се они к Совјету“. Одлука овога Суда потпадала је под разматрање Совјета, који је опет био под Кнезом, и тако је Кнез био овде четврти и последњи степен. Велики Суд је пресељен из Крагујевца у Београду Указом од 9. Јуна 1841. год. (зб. 30., стр. 286.).

Устроеније Апелациони' Судова од 25. Јануара 1858. год. (зб. 11., стр. 19.) предвиђало је два Апелациона Суда (у Београду) као судове „другостепене“. Устројством Апелационога Суда од 12. Фебруара 1860. год. (зб. 13., стр. 12.) састављена су оба Апелациона Суда у *један*, и од тада они дејствују у два одељења. Указом од 16. Августа 1860. год. (зб. 13., стр. 143.) Апелациони Суд добија опет назив „Велики Суд“.

Данашњи Закон о Устројству Апелационога Суда, којим се сви ранији Закони ове врсте укидају, јесте од 20. Фебруара 1865. год. (зб. 18., стр, 30.)

препречен у суђењу, а не би било другог судије у суду, који би га могао заступити, онда ће таквог судију заступити који од секретара, кога председник одреди, ако има својства за судију прописана.“ Овај пропис се има тако разумети, да у одељењу *једног* судију који недостаје може заменити секретар суда. Међутим, ако у једном оделењу недостају *две* судије, те се и са једним секретаром не би добио закони број судија за суђење (пет), онда по § 16. истога Закона председник ће наредити да само за кратко време најмлађи судија из једног одељења суди у другом одељењу. У овом случају, дакле, у оба одељења суде по један секретар, тако да оба одељења функционишу. Из овога излази да Законодавац сматра одељења Апелационога Суда као неке одвојене, засебне, судове, и не допушта да се, за случај кад у једном одељењу судија недостаје, судија из једног оделења упућује у друго оделење на суђење; јер се одељења у Апелационом Суду састављају коцком, и председник суда нема власт да распоред судија по одељењима једном утврђен ремети. И онда, ако се деси да у једном одељењу ма из кога разлога један судија недостаје, Законодавац наређује да одсутног судију замени секретар. На тај начин, постиже се и да одељење ради, и да председник не размешта судије по одељењима. Само, дакле, кад се и са једним секретаром не може да састави одељење за суђење, може преседник најмлађег судију из одељења упутити на суђење у друго одељење. Према томе, § 10. Зак. о Устр. Апелационога Суда треба приликом тумачења довести у везу са § 16. истога Закона који је за ово питање главна наредба Законодавца. У осталом, ако се § 10. не доведе у везу са § 16., него се схвати тако да одсутног судију у једном одељењу може да замени само судија из другог одељења, онда се тиме не постиже да оба одељења раде, јер чим судија из једнога одељења оде у друго, да замени одсутног судију, одмах оно одељење из кога је он отишао не може да ради, јер се број судија смањује. Законодавчева је, пак, воља несумњива та: да раде оба одељења Апелационога Суда, што се једино може постићи нашом интерпретацијом чак и у случају одсутности по једног судије у оба одељења.

Ако се у течају године упразни место једнога судије ма у коме одељењу, и на његово се место други постави, онда овај долази у оно одељење где је био његов претходник. Ако се упразни по једно или више места у оба одељења, онда и нове судије вуку коцку да би се одредило у које ће одељење који судија доћи (§. 16 став 3. Зак. о Устр. Апел. Суда).

б., Секретари. Секретари врше посао сличан пословођима у

првостепеним судовима. У сваком одељењу ради по један секретар, израђује у концепту одлуке и стара се да се ове брзо преписују и са актима враћају првостепеним судовима. Секретари који имају услове за судију Апелационога Суда по потреби замењују судију у одељењу. Како, пак, ни Закон о Устројству Апелационога Суда (§ 12.) ни Грађ. Суд. Поступак не прописују да у одељењима мора бити секретар пословођ, то је у праксу ушло да дужност овога може отправљати и писар. Секретар као пословођ има само саветујући глас а никако решавајући. Најстарији секретар је шеф канцеларије, и он мотри на то да се сви решени предмети одмах израђују и отправљују, као и да се нови предмети износе без одлагања на решење.

в., Писари. Они врше посао који и секретари, т. ј. пословођство, ако су ови спречени да то сами врше. Међутим, они не могу никад заменити судију. Писар као пословођ има решавајући глас.

г., Практиканти-преписачи. За њих вреде они исти прописи који и за званичнике првостепених судова осим што ни они не могу никад замењивати судију.

б.° Функционисање. Апелациони Суд ради, као што смо већ рекли, у два одељења. Свако одељење расправља и грађанске и кривичне спорове. Овај систем је несумњиво бољи него кад би једно одељење расправљало само грађанске, а друго само кривичне спорове, јер, како се судије распоређују коцком по одељењима, могло би се десити да један судија остане више година у једном одељењу, које расправља само једну врсту спорова, и онда не би имао довољно праксе за расправљање спорова друге врсте, оне из надлежности другога одељења.[1])

а., Председник Суда има дужности сличне дужностима преседника првостепених судова. Разуме се да ће он, а због тога што је у Апелационом Суду суђење *писмено* (sur les actes—по актима), имати мање прилике да чини употребу од својих права. В. § 19. Зак. о Устројству Апелационога Суда.

1., Он води *надзор* над целокупним током послова, дели предмете по одељењима и мотри на то да се они тачно и на врем свршавају и акти куда треба експедују. Председник води преписку суда с другим властима. Он одређује који ће од судија или секретара бити касехранилац (§ 13. ал. 3. Зак. о Устројству Апелаци-

---

[1]) B. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 74. et suiv., sur le *roulement* (мењање одељења, од стране судија, у суду).

онога Суда), и где ће, то јест у ком одељењу, секретари као пословођи радити. Ако је потребно да се који судија замени, онда то одлучује председник. Он одређује, у случају који је предвиђен у § 10. Зак. о Устројству Апелационога Суда, који ће (*најмлађи*) судија из једнога одељења судити изван свога одељења.

2., Преседник одржава како *полицију* у самим седницама тако и у згради судској. И ако није суђење у том суду усмено, као што се то види из гл. III. (§§ 309. à 321. Грађ. Суд. Поступка), опет је читање аката и изрицање одлуке јавно. § 319. Грађ. Суд. Пост. вели: „Закључење Апелационог Суда, пошто га све судије потпишу, исказује председник јавно". У тим моментима може бити публике па, дакле, и примене председникове полициске власти.

3., Председник врши *контролу* над службеним радом судија и осталих чиновника, као и над њиховим јавним животом изван дужности (§ 18. Устр. Апелац. Суда). Председник има право сваког судију казнити *укором* и губитком *плате* до пет дана (чл. 44. Зак. о Судијама) а осатали персонал укором и губитком плате до петнаест дана (§ 41. Зак. о Чин. Грађ. Реда). Најстарији по старешинству судија замењује председника, када је овај спречен да долази на дужност(§ 20. Зак. о Устр. Апел. Суда). Председник одобрава одсуства у границама означеним у Закону о Чиновницима Грађанскога Реда. Апелациони Суд нема дежурства.

б., *Судије* врше своје дужности само у *одељењу*. Оне имају једино да учествују у разматрању одлука окончаних код нижих инстанција и у доношењу и потписивању одлука свога одељења. Друга посла они немају изузев судије кога председник одреди да буде благајник.

Осим Апелационога Суда у Београду, имамо у Србији, сада, још један Апелациони Суд у Скопљу, и то за области присаједињене Србији Букурешким Уговором од 28. Јула-10. Августа 1913. г. До Указа од 30. Јуна 1919. год. који је ступио на снагу 31. Јула исте године и којим је Устав Краљевине Србије од. 5. Јуна 1903. год. распрострт и на покрајине анектоване Србији Букурешким Уговором, тај Суд звао се *Велики Суд* и био је у исто време и Апелациони и Касациони Суд, то јест судио је и о праву и о факту. (В. чл. 1., 2. и 6. Уредбе о Уређењу Судова у Присаједињеним Областима од 17. Фебруара 1914. год.). Сада је тај Суд само Апелациони Суд и потпада, такође, под Закон о Устр. Апел. Суда од 20. Фебруара 1865. год.

3⁰. Касациони Суд.[1])

а⁰. Састав. Касациони Суд састоји се из *петнаест судија*, рачунајући ту и председника Суда. О томе говори § 2. Устр. Касационога Суда. Осим тога има и потребан број секретара који су пословођи по одељењима (§ 25. Закона о Устројству Касационога Суда), а и потребан број нижега особља, писара и практиканата.

У Србији има само један Касациони Суд.

б⁰. Функционисање.

а. Одељења. Касациони Суд има *три одељења*, од којих два решавају само грађанске а једно само кривичне спорове. Ово није у закону предвиђено, али се у практици тако поступа. Председник председава у једном одељењу, а у другима за њим најстарије судије. Ако би у коме одељењу недостајао један судија, њега може по председниковој наредби заменити секретар (најстарији) који има услове за судију Касационога Суда. О томе говори § 13. Зак. о Устројству Касационога Суда. § 25. истога Закона предвиђа случај да и поред те замене остане једно место судиско празно, и у том случају председник ће одредити да један судија, и то најмлађи, из једнога од она друга два одељења привремено ту суди. Пошто ће, пак, на тај начин, недостајати један судија у одељењу из кога је судија упућен да замени одсутног судију, то ће у то одељење бити одређен један од секретара који има услова за судију Касационога Суда. И у опште, у сваком одељењу Касационога Суда може судити по један секретар, тако да ће се у случају недостајања по једног судије у сва три одељења Касационога Суда моћи ипак радити са сва три одељења. Председник може једног судију упутити да суди у ком другом одељењу само тако ако одсутног судију не може заменити секретар, или ако замена одсутнога судије није довољна, јер недостају две судије у одељењу.

---

[1]) Касациони Суд датира од 9. Септембра 1846. год. (зб. 3., стр. 132.) када је донесено Устроеније Врховног Суда. Само по § 12. парничари су имали право, у предметима грађанским, жалити се Кнезу противу одлука Касационога Суда, те је тако Кнез био четврти и последњи степен у грађанским предметима. Решењем од 17. Октобра 1851. год. (зб. 6., стр. 53) наређено је: да су друге примедбе Кнеза обавезне за Врховни Суд.

Устројством Врховнога Суда од 28. Децембра 1855. год. (зб. 8., стр. 104.) пренесена је на овај Суд Касациона Власт која је дотле припадала Кнезу. Ово је Устројство допуњено 26. Јануара 1858. год. (зб. 2., стр. 7.). Садашњи Закон о Устројству Касационога Суда јесте од 20. Фебруара 1865. год.

Roulement (размештај судија по одељењима). По Закону о Устројству Касационога Суда судије се распоређују по одељењима *коцком* у почетку сваке године. Ако се у току године упразни у Суду неко место, онда нови судија долази на то место. Ако се упразни једно или више места у оба одељења, тада ће нове судије по одредби § 25. Зак. о Устројству Касационога Суда имати да вуку коцку, како би се знало који ће у ком одељењу судити.

У Француском Касационом Суду не постоји Roulement, ма да он није законом забрањен. Тамо Касациони Суд има два одељења, једно за кривичне и једно за грађанске спорове (chambre civile u chambre criminelle), и једно треће одељење названо chambre des requêtes, које решава да ли у опште има места, да се једна парница упути коме одељењу Касационога Суда на дефинитивно решење. Како Касациони Суд има да одржи јединство у правосуђу, то се ово не би постигло, кад би се судије по одељењима мењале. Нужно је, дакле, да једне исте судије суде у једном одељењу. Са тих разлога добро је што у нашем Касационом Суду постоји подела посла по одељењима, тако да два одељења решавају само грађанске а једно само кривичне предмете, те се на тај начин омогућава, у знатној мери, непромењивост грађанске и кривичне јуриспруденције, чега не би било, кад би свако одељење судило и грађанске и кривичне предмете. Ипак, док је кривична јуриспруденција сталнија, јер само једно одељење суди кривичне предмете, дотле је грађанска мање стална, јер грађанске предмете суде два одељења.

Према томе, било би боље кад би и код нас постојало једно одељење, слично француској chambre des requêtes: тада би се могло постићи да само једно одељење суди грађанске спорове, те да се на тај начин, као и за кривично правосуђе, што више обезбеди сталност и грађанске јуриспруденције. Друга је махна рада у нашем Касационом Суду та што се судије сваке године размештају коцком по одељењима и то смета, разуме се, сталности јуриспруденције. Стога би било боље усвојити и овде француски систем.

Председник дели послове по одељењима, свако одељење има свога пословођа, секретара, а овога може замењивати и писар по потреби. Пословима у одељењу руководи председник суда односно председавајући судија. Одељења разматрају одлуке нижих судова па их ниште или оснажују. Друге функције она немају.

б. Општа седница. Сва одељења Касационога Суда састављају *општу седницу*, чија надлежност је регулисана § 16. Закона о Устројству Касационога Суда. Пређе су постојале још и велике

седнице, уређене § 15. Закона о Устројству Касац. Суда, али су оне доцније укинуте. Најважнија функција општих седница јесте она из тач. 4. §-а 16. реченога Закона по којој ће општа седница „решавати све оне предмете, у којима нижи суд не би усвојио примедбе, које му је учинило на пресуду једно одељење Касационог Суда“. (Допуна од 16. Новембра 1866. год., Зб. 30., стр. 457.). По Замени Устројства Касационога Суда од 28. Новембра 1895. год., кад општа седница сазвана по тач. 4. § 16., поводом расправе једног конкретног случаја, *начелно* реши извесно законско питање, онда ће се такво решење, са разлозима, завести код Касационога Суда у нарочиту књигу, са потписом свих судија који су имали учешћа у решавању, и у исто време Касациони Суд ће обзнанити то своје решење у службеном листу и известити Министра Правде (§ 16. тач. 1. став. 2.). Општа седница Касационога Суда састаје се, даље, кад има да реши „Како се има разумети какав закони пропис о коме би се приметило да се у одељењима Касационог Суда у сличним случајевима неједнако разуме и на случај односи (§ 8. грађ. зак.)“. И ова решења се, као и у претходном случају заводе у књигу код Касационога Суда и обзнањују преко службених новина, а извештава се и о њима Министар Правде. У оба ова случаја „Ова решења биће обавезна за одељења и општу седницу Касационог Суда све дотле, док не би општа седница састављена из председника и свих судија Касационог Суда, на два своја састанка, на сваком са најмање једанаест гласова већине, донела друкчији закључак за разумевање и примењивање истог законског прописа. Овакав случај дужан ће бити Министар Правде изнети пред прву идућу Народну Скупштину на решење, а дотле се ово друго решење опште седнице Касационог суда не може мењати“ (§ 16. тач. 1. став. 3.).

У општој седници председава председник Суда, и у њој мора бити за њено пуноважно решавање бар тринаест судија, рачунајући ту и председника (§ 13. Зак. о Устројству Касационога Суда) У случају поделе гласова (што би се могло десити, ако би било у седници четрнаест судија), решава она страна на којој се налази председник Суда (§ 14. Зак. о Устр. Касац. Суда).

Решења Касационога Суда имају натпис: „У име Његовог Величанства Краља Српског“ (В. Замену §-а 23. Зак. о Устр. Касац. Суда од 10. Јануара, 1879. год., зб. 34., стр. 107. и Закон о Прогласу Краљевине од 22. Фебруара, 1882. год., зб. 37., стр. 54.). Раније када је Србија била Кнежевина, тај натпис је гласио: „У име

Његовог Височанства Књаза Српскога".[1]) Ово је знак и доказ, мислимо, да се код нас судска власт сматра као један део извршне власти и да судови којима је правосуђе *делегирано* врше ово у име шефа те власти.[2]) (В. о овоме и стр. 15. ове књиге).

*в.*⁰ *Председник* Касационога Суда председава обично у првом одељењу. Његову власт врше у осталим одељењима најстарије судије, које се зову председавајући. Председник Касационога Суда има власт сличну оној коју имају председник Апелационога Суда и председници првостепених судова.

1., Он се стара, по § 24. Устр. Касационог Суда, да се „закони једнообразно употребљавају". Председник има за дужност, дакле, да води рачуна о томе да се у Касационом Суду утврди, у спорним правним питањима, извесна јуриспруденција чија ће сталност, слично сталности закона, имати корисно дејство по правилан развој правних односа у Држави. Тога ради води се записник о свима решењима опште седнице, како се не би изгубиле из вида солуције које су већ приликом других конкретних случајева дате истим правним питањима. Разуме се, како је овде ствар судиског убеђења, председник може само сходним објашњењем и разлагањем тежити томе да судије не мењају тако лако своја мишљења, без јаких и основаних разлога, али он нема права да над њима врши какву пресију да би они, и поред обрта у њиховом убеђењу, остали и даље при своме ранијем мишљењу.

2., Председник врши *контролу* над послом у суду и овима даје импулс и правац. Председниково је право и дужност да послове по одељењима, према томе како они долазе, дели. Он мотри на то да се предмети брзо и тачно израђују и да се одлуке судске одмах шаљу куда треба. Председник заказује дан опште седнице и труди се да одлуке ове, по Закону од 28. Новембра, 1895. год. (Замена §-а 16. Зак. о Устр. Касац. Суда), буду публиковане у званичним новинама, како би се њима дала потребна јавност. Председник стоји у име Касационога Суда у вези са административним властима и акте које би у овом својству, као администратор, слао потписује само он.

3., Председник, по 1-ој алинеи §-а 25. Зак. о Устр. Касац.

---

[1]) В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, I., стр. 41.

[2]) Чл. 146. Устава одељак четврти гласи: „Правда се изриче у име Краља", а чл. 45. Устава вели: „Краљ поставља све државне чиновнике. У његово име и под његовим врховним надзором врше своју власт сва земаљска надлештва".

Суда, *распоређује секретаре по одељењима*, али то може бити на извесно време, *за унапред*, а никако за *поједине случајеве*. Пре Измене §-а 25. Зак. о Устр. Касац. Суда од 18. Децембра, 1882. год. (Зб. 38., стр. 176.), председник је имао власт да по одељењима распоређује и судије али данас он ту власт нема, већ се судије по одељењима коцком распоређују (в. и § 16. Зак. о Устр. Апелационога Суда). Осим секретара, председник одређује посао писарима и практикантима. Он одређује, из канцеларискога особља, лице које ће рачуне водити и повце чувати (в. § 25. алинеа 3. Зак. о Устр. Касац. Суда). По чл. 44., други одељак, Зак. о Судијама, председник може казнити судије *укором* и губитком плате до *пет дана*, а остало особље кажњава по Зак. о Чин. Грађ. Реда (§ 41.).

г. Судије. Њихова дужност је да *суде у одељењима* Касационога Суда све предмете који буду одељењима на рад упућени од стране председника Касационога Суда.

д. Секретари. Они су *пословођи* у одељењима и старају се да се предмети, у њиховим респективним одељењима решени, брзо израђују и куда треба отправљају (§ 30. тач. 1. Зак. о Устр. Касац. Суда). *Надзор* над општим канцеларискиим радом припада *најстаријем секретару*: он је *шеф* канцеларије и *помоћник* председника. § 30. ал. 2. Зак. о Устр. Касац. Суда вели: „Он има право млађе секретаре и друге канцеларијске званичнике на уредно и тачно вршење дужности опомињати, и сваки непоредак и злоупотребљење у истима отклањати".

II Изузетни судови

1⁰. Општински судови.

*а*⁰. *Састав.* Ми ћемо доцније говорити о томе какви су разлози руководили Законодавца да ову судску инстанцију установи и да јој додели суђење извесних спорова. Овде ћемо само казати то да, кад се већ установа општинских судове сматрала као нужном, морало се прибећи неком другом систему односно постављања општинских судија, а не оном који влада за обичне, грађанске, судове. Како је број општина врло велики, то, ако би се хтело да и у тим судовима суде судије са истим квалификацијама које имају судије у обичним судовима, многи судови општински би остали без судија, јер би ретко ко са факултетском спремом пристао да се да том послу, једно услед слабога изгледа на добру кариеру, а друго и због саме плате коју општине, бар већина њих, плаћају у

врло скромним цифрама. Држава не би, пак, могла такав терет на себе примити и издржавати судије свих општинских судова у земљи. Напослетку, не би се, вероватно, могао ни наћи толики број судија — дипломираних правника. И зато се морало прићи систему по коме општинске судије не морају имати квалификације државних судија, те је тако могућно наћи личности које ће пристати да буду чланови општинских судова.

У свакој општини има по један општински суд. Функције су његове разноврсне; оне су прописане Законом о Општинама од 5. Јуна, 1903. године, са Изменама и Допунама од 22. Децембра, 1903. год., 3. Децембра 1904. год., 3. Децембра 1905. год. и од 24. Децембра, 1909. године. У главном, функције општинских судова су административне: они су најнижи ресор управне власти. По чл. 94. Зак. о Општинама, општински суд има ове власти: 1. полициску (в. и чл. 95. истога Закона), 2. самоуправну, 3. управну и извршну и 4. судску власт, разуме се, што се тиче ове последње власти, у границама овим чланом постављеним. О саставу општинскога суда говори чл. 88. Зак. о Општинама. По овом пропису општински суд састављају: председник или његов заступник (у Београду потпредседник[1]), два кмета и пословођ. Ако је општина састављена из вароши и села, или из више села, кметови се позивају на суђење и решавање по реду по један месец дана. Одборником се може заменити само један кмет у случајевима препреке и потребе (чл. 88. став. 3. и 4. Зак. о Општинама). Према томе, општински суд м же вршити судске послове, стављене у његову надлежност, само овако састављен, иначе одлуке његове не би биле пуноважне као одлуке општинскога суда, па било да он суди грађанске или кривичне спорове. У осталом, то је, као што знамо, и уставни принцип да, за изрицање правде, морају у судовима бити најмање три судије (чл. 151. Устава).

*б*⁰. *Функционисање.* Оно је нормирано у Грађанском Судском Поступку. Председник има власт сличну председничкој власти у државним судовима. Председник, по чл. 103. *in fine* Зак. о Општинама, чини *распоред чланова* за суђење, у почетку сваке године и *писменим актом*. А по чл. 109. тачка 1. истога Закона, председник има власт да казни *укором* и губитком плате до *осам дана* закључно кметове и општинске службенике. Општински суд има власт да

[1]) Односно заступања председника важи чл. 38. Зак. о Општинама, осим случајева где је овим Законом што друго наређено

казни општинске службенике губитком плате до петнаест дана (чл. 95. тач. 8. Зак. о Општ.), и, најзад, општински одбор кажњава кметове платом до петнаест дана (чл. 86. тач. 15. Зак. о Општинама). Чланови суда општинскога имају да присуствују, као судије, ислеђењу спора и да дају свој глас при решавању. Пословођ има само саветујући глас а не и решавајући.

*в*⁰. *Сеоски кмет.* Општински суд није најнижа инстанција. Нижи је од њега *сеоски кмет* који, по § 6. тачка д. Грађ. Судскога Поступка, има у надлежности својој извесне *минималне спорове*. Он суди у кругу села за које је изабрат, са два одборника, или, ако ових нема у месту, са два поштена човека из истога места (села)

2⁰. Избрани судови. 9.

О избраним судовима говоре §§. 434.à 448. Грађанскога Судскога Поступка.

Закони једне државе треба да се труде да појединци имају што мање прилике да, поводом вршења својих права, долазе међу собом у сукоб, а да, када се то између њих деси, они те сукобе изравнају без апела на државну власт. Вођење спора код државне власти заоштрава непријатељске односе које, код парничара, подстрекава већ и сама несагласност међу овима односно њихових респективних права, и ма како се спор код власти свршио, он ће оставити код обеју странака мању или већу анимозност па чак, можда, и мржњу. То се све избегава, а избегавају се, такође, и трошкови и штете и одуговлачења спора, оном правном установом која се зове *равнање*, поравнање (§ 854. Грађ. Зак.), где свака страна губи један део од својих правних претенсија и губи га својевољно, под условом да му онај други део од противне стране буде признат. Избрани суд је једна врста равнања, али он се разликује од равнања у томе што у њему, у место парничних странака, *избране судије* одређују који су то уступци које странке узајамно треба једна другој да учине. Ово се односи, наравно, само на оне случајеве када је избрани суд *факултативан* (В. у § 434. Грађ. Суд. Пост. спорове за које је тај суд *обавезан).*

*а*⁰. *Састав избранога суда.* [В. *О изборном суђењу* од Милана С. Пирочанца, „Бранич“, год. 1897., број од 1. Новембра (бр. 4.); *Избрани суд*, од Др. Д. Аранђеловића, у „Полицијском Гласнику“ од 1912. године]. По нашем Грађ. Судском Поступку има, као што је то и горе напоменуто, две врсте избраних судова: 1., Обавезни избрани судови, о којима говори § 434. Грађ. Суд. Пост., и 2., Не-

обавезни (факултативни) избрани судови, а то су они који зависе од воље странака. О њима је реч у § 436. Грађ. Суд. Пост..

1., *Обавезни избрани судови.* У § 434. Грађ. Суд. Пост. побројани су случајеви resp. спорови за које су једино избрани судови надлежни. Те спорове дужни су, дакле, парничари изнети пред избрани суд. По § 435. истога Законика судије избране бирају сами парничари, и то сваки парничар има право избрати *једног* а највише *две* судије, а обојица бирају *заједнички* председника; поред тога бирају још сваки по једног заменика Треба приметити да § 435. вели: „Сваки парничар има право изабрати по једног или највише два судије," због чега се поставља питање: да ли је Законодавац под речи *парничар* разумео свако лице у спору заинтересовано, или само *парничну страну*? Ако је први случај, онда, а зато што у једном спору може бити *више од два* заинтересована лица, избрани суд могао би бити састављен из онолико судија колико има у спору заинтересованих лица односно, евентуално, из два пута више судија него што тих лица има, више један председник. У другом случају, може бити са председником највише пет судија, пошто *парничних страна* може бити свега *две*, а ако буде споредних умешача (интервениената), ови се придружују једној од њих, и избор учињен од стране једног парничара важи и за умешача: умешач не би имао право да бира судију за себе.[1])

Наше мишљење је да је Законодавац овде узео парничаре као *парничне странке.* Ми то изводимо из речи: „обојица" у § 435., јер да је Законодавац под изразом „парничар" разумео *сва* лица у спору ангажована, он би казао: а председника бирају *сви* или *сви парничари*, и морао би осим тога казати како би се избор председника вршио, кад има више од *два* парничара.

У § 437. став 2. Грађ. Суд. Пост. прописује се „У случајима § 434. ако се парничари у избору судија не сложе, власт ће полицијска, на захтевање тужитеља, изабрати судије за противну страну, и ови већином бирају председника". Овај пропис има се тако разумети: да тужена страна неће да бира судију за избрани суд, и тада ће, на захтев тужиоца, полициска власт избрати судију за тужену страну. Исто ће тако бити и онда ако би тужени бирао за судију једно лице које нема потребне квалификације да буде изабрани судија у обавезном избраном суду, као и онда ако би он

[1]) Да ли, пак, може бити и главне интервенције код избраних судова, о томе ће бити говора доцније, у партији о судској процедури.

изабрао за судију једно лице против кога тужилац на основу § 52. Грађ. Суд. Пост. чини *са разлогом* изузећа, а тужени остаје ипак при своме избору. И у том случају ће се, дакле, сматрати као да тужени није ни изабрао судију, и по захтеву тужиоца изабраће судију за туженога полициска власт. Исто тако и тужена страна има права да чини изузећа, по § 52., на судију кога бира тужилачка страна, и ако полициска власт ово изузеће уважи[1]), тужилац је дужан изабрати другога судију. Quid ако тужилац неће то да учини и тако спречава састав изабранога суда? Пошто је овде у питању суђење једне парнице коју може судити само избрани суд, то треба узети да тужилац, тиме што неће да бира судију, онемогућава суђење, и пређутно одустаје од захтева да спор расправи избрани суд, и онда до суђења неће ни доћи. Међутим, кад су у питању парнице из § 434. тач. 2., 4. и 5. Грађ. Суд. Пост. или деоба задругара (§. 434. истога Законика in fine) онда се може десити да сви парничари буду једновремено и тужиоци и тужени, то јест да једновремено сви траже састав избранога суда. У овом случају, ако би који од тих парничара, ма на који начин, па, дакле, и небирањем судије, онемогућавао састав избранога суда, онда они други парничари, узимајући на се улогу тужиоца, могу захтевати да полициска власт изабере судије за њихове противнике.

2., *Необавезни избрани судови.* а) *Како се саставља овај суд.* Парничари, у споровима код којих може бити равнања међу њима, могу увек, у место да се обрате државном суду да им спор суди, саставити избрани суд. § 433. Грађ. Суд. Пост. вели: „Који су парничари власни поравнати се, могу се сложити, да им парницу, о којој по закону равнању места има, расправи избрани суд". Моменти у којима може доћи до овога избранога суда ови су: 1.) Парничари су повели спор код државнога или општинскога суда, и у току спора, на позив суда или по сопственој иницијативи, са-

[1]) Пошто се обавезни избрани суд саставља уз учешће полициске власти, то је ова власт надлежна да расправи и сва спорна питања која стоје у вези са *надлежношћу* и *саставом* избранога суда. Решење полициске власти подлежи разматрању више управне власти и Државнога Савета: дакле, на решење среске полициске власти може се изјавити жалба окружном начелнику, на решење овога Министру Унутрашњих Дела, а на решење Министра Државном Савету. У Београду, на решење кварта Управнику Града, на решење Управника Министру Унутрашњих Дела, а на решење Министрово Државном Савету (В. М. Вукићевић, *Збирка одлука Државног Савета*, стр. 76а 84.: одлуке о саставу избранога суда).

гласили се да им парницу расправи избрани суд (тач. 1. §-а 6. и § 157. ал. 1. Грађ. Суд. Пост.). Ако су се парничари код државнога суда сагласили на избрани суд, онда ће им државни суд, по § 436. ал. 2. истога Законика, издати и одостоверити препис протокола којим је њихова сагласност односно пристанка на избрани суд констатована. 2.) Појединци који се споре о неком праву могу пристати да им спор расправи избрани суд, и ако нису своју расправу ни износили ни пред који државни односно општински суд (§ 436. Грађ. Суд. Пост.). Сваки парничар који хоће да му парницу расправи избрани суд мора имати *способности* да може захтевати састав избранога суда за пресуђење парнице. Те способности има само онај парничар који има права закључити уговор о поравнању (§ 433. Грађ. Суд. Пост.), а тај уговор може, опет, закључити оно лице које је способно да располаже својим добрима, то јест да их отуђи непосредно или посредно (на пр., задужењем), потпуно или делимично. Тако, еманциповани малолетник који није трговац (чл. 114. Зак. о Старатељству) могао би пристати да избрани суд пресуди једну парницу о неком његовом покретном добру, јер њиме може располагати, али не би могао пристати за непокретно добро, јер њим не може располагати. Међутим, еманциповани малолетник-трговац, који може, по § 4. Зак. Трговачкога, да располаже и својим непокретним добрима, могао би пристати на избрани суд и за непокретно добро. (В. Сп. Радојичић, *Основи Трговачког Права*, стр. 28.).

Пристанак парничара на необавезни избрани суд није ништа друго до *уговор странака о избраном суду* (compromissum). Тај уговор мора имати нарочиту садржину и бити закључен у нарочитој форми. Што се тиче *садржине*, у уговору мора бити *изјава* парничара о чему избрани суд има да суди (предмет спора), а затим у њему морају бити означена и *имена* избраних судија (§ 436. Грађ. Суд. Пост.). Уговор о избраном суду јесте *формални правни посао*, јер се за постојање његово (l'existence) тражи нарочита форма. Према томе, он је закључен и постоји тек онда кад је споразум странака о саставу избранога суда констатован *исправом* која је потврђена полициском влашћу (§ 436. ал. 2. Грађ. Суд. Пост.) или од стране судије за неспорна дела [чл. 149. Правила о Поступању у Неспорним (Ванпарничним Делима]. Кад су се пак парничари на избрани суд пред судом сложили, онда ће то суд, као што смо већ видели, констатовати једним протоколом: тај протокол је друга законска форма у којој уговор о избраном суду

може бити закључен. Разуме се да, и у овом случају, у протоколу мора бити означен предмет спора и имена избраних судија. И кад се парничари код општинскога суда сложе на избрани суд, у протоколу суда мора бити, такође, означен предмет спора и имена избраних судија.

Из горњих излагања следује да, ако у уговору о избраном суду странке нису означиле било *предмет* спора било *имена* судије, онда тај уговор и *не постоји*, и странке нису обавезне да свој спор изнесу пред избрани суд. Међутим, ако би странке закључиле такав уговор о избраном суду, да им *све спорове* из извесногa довољно одређенога правнога односа има да суди избрани суд, уговор о избраном суду био би тада *пуноважан*, јер је предмет спора ту *означен*. На пр., кад пуномоћник и властодавац уговоре да пуномоћник управља извесном имаовином властодавчевом, и да им, у случају спора поводом тога управљања, има да суди избрани суд.

Што се тиче броја судија које парничари имају да изаберу, он није ограничен, те парничари могу изабрати колико хоће судија[1]). Пропис § 435. Грађ. Суд. Пост. који говори о томе да сваки парничар може изабрати по једног или највише по две судије тиче се састава обавезнога избранога суда (§ 434. Грађ. Суд. Пост.). Кад је, пак, у питању необавезни избрани суд, Законодавац нема разлога да ограничава парничаре односно броја судија. Ако парничари сматрају да ће им парницу боље пресудити већи број судија, онда зашто би се Законодавац томе противио? Да се пропис § 435. тиче само обавезнога избранога суда, може се извести и из његовога упоређења са § 436. и ал. 2. §-а 437. Грађ. Суд. Пост.. У § 435. говори се *о бирању* судија (ту је реч о обавезном избраном суду), а код необавезнога избранога суда парничари *не бирају* судије код полициске власти него парничне странке просто предају полициској власти закључени уговор о избраном суду, у коме су судије именоване, на извршење, то јест у циљу позива на суђење одређенога дана. Затим, кад закон допушта парничарима да се у случајевима где може бити равнања могу сложити на избрани суд, онда зашто би им ограничавао слободу баш у броју судија? Из принципа аутономије воље странака следује, да им је Законодавац оставио слободу у питању колико ће судија изабрати. Међутим, код обавезнога избранога суда, Законодавац већ не признаје сло-

---

[1]). В. М. Пироћанац, *op. cit.*, стр 22..

боду странкама, да ли ће своју парницу изнети пред државни или избрани суд него их *обавезује на избрани суд*, и онда се може објаснити и воља његова да ограничи парничаре и у броју судија.

Односно захтева да парничари именују лица која ће бити судије, мислимо да није нужно у сваком случају одредити их *индивидуално* него је довољно одредити их само по положају. Тако довољно је казати: Судија ће бити председник тога и тога суда или шеф тога и тога надлештва.

Све ове захтеве за закључење уговора о избраном суду Законодавац тражи зато да би парничарима скренуо пажњу на важност тога уговора којим се надлежност државнога *resp.* општинскога суда преноси на појединце — избране судије. Услед ових формалности које се траже за закључење уговора о избраном суду, парничари су принуђени да добро размисле, хоће ли на суђење избраним судом пристати, и зато уговора о избраном суду и *нема*, док се те формалности не испуне.

Овде се још може поставити ово питање: Какав је смисао наређења § 436. ал. 2. где се вели: „Ако су се у суду сложили, суд ће им сваком издати одостоверен препис протокола"? Претпоставка је овде, као што се види, да су парничари били повели код редовних државних судова спор и да су се у току овога сагласили на избрани суд. Питање које нам се овде намеће јесте ово: до кога момента може суд издати парничарима одостоверени препис протокола? Може ли то учинити и пошто се једна странка ретрактира и не пристаје више на избрани суд? Узмимо да су се парничари сложили на рочишту на избрани суд, и да, пре него је суд њима доставио одостоверени препис протокола, један од парничара одустане од избранога суда. Важи ли његов одустанак и би ли се тај одустанак могао правдати тиме да, све дотле док се протокол о пристанку на избрани суд странкама у препису не достави, нема уговора о избраном суду? Да ли је, другим речима, законска одредба о достављању протокола о избраном суду једна проста *индикација* да суд треба парничарима да да препис протокола, како би она страна која жели извршење уговора могла овај предати полициској власти, или је ово таква формалност од које зависи само постајање и важност уговора.

Наше мишљење је да, чим су се парничари на суду сагласили на избрани суд, они су тиме везани и да више не може ниједан од њих од тога одустати под изговором да им суд још није саопштио одостоверени препис протокола. Да овоме препису и његовом достављању странкама не треба дати већу важност него што је ми овде дајемо, излази и из овога резоновања: закон је уговор о избраном суду окружио горе изложеним формалностима зато да би пристанак странака на њега био несумњив, а ту несумњивост закон налази само у изјави пирничара пред полициском влашћу или пред судом. Кад су се парничари једном пред судом сагласили на избрани суд — и ми узимамо овде само тај случај формирања избранога суда, јер нам то за ову нашу аргументацију треба — не може више бити питање о томе да ли је њихова воља односно састава избранога суда несумњива. Отуда није потребно, за постојање уговора о избраном суду, да је суд већ доставио странкама одостоверени препис протокола. Откуда опет и закључак да, ако једна страна пре него се и та формалност испуни, одустане од уговора, друга може захтевати да јој се изда препис протокола са којим ће она тражити код полициске власти извршење уговора о избраном суду и састанак суда[1]).

Најзад, имамо да решимо и ово питање: Да ли се изабране судије морају примити ове дужности? Ту треба разликовати да ли се саставља обавезни (§ 434.) или необавезни избрани суд (§ 433.). Судије, изабране за обавезни избрани суд, *дужне* су примити се овога посла, зато што овај суд замењује државни (односно општински) суд у суђењу спорова који су у надлежност избранога суда стављени. Међутим, ако би судије биле овлашћене не примити се ове дужности, онда се избрани суд не би могао саставити, и тада не би имао ко парницу пресудити. Само из важних узрока, као, на пр., болест, неодложно путовање, случајеви изузећа, могао би изабрани судија одбити овде суђење, а о умесности тога узрока имала би да реши полициска власт (§ 439. Грађ. Суд. Пост.). Иначе без тих важних узрока, избраног судију који неће да суди полициска власт ће казнити новчаном казном од пет до двадесет талира, а, осим тога, и осудити га да плати и трошак и дангубу парничарима и сведоцима који су дошли. На место судије који није дошао на суђење, власт ће позвати заменика. Што се тиче необавезнога избранога суда, ако се судија не прими дужности, што има право учинити, онда ће се позвати његов заменик, ако га има, иначе

---

[1]) За Француско Законодавство, видети: Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. II, p. 711: „Des arbitrages" (art. 1003 á 1027 du code de procédure civile; „Sur la capacité de compromettre": p. 712; „Sur les formalités requises": p. 717 et suiv..

уговор о избраном суду остаје без дејства, пошто је немогућно извршити га, и парничарима не остаје друго него да изнесу спор пред државни суд (односно општински), ако се већ не сложе на ког другог судију. (В. М. Пироћанац, *op. cit.*, стр. 22.). Исто ће тако бити, ако један судија умре или буде болешћу спречен да ту дужност изврши. Међутим, када се судија прими судиске дужности у необавезном изабраном суду, што може бити изречно или прећутно (то јест ако у року од три односно осам дана предвиђеном у алинеи 1. § 439. Грађ. Суд. Пост. не извести власт да се дужности судиске не прима), онда је дужан судити, иначе може бити кажњен онако исто као и судија у обавезном избраном суду (чл. 2. § 439.). Кад судија, и поред претрпљене казне, неће да суди, онда наступа горе предвиђени случај, да уговор о избраном суду не може да се изврши.

б⁰. Извршење уговора о избраном суду. По §. 438. Грађ. Суд. Пост., уговор о избраном суду извршује полициска власт која на тражење оба или једног парничара извештава судије о њиховом избору за избрани суд и заказује и њима и парничарима где ће и кога дана ће ради суђења доћи. Полициска власт има, дакле, право да *одреди дан првога рочишта*, као и *место* где ће суд судити. Разуме се да ће се она и овде обазирати на вољу странака, и само онда ако ове не би биле сложне односно дана када ће суђење почети или односно места где ће ово бити, има ће она да ствар реши. По другој и последњој алинеи § 438. Грађ. Суд. Пост.: „Од дана када је писмено власти предано до дана суђења, не треба да прође више од 15 дана". Ова одредба има подређен значај, јер ће парничари сами изјавити када желе да буде рочиште, и само ако се парничари не би у томе сложили, полициску власт упућује Законодавац да рочиште одреди најдаље за петнаест дана. Пропис § 438. ал. 2. тиче се и обавезнога и необавезнога избранога суда.

§ 438. Грађ. Суд. Пост. претпоставља случај да су обе парничне стране заједнички поднеле полициској власти уговор (случај необавезнога избранога суда). Али не мора увек тако бити. Могућно је да једна страна *неће* својевољно уговор да изврши, и тај случај предвиђен је у § 437. ал. 1. истога Законика, у коме се вели да од уговора „могу само обе стране одустати, а ако само једна страна одустане, друга има право захтевати да полицијска власт уговор изврши". Ова одредба може се сматрати излишном, јер је то опште правило да, чим је уговор закључен, не зависи више *само* од једне стране да ли ће се он извршити или не, и то правило

важи, разуме се, и за уговор о избраном суду. Дакле, и без ове одредбе било би јасно да, ако би једна страна отказала драговољно извршење уговора о избраном суду, друга би имала право да тражи његово извршење. Али ипак има користи од ове одредбе, на случај да су се странке сложиле на избрани суд изван суда, а то је та што Законодавац једном таквом уговору даје моћ *извршне одлуке*, што је у нашем Законодавству изузетак, и, можда, једини, јер, за разлику, на пр., од Француског Законодавства где је то друкчије, јавне исправне немају код нас извршну силу већ је оне добијају само *одлуком судском*[1]). Напротив овде видимо да, ако једна страна неће уговор драговољно да изврши, друга страна има право тражити његово извршење од полициске власти, а не мора претходно, као када је случај других јавних исправа, обраћати се суду да он најпре донесе своју одлуку. Полициска власт овде врши, са извесним ограничењем, судски посао, јер она има право и дужност да цени да ли је поднесени уговор начињен у законској форми и да ли се може извршити. Ово је, може бити, још један разлог више да се услови формулисани §-ом 436. за постојање и важност уговора о избраном суду тумаче у оном смислу у коме их ми горе тумачимо. Кад, дакле, уговор о избраном суду има ту важност да се може одмах и без судске одлуке извршити, нужно је да је и он начињен у форми која ће нам давати највише гарантија за слободну и свесну вољу парничара и њихов пристанак на избрани суд.[2])

Да ли су избрани судови из § 434. Грађ. Суд. Пост. уставни? Ти судови су *обавезни*, као што знамо, међутим, по Уставу, судије поставља само државна власт. Из овога излази, дакле, да ти судови нису, узев строго, саобразни Уставу. За избране судове из § 433. истога Законика не може се казати да су неуставни, стога што је пристанак својевољни на тај суд раван равнању (трансакцији) које је допуштено.

3⁰ Трговачки Суд у Београду.

Трговачки Суд је изузетан суд стога што он суди само оне спорове који су *изречно* Законом о његовом Устројству став-

---

[1]) У Француском Праву, јавна исправа (acte authentique), под погодбама законом нормираним, има извршну силу (force exécutoire). B. G Baudry-Lacantinerie, *Précis de droit civil*, t. II, p. 328, 11-ème éd., 1913.

[2]) О разлици између обавезнога и необавезнога избранога суда видети опширније у напред наведеној расправи М. Пироћанца.

љени у његову надлежност. Изван тих случајева он је ненадлежан. Трговачки Суд је организован Законом од 12. Децембра, 1859. год. (Устројство Трговачког Суда) који је и данас у важности. Он је измењен једино Законом од 30. Новембра, 1895. год. по коме у Трговачком Суду има две државне судије и председник, у место једног државног судије и председника, што је било до тога Закона.

*а*⁰., *Састав* (§§ 3., 4., 5., 6., 8. и 9. Зак. о Устр. Трг. Суда). У Трговачком Суду имамо:

1⁰., *Судије*. Судија има две категорије: Прво, *државне судије, сталне*, који се, као и судије у првостепеним судовима, постављају *указом* и који морају имати оне квалификације које су прописане Законом о Судијама од 1911. год.. Њих има на броју два, и један председник. Друго, у Трговачком Суду има, даље, *шест редовних судија* из *реда трговачкога* и *шест заменика*. Они се бирају сваке године 1. Јануара и постављају на годину дана Краљевим указом.

2⁰., *Остали персонал*. То су један секретар, потребан број писара, један рачуновођа, један архивар и потребан број практиканата (званичника).

*б*⁰., *Функционисање*. Трговачки Суд има само *једно одељење*, у коме суди председник, један судија државни и судије трговци. Пуноважно је заседање, кад су у њему, поред председника и сталнога члана, још тројица од изабраних редовних чланова или њихових заменика — § 12. Зак. о Устројству Тргов. Суда (Замена од 30. Новембра, 1895. год.). Други судија ради у стецишном одбору, са потребним бројем писара. У седници има један пословођ, са дужношћу пословођа у првостепеним судовима. Председник *распоређује посао* у суду и он има у опште права која су побројана напред за председнике првостепених судова (В. А. Ђорђевић, *op. cit*, стр. 42., 43., 44. и 45.; E. Garsonnet. *op. cit.*, p. 94 à 99; Bonfils, *op. cit*, t. I, p. 24, 25, 26; Boitard, Colmet-Daage et Glasson. *op. cit.*, t. I, p. 24, 32; Закон о Судијама од 1911. године).

*в*⁰., § 22. Закона о Устројству Трговачкога Суда. Овај пропис говори о томе да ће трговачке послове, у местима где нема трговачкога суда, судити првостепени судови, али да парничари, у споровима по трговачким пословима, имају право да једног сталног судију замене са једним трговцем, и он ће бити узет између оних дванаест трговаца који ће се бирати сваке године.

§. IV. О Судијама и осталом судском особљу.

I. Судије редовних судова.

А. Под којим условима може неко бити судија.

Дужност судије јесте најузвишенија међу свима јавним дужностима у држави. Казали смо напред да права не вреде без гарантија, а ове нам даје судска власт. Судску власт опет врше судије, и тако, у крајњој анализи, видимо да наши саграђани које називамо судијама имају тај деликатни и поносни позив да штите наша права.

Стога је потребно да се од тих људи траже таква јемства каква се не траже ни од једног другог реда чиновника. Та јемства се не тичу само способности судија и њихове моралности у толико у колико су они *чиновници* већ се, као што рекосмо сад, *и преко тога* од њих тражи. Тако, и задржавајућу се само на овој моралној страни, сваки државни чиновник дужан је и у свом званичном раду као и у приватном животу имати достојанствено понашање; али, ово се нарочито изискује од судија, јер, док остали чиновници могу, и без повреде дужности свога положаја, изићи, у извесној мери, из резерве коју је у опште у државној служби добро чувати, и узети, на један отмен начин, удела и у јавном животу, на пр, политичком, дотле се од судије захтева да се што је могућно више уздржава од учешћа у јавном животу а специално у политичком, како не би на његову непристрасност могла пасти ни сенка сумње.

Услове које има кандидат за судију да испуни можемо поделити на две категорије 1). Услови општи за сва судиска звања, дакле, и за судије и за председнике судова, и како за судије нижих тако и за судије виших судова (овде није, разуме се, реч о извесним судијама у изузетним судовима који не морају испуњавати све ове услове). 2). Услови који се траже нарочито за извесна судиска звања, за председнички положај у првостепеним судовима, и за председнички и судиски положај у вишим судовима.

1⁰ Услови општи за сва судиска звања.

Први услов. Као први услов то је: *српско држављанство*, грађанство (поданство). Само они који су српски поданици могу бити судије. Овај услов није специалан само нашем Законодавству, и остала модерна законодавства траже за судиско звање као први услов грађанство. У осталом, овај услов потребан је за звање не само судиско него и за сва остала чиновничка звања (чл. 182. Устава).

Међу правима која странци не могу имати долазе, на првом месту, *политичка права*. Али не треба мислити да је довољно да нека права буду јавно-правнога карактера, па да се њихово уживање странцима не признаје. Извесна субјективна права из области објективнога јавнога права припадају и странцима. Само она јавна права која су политичке природе не припадају странцима. „Si les *droits publiques* proprement dits sont les *droits de l' homme*, les *droits politique* sont les droits du citoyen" (A. Weiss, *Traité théorique et pratique de droit international privé*, t. II, p. 14). В. и А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 42., где се вели да су одредбе које постављају услове за звање судиско јавно-правнога карактера. Да би боље ствар прецизирао, А. Ђорђевић је требао рећи: политичкога карактера, јер се њима странац не може да користи. Ни у једној земљи та права не допуштају се странцима (В., код A. Weiss, *Traité théorique et pratique de droit international privé*, t. II, p. 144, et suiv., разлоге због којих се странцима не допушта уживање политичких права. Једно од најважнијих политичких права јесте и право на државну службу. Државна служба јесте директно или индиректно вршење државне власти, а то се не сме, природно, допустити странцима. L' étranger ne peut remplir aucune fonction impliquant une délégation même temporaire, même lointaine de la puissncce publique", вели A. Weisse, *op. cit.*, t. II, p. 146. Дакле, услов овај није прописан само за положај судиски већ и за све остале државне положаје.

Али, не само да странци не могу бити државни чиновници, него има и извесна категорија *српских грађана* (поданика) који не могу бити државни чиновници. То су они српски грађани који су наше држављанство добили путем прирођења а нису били пет година настањени у Србији (чл. 182. ал. 2. Устава). Они могу у том међу времену бити само *уговорни* (контрактуални) чиновници. У осталом, овакви чиновници могу бити и странци (§ 1. и 4. Зак. о Чиновницима Грађанскога Реда). Ипак из ових прописа не треба изводити да би прирођени Срби могли бити контрактуалне судије пре истека онога рока од пет година, а то зато што је судиско звање стално (чл. 157. Устава[1]) и што су судије непокретне у својој служби, а то искључује контрактуалну службу која је везана *за рок*. Затим, установа контрактуалне службе, у Србији, објашњава се тиме што је, у раније време, била код нас оскудица у стручним људима за државну службу, нарочито за техничке службе (лекари, инжењери, архитекти, учитељи разних вештина и језика), те се прибегавало контрактуалним чиновницима. Тога ради и донесене су нарочите уредбе, од 14. Јуна 1845. год. (зб. 3., стр. 65.) и од 15. Марта, 1849. год. (зб. 5., стр. 17.), које нормирају правила о примању странаца у државну службу. Међутим, никад се странци нису узимали у Србији за државну службу политичкога карактера као што је управна и судиска служба. По горњим Уредбама, странци су постављани само у службе које нису у такој тесној вези са вршењем политичке власти.

[1]) У чл. 10. Закона о Судијама од 9. Фебруара, 1881. год. изречно се прописивало да судије не могу бити привремене.

Како се државна служба добија Краљевим Указом (§ 1. Зак. о Чиновницима Грађанскога Реда), то онда из тога излази да странци могу добити неуказно звање, а тим пре прирођени Срби пре истека онога рока од пет година. Према томе странци би могли бити постављени за практиканте у судовима.

Пошто само Србин може бити судија, из тога излази да судија, чим изгуби српско држављанство, престаје бити судија. Како су судије непокретне, поставља се питање: на који ће начин они бити лишени свога звања, ако промене поданство? Овај случај, који ће се збиља ретко десити, није предвиђен ни у Уставу од 1903. год. ни у Закону о Судијама. Нема спора да судија који је престао бити српски поданик губи једну од најглавнијих квалификација за положај који је заузимао, али како ће се удаљити са звања, ако сам не би хтео дати оставку?

У овом случају, на представку Министра Правде, Касациони Суд би имао да својом одлуком само констатује да је дотични судија, губитком српскога грађанства, престао бити судија (чл. 43. тач. 5. Зак. о Судијама). На случај да судија добије страно држављанство, не губећи српско, што може бити у Међународном Приватном Праву (н. пр., у неким републикама Јужне Америке један странац добија женидбом са Американком њено поданство), он не би услед тога морао изгубити судиски положај.

Питање о држављанству једног лица често је компликовано. У овом случају којим се ми овде бавимо, то питање је од претежне важности, јер, ако кандидат за судиско звање није српски држављанин, он не може на то звање доћи. Управна власт, дакле, која поставља судије има да мотри на то да ли је овај основни услов за државну службу испуњен, па тек онда да кандидату да судиски положај. Шта би било, кад би управна власт, рецимо из непажње или због рђавога разумевања закона, поставила за судију кандидата

који није српски поданик? Што је несумњиво то је: да судска власт не би имала права ни у којој прилици ценити легалност постављања судија и у горњем случају, на пример, не примити дотично лице као судију. Јер иначе би та власт ушла у атрибуције управне власти која је једино надлежна да тумачи и примењује законе из круга своје уставне надлежности т. ј. законе административне, а то је баш један административни закон, закон који садржи прописе о постављању чиновника државних овога или онога реда. Такав судија би се имао, дакле, сматрати за правилно постављеног и имао би сва права и дужности која из положаја тога проистичу. Јер, по нашем Уставу, а, поименце, по чл. 144. тач. 12., указ један може бити поништен само ако се њиме „вређају закона приватна права" или „какав државни материјални интерес у корист појединаца" (у овом последњем случају жалбу на указ изјављује Главна Контрола). Иначе, указ се не може уништити нити му се може одрећи важност, само ако је њиме примењен какав закон из области уставне надлежности управне власти. Код нас, дакле, не постоји она установа позната у Француском Праву под називом уништај декрета шефа извршне власти (указа) у *интересу самога закона* („dans l' intérêt de la loi"): у том Праву, Државни Савет има власт да уништи сваки декрет Председника Републике којим би се вређао *какав закон*, и ако он не би вређао никакво право појединца нити какав државни материјални интерес. Код нас се мислило да би то било на уштрб ауторитета владалачке власти, када би се, само у интересу закона и ма да није повређено никакво право појединца нити материјални државни интерес, могао уништити *сваки* Краљев указ, мислило се да је потреба ауторитета владалачке власти претежнија него уништење указа само због *теориске* повреде једног закона из области административнога права, теориске, јер њиме није повређено никакво *право* појединца нити какав државни *материјални* интерес. А такав би специално био случај, ако би се, на извесно место у државној служби, поставило лице које, за то место, не испуњава све законом прописане квалификације: ту нити има повреде права појединаца нити материјалнога државнога интереса. Ни Главна Контрола не би, дакле, ту могла изјавити жалбу против указа, пошто претпостављамо да је указом наименовани чиновник дошао на финансиску позицију предвиђену државним буџетом Указ вређа, истина, један државни интерес, онај који се састоји у томе да, на извесно место у државној служби, не буде постављено лице које нема све законске квалификације, али

горе наведени пропис нашега Устава, за уништај указа на тражење Главне Контроле, не задовољава се тиме да буде повређен *ма какав* интерес државни већ поставља као услов за то да је повређен *материјални* државни интерес.

Други услов. Кандидат за судију не може бити постављен за судију, ако је изгубио право на државну службу услед пресуде редовних судова или дисциплинске пресуде Касационога Суда.

Овде имамо два различна случаја.

а°. Неспособност услед осуде редовних судова.

1., Извршење кажњивога дела има за учиниоца у извесним случајевима као последицу и губитак извесних права. Када и која права губи осуђени учинилац кажњивога дела одређено је у кривичном Законодавству, и у опште се може рећи, да губитак права стоји у вези са тежином учињеног кажњивога дела и величином казне. Једно од права које се може изгубити услед осуде на казну јесте и губитак права на државну службу, а овај наступа увек када оптужени буде осуђен да изгуби грађанску част. Грађанска част, пак, губи се, када оптужени буде осуђен због злочина на смрт, робију или заточење (§§ 18. и 34. Казн. Зак.), и није потребно то нарочито спомињати у пресуди којом је једна од ових казни изречена.

Што се осуде због *преступа* тиче, грађанска част се не губи самим тим што би кривац био осуђен на казну због учињеног преступа, него само онда ако је Законодавац наредио да кривац, због извесног преступа, има да се казни, поред друге казне, и на губитак грађанске части, и тај губитак наступа не eo ipso — самом осудом због преступа, него тек кад суд исту казну изрече. Преступи који се казне и губитком грађанске части називају се бешчасни преступи (В., на пр., §§ 206., 208., 221., 250*б*., 252. à 256. Казн. Зак.). Из овога излази да, кад суд пропусти изрећи за један бешчастан преступ казну губитка грађанске части, онда осуђени не би био лишен грађанске части. Осим тога, у случају губитка грађанске части због преступа, губитак је ограничен на извесно време: по § 43. став 1. Казн. Законика он траје најмање годину дана а највише пет година. (В. Др. Т. Живановић, *Основи Кривичног Права* I. Општи део, св. 2. стр. 298.). Међутим у случају осуде због злочина осуђени остаје под губитком грађанске части све дотле докле је не би повратио на начин законом прописани (амнестија, помиловање, рехабилитација).

Иступи не повлаче никад губитак грађанске части. Да истакнемо овде једну карактеристичну разлику између нашега Кривичнога За-

конодавства и теорије Кривичнога Права. По теорији, иступи су такве кривичне радње које се састоје у прекршају наредаба полициске или општинске власти а које код учиниоца не претпостављају никакав рђав морални елеменат, као што је то случај код злочина и преступа. Међутим, наш Казнени Законик уврстио је међу иступе и такве радње које с погледом на моралне побуде учиниоца долазе у права кривична дела, а специално у преступе. Тако, у §§ 391., 391. а., 391. б. и 391. в. Казн. Зак. предвиђа наш Законодавац и иступне просте крађе, утаје и преваре и ову деобу он прави према вредности украдене, утајене или преваром измамљене ствари (до 40 динара биће иступно дело, преко 40 динара биће преступ). Теориски, пак, крађа, утаја и превара не могу никад бити иступи него преступи или, евентуално, и злочин, јер ту је морални елеменат претежан. Тако, на пример, по нашем Казненом Законику, ко би извршио просту крађу у вредности до 40 динара одговарао би за иступ, и не би био кажњен губитком грађанске части, а за просту крађу од 41 динар био би кажњен за преступ и губио би грађанску част.

2., Закон о Судијама предвиђа у чл. 5. ове случајеве у којима једно лице, услед осуде редовних судова или дисциплинске осуде Касационога Суда, не може бити бирано нити постављено за судију:

а) По чл. 5. „не могу бити бирани нити постављени за председника ни за судију ма кога суда они, који су судском пресудом изгубили грађанску част, па ма је доцније и повратили...“.

Према горе изложеном, једно лице, осуђено због злочина, не може ни у ком случају бити бирано ни постављено за судију, пошто у том случају губитак грађанске части наступа eo ipso услед осуде за злочин. Међутим, лице једно, осуђено за преступ, не може добити судиско звање само онда ако је осуђено за бешчасни преступ, јер само код таквих преступа суд изриче и казну губитка грађанске части. Отуда, ако би суд, овде, пропустио да изрече и ову казну, и пресуда би постала извршна, тада би осуђени, с обзиром на чл. 5., могао бити судија, ма да, наравно, такво постављање не би било у интересу угледа правосуђа. Тим пре може бити постављено за судију лице које је осуђено за преступ који није бешчастан, и које услед тога није нити је могло изгубити грађанску част. Повраћај грађанске части, ма којим путем то било, не оспособљава дотично лице за судиски положај. У случају губитка грађанске части за извесно време (код бешчасних преступа), осуђени не може бити биран ни постављен за судију ни по истеку тога времена за које је грађанску част изгубио, и ако му је ова тада повраћена. Пошто

осуда због иступних крађа, утаја и превара не повлачи, као што смо видели, губитак грађанске части, то би лице, осуђено за ова дела, по нашем Законодавству могло бити судија, ма да је очевидно да се дотично лице оваквом пресудом дисквалификовало за судиско звање.

Да ли горе наведени пропис чл. 5. Закона о Судијама треба применити на сваки губитак грађанске части?

Ми овде мислимо на деобу злочина и преступа на политичке и неполитичке. Да ли се дисквалификује на свагда за судиско звање лице које је због политичке кривице осуђено да изгуби грађанску част? Питање се поставља стога што се у кривичном праву блаже поступа са кривцима који учине кажњива дела политичке природе него са обичним кривцима, а и сам Устав прави разлику између ове две врсте кажњивих дела, јер у чл. 13. укида смртну казну за чисто политичке кривице. Одговор на ово питање омогућиће нам чл. 5. Зак. о Судијама in fine, где се вели, да не могу бити бирани ни постављени за судију ни они „који су пресудом редовних судова за просте, неполитичке злочине или преступе изгубили судијску службу“.

Из овога прописа излази аргументом *a contrario* да онај који је као судија осуђен због политичке кривице на губитак грађанске части, што је, разуме се, повукло и губитак судиске службе, може, кад грађанску част поврати, опет добити судиско звање. Према овоме, *a fortiori* ово звање може у толико пре добити онај несудија (било обичан грађанин било чиновник друге струке) који је био осуђен због политичке кривице на губитак грађанске части, пошто ову поврати. Политичке кривице су такве природе које не дисквалификују за државну службу па ни за судиску, и једино што овде може бити то је да дотично лице за време док траје губитак грађанске части не може добити судиско звање.[1]) Из овога свега излази да чл. 5. дисквалификује дефинитивно једно лице за положај судије само онда кад буде осуђено на губитак грађанске части због неполитичкога злочина или преступа.

Ако је лице, осуђено за дело које повлачи губитак грађанске части па ма то било и неполитичко дело, *амнестирано*, онда амнестирани може добити судиско звање, јер амнестија предаје дело забораву

[1]) По § 4. Зак. о Чинов. Грађ. Реда не допушта се да онај који је изгубио грађанску част може бити чиновник, док тај губитак траје, али не и после. Ово показује да је Закон о Судијама ставио судије у погледу моралних квалификација изнад свију других чиновника.

као и да није учињено, и онда се сматра да губитка грађанске части није ни било. Односно *застарелости* казне, она спречава *извршење* казне, али казна остаје и даље у снази, па према томе и губитак грађанске части, који спречава добијање судискога звања (B. Garraud, *Précis de droit criminel,* p. 548). Што се тиче застарелости *кривичнога дела*, ту, пошто казна није ни изречена, нема ни губитка грађанске части, те према томе учинилац кривичнога дела могао би добити судиско звање. У случају да се једно лице налази под истрагом за дело које повлачи губитак грађанске части, оно би могло бити бирано и постављено за судију с обзиром на чл. 5. који то забрањује само лицима *осуђеним*, ма да ће то у пракси бити врло редак случај, јер ће се на сваки начин сачекати прво судска одлука па онда приступити бирању односно постављењу.

б) Ако је државни чиновник, који није судија, био пресудом редовних судова осуђен на лишење звања, односно по другом ставу § 106. Казн. Зак. на затвор и лишење звања, тада се поставља питање: да ли такав чиновник може добити доцније судиско звање? Питање се поставља стога што такав чиновник не губи грађанску част, и што он губи на свагда само оно звање у коме је учинио кривицу, због које је кажњен лишењем тога звања, али то не смета да он буде постављен на неко друго звање. Међутим, како је судиско звање уздигнуто изнад осталих звања у државној служби, што се види и по многобројним захтевима који се траже од једног лица па да дође до судискога положаја, то је правилније узети да један чиновник, лишен на свагда свога звања, не може добити судиски положај. Тенденција Законодавчева је да што исправнији људи долазе за судије, и стога је боље узети, да чиновник лишен звања не може бити постављен за судију. Чиновник отпуштен из државне службе на основу § 76. или пенсионисан на основу § 70. Закона о Чиновницима Грађ. Реда не губи право услед тога да буде постављен за судију, па чак ни онда када би то било поводом кривица због којих се чиновник иначе кажњава судом на лишење звања, а до те осуде није дошло било зато што није ни био тужен суду било зато што је тужен после отпуштања односно пенсионисања, па је суд нашао да нема места осуди стога што је већ административним путем кажњен отпуштањем или пенсионисањем[1]). Ако судија буде

[1]) Може се поставити питање: да ли пресуда на лишење звања *eo ipso* повлачи и губитак права на пенсију, ако би ово право било стечено. Ако се одговори негативно, т. ј. да чиновник не губи пенсију, онда је питање: да ли

лишен звања за дело из § 112. Каз. Зак., онда такво лице не може више нигде бити постављено за судију, а не само у суду где је био када је лишен звања. Судска осуда га је дисквалификовала за судиски положај.

б°. Неспособност услед дисциплинске осуде на губитак државне службе.

По чл. 5. Зак. о Судијама не могу бити бирани нити постављени ни за председника ни за судију ма кога суда они који су дисциплинском пресудом Касационога Суда (чл. 43. тач. 5.) отпуштени из судиске службе за дисциплинску кривицу. Шта је дисциплинска кривица казано је у чл. 42. Зак. о Судијама и чл. 43. Зак. о Чиновницима Грађ. Реда и његовој допуни од 15. Јуна, 1864. године. Касациони Суд, као дисциплинска власт над судијама, може, осим мањих казни предвиђених чл. 43. Зак. о Судијама, изрећи и ове казне: а) отпуст из судиске службе оног судије који нема 10 година службе; б) стављање у пенсију судије који има 10 година службе, и в) отпуст без права на пенсију судије који има 10 година службе.[1]) Онај који је на један од ова три начина кажњен не може више добити судиски положај, јер га овакве казне, које се изричу за тешке дисциплинске кривице, дисквалификују за увек за судиски положај. Што се тиче осуде судија на мање дисциплинске казне, оне не лишавају осуђеног судију да поново добије судиски положај. Међутим, поставља се питање, да ли један чиновник несудиске струке, осуђен дисциплинским судом на губитак службе, може постати судија и у опште да ли може добити државну службу као чиновник.

Трећи услов. Трећи услов који се тражи од кандидата за судију јесте да има *стручну спрему* за судиски положај, а то је а) да је свршио редовно правни факултет у земљи или на страни (чл.

чиновник лишен звања самим тим долази у пенсију или мора и ту изићи указ о његовом стављању у пенсију (§ 68. Закона о Чинов.). У осталом, лишење звања не одузима могућност дотичном чиновнику да добије други чиновнички положај, ако то управна власт за сходно нађе.

[1]) По нашем мишљењу, Касациони Суд несумњиво има право, да изрече казну отпуста из државне службе и оног судије који има 10 година службе, пошто § 79. Зак. о Чинов. Грађ. Реда предвиђа да један чиновник у пенсији може изгубити пенсију „ако је његово владање такво да на јавну саблазну и поругу чиновништва служи“. Губитак пенсије изриче дисциплински суд, који је сада Државни Савет (чл. 144. тач. 5. Устава).

156. Устава)[1]), и б) да је положио судиски испит (чл. 1. Закона о Судијама). Судиски испит уведен је Законом о Судијама (чл. 7 и даљи) а на основу уставне одредбе у чл. 183. по коме се имају увести поступно државни испити у свима струкама државне службе. По чл. 7. Зак. о Судијама право на судиски испит има сваки указни чиновник или онај који је то био, ако, уз друге законске услове за државну службу, поднесе Министру Правде доказе да је редовно свршио правни факултет и да је као указни чиновник служио три године у првостепеном суду или вишим судовима или пет година у другој струци. Судиски испит не полажу професори права на Универзитету. У чл. 8., 9. и 10. Закона о Судијама ближе се одређује начин полагања испита и предмети из којих се испит полаже.

Четврти услов. Четврти услов за добијање судиског положаја јесте да кандидат, осим горе побројаних услова, испуњава и друге законске услове за државну службу.

Ти услови су:

1. Да је кандидат доброга владања. Кандидат за судију, и ако није пресудом редовних судова нити дисциплинском осудом Касационога Суда дисквалификован за судију, ипак мора бити примернога владања. По члану 183. Устава и чл. 3. Закона о Чиновницима Грађ. Реда, при постављању државних чиновника има се пазити на одлично владање, а по чл. 4. истога Закона они који се одају страстима јавнога блуда, пијанчења, картања и томе слично не могу се поставити у државну службу. Према томе, на добро владање кандидата за судију морају мотрити како изборна тела тако и Министар Правде приликом постављања судија.

2. Да је навршио 25 година живота (чл. 1. Зак. о Судијама). Важност функција судиских огледа се и у овом захтеву, пошто се за друге положаје у државној служби, принципиелно, тражи само пунолетство. „Просто пунолетство (т. ј. навршење двадесет прве године) није довољно за то, што се од судије тражи и већа умна зрелост и обиљније искуство из грађанског, практичког живота, све то ради ауторитета самога положаја, и озбиљности рада судиског, јер то обоје има веома великог значаја за друштвено-правни и политички живот грађана“ — А. Ђорђевић *op. cit.*, прва половина, стр. 43..

[1]) Према томе, ко је као ванредни слушалац свршио правни факултет нема права на судиски положај, међутим диплома доктора права не тражи се. Пошто су услови за судиски положај односно стручне спреме нормирани Уставом (чл. 156. Устава), то их законодавна власт не би могла мењати.

3. Лица која су по пресуди судској под старатељством а) услед распикућства, чл. 144. Закона о Старатељству и б) услед душевне болести (чл. 139. Закона о Старатељству) не могу по § 4. Закона о Чиновницима Грађанског Реда бити постављена за државне чиновнике па, према томе, ни за судије. У осталом, и сам Устав у чл. 187. тач. 6. у вези са чл. 95. прописује да лица под старатељством немају политичких права, док су под старатељством, а право на судиски положај такође је једно политичко право.

4. Лице које је под стечајем не може бити постављено за судију зато што овакво лице не ужива сва политичка права, према чл. 87. тач. 5. у вези са чл. 95. Устава, а право на добијање судиског положаја долази, рекосмо, у политичка права грађана. Осим тога, по чл. 3. став 4. Зак. о Пороти онај који је под стециштем не може бити поротник па, према томе, не може бити ни судија. Кад се стечај дигне, дотично лице могло би добити судиски положај, осим ако би се у стечају констатовало његово рђаво владање или поступци који би га дисквалификовали за судију (§ 43. тач. 2. Зак. о Чиновницима Грађанскога Реда, који прописује кажњавање чиновника због лакомисленог задуживања, што ствара дисциплинску кривицу за коју и судија може бити осуђен — чл. 42. Зак. о Судијама).

5. Може бити питање да ли и женска лица могу бити судије.

2° Услови за извесна судиска звања.

Ови услови су двојаки: једни се односе на доба живота а други на године државне службе. Тако: а) за председнике у првостепеним као и за председнике и судије у вишим судовима тражи се да кандидати имају 30 година живота, и б) да су провели извесно време у државној служби, о чему се говори у чл. 2., 3. и 4. Зак. о Судијама, који су прописи (чл. 2. и 3.) понављање чл. 156. ал. 2. и 3. Устава. Овде се има приметити, да и Устав и Закон о Судијама помиње само секретаре Министарства Правде, чије време службовања у овом положају даје квалификације за више судиске положаје. Међутим овде се не спомиње положај начелника Министарства Правде, који a fortiori, такође, даје, квалификације за више судиске положаје. У Уставу се говори да професура права на Великој Школи квалификује тако исто, за више судиске положаје, а у Закону о Судијама помињу се и професори Универзитета. То долази отуда што је Универзитет установљен после доношења Устава. Даље, по Уставу редовна професура права на Великој Школи даје права кандидату за виши судиски положај, а по Зак. о Судијама

то право даје и ванредна професура на Универзитету. То је јамачно стога што је Законодавац сматрао да је положај ванредногa професора Универзитета раван положају редовног професора Велике Школе.

Б. Постављање Судија[1]).

Систем постављања судија по нашем Закону о Судијама од 1911. године мешовит је у толико што судије поставља управна власт али по предлогу нарочитих изборних тела из листе кандидата коју јој ова поднесу. Изборна тела су: за избор кандидата за положај судије првостепеног или среског суда Министар Правда и председници Касационога и Апелационога Суда или њихови заступници (чл. 16.), а за избор кандидата за председника првостепеног суда цео

[1]) Могу се предвидети a priori два система постављања судија. На првом месту, судије могу бити наименоване на исти начин на који и чланови законодавнога тела и шеф извршне власти, а то је *избором*. То је народ који бира како чланове законодавнога тела тако и шефа извршне власти, са том напоменом, односно овога последњега, што, у монархијама, владаоца бира народ на неодређено време, управо док траје његова лоза (само мушка или и мушка и женска), док се, у републици, шеф извршне власти, то јест председник републике, бира на једно одређено време (н. пр., у Сједињеним Северо-Америчким Државама на четири години, у Француској Републици на седам година). Ако се сада судска власт сматра, као што ју је сматрао Montesquieu (в. његово чувено дело *De l' Esprit des lois*) као *засебна власт* у Држави, на равној нози са влашћу законодавном и извршном, онда је логично да органе који ће вршити судску власт не поставља ни законодавна ни извршна власт већ да их поставља народ избором. И заиста, узме ли се да је судска власт таквога карактера, онда њене представнике поставља само *суверена власт* то јест онај који ту суверену власт има у рукама. Па пошто извесна, у модерно доба веома утицајна, правна школа, школа природнога права и друштвенога уговора,чији је један од најистакнутијих представника J. J. Rousseau (в. његов *Contrat social*) налази да суверена власт почива у народу (в. опширније о овој школи код С. Јовановића, *Основи Правне Теорије о Држави*, друго прерађено и проширено издање, Београд, 1914., стр. 26. à 36.), доктрина у новије време озбиљно дискутована и оспорена, то народ треба да поставља и судије, онако исто као што бира чланове парламента и председника републике односно, у монархијама, владаоца. Органи законодавне власти не би могли постављати судије, јер тада судска власт не би била једнака са законодавном а, осим тога, на тај начин било би у неколико поништено и начело поделе између те две власти, нити би, а из истога узрока, наименовање могло долазити од стране шефа извршне власти.

Не само да је изборни систем, тамо где је он у практици остварен, брањен овим консидерацијама већ се тамо разлог њему налази и у потреби судске независности. Ако би било законодавна било извршна власт имала

Апелациони и Касациони суд (чл. 17.), за избор кандидата за председника или судије Апелационога и Касационога Суда Државни Савет и Касациони Суд (чл. 23.). Свако изборно тело дужно је изабрати два пута онолико кандидата колико има упражњених места. Министар Правде има права од предложених кандидата предложити Краљу за постављење Краљевим указом онога кандидата кога хоће. Министар је дужан у року од месец дана по упражњењу председничког или судиског места ово попунити. Избор кандидата у Апелационом и Касационом Суду као и у Државном Савету врши се тајним гласањем (чл. 19. и 23.). У изборну седницу Апелационога Суда састају се оба одељења овога Суда, али за састав ове седнице мора бити најмање седам судија рачунајући ту и председника (чл. 18.). Изборну седницу Касационога Суда чини општа седница

право наименовања судија, ове би у извесној мери зависиле од њих, то јест оне тада не би биле потпуно независне.

Овај систем постављања судија, то јест систем бирања народом, несумњиво је логичан, али, поред све његове логичности, он ипак има ове недостатке, који, мислимо, нису мали: 1⁰., Он увлачи судију у изборну борбу у којој је судија изложен да изгуби евентуално своје достојанство; 2⁰., У овом систему може бити само привременога наименовања судија: суверена власт, која има све власти па, дакле, и судску, изгубила би овај последњи атрибут, то јест престала би бити суверена (јер суверена власт постоји потпуно или никако), ако би она ту своју власт, власт судску, поверила судији на цео живот. Исто онако као што се ни наименовање посланика у Народној Скупштини на цео живот не би могло сложити са сувереном влашћу народа. Доследна је, према томе, била одлука Привремене Владе у Француској после Револуције од године 1848., формулисана у њеном Декрету од 17. Априла, 1848. год., по н. к., по којој је судиско звање престало бити *inamovible* т. ј. стално. (E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 100). Међутим, чим судија заузима свој положај привремено, чим он зависи од бирача онако исто као и народни посланик, тада он није више независан; 3⁰., Народ не може имати за избор судија ону способност коју има извршна власт. Изборна борба може да изнесе за судију некога који то ни по моралности ни по спреми својој не заслужије. Као и у обичној изборној борби, у борби за изборе народних посланика, и у судиској изборној кампањи могла би бити употребљена средства која би имала за циљ не да на површину издигну људе од карактера и знања већ људе које крећу чисто лични мотиви. Осим тога, код изборнога система, мора се дати могућност већем броју појединаца да могу бити бирани за судију — јер ако би, због тешких и многих услова, број судиских кандидата био веома редуциран, народно право бирања било би тиме окрњено — а то би имало за последицу да би за судију могла бити наименована и лица са недовољном правном спремом и правним искуством.

Ако се, напротив, судска власт сматра као једна грана извршне власти са нарочитим задатком да примењује законе из области приватнога и кри-

тога Суда (§ 13. Зак. о Устројству Касац. Суда), те према томе у њој мора бити најмање тринаест судија, рачунајући ту и председника (чл. 18.). Секретари ових судова не могу у изборној седници замењивати судију (чл. 18.).

Ако се приликом избора кандидата за судију првостепеног или среског суда не добије већина, онда се поново гласа, па ако се ни поновним гласањем не добије већина, онда се избор врши коцком између кандидата на које је пао по један глас приликом другог гласања (чл. 16.).

При избору кандидата које има да избере Апелациони и Касациони Суд избор у оба суда врши се тајним гласањем, листићима на којима сваки судија исписује имена кандидата које бира (чл. 19.). Ако се при првом гласању не постигне апсолутна већина, онда се понавља тајно гласање. Ако се при овом гласању за које лице не

вичнога права, онда се лако долази до тога да је *систем постављања од стране шефа извршне власти*, такође, логичан. Јер ако су судије чиновници извршне власти, не, дакле, органи који би били у положају народних посланика (као у претходном систему), онда оне морају бити наименоване шефом извршне власти. Кад народ, бирајући извесно лице за шефа извршне власти, овоме поверава у опште извршну власт, он му, разуме се, поверава, у исти мах, и право наименовања свију чиновника који имају за дужност да извршују законе. То не би било доследно да народ повери шефу извршне власти атрибуције ове власти а да за себе задржи право наименовања чиновника, то би значило одузети шефу извршне власти једном руком оно што му се другом дало: ако чиновнике не поставља шеф извршне власти, ако су они од овога независни већ зависе од бирача, шефу извршне власти, владаоцу односно председнику републике, оскудевао би сваки ауторитет, свака власт за вршење дужности коју му је народ поверио. Осим тога, систем постављања чиновника директно од народа у животу би се показао и сувише неподесан и тежак за стављање у покрет.

Оним аргументом односно судиске независности није оборено ово резоновање у колико је реч о постављању судија шефом извршне власти. Шеф ће поставити судије т. ј. чиновнике који имају да примењују законе из области приватнога и кривичнога права — али ће им дати независност како би имали довољно слободе и самосталности за решавање. Потребом судискога инамовибилитета никако се не може доказати та премиса да је судска власт нека нарочита власт у Држави а не део извршне власти. Када се, схватајући судску власт као грану извршне власти, судска независност може опет да постигне, чак, можда, боље него у изборноме систему, онда је неосновано њу истицати као аргуменат у корист мишљења да судска власт није део извршне власти.

Али не треба мислити да свуда тамо где је постављање судија стављено у атрибуције шефа извршне власт, судска власти се сматра не као засебна власт већ као грана извршне власти. Има, на име, држава у којима се судска власт ставља у исти положај као и власт законодавна и извршна, па опет је

добије апсолутна већина, онда се врши ужи избор између оних кандидата који су имали највише гласова. Ако се гласови поделе тако да двојица добију једнак број гласова, онда се за ту двојицу поново гласа, па ако ни тада ни један не добије апсолутну већину, коцком се одређује који ће се од те двојице сматрати за изабраног кандидата (чл. 20.).

Правила о изузећу судија при суђењу (§ 52. Грађ. Суд. Пост.) не примењују се на судије који имају да изврше избор кандидата. Ма у каквом односу стајао један кандидат за судију према коме члану изборног тела, овај услед тога не може бити изузет да у избору учествује, јер он у овом случају не врши функције суђења ради које је право на изузеће судија уведено.

Чланови изборнога тела не могу се уздржавати од бирања кандидата. Јер бирање је вршење једне законом одређене дужности

и тамо право наименовања судија дато извршној власти. Ово право те власти само је, дакле, један начин наименовања (un mode de nomination) судија.

а⁰. *Изборни систем.* Овај систем примљен је у Швајцарској Републици и у Северо-Америчким Савезним Државама. У Швајцарској, у мањим кантонима, као што су Uri и Unterwald, сви бирачи из целога кантона састављају изборну скупштину која бира судије. У Берну, чланове de la Cour suprême, а то је Апелациони и Касациони Суд у исти мах, бира на осам година le Grand Conseil Кантона (чл. 53. Устава Кантона Берна од 4. Јуна, 1893. год., по н. к.). Чланови среских судова (les tribunaux-de districts) бирају се непосредно од стране бирача дотичнога среза на четири године (чл. 57. истога Устава, изм. референдумом од 3. Новембра, 1907. год.). Тако је и у Луцерну за среске судије. У Кантону Женевском, све судије бирају бирачи који састављају le Conseil Général Кантона, то јест изборно тело Кантона (чл. 99., измена од 29. Октобра, 1904. год., у вези са чл. 25. Устава Кантона Женевскога, од 24. Маја, 1848. год. по н. к. И т. д.. (B. F. R. Dareste et P. Dareste, Les *Constitutions modernes*, t. I, *Suisse;* Demombynes, *Constitutions européennes*, t. II, p. 396; Georges Picot, La *réforme judiciaire*, dans la „Revue des deux Mondes", année 1881. numéro de janvier; F. Stettler, *Staats-und Rechtsgeschichte des Kantons Bern*, Bern 1845., 1 vol., cité par F. R. Dareste et P. Dareste, op. cit., t. I, p. 596; von Segesser, *Rechtsgeschichte der Stadt-und Republik Luzern*, Lucerne, 1850.—1858., 4 vol. cité par F. R. Dareste et P. Dareste, *ibid.*; H. Fazy, Les *Constitutions de la République de Genève*, Genève, 1891, cité par F. R. Dareste et P. Dareste, *ibid.;* Bluntschli, *Staats-und Rechtsgeschichte der Stadt und Landschaft Zürich*, Zürich, 1856. 2 vol.; E. Müller, *Eine rein democratische Republik. Der Kanton Zürick zur Anfang des XX-en Jahrhunderts*, Zürich, 1908., обоје наведено код F. R. Dareste et P. Dareste, *ibid.*, Да додамо, да, у Швајцарској, постоје ови судови у сваком кантону (којих има 22.): les justices de paix (примирителни судови), les tribunaux de districts (сресни то јест првостепени судови) и виши судови који суде и као апелациони и као касациони суд и који се називају разно према кантонима (cour suprême у Берну, cour d' appel et de cassation, у Неша-

коју чланови изборног тела морају извршити. Упражњено судиско место мора се у року законом предвиђеном попунити, и кад би се допустило уздржавање од бирања, онда би се тиме овај избор осујећавао на штету функционисања правосуђа.

Листе (спискове) кандидата за судиски положај саставља Министар Правде, пошто се код њега налазе кондуит-листе судија и судских чиновника, тако да он најбоље може утврдити, да ли поједини кандидати имају законске услов за судиски положај. Ове листе треба доставити изборним телима. Међутим ваља приметити да и сама изборна тела, по природи ствари, имају права да цене да ли означени у листи кандидати имају потребних квалификација, а, такође, могу она узети у обзир и оне кандидате који имају потребних квалификација а који се не налазе у листи Министра Правде. Овде се поставља питање да ли изборна тела могу

телу, cour de justice civile et criminelle у Женеви, tribunal d' appel у Базелу, tribunal cantonal у Лозани). Осим тога, постоји и један федерални (савезни) суд, le tribunal fédéral, чије чланове поставља Народна Скупштина (l' Assemblée fédérale) целога Савеза (трајање њиховога мандата одређује се законом, са надлежношћу предвиђеном у чл. 110. à 114. Савезнога Устава од 29. Маја, 1874. год. по н. к., са доцнијим Изменама и Допунама: н. пр., расправља грађанске спорове између савеза и појединих кантона). Једно савезно решење (arrêté fédéral) определило је да седиште овога Суда буде у Лозани. (В F. R. Dareste et P. Dareste, *op. cit.*, t. I, p. 563 à 565).

У Северо-Америчким Сједињеним Државама (United States of America) примирителне судије (the judges of peace) постављају се избором и то, у већини држава, на две године. Данас, двадесет и једна држава постављају и остале судије избором на краће рокове (7, 5 или 2 године). В. о овоме: G. Picot *op. cit.*, „Revue des deux Mondes", n⁰ de janv 1881, p. 148 et 149). Али, то је што се тиче судова у појединим државама, јер у Северо-Америчкој Републици постоји још једна врста судова, *савезни судови*, који решавају о споровима између две или више држава и у опште где је у питању Устав Савеза (Уније). Таквих судова има у свакој држави по један, а над њима је Врховни Савезни Суд (la Cour Suprême) у Вашингтону. У Федералном Врховном Суду, према чл. 2 Одељка 2. Главе 2. Устава од 17. Септембра, 1787 год по н. к., поставља судије Председник Републике, са пристанком Сената, као и судије осталих федералних судова. Савезне судије остају на својим местима све дотле док им је владање исправно *(during good behaviour)*. (B. G. Picot, *loc. cit.*, F. R. Dareste et P. Dareste, *op. cit.*, t. II, p. 408 et 409).

б⁰. *Систем постављања судија од стране у равне власти.* Овај систем усвојен је не само од стране оних законодавстава која сматрају судску власт као једну грану извршне власти већ и у оним која усвајају онакву поделу власти какву је дао Montesquieu. Зато што би изборни систем, поред све своје логичности (разуме се, ако се усвоји Montesquieu-ева деоба власти), био штетан по добро и независно судство, и та су законодавства напустила изборни

узети у обзир сва лица која се налазе у судској служби у моменту када се избор врши, и без њихове пријаве, било непосредно самом изборном телу било преко Министра Правде, да желе да буду изабрана за судију? Мислимо да за ова лица постоји претпоставка да желе бити изабрана за виши положај и да према томе њих треба узети у обзир, и ако нема њихове пријаве. За лица изван судске струке потребно је да постоји њихова пријава било непосредно код изборног тела било код Министра Правде, пошто се у погледу њих не може претпостављати да она желе бити постављена за судије, и онда се може десити да буду изабрана а да се судиског положаја не приме.

Може ли Министар Правде не предложити од изабраних кандидата ни једнога да буде постављен на положај за који је изабран? Овде су могућна два мишљења: 1) Министар је обвезан да од два изабрана кандидата предложи једног за постављање. Његова власт се простире само толико што може од изабрана два кандидата узети једног кога хоће. У овом случају Министру који би налазио да ни једног од изабраних кандидата не може предложити за дотични положај не би остајало ништа друго него да са свога положаја одступи. 2) Министар има власт да не предложи ни једног од изабраних кандидата. Он је прописима о избору и постављању судија ограничен само у толико што не може постављати судије по свом нахођењу него на прописани начин. Али није дужан примити ниједног од изабраних кандидата, ако би налазио да изабрани кандидати не испуњавају услове који се од њих за дотични положај траже. Јер како Министар носи *одговорност* за свој указ (чл. 56. Устава), онда се од њега не може тражити да предложи кандидата за кога не налази да испуњава законске услове. Оваква ситуација довела би до одступања Министровога, ако се, у парламентарним земљама, не би Парламенат сложио са гледиштем Министровим.

систем и пришла систему постављања управном влашћу. Овај систем усвојен је како у монархијама тако и у Републици Француској. Ако је у неким државама постављање и унапређење судија условљено и кандидатуром од стране неких државних тела, то није зато што се тиме хтело прићи у неколико изборном систему, већ зато да би се што боље заједмчила судиска независност, која не би била тако солидна и сигурна, ако би се управној власти дало неограничено право постављања а нарочито авансовања судија.

В. Положај Судија.

1⁰. Прерогативе судија.

Све прерогативе судиске потичу из начела судиске независности, а ова је огарантована судиском непокретљивошћу (инамобилитет), која је данас код нас и у Устав унесена (чл. 157. Устава).[1])

Непокретљивост или сталност судиска састоји се у томе што судија не може бити лишен свога звања нити кренут са свога места осим случајева Уставом предвиђених. Да прегледамо сада, који су то случајеви.

а⁰. Лишење звања услед пресуде редовних судова: 1. Судија може бити лишен свога звања услед пресуде редовног суда. Ово може бити кад судија буде осуђен на такве казне које повлаче по самом закону губитак државне службе (§ 18. Казн. Зак. у коме се наређује: „Ко се осуди на смрт или на робију или заточење, губи по самом законику, чим му пресуда извршителна постане: 2. Све чинове, титуле и достојанства, и право носити знаке одличија или почасти"). У случају када је судија осуђен за преступ на губитак грађанске части, судија ће бити лишен звања без обзира колико ће трајати тај губитак грађанске части (§ 34. Казн. Зак.). 2. Судија може бити кажњен пресудом редовних судова на лишење звања као главну казну, без губитка грађанске части и без лишења слободе, као што бива у случају §§ 112., 114., 137. ал. 2., 121., 122. Казн. Зак..

б⁰. Лишење звања услед дисциплинске осуде Касационога Суда. По чл. 43. тач. 5. Закона о Судијама судија може бити дисциплинском пресудом Касационога Суда осуђен *на губитак службе* због дисциплинске кривице. Ове кривице могу се тицати само службене дужности судије или његовог понашања изван службе.[2]) (В. чл. 42. Зак. о Судијама у вези са § 43. Зак. о Чинов. Грађ. Реда. Допуна од 15. Јуна, 1864. год., Зб. XVII. стр. 23.). Кад Касациони Суд осуди судију због дисциплинске кривице *на губитак службе*, онда та осуда повлачи и губитак пенсије. Овде треба узети у обзир

[1]) Устав Србије од 1869. године није садржавао ово начело судиске непокретљивости. Оно је било загарантовано, први пут, Законом о Судијама од 1881. године па је први пут унесено у Устав од 1888. године. Такође је ово начело задржано било и у Уставу од 1901. године. В. Ж. Перић, *О Судској Независности*, приступно предавање из Теорије Грађанскога Судског Поступка на Великој Школи (15. Октобра, 1898. г.). Оштампано из „Бранича", 1899., Београд.

[2]) Овде би долазио и случај када би судија учинио какво кривично дело које повлачи са собом губитак грађанске части, дакле и губитак службе, па дело застари. Застарелост дела, због кога не може бити суђен, не значе да

и случај из § 60. Зак. о Чинов. Грађ. Реда по коме надлежни Министар онога чиновника који је пресудом редовнога суда пуштен из недостатка доказа (§ 242. Казн. Суд. Пост.) може, ако нађе за оправдано, предати Дисциплинском Суду да овај реши хоће ли се такав чиновник и даље задржати у служби или отпустити. Према томе и кад судија буде пуштен код редовних судова из недостатка доказа, Министар Правде треба да оцени, да ли ће га упутити Касационом Суду као дисциплинском да он одлучи може ли овај судија остати у служби, и ако га тај Суд лиши звања, онда губи и право на пенсију.

в⁰. По § 64. Зак. о Чинов. Грађ. Реда „Чиновник који је осуђен на затвор дужи од шест месеци, без да је осуђен на лишење грађанске части, или на лишење звања, може се опет у службу примити." Из овога прописа и § 65. (по коме „Чиновник и на најкраће време на затвор осуђен, за време издржавања казне не добија плату") истога Закона следује, да Законодавац, код осуда чиновника на затвор али без губитка грађанске части и лишења звања, прави ову разлику: чиновник осуђен на затвор до шест месеци не губи службу услед ове осуде већ само не добија плату за време издржавања казне, а кад је осуђен на затвор преко шест месеци, онда губи своје место али се може опет у службу примити. Закон о Чиновницима није овде јасно одредио, да ли чиновник у овом случају ipso facto услед осуде на затвор преко шест месеци губи своје место, или надлежни Министар мора, било у виду решења или указа, одлучити да је службу изгубио од онога дана кад је пресуда судска постала извршна. Али, у сваком случају, ако осуђени чиновник има више од десет година службе, онда мора бити указом стављен у пенсију. Не упуштајући се дубље у ово питање, налазимо да и судија који буде редовним судом осуђен на казну затвора дужу од шест месеци не може остати у судиском положају. Међутим, случај овако осуђеног судије треба Министар Правде да изнесе пред Касациони Суд те да овај пресуди да је дотични судија услед такве осуде на затвор изгубио судиски положај од онога дана када је пресуда редовнога суда, којом је осуђен на

такав судија ипак не би могао бити дисциплински суђен од стране Касационога Суда и, евентуално, осуђен на губитак судиског звања. То исто вреди и за случај кад судија учини друго које кривично дело па ово застари. И у овом случају судија може бити дисциплински осуђен на губитак службе. Јер застарелост дела по кривичном праву нема утицаја на питање о моралним квалификацијама судије које се траже од њега за вршење судиске службе. Кад судија буде осуђен за бешчастан иступ, онда ова осуда не повлачи, истина, губитак грађанске части, али такав судија ипак може бити дисциплински осуђен на губитак службе.

затвор дужи од шест месеци, постала извршна. Ако би, пак, такав судија имао десет година службе, онда ће указом бити стављен у пенсију. Истина, Закон о Судијама даје Касационом Суду као дисциплинском суду власт кажњавања судија ради одржања реда у служби и угледа судискога положаја, али ми ту власт Касационога Суда проширујемо и на горњи случај, у коме Касациони Суд, истина, не изриче осуду већ само констатује да судија не може остати у судиском положају, због осуде редовних судова на затвор дужи од шест месеци: ми то чинимо зато што сматрамо да судија може у начелу изгубити свој положај само на основу дисциплинске осуде Касационога Суда, јер дисциплинска власт Касационога Суда постоји не само у интересу одржања реда и судискога угледа него и у интересу судиске независности, која не би била довољно огарантована без ове и овакве власти Касационога Суда. Кад је судија пресудом редовних судова осуђен на затвор до шест месеци, онда он, истина, не губи свој положај, али за време издржавања казне неће примати плату. Ипак и оваквог судију може Министар Правде оптужити Касационом Суду, који га може евентуално, као и у претходном случају, осудити и *на губитак службе*, у коме случају, према чл. 5. Зак. о Судијама, такав бивши судија не може више бити биран ни постављен за судију. Међутим, ако је Касациони Суд само констатовао да је судија изгубио положај због осуде на затвор преко шест месеци, такав бивши судија би могао бити биран за судију. У сваком случају кад судија изгуби свој положај, требало би то указом објавити, у коме би се изнео и узрок губитка службе.

*г*⁰. *Пенсионисање.* По чл. 157. Устава ал. 5 и чл. 30. Зак. о Судијама, судија не може бити, као управни чиновници (§ 70. Зак. о Чинов.), стављен у пенсију против своје воље по нахођењу управне власти, него то може бити само у овим случајевима: 1) кад наврши 60 година живота или 2) кад наврши 40 година државне службе или 3) кад телесно или душевно тако ослаби да не може дужност да врши. У овом последњем случају судија се не може ставити у пенсију без решења опште седнице Касационога Суда, док у претходна два случаја ставља се у пенсију указом Краљевим на предлог Министра Правде. Судија стављен у пенсију противно Уставу и Закону о Судијама има право жалбе на указ Државном Савету по чл. 144. тач. 12. Устава. Судија мора бити стављен у пенсију чим наврши 60 година живота. Од овога се изузимају судије и председник Касационога Суда и судије и председник Апелационога Суда у толико што они не могу бити пенсионисани док не наврше 65 година живота, али тада морају бити пенсионисани. Судија који има мање од 60 година односно 65 година живота може, по својој молби, бити стављен у пенсију, и ако нема 40 година указне службе. Наравно, управна власт не мора ову молбу усвојити, пошто се право на пенсију стиче по навршетку 40 година указне службе (§§ 69. и 71. Зак. о Чиновницима Грађан. Реда), правило које важи и за пенсионисање судија. (Ово примећујемо стога што има чиновника који стичу право на пенсију по навршењу 30 година указне службе). 4) Судија може бити пенсионисан по пресуди Касационога Суда за дисциплинску кривицу (чл. 43. тач. 4. Зак. о Судијама); али пенсионисани судија у овом случају неће моћи за пет година бити пенсионар и јавни правозаступник, већ само једно од овога двога (чл. 30. алинеа 4. Зак. о Судијама).

*д*⁰. *Судија који је пао под стечај или је стављен под старатељство услед расипкућства односно због душевне болести или телесне неспособности* не би могао задржати судиски положај из тога разлога што лица под стечајем и старатељством губе политичка права, па дакле и право да буду чиновници. Тада Министар Правде дужан је изнети овај случај пред Касациони Суд, те да овај, као дисциплински суд над судијама, донесе своју одлуку о томе да дотични судија губи овај положај. Ако судија има 10 година указне службе биће указом стављен у пенсију, иначе отпуштен из службе. Кад се стечај односно старатељство дигне, дотично лице може, саобразно Закону о Судијама, бити бирано за судију. Питање може бити само о овоме: кад се може узети да је стечај престао и да је дужник повраћен у сва права? Питање то спорно је.[1])

---

[1]) В. чланак Сп. Радојичића: „Не остаје даље под стечајем!“ у „Браничу“ бр. од 16. Јуна, 1898. године (бр. 12.); чланак Милоша Станојевића: „Остаје даље под стечајем!“, у „Браничу“ број од 16. Августа, 1898. год. (бр. 16.); опет чланак Сп. Радојичића: „Ипак не остаје даље под стечајем“! у „Браничу“ од 1. Септембра, 1898. године (бр. 17.).

Затим чланак: „К питању остаје ли даље под стечајем дужник, кад суд прекине стецишно поступање по § 127. стец. пост.?“ у „Браничу“ бр. од 16. Септембра, 1898. год. (бр. 18.) и најзад чланак: „К питању: остаје ли и даље под стечајем дужник, кад суд прекине стечајно поступање по § 127. стецишног поступка? А) Не остаје даље под стечајем, од Ст. Максимовића, адвоката; Б) Остаје и даље под стечајем, од А. Милојковића, пенсионара: „Бранич“, бр од 1. Октобра, 1898. год. (бр. 19.).

Ако је судија због душевне болести (немоћи) или због телесне неспособности (чл. 139., 141. и 142. Зак. о Старатељству) стављен под старатељство, онда ће тако исто дотични изгубити свој положај по решењу Касационога Суда, и то или стављањем у пенсију, ако на њу има права, или отпуштањем из службе (кад нема 10 година указне службе), евентуално са 30% процента годишње плате као милостињу или са једногодишњом платом једном за свагда (§ 76. Зак. о Чинов. Грађ. Реда, Замена од 15. Јануара, 1876., Зб. XVIII. стр. 1.). Кад овакав судија оздрави може се саобразно закону вратити у државну службу.

*е*⁰. *Оглашење судиског места за упражњено.* И ако у Уставу нема специалне одредбе о овоме, ипак је несумњиво да управна власт не може огласити судији место за упражњено. То следује из чл. 25. Зак. о Судијама и чл. 150. одељ. 2. Устава, по којима судија не може бити лишен својега звања нити ма под којим изговором уклоњен са дужности против своје воље, без пресуде редовних судова или дисциплинарне пресуде Касационога Суда. Према томе, кад постоје услови по Закону о Чинов. Грађ. Реда о оглашењу чиновничког места за упражњено (§§ 16., 17. и 18.), онда Министар Правде има од Касационога Суда да тражи да овај својом пресудом, као дисциплинарна власт, огласи судији место за упражњено. У овом случају треба указом констатовати да је судији место оглашено за упражњено.

*ђ*⁰. *Премештај судије.* Судија може бити премештен 1.) По свом пристанку; 2.) По дисциплинској осуди Касационога Суда (чл. 43. тач. 3. Зак. о Судијама). У овом случају судија може бити премештен или у други суд истога степена или у другу струку на положај са истом платом. По свом пристанку, пак, судија може бити премештен и у други суд нижега степена (на пр., из првостепеног у сресни) и у другу струку на нижи положај. С обзиром на принцип судиске непокретности судија не би могао бити, без свога пристанка, премештен ни на вишу судиску положај нити на виши положај у другој струци. 3.) По чл. 28. Закона о Судијама: „Осим тога судија може бити премештен из једног суда у други када се законодавним путем укине суд, у коме је он судија, или се преиначи устројство суда тако да се судска област смањи и на истој се установи нов суд те се покаже потреба за нова постављења и размештај судија укинутих судова или судова чија је област смањена. Но у овом последњем случају премештају се оне судије, које су најмлађе по рангу, ако и у колико се не би постигло пристанком за премештај по рангу старијих судија.“ У осталом, овде ће се према чл. 29. последња алинеа применити по потреби и пропис овога, 29., члана. Што се тиче питања о рангу судија, меродаван је чл. 59. Зак. о Судијама. 4.) Не могу бити судије у исто време у једном суду нити заједно судити сродници по крви у правој линији у коме било степену, у побочној линији до четвртог степена завршно, по тазбини или по крштењу до другог степена закључно, као ни пашенози чије су жене рођене сестре (чл. 29., ал. 1. Зак. о Судијама). С погледом на § 137. Грађ. Зак. који изравнава потпуно усвојену децу са крвном, и адоптивно је сродство сметња да адоптивни сродници остану као судије у истом суду. Како се у овом случају поступа у погледу премештаја судија, одређено је у ал. 2. и 3. чл. 29. Зак. о Судијама. 5.) По чл. 26. Зак. о Судијама, судија не може бити ни привремено упућен на другу, плаћену или бесплатну, дужност, осим случаја предвиђених Уставом и законима. Међутим, по чл. 158. Устава судија не може ни привремено бити упућен на другу плаћену или бесплатну дужност, и ту нема оног додатка из Закона о Судијама „осим случаја предвиђених Уставом и Законима“. Што се тиче Устава, то је тачно да у случају предвиђеном Уставом судија може бити привремено упућен на вршење друге дужности (као што је, на пр., дужност судије по чл. 91. Устава, да буде члан главног бирачког одбора за бирање народних посланика), али судија, осим тог случаја, не може бити упућен на вршење друге дужности по самом Уставном наређењу, и онда је пропис Закон о Судијама, у границама мало час цитиране одредбе, у контрадикцији са Уставом, који не допушта да се законом могу предвидети и други случајеви, осим оних у Уставу означених, у којима би судија могао бити упућен на другу дужност. Да ли судија може по своме пристанку бити упућен на другу какву плаћену или неплаћену дужност? Несумњиво је да то не може бити у време када суд ради, јер би то значило да се тиме судија може фаворизирати, што би могло утицати на његову судиску самосталност. Међутим, да ли у време када суд не ради судија може бити упућен, са својим пристанком, на другу дужност? Ми мислимо да се овде има афирмативно одговорити, јер овде су зацело у питању послови стручне природе због којих се често апелује на судиску спрему, а о фаворизирању се ту не може говорити зато што судија за евентуалан хонорар који добија одиста и ради преко судиског посла. Поставља се питање: да ли судија може бити позван на војну дужиост када суд ради, ако је војни обавезник? Пошто је по чл. 194. Устава сваки Србин дужан

да служи у војсци, и пошто рок војне службе, начин одслуживања и изузећа од војне службе прописује нарочити закон, то би судија могао бити и у овом случају позван на војну дужност, јер је овим уставним прописом учињена дерогација оном пропису Устава да судија не може бити упућен на неку другу дужност. Само кад би се нарочитим законом специално предвидело да за време судскога рада судија не би могао бити позван на војну вежбу, могле би судије од те дужности бити ослобођене. Војна служба установљена је у једном општем интересу, који је пречи од сваког другог (одбрана земље и одржање правног поретка), и зато судиска непокретљивост долази овде на друго место.

2°. Дужности судија.

Судија је дужан вршити своју судиску дужност саобразно Закону о Устројству Судова (§§ 21. и 22. за Првостеп. Судове, § 18. за Апелац. Суд, § 24. за Касац. Суд), Закону о Судијама (чл. 42.) и Закону о Чиновницима Грађ. Реда (§ 10.), и у служби и изван службе понашати се онако како приличи чиновницима у опште а судијама на посе (§ 11. Зак. о Чиновницима, и чл. 42. т. 2. Зак. о Судијама). Судија који повреди ове дужности биће одговоран и кажњен по Закону о Судијама и Закону о Чинов. Грађ. Реда.[1])

Санкција повреде горњих прописа састоји се у одговорности судије за такав рад, за који може бити кажњен било од стране редовних судова било од стране Касационога Суда као дисциплинског, према томе да ли његова кривица долази под одредбе општих кривичних закона или под одредбе Закона о Судијама као дисциплинска, кривица.

1°. По чл. 34. Зак. о Судијама за злочине и преступе, учињене у званичној дужности, судија подлежи суђењу редовних судова. Међутим с обзиром на судиску независност, постоји нарочита процедура у случају кад судија има бити тужен за које кривично дело, учињено у званичној дужности, а којом се одступа од Уставног начела, да сваки чиновник може бити без ичијег одобрења тужен суду за кажњива дела која учини у вршењу своје дужности (чл. 28. Устава). Тако, по чл. 157. одељ. 3. Устава „судија не може бити тужен за свој судски рад без одобрења Касационог Суда“, а по

[1]) Судија који се огрешио о Казнени Законик или други који закон као приватно лице подлежи истим казнама и истој процедури као и остала приватна лица. Само ће иследна власт односно суд известити о томе Министра Правде ради даљег поступка (§ 56. став 2. Зак. о Чинов.).

чл. 35. Зак. о Судијама тужба против судије за злочине и преступе у званичној дужности подноси се написмено Министру Правде или непосредно Касационом Суду. Тужба мора садржавати оно што је у том члану казано. Ако се тужба поднесе Министру Правде, овај је дужан у року од 15 дана по пријаму спровести је Касационом Суду да реши: да ли има основа да се судија тужи за кривицу (чл. 36.). Кад Касациони Суд прими тужбу, за 5 дана од пријама доставиће препис тужбе туженоме на одговор и одредиће му за то рок, који не сме бити краћи од 20 ни дужи од 30 дана. Кад одређени рок прође, и ако тужени не буде одговарио на тужбу, Касациони Суд у општој седници решава о поднетој тужби најдаље за десет дана. Ако је у питању тужба против судије Касационога Суда решаваће о поднетој тужби остале неизузете судије, без обзира на број судија који је потребан за општу седницу по чл. 13. Зак. о Устројству Касационога Суда (чл. 37.). Ако Касациони Суд реши да има места тужби, одредиће у исто време и суд који ће дело судити (чл. 38.). Одређени суд, кад прими решење са актима, чиниће даље ислеђење у колико му потребно буде и продужиће даљу радњу по прописима Законика о Поступку Судском у Кривичним Парницама (чл. 39.).

Казнени Законик набраја извесне кривице које судија може учинити у вршењу званичне дужности — на пр. §§ 107., 109., 120., али то нису једине кривице које судија може учинити у званичној дужности.

Исто тако редовни судови судиће и за накнаду штете која би се учинила кривицом судије у званичној дужности (чл. 34. ал. 2.). И у овом случају тужбу треба поднети написмено Министру Правде који је шаље Касационом Суду или непосредно самом Касационом Суду, а тужба суду одређеном за суђење накнаде штете подноси се у року од 60 дана од дана када је тужиоцу достављено решење Касационога Суда (чл. 40.). Процедура по пријаму тужбе иста је као што је горе изложено за тужбу због злочина или преступа у званичној дужности. Односно застарелости тужбе против судије за накнаду штете вреди пропис чл. 41., по коме ово право, изузетно од § 939. Грађ. Зак., застарева за шест месеци.[1])

[1]) У нашем Законодавству није предвиђено у чему треба да се састоји кривица судије у званичној дужности услед које би штета потекла, па да се од њега може тражити накнада штета, што значи да су за овај случај меродавни прописи Грађанскога Законика, који о накнади штете говоре (§§ 800. à 826.). Страна законодавства лимитативно одређују случајеве у којима судија може бити одговоран за накнаду штете. Тако, на пр., Француско Законодавство у чл. 505. à 516. Codede procédure civile говори о случајевима када судија може

2⁰. Судија који би се огрешио о своје чиновничке дужности учинивши дисциплинску кривицу одговара по прописима Закона о Судијама (чл. 42.). Дисциплинска кривица, пак, постоји, кад судија повреди дужности своје службе или кад својим понашањем у служби или изван службе вређа чиновнички углед. Дисциплинске казне су: писмени укор, новчане казне до 3 месеца плате, премештај у други суд истог степена или другу струку, стављање у пенсију и губитак службе (чл. 43.). Ове казне изриче општа седница Касационога Суда. Али, видели смо раније, казну укора и губитак плате до 5 дана могу изрицати и председници виших и првостепених судова за омање дисциплинске кривице (чл. 44.). Пресуда Касационога Суда извршна је (чл. 45.). Дисциплинске кривице судија првостепених, среских или градских судова и председника првостепених судова извиђа Министар Правде преко инспектора. Кривице судија виших судова извиђа Министар Правде преко председника истих судова. Дисциплинске кривице председника Апелационих Судова извиђа Министар Правде преко председника Касационога Суда, а кривице овога преко једног Државног Саветника. Тужбе по дисциплинским кривицама подноси Касационом Суду Министар Правде (чл. 47.). Касациони Суд суди по убеђењу и познавању ствари, без обзира на доказе у Крив. Суд. Поступку (чл. 49.). Казна премештаја изриче се без права на накнаду селидбених трошкова (чл. 50.).

3⁰. Неспособност судија.

Судија као чиновник не може се по Закону о Чиновницима (§ 26.) одавати никаквом сталном занимању без нарочитог одобрења своје више власти. За судију је виша власт Министар Правде. Он има права да у сваком конкретном случају одреди у колико се слаже с интересима службе и достојанства судиског одавање судије још каквом другом сталном занимању. Ми мислимо да овај пропис Закона о Чиновницима Грађ. Реда није укинут ни Уставом ни Законом о Судијама, али налазимо да ће врло ретко у пракси доћи до тога да Министар даје одобрење судији за још какво стално занимање, пошто судиска дужност толико судију ангажује, да неће имати ни времена да поред ње врши и друго неко занимање. Да наведемо још и § 27. Зак. о Чиновницима, који прописује: „Чиновник у дејствителној служби, или на расположењу правитељства стојећи,

бити тужен за свој званични рад и о судском поступку који је ради извиђања прописан (B. E. Garsonnet, *Précis de procédure civile*, p. 972 et suiv.). За Аустриско Право видети §§. 600., 601. и 602. Грађ. Суд. Поступка од 1895. год..

неће смети примати од страних влада поклоне, награде, као и знаке одличија, без одобрења Краља". Овај пропис се, наравно, односи и на судије.

Председници и судије првостепених судова не могу се кандидовати у округу или вароши своје службе за посланике за народну ни окружну скупштину нити за чланове среских скупштина. Они не могу у окрузима ни у варошима своје службе истицати кандидатске листе, бити на њима представници нити председавати политичким зборовима (чл. 26. одељ. 3. Зак. о Судијама). И ако Устав у чл. 98. тачка 4. изречно прописује, да председници и чланови виших и првостепених судова могу бити бирани за народне посланике и задржавају као такви свој положај у државној служби, ипак налазимо да наведена одредба у Закону о Судијама није противна Уставу, јер она само ограничава уставну одредбу, али је не уништава, пошто постоји могућност да судија ипак буде у другоме округу изабран за народног посланика и да задржи свој мандат и судиски положај. Што се тиче председника и судија виших судова, за њих не постоји никакво ограничење у погледу избора за народне посланике.

Додатак.

Устројство Судова у Крајевима Присаједињеним Краљевини Србији Уговором о Миру од 28. Јула, односно 10. Августа, 1913. год. у Букурешту.

По закључењу Уговора о Миру у Букурешту (28. Јула—10. Августа, 1913. год. између Србије, Црне Горе, Грчке и Бугарске), постојао је у присаједињеним крајевима један изузетан режим у толико што Устав за Србију није се простирао и на њих, него су закони у њима завођени уредбама. Једна од тих уредаба јесте и Уредба о Уређењу Судова и о Судском Поступку у Присаједињеним областима Старе Србије од 17. Фебруара, 1914. год. (по ст. кал.).[1]) Том Уредбом уведени су у тим крајевима првостепени судови и један Велики Суд (у Скопљу,) који је стајао над свима првостепеним судовима у истим крајевима и који се састојао из пет судија. Првостепени судови су се називали окружним, јер је у сваком округу уведен био по један првостепени суд (чл. 9. Уредбе). Велики Суд имао је власт и апелационога и касационога суда, т. ј. судио је и о праву и о факту, и његове пресуде и решења била су извршна, и против њих није било места жалби. У сваком окружном суду морало је

[1]) В. *Зборник за Новоослобођене и Присаједињене Области*, од Г. Никетића, Београд, 1915. год., стр 31..

бити најмање две а по потреби и више судија (чл. 10.). Остали персонал у суду био је као и у првостепеним судовима у Србији. По чл. 14. Уредбе окружни судови доносили су своје одлуке у седници од три члана од којих је један био грађанин-судија. Избор судија-грађана вршили су општински одбори оних општина у којима је било седиште окружног суда, а из средине својих грађана. У опште о судијама-грађанима говоре чл. 18. à 24. Уредбе (В. Зборник Уредаба за Новооослобођене и Присаједињене Крајеве од Гојка Никетића).

Када је Устав за Србију проширен и на присаједињене крајеве 30. Јуна, 1919. год.,[1]) онда је у тим крајевима уведена иста судска организација као и у старим крајевима Србије, тако да тамо постоје сада, као што смо то и напред казали, првостепени судови (који се не зову више окружни) у овим местима: Битољ, Беране, Велес, Гиљане, Куманово, Кавадарце, Косовска Митровица, Нови Пазар, Охрид, Призрен, Прилеп, Приштина, Пријепоље, Плевље, Пећ, Скопље, Струмица (присаједињена на основу уговора између савезника и Бугарске, закљученога у Неји—Neuilly, Француска, 1919. год.), Тетово и Штип. Према овоме, као што смо то већ и раније видели, у Србији има 27 првостепених судова у старим и 19 у новим крајевима, свега 46. У првостепеним судовима у новим крајевима не суде више грађани-судије него само државне судије. По Закону од 31. Октобра, 1916. год. издатом у Солуну могу данас бити постављена за судије и она лица која нису још положила судиски испит, али су свршила правни факултет (чл. 1. Закона). Али по члану 11. истога Закона овај Закон важиће још годину дана од дана потписа уговора о миру, а до истека тога рока сви привремени чиновници морају бити замењени сталним; они, пак, привремени чиновници који не би били утврђени стално у новом звању враћају се на своје раније сталне положаје и плате. Из овога излази, да ми данас у Србији имамо и привремене судија, а то су они који су по овом Закону постављени без судиског испита. Те судије имају, у року у чл. 11. означеном, да положе судиски испит, иначе неће моћи остати као судије у суду. Звање привремених судија које је уведено горњим Законом противно је чл. 157. Устава, по коме су судије у својим звањима сталне, и ова примедба вреди и за нове крајеве, пошто је Устав сада и на њих проширен. Велики Суд у Скопљу постао је сада Апелациони Суд за те крајеве, а са апсолутном надлежношћу као

[1]) Ступио на снагу 31. Јула исте године.

и Апелациони Суд у Београду, тако да он данас суди као суд другог степена, а његове одлуке подлеже разматрању Касационога Суда у Београду, онако исто као и одлуке Апелационога Суда у Београду. Једина разлика је између Апелационога Суда у Скопљу и онога у Београду што он има само једно одељење (пет судија) и што не узима учешћа у избору судија по Закону о Судијама, ма да ми не увиђамо основаност таквога нахођења.

II. О судијама изузетних судова.

Изузетни судови су: Трговачки Суд у Београду, општински судови и избрани судови. У општинским и избраним судовима има само једна врста судија, док у Трговачком Суду има две врсте: *судије државни чиновници*, који имају иста права и дужности и за које се траже исте квалификације као и за судије првостепених грађанских судова, и *судије грађани*. Ми ћемо сада говорити о судијама грађанима у Трговачком Суду, а затим ћемо прећи на судије у општинским и избраним судовима.

1°. Трговци Судије.

1°. *Услови*. Услови прописани за трговце судије налазе се у Закону о Устројству Трговачкога Суда од 12. Децембра, 1859. год., у § 5. чија друга половина гласи: „а да би когод могао бити редовни или заступајући судија из реда трговачког, мора бити поданик српски, имати 30 година узраста и мора да је пет година трговину водио.“ *Поданик Српски*. О овом услову објашњавали смо раније, код државних судија. *Тридесет година старости*. И о овом услову немамо овде шта нарочито да кажемо. *Пет година часне трговине*. Шта Закон подразумева под овим изразима? Подразумева то да за тих пет година није пао под стециште. Ако је падао под стециште, ма се и поравнао, не може бити избран за судију. Да ли су ови услови довољни? Закон, на име, не говори ништа о кривичној осуди. Али, сумње нема, ни трговац судија не може бити онај који је био осуђиван за дела због којих је изгубио грађанску част. На сваки начин, док не поврати грађанску част, такав трговац не може бити изабран за судију. Quid, пошто се поврати у права? Ми смо напред, говорећи о условима који се траже за државног судију, видели да такав судија не може бити ни онај који је једном изгубљену грађанску част повратио. По нашем мишљењу, та изузетна одредба не може се овде применити, већ одредба Закона о Чиновницима Грађанскога Реда по коме осуђени нема права

на државну службу само дотле докле не поврати грађанску част. Али, није довољно у овом случају да је дотично лице повратило грађанску част, па да може бити трговац судија, јер то је conditio sine qua non, него треба да буде испуњен и услов из § 4. Зак. о Устројству Трговачкога Суда, то јест да је дотични пет година часно трговину водио. Исто ово важи и за случај кад је трговац био осуђен за дела која не повлаче губитак грађанске части. Тих пет година морају ли бити непрекидне? Узмимо случај да је неко био две године трговац па је затим напустио неко време трговину и потоме је опет постао трговац и био као такав три године. Може ли и он бити изабран за судију? Може, јер § 5. тражи само да је дотични пет година часно трговину водио, а не захтева да су тих пет година биле непрекидне.

2⁰. *Избор.* Закон о Устројству Трговачкога Суда не говори о томе ко има право да бира судије трговце. О томе се, пак, говори у Закону о Радњама од 29. Јуна, 1911. год., где се у чл. 119. тач. 11. под *б* ставља у надлежност индустриских и трговачких комора „да бирају судије из реда трговаца и индустријалаца за трговачке судове". По Закону о Устројству Трговачкога Суда (§. 14.) има се изабрати шест редовних судија и шест заступника судија и то на годину дана; избор се врши о Новој Години. И судије и заступнике утврђује у дужности, на предлог Министра Правде, Краљ Указом. Министар Правде има несумњиво право да предлаже за судије само оне кандидате који имају законских услова за то, другим речима да одбије оне изабране кандидате који тих услова немају. У случају конфликта између комора и Министра о судијама, питање се мора свршити споразумом између ова два фактора о кандидатима, т.ј. или коморе имају да приме мишљење Министрово или Министар мишљење комора. Од шест изабраних судија служе по тројца наизменце свакога месеца, а заступници само у недостатку или препреци осталих редовних судија и то један за другим само по један дан заступају. Ред по коме ће судије трговци судити одржава председник Трговачкога Суда, водећи белешку о томе (§ 15. Закон о Устројству Трговачкога Суда).

3⁰. *Положај.* Ове судије трговци стални су за годину дана у вршењу своје дужности и не могу се за то време сменити.

4⁰. *Дужности.* Дужности изабраних судија трговаца у томе су што морају редовно долазити на суђење и своју судиску дужност отправљати по закону и својој савести. За невршење дужности могу бити најпре опоменути од стране председника суда два пута, а потом бити и новчано кажњени од три цванцика до шест талира, и ова казна ће се изрицати у корист болнице Града Београда. Противу осуде на новчану казну може се дотични судија жалити онако како је прописано у § 55. Закона о Чиновницима Грађанскога Реда, тј. Министру Правде. (В. 15. Закона о Устројству Трговачкога Суда, Измене и Допуне од 8. Јануара, 1869 год., Зб. XXII. стр. 13.). И ове судије исто као и државне одговарају и грађански и кривично за свој судиски рад, и за подношај тужбе против судије трговца није потребно одобрење Касационога Суда.

2⁰. Судије у општинским Судовима.

1⁰. *Ко може бити судија у општинском суду.*

а⁰. Председник Суда. По члану 105. Закона о Општинама од 5. Јуна, 1903. године, са доцнијим изменама и допунама, председник општинскога суда може бити сваки онај члан општине који може бити одборник, а за одборника може бити изабран сваки члан општине који има право гласа на збору и поред тога плаћа он или његова задруга у окружним варошима и Београду 30 динара непосредног пореза, а у свима осталим општинама по 15. динара годишње, где се рачуна и стални државни прирез (члан 71. Закона о Општинама). Која лица имају право гласа на збору казано је у чл. 30. Закона о Општинама, који треба довести у везу са чланом 31. и 32. где је изложено која лица немају права гласа на збору. Али и поред ових услова не може бити одборник оно лице које се налази у једном од случајева у члану 71. у вези са чл. 53. в. Међу овим случајевима налази се и тај да општински одборник не може бити онај који је општински лиферанат, предузимач или закупац општинских права и добара, као и дужник општинске касе по извршној пресуди. Осим ових општих квалификација потребни су још ови специални услови: *а.* Кандидат за председника мора да плаћа, он или његова задруга, најмање 25 дин. непосредноога пореза у сеоским општинама до 1000 пореских глава а преко 1000 пореских глава још и да је писмен; *б.* У варошким општинама тражи се да је писмен и да плаћа најмање 30 динара непосредноога пореза; *в.* У Београду да је поред тога свршио факултет или коју вишу стручну школу. Ово важи и за потпредседника општине у Београду.

б⁰. За чланове општинскога суда (кметове) траже се исте квалификације као и за одборнике, а, осим тога, у варошким општи-

нама, и да буду писмени (чл. 105.). Специално у Београду три кмета морају бити дипломирани правници. Кметови морају имати најмање 25 година живота. На послетку на председнике, потпредседнике и кметове има се применити чл. 71. последњи одељак Зак. о Општинама: овај одељак упућује између осталога и на чл. 53. Зак. о Општинама.

2°. *Начин постављања.*

Судије општинскога суда долазе на свој положај путем избора који се врши по прописима Закона о Општинама. По чл. 101. председник општине, потпредседник (у Београду) и кметови бирају се на три године, а по истеку тога рока могу бити поново изабрани. По чл. 33. општински збор бира председника општине, кметове и одборнике у оним општинама које нису састављене из више села или из вароши и села, а у оним општинама које су састављене из више места само председника и одборнике. За варош Београд бира општински збор још и потпредседника општине. Кметове у општинама које су састављене из вароши и села или из више села бира варошки (градски) односно сеоски састанак (збор) по члану 57. Закона. о Општинама. Никаква државна власт није позвана да потврђује изборе општинских часника.

3°. *Положај општинских судија.*

И председник и кметови, за време за које су изабрани, не могу бити по правилу уклоњени са свога положаја ни од стране општинског збора ни од стране државне власти, али могу дати оставку на свој положај и о њој решава општински одбор (чл. 86. тач. 2.). По Закону о Општинама председник и кметови могу бити уклоњени са свога положаја и пре истека њиховог мандата у случају који предвиђа члан 148. Зак. о Општинама, т.ј. ако они не би вршили коју од својих дужности, прописаних или Законом о Општинама или којим другим законом или би били одани коме пороку. Уклањање бива на тај начин што надзорна државна власт (у Београду Министар Унутр. Дела, у окружним градовима начелство окружно, а у општинама по срезовима срески начелник) тражи, по саслушању председника односно дотичнога члана суда, од општинског одбора да он овог општинског часника уклони са положаја. Ако одбор не поступи по овом захтеву, онда надзорна власт спроводи све акте Министру Унутрашњих Дела који у року од пет дана предлаже Државном Савету разрешења општинских часника, и Државни Савет је у овом питању последња

инстанција. Даље, по чл. 122. Закона о Општинама, општински часници могу бити уклоњени са свога положаја „Кад код њих наступе случајеви, које предвиђа чл. 32., 71., 105., 121.“ И овим случајевима они се уклањају саобразно чл. 148. Закона о Општинама.

И општински судови суде само по прописима закона и у погледу суђења независни су тако да не смеју примити никакве наредбе од надзорне власти, нити им ова такве наредбе сме упућивати. Према томе, чл. 146. Закона о Општинама, по коме државна надзорна власт има права опомињати и упућивата општинску власт на тачно и законским прописима саобразно вршење послова, и издавати јој у границама закона потребна упуства, може се односити једино на другу делатност општинског суда, али не на судску било грађанску било кривичну, јер и овде вреди уставни принцип поделе власти.

4°. *Одговорност.* И судије општинског суда одговарају за свој судиски рад, грађански и кривично, пред редовним судовима. Ни за тужбу против њих није потребно ничије одобрење (в. чл. 28. Устава). Судије општинског суда одговарају и дисциплински за неуредно вршење своје судиске дужности (неуредно долажење на суђење и томе слично), и то пред надзорном државном влашћу с правом на жалбу на вишу власт.

3°. Судије у избраном суду.

Што се тиче услова које једно лице треба да испуњава па да може бити судија у избраном суду, било обавезном било необавезним, довољно ће бити да овде цитирамо оно што је о томе казао Др. Д. Аранђеловић, у својој расправи *Суђење пред избраним судом* , штампаној у „Полицијском Гласнику“ за год. 1912. (в., за наведени део расправе, број од 16. Септембра, 1913. год., стр. 274. и 275.). Др. Д. Аранђеловић вели ту, на име, овако: „Односно квалификација избраних судија, прописује се у §. 435. „судије ће се бирати из лица живећих у месту, где ће се спор извиђати, а по потреби и из оближњих места. Чиновници у служби наодећи се не могу бити употребљени за судије у време, када имају званичан посао да раде. Исто тако не могу избрани бити ни оне судије, којима би по њиховом опредељењу правилно могло припасти суђење о томе спору“. (Н. пр. судије првостепеног суда).

„Из овога законскога прописа не види се какве су квалификације потребне за вршење дужности судије у избраном суду. Наравно да из овога не следује, да судија избранога суда може бити

свако лице, које парничари изберу.[1]) Јер и ако је у првом реду, суђење пред избраним судом ствар самих парничара, о чијим потраживањима избрани суд пресуђује, ипак је оно у исто време вршење државне функције правосуђа, пошто је установа избраног суда законом (§. 5. грађ. суд. пост.) призната, и на избрани суд пренесено вршење правосуђа, које припада држави. Зато се она мора старати о томе, да ту своју функцију пренесе на људе, који дају јемства да ће судиску дужност исправно отправљати. Још кад се има на уму, да по нашем законику постоји и *апсолутна*, дакле, *обавезна за све* надлежност избраног суда (§. 434.), којој, према томе, парничари не могу избећи, онда се мора признати да мора постојати извесан *минимум квалификација*, који се мора од избраних судија тражити и на који се мора и по службеној дужности пазити, дакле, евентуално, поништити пресуду избраног суда, ако тога минимума код избраног суда не би било. Како у законима нашим није прописан тај минимум, ја мислим да се за избраног судију имају тражити најмање оне квалификације, које се и за члана општинског суда траже.[2]) Јер, избрани суд има у погледу суђења у многоме сличности са суђењем општинскога суда (в. на пр. §.§. 13. и 442). Кад се погледа на њихову надлежност, видеће се да и један и други суде о споровима, за чије се пресуђење тражи готово иста спрема: познавање локалних обичаја и прилика, поштење и здрав разум, а поред тога и уживање нарочитог поверења код парничара. Кад избране судије имају ове квалификације, које им омогућавају у првом реду суђење спорова, за које су они апсолутно надлежни (§. 434.), онда држави може бити равнодушно хоће ли и они са оваким минималним квалификацијама бити у стању, да пресуђују и оне спорове, који пред избране судове излазе по жељи парничара (§. 433.). Кад парничари у оваким случајевима добровољно пристају да им такве избране судије суде, и кад верују у њихову способност и поштење, онда држава нема разлога да се томе противи".[3])

---

[1]). „Пирићанац у навед. чланку, стр. 22., тврди да у случају вољне надлежности избраног суда (§. 433.) не треба никаквих квалификација за судије. „Може се за судију изабрати малолетни или распикућа, па чак и онај, који је грађанску част изгубио". Ја се са тим не могу сложити из горе наведених разлога".

[2]) „В. чланове 195., ал. 1., 71., 30. и 32. Зак. о Општинама".

[3]) „В. о овоме нарочито, Јоцић на нав. месту, стр. 311". (Овде се мисли на чланак Љуб. Јоцића, *Избрани Суд*, објављени у „Полицијском Гласнику" за годину 1909.).

III. О судским чиновницима који нису судије.

a^0. О секретарима и писарима.

А. Услови за ова звања.

1. Секретари и писари првостепених судова. Секретари првостепених судова морају бити дипломирани правници, и да су служили као указни чиновници у судској струци најмање четири године а у другој струци најмање шест година. Секретарско звање дели се на две класе. За писарско звање не тражи се диплома правног факултета. И писарско звање дели се на две класе (§. 3. а. Закон о Устројству Првостепених Судова, Измене и Допуне од 25. Јануара, 1901. год.). У осталом, за оба звања траже се иначе услови који су у опште прописани за добијање чиновничког положаја, по Закону о Чиновницима Грађанског Реда.

2. Секретари и писари Апелационих Судова. Секретар Апелационог Суда може бити онај који има законских услова за судију првостепеног суда. Секретарско звање дели се на три класе. Писарско звање у Апелационом Суду равно је писарском звању у Првостепеном суду (§. 3. Зак. о Устројству Апелационога Суда).

3. Секретари и писари Касационога Суда. Секретар Касационога Суда може бити онај који има услове за судију првостепеног Суда. Секретарско звање у Касационом Суду дели се на пет класа. Писарско звање у Касационом Суду равно је писарскоме звању у првостепеном суду (§. 2. Зак. о Устројству Касационога Суда).

Б. Положај.

Секретари и писари ма кога суда не уживају прерогативу непокретности као судије, него за њих важе прописи Закона о Чинов. Грађ. Реда. Према томе, њих поставља, премешта, пенсионише и отпушта из службе Министар Правде Краљевим Указом.

В. Дужности.

Дужности секретара и писара свију судова одређене су прописима Закона о Устројству Судова (§. 24. Закона о Устројству Првостепених Судова, §. 21. Устр. Апел. Суда, §. 30. Устр. Касац. Суда), и они је имају вршити саобразно закону и законским наредбама својих претпостављених старешина.

Г. Одговорност.

За дисциплинске кривице секретари и писари судова одговарају пред својим претпостављеним старешинама, председницима судова, и Министром Правде, по Закону о Чиновницима Грађанског Реда, а, на име, по §. §. 40. и 41., у којима су прописане казне

на које их ове претпостављене старешине могу осудити за невршење дужности. Председник суда може изрећи писмени укор као и новчану казну губитак плате до 15 дана (§. 40. а. и б. у вези са §. 41.). Остале казне т.ј. одузимање плате до 3. месеца, губитак селидбених трошкова при премештају, отпуштање и пенсионисање изриче Министар Правде или дисциплински суд (Државни Савет, члан 144. тач. 5. Устава), према нахођењу Министра, §. 41., ал. 5. и 6..

Да напоменемо, да секретари и писари одговарају дисциплински за невршење наредаба председника суда само ако су те наредбе саобразне закону, а код наредаба противзаконитих само онда ако би им се, и поред њихових примедаба да је наредба незаконита, по други пут наредило да наредбу изврше (§. 13. Зак. о Чиновницима Грађанског Реда). Треба овде још имати на уму и други одељак овога §. 13., који гласи: „Само што казнителни законих као злочинство или преступљење забрањује и казни, неће нижи чиновник никада смети да учини на заповест старијега, и дужан је јавити својој вишој власти о тако примљеној заповести". Из овога прописа излази да нижи чиновник не би одговарао, ако у овом другом случају не би поступио по добијеној наредби.

Што се тиче одговорности секретара и писара за кривице у службеној дужности које су теже од дисциплинских, њихов положај је исти као и положај осталих чиновника грађанскога реда, т. ј. за тужбу редовном суду против њих није потребно ничије одобрење. Оно што смо горе казали односно примене § 13. Зак. о Чинов. Грађанскога Реда вреди и овде.

*б*⁰. Архивари и интабулациони протоколисти.

А. Услови за ово звање.

Звање архивара судског и интабулационог протоколиста као указних чиновника заведено је тек Законом од 26. Јануара, 1901. године. Оно се дели на пет класа. Квалификације нарочите нису прописане, него важе прописи за чиновнике по Закону о Чиновницима Грађанскога Реда, који захтева за чиновнички положај „одлично владање, способност и прибављена нужна знања" (§ 3. Зак. о Чиновницима). Према томе, они не морају имати факултетску спрему, али на сваки начин они морају имати спреме за вршење своје дужности.

Б. Положај.

Што се њиховога положаја тиче, за архиваре и интабулационе протоколисте вреди оно што смо горе рекли за секретаре и писаре.

В. Дужности.

Архивар има дужност да се стара да судски архив буде у реду, што је иначе једна озбиљна дужност, пошто добро уређен архив олакшава у многоме вршење правосуђа. Интабулациони протоколист имада води уредно интабулационе књиге, које постоје код првостепених судова, зато се само код ових судова ови чиновници и постављају.

Г. Одговорност.

У погледу одговорности било дисциплинске било судске вреди оно што смо горе казали за секретаре и писаре.

*в*⁰. Рачуновође.

Ради вођења рачунских књига у сваком првостепеном суду постоји један указни чиновник који се зове *рачуновођа* и који заједно са једним судијом (касехраниоцем) стара се о примању, издавању и чувању новаца који се суду полажу. Најпре је поред судија касехранилаца био један судски писар који је помагао судији у руковању новцем, што се види из члана 60. Устроенија Судова Окружни од 26. Јануара, 1840. год., зборник I., стр. 182.. Звање првих судских рачуновођа датира од Устроенија окружни пупилски старатељства од 31. Децембра, 1858. године, зборник XI., стр. 173. (§ 4.), у коме је Закону прописано какве све књиге мора имати касехранилачко оделење првостепеног суда (§ 76.). Плата ових врло важних судских чиновника остала је све до 1920. год. каква је била у самом почетку, то јест, као што се из оригиналних платних спискова из године, н. пр., 1860., 1873. види: 350 талира (I. класа) и 300 талира (II. класа). Вредност једног талира износи тачно $5._{052}$ дин., што значи да годишња плата износи $1515._{60}$ динара (за рачуновођу II. класе), а $1768._{20}$ дин. (за рачуновођу I. класе), а то су њихове плате и данас. Несумњиво је да ову неправду треба што пре отклонити и повећати рачуновођама плату.

*г*⁰. Практиканти судова.

Ова лица долазе у неуказно особље које поставља Министар Правде својим претписом, али несумњиво, пошто су и они државни службеници, треба и код њих гледати на добро владање и спрему за посао који им се поверава. Њихова дужност је да раде на преписивању судских одлука, на деловодном протоколу и регистру, да помажу архивару и интабулационом протоколисту у послу, али могу им се поверити и важнији послови, као: саслушање странака,

вођење белешке на суђењу и т. д.. За неуредно вршење службе практиканте може казнити председник суда (писменим укором и губитком плате до 15 дана) и Министар Правде (за веће дисциплинске кривице, губитком плате до 3 месеца и губитком службе). — § 41. Закона о Чиновницима.

*д*⁰. Судски послужитељи.

Њих поставља и отпушта председник суда, по својој дискреционарној власти. Он води контролу над њиховим радом. Он је њихова прва и последња дисциплинска власт. Нарочито треба истаћи судског послужитеља при првостепеним судовима који се зове *разносач*. Његова дужност је (§§ 367., 370., 371. и 372. Грађанскога Судскога Поступка) да врши важну функцију — достављање судских одлука заинтересованим лицима. Он је заклети службеник државни (§ 366. Грађанскога Судскога Поступка), и ужива као и остали послужитељи судски, кад су у вршењу службених функција, нарочиту заштиту из § 93. Казненога Законика (противстајање власти).

§ V. О правозаступницима.

Као помоћници судова за вршење правосуђа постоје у свима културним државама јавни правозаступници — адвокати (les avocats, die Rechtsanwälte) — као нарочита слободна професија којој се одају правници. Права и дужности правозаступника код нас су прописани Законом о Правозаступницима од 15. Јуна, 1865. године, који е заменио ранији Закон о Правозаступницима од 22. Фебруара, 1862. год. (Збор. XV., стр. 42.). Задатак који правозаступници у области правосуђа имају да врше обележен је у §. 1. Закона о Правозаступницима овако: „Дужност је правозаступника да људима који га позивају, своју помоћ указује, и ове, усмено или писмено, пред судовима и другим јавним надлежатељствима заступа у пословима који захтевају знање закона, те да би се целисходно извршили".

А. Под којим условима неко може постати правозаступник.

Ти услови су по горе наведеном Закону о Правозаступницима ови:

1) Да је кандидат за правозаступнички положај српски поданик, било по рођењу или прирођењу (тач. 1. §. 2.).[1])

2) Да има 25 година живота (тач. 2. §. 2.).

3) Да је са добрим успехом свршио правни факултет у Србији или на страни (тач. 2а. § 2.).

[1]) В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, I., стр. 141..

4) Да је најмање три године практиковао у суду или код јавног правозаступника. (в. Закон о Изменама и Допунама у Закону о Правозаступницима од 15. Октобра, 1896. год.). Ово практиковање у суду или код јавног правозаступника треба да буде после свршеног правног факултета, т.ј. после добијене дипломе о свршеном правном факултету (§ 3. а. ал. 3. Закона о Изменама и Допунама од 15. Октобра, 1896. год.,), те према томе практиковање за време студија на правном факултету не узима се у обзир. Довољно је да је кандидат практиковао у суду као практиканат, а не тражи се да је био указни чиновник у суду. Кандидат који је практиковао код правозаступника треба да је уписан код правозаступника на начин прописан у § 3. а, горе наведених Измена и Допуна. Пријава о упису чини се код оног првостепеног суда коме правозаступник припада према § 19. Зак. о Правозаступницима. За практиковање у суду даје уверење суд код кога је кандидат практиковао, а уверење о практиковању код правозаступника издаје председник оног првостепеног суда код кога је кандидат био пријављен односно председников заступник. Практиковање се рачуна код суда од дана када се ступи у службу а код адвоката од дана пријаве код суда. Рад кандидата код јавног правозаступника мора бити сталан, јер, по наведеним Изменама и Допунама (§ 3. а.), одсуство од рада дуже од месец дана неће се рачунати у време практиковања. Аналого овоме и код кандидата који практикује код суда, ако буде од рада у суду одсуствовао дуже од месец дана, време одсуства неће се рачунати за праксу. Логично би се могло узети да се и време одсуства због болести дуже од месец дана не рачуна за праксу. Кандидат мора за време праксе код правозаступника стално живети у месту суда код кога је пријављен (§ 3. а.).

5) Да кандидат не стоји под старатељством или стециштем. Под старатељством: да не стоји под њим било због душевне болести и немоћи или телесних недостатака (слепи и неми, слепи и глухи) или због распикућства.

6) Да није осуђиван и да се не налази под ислеђењем због злочинства; даље да није осуђиван и да се не налази под ислеђењем због бешчасних преступа или због иступа из користољубља, или преступа и иступа којима се јавна наравственост (морал) вређа; даље, да није ослобођен из недостатка доказа за злочин или бешчастан преступ (тач. 4. § 3.). И кад осуђени кандидат поврати грађанску част коју је био изгубио због осуде редовним судовима, било

услед рехабилитације било помиловањем, онда опет нема права на правозаступнички положај.[1]) Такође ни онда ако је услед осуде због бешчасног преступа био осуђен на губитак грађанске части за извесно време па је то време протекло. Питање се поставља за случај ако правозаступник буде осуђен на губитак грађанске части услед осуде због политичког злочина. Ако се узме да и у овом случају осуђени по повраћају грађанске части не може више бити правозаступник, онда би Законодавац строжије поступао са јавним правозаступницима него са судијама, пошто једно лице осуђено због политичког злочина може бити судија кад поврати грађанску част. У опште Закон о Правозаступницима овде строжије поступа са јавним правозаступницима него Закон о Чиновницима са чиновницима, пошто по § 4. Зак. о Чиновницима једно лице може бити чиновник кад поврати грађанску част. Колико је строг у овом погледу Закон о Правозаступницима, види се и по томе што он лишава права на правозаступништво и онога који би био осуђен због иступа из користољубља или због преступа или иступа којима се вређа јавна наравственост (морал), ма да се ни у ком случају услед осуде због ма каквог иступа не губи грађанска част. Разлог овој строгости лежи зацело у тој околности што јавни правозаступници не стоје у толикој мери под контролом државне власти као чиновници, те се у овој строгости налазила заштита публике од несавесног рада правозаступника. Ипак de lege ferenda требало би ово Законодавство ублажити или бар изједначити правозаступнике са судијама.

7. Да је доброг и поштеног владања. Питање је ко је меродаван да оцени: је ли кандидат таквог владања да не заслужује јавно поверење и поштовање које се по тач. 5. § 3. за јавног правозаступника тражи? Могу се усвојити два система: први је да је то дискреционарна власт Министра Правде, у коме случају по жалби кандидата на решење Министрово Државни Савет не би имао право да се у оцену овог питања упушта, а други систем би био да је Министар дужан доказима поткрепити своје решење којим карактерише рђаво владање кандидата, у коме случају би и Државни Савет имао право да се у оцену овога питања упушта. Ово питање може бити спорно; ми смо више за ово друго мишљење, које спречава самовољу Министрову.

[1]) Међутим, ако је правозаступник амнестиран за дело које је учинио, онда има права на правозаступништво.

8. Да је положио правозаступнички испит. По чл. 11. Зак. о Судијама, „судиски испит уједно је и испит за јавне правозаступнике“. Што се тиче самога испита, о томе је било раније говора код судиског испита. Односно предмета из којих се испит полаже, они су исти било да кандидат полаже испит у циљу да буде судија било да буде адвокат било да стекне право и на једно и на друго (чл. 11. Зак. о Судијама). Шта ће бити кандидат по положеном испиту зависи од стажа кандидата који испит полаже. Ако он има праксу само код јавног правозаступника, онда он по положеном испиту може бити само јавни правозаступник а не и судија (чл. 7. Зак. о Судијама), пошто Законодавац не сматра праксу код правозаступника као еквивалентну праксу у суду. Ово сигурно и са тога разлога што Законодавац сматра да кандидат за судију треба да је извесно време провео у државној служби и на тај начин стекао менталитет државног чиновника. Ако је, пак, кандидат са положеним испитом провео у вансудској државној служби пет година а није био три године ни у суду ни код правозаступника, онда он може бити само судија, а не и јавни правозаступник, јер он нема правозаступничке праксе, а ова се по чл. 3. Зак. о Правозаступницима тражи као услов за задобијање права на правозаступништво. Онај, пак, кандидат са положеним испитом који је био три године у суду, било као указни или неуказни службеник, може бити правозаступник, јер Законодавац сматра да је судска пракса довољна и за оспособљавање у правозаступничком раду.[1])

Извесна лица која би хтела постати јавни правозаступници Закон о Судијама ослобођава од полагања испита. Тако по чл. 11. тога Закона: без судиског испита могу постати јавни правозаступници они који су пре доношења Закона о Судијама (1911. год.) били:

1. Правозаступници. Ово није било потребно ни спомињати, јер ко је један пут стекао право на правозаступништво не губи то право за то што је престао бити правозаступник и за неко време бавио се другим послом;

2. Судије првостепених или виших судова пет година. Овде

[1]) Дипломирани правник који би провео три године као практиканат у суду и положио испит, могао би бити само јавни правозаступник с обзиром на чл. 7. Закон о Судијама, који за полагање судиског испита тражи *три године указне службе* у суду. Према томе ово лице би се једино могло пријавити да полаже испит за јавног правозаступника. И кандидат који има само праксу код адвоката могао би с обзиром на чл. 7. Закон о Судијама да се пријави само за полагање испита за јавног правозаступника.

се поставља питање: шта је са оним судијама који су пре доношења Закона о Судијама имали мање од пет година судиске службе, али су и после Закона о Судијама остали на својим судиским положајима (пошто они по Закону о Судијама нису били дужни полагати судиски испит) и у току времена навршили пет година судиске службе? Изгледало би, по Закону о Судијама, да би они морали полагати испит за јавног правозаступника. Међутим ово не би било оправдано, јер би се могло десити да неко, на пр., има услова за судију Касационог Суда а да не може бити адвокат без полагања испита. Ми мислимо да је овде меродаван пропис § 34. Зак. о Јавним Правозаступницима, према његовој Измени и Допуни од 15. Октобра, 1896. год., по коме пропису испит правозаступнички нису дужни полагати они који су служили најмање пет година као „судије првостепеног или којег вишег суда....“

3. Положили правозаступнички испит, али нису пре Закона о Судијама од 1911. год. били постављени за јавне правозаступнике, само ако испуњавају остале услове из Закона о Правозаступницима.

4. Питање је могу ли професори правног факултета бити постављени за јавне правозаступнике без полагања правозаступничког испита? По последњој алинеи чл. 7. Зак. о Судијама судиски испит не полажу професори права на универзитету, а по чл. 11. истог Закона судиски испит је уједно и испит за јавне правозаступнике. Према томе кад се професори права ослобођавају судиског испита који је уједно и испит за правозаступнике, онда они могу постати и без полагања испита правозаступници, ако испуњавају остале услове који се у § 3. Зак. о Правозаступницима траже. Из овога следује да професори права не могу постати јавни правозаступници, ако нису практиковали три године у суду или код јавног правозаступника па ма колико дуго да су били професори права, јер се у § 3. Закона о Правозаступницима као услов за добијање правозаступничког положаја тражи, поред испита, и пракса у суду или код јавног правозаступника. Професор права, који је, на пр., провео 10 година у том звању може постати судија Касационог Суда, па чак и председник тог суда (чл. 3. Закона о Судијама), али не може постати јавни правозаступник, ако није практиковао три године у суду или код јавног правозаступника. Ово је једна аномалија коју је Законодавац изгубио из вида и коју би требало исправити.

5. Може ли постати без полагања испита јавни правозаступник онај који је био Министар Правде? По чл. 3. Закона о Судијама

онај који је био Министар Правде има право на звање председника Апелационог Суда и председника и судије Касационог Суда, ако испуњава услове из чл. 1. Закона о Судијама. Према томе, он без полагања судиског испита не може доћи на положај судије односно председника у суду, јер се по чл. 1. Закона о Судијама тражи, као општи услов за добијање судиског звања, полагање судиског испита (осим за професоре права на универзитету.). Али несумњиво је да би онај који је био Министар Правде имао права на полагање судиског испита и ако није провео у суду три године као указни чиновник односно пет година у другој струци, пошто се тај факат да је био Министар Правде равна десетогодишњем службовању као судија (чл. 3. Зак. о Судијама). Може ли он са тако положеним судиским испитом постати и јавни правозаступник? Ми мислимо да може, пошто се за положај правозаступника тражи по чл. 3. Зак. о Правозаступницима, поред других услова, да је кандидат служио три године у суду, а тај факат што је кандидат био Министар Правде равна се по чл. 3. Закона о Судијама десетогодишњем службовању у суду. Ово што смо до сада изложили вреди за кандидате који су после ступања у живот Закона о Судијама били Министри Правде. За оне, пак, који су пре ступања у живот Закона о Судијама (1911. год.), били Министри Правде, меродаван је чл. 60. Закон о Судијама, који, између осталих, од испита ослобођава и оне који су се у време ступања у живот Закона о Судијама налазили у положају секретара Министарства Правде (или су то раније били), што a fortiori има да важи и за начелнике Министарства Правде и Министре Правде који су у то време (или пре овог Закона о Судијама) то били.

Б. Постављање правозаступника.

По § 19. Зак. о Правозаступницима Министар Правде поставља правозаступника за онај округ односно за оно подручје једног првостепеног суда у коме кандидат изјави да жели бити постављен. О томе постављању правозаступник добија декрет од Министра Правде, уз плаћање таксе од 150 динара (§ 21.). О постављању Министар извештава све судове у земљи, то се објављује у Службеним Новинама и заводи у списак правозаступника који се води у Министарству Правде. Такав списак воде и сви првостепени и виши судови (§ 22.). Правозаступник мора имати свој домицил у месту где је седиште првостепеног суда при коме је постављен (§ 19.).

По § 20. правозаступник пре постављања за правозаступника и добијања декрета полаже заклетву на верност Краљу као и на

то да ће савесно вршити правозаступничку дужност. Текст заклетве прописан је у § 20.. Правозаступник има право тражити од Министра Правде да га постави за правозаступника у другом округу, односно при другом суду, што ће Министар бити дужан учинити по наплати прописне таксе, о чему ће известити све судове и обзнанити у Службеним Новинама. Министар нема права одбити тражени премештај правозаступника за други суд, јер Закон (§ 20.) као једини услов за то поставља плаћање таксе. Према томе Државни Савет поништио би решење Министра Правде, којим би премештај одбио.

По § 4. а. Зак. о Изменама и Допунама у Закону о Правозаступницима од 15 Октобра, 1896. год.: „И пензионари који имају услове прописане законом за јавне правозаступнике, биће по тражењу своме постављени за јавне правозаступнике, ако нису дошли у стање покоја по молби. Овим се укида законодавно тумачење од 19. Децембра, 1889. год. Зборник XLV (45) стр. 530“. Раније је могао бити правозаступник и онај који је по својој молби био стављен у пенсију, али после овог Закона то више не може бити. Видети развој овог питања код А. Ђорђевића, *op. cit.*, св. I., стр. 155. и 156.. Ако би се овакав пенсионар одрекао права на пенсију, онда може вршити адвокатску праксу. Питање је само да ли би је могао вршити, ако би се одрекао пенсије само за извесно време, за оно време за које би се је одрекао.

В. Права правозаступника.

1.) По § 20. Закон о Правозаступницима правозаступник може вршити правозаступничке послове код свију судова у земљи, а не само код оног код кога је постављен (в. и § 1.), али се не сме удаљавати дуже од једног дана из подручја судског за које је постављен без знања суда. Кад би хтео одсуствовати мора суду означити заступника.

2.) Правозаступник може тражити од свога властодавца накнаду за све трошкове скопчане са вршењем послова које је примио од њега на рад, рачунајући ту и плаћање таксе. Он може узети унапред од свога властодавца *сразмерну* суму на име трошкова и ту таксу која се има платити. Узимања несразмерно већих трошкова и веће таксе него што је законом прописано казни се као варање (§ 46.) В. и §. 43..

3.) Правозаступник има право на наплату своје награде за свој рад као правозаступник (§ 49.). У § 50. одређује се колико се има плаћати за правозаступнички рад. У случају спора о награди

и трошковима одлучује суд, који се при утврђивању дотичне суме руководи не величином предмета спора него према указаном труду и употребљеном правном знању правозаступника, а с обзиром на прописане таксе у § 50.. Одлука суда подлежи редовним правним средствима. У име награде правозаступник не сме са парничарем чинити никакав уговор. Ако би противно урадио, уговор пада, а он потпада под казну новчану од 10 до 50 талира (§ 40.). По § 539. Грађанскога Закона правозаступник не сме уговарати да му се у име награде уступи који део парничнога предмета нити сме парницу прекупити. По § 41. такав уговор ништаван је, управо *непостоји* (он је inexistant), правозаступник се кажњава губитком права на правозаступништво, а и новчано од 10—50 талира. У име награде не сме правозаступник од свога властодавца ништа унапред узимати. Само ако парница дуже времена траје, може тражити да му се плати за свршене послове по тој парници (§ 42.).

Г. Дужности правозаступника.

1. Правозаступник је дужан по правилу сваком који га затражи своју помоћ указивати, вршећи при том своју дужност као поштен човек (§ 28.). У § 27. изближе се одређује како треба правозаступник, као поштен човек, да поступа кад му се когод за помоћ обрати, како да се понаша према јавним властима, противном парничару, сведоцима и другим лицима. Све се, пак, те дужности своде на то да правозаступник пажљиво, брзо, савесно и као васпитан човек ради поверене му послове. Пошто је плаћен пуномоћник, то он мора све послове свршавати као добар домаћин (bonus paterfamilias) и за то он одговара за culpa levis in abstracto, а не само за culpa levis in concreto. Правозаступник у случајевима предвиђеним § 29. не сме се посла примити. У првом реду, ако је посао који му се нуди противзакон или неоснован. Правозаступник је позван да штити закон и да заступа само у случајевима који му се чине да у закону имају ослонца. Ако он, као зналац закона, нађе да је посао против закона управљен или кад нема ни сам вере у основаност захтева свога клијента, онда се не сме тога посла ни примати. У осталим тачкама § 29. говори се о томе да се правозаступник не сме посла примити, ако је у њему као судија или пословођ радио, ако је у истој ствари или другој која је са њом у вези заступао противну страну или би тиме дужност верности или ћутања спрам ранијега властодавца повредио. У тач. 4. и 5. § 29. забрањује се, са моралних разлога, правозаступнику да се прими послова у којима би морао радити против лица са којима стоји у блиским односима по браку и сродству. Право-

заступник може *али не мора* примити се понуђеног посла у случајевима које предвиђа § 30., иначе дужан је посла примити се, јер ако би одбио одговарао би дисциплински.

2. Правозаступник је дужан пре свега уверити се да ли је заступање у коме се нуди праведно и заступања достојно, па ако према томе нађе да се може заступања примити, дужан је *саставити протокол* и у њему забележити сва доказна средства и све оно што му је од важности за снажно и уредно заступање повереног му посла (§ 37.). За непоступање по овој законској одредби прописана је санкција у § 38..

3. По § 39. правозаступник је дужан све акте повереног му посла, и то за сваког свог клијента одвојено, држати сложене по хронолошком реду. Кад заступање престане, дужан је по захтеву клијента издати му оригиналне исправе и акте који клијенту припадају, али, ако му награда није плаћена, може задржати препис од аката које враћа да би се награда могла определити. Овај препис није оправдан, јер правозаступнику треба признати право да може задржати акте у оригиналу, пошто му је то задржавање погодно средство да до наплате своје награде дође. Правозаступник који би преко награде тражио одговарао би и дисциплински, а и суд би имао права да ову умери. Оваква одредба противна је и прописима приватног права, по којима у корист извршиоца једнога посла постоји право задржања над стварима које су биле предмет посла (ius retentionis). Правозаступник је дужан чувати акте који се односе на свршени посао пет година од времена престанка заступања. Тај рок је износио по §. 928. г. Грађ., Зак., онако како је гласио по Допуни од 16. Маја, 1864. г. (збор. XVII., стр. 236.), само годину дана од дана изречене пресуде у парници.

4. Правозаступник је дужан да издаје уредне признанице о пријаму трошкова, таксе и награде своме властодавцу и то у протоколу да забележи. Санкција је у одговорности дисциплинској, т. ј. казни од 5—50 талира, а ако се то и по трећи пут догоди лишава се права на правозаступништво (§ 35.).

Д. Дисциплина над правозаступницима.

Правозаступници подлеже дисциплинској одговорности, кад се огреше о своју дужност, у колико дело не би било теже природе, и, услед тога, потпадало под прописе Казненога Законика и суђење редовних судова. У § 53. Зак. о Правозаступницима прописује се: „Правозаступник који би противно прописима овога закона парницу какву примио, који не би судске наредбе испуњавао, парнице без нужде протезао, парничне трошкове умножавао, правна средства на зло употребљавао, и у опште који би неуредно, несавесно и противно својој правозаступничкој дужности, у коме било смотрењу, радио, подлежаће дисциплинској казни, уколико не би какво дело по казнителном законику и већу казну за собом доносило“. Дисциплинарним казнама подлеже правозаступници и за своје рђаво и недостојно владање при вршењу дужности и ван ове. У § 54. Закона о Правозаступницима прописане су ове дисциплинске казне: а.) писмени укор, б.) новчана казна до 200 талира, в.) лишење права на правозаступништво. Дисциплинарне казне изричу: председници првостепених судова, Министар Правде и Дисциплинарни Суд (§ 55.). По чл. 144. тач. 5. Устава од 1903. год., Државни Савет је дисциплинарни суд за чиновнике и за правозаступнике. Председници судова могу казнити правозаступника за мање кривице дисциплинске писменим укором и новчано до 25 талира, за веће дисциплинске кривице извештавају Министра Правде, који им сам изриче казну писменог укора или новчану до 100 талира или оптужује правозаступника дисциплинском суду. Овај може казнити правозаступника свима казнама предвиђеним у § 54. (В. и 55., 57., 58. и 60.). Противу осуде председника суда има места жалби у року од 15 дана, од саопштења осуде, Министру Правде. Противу осуде изречене од стране Министра Правде и Дисциплинскога Суда нема места жалби, већ се може молити Краљ за помиловање, § 61.. В. и § 62..

Е. Привремено удаљавање од правозаступничке радње.

У § 63. прописано је да Министар Правде има одмах да удали правозаступника од радње правозаступничке: 1.) Чим суд реши да се правозаступник под суд стави због злочинства или бешчасних преступа или таквих који би јавни морал вређали или кад би суд решио да се правозаступник стави у притвор; 2.) Чим суд реши да правозаступник дође под старатељство или да се над њим стециште отвори. Ово одлучење од правозаступништва траје дотле док се или, у случајевима под 1., савршено не ослобади (дакле, проглашењем да је невин — § 241. Казн. Суд. Поступка, или пуштањем испод суђења — § 250. Казн. Суд. Поступка), или док се, у случајевима под 2.), оне сметње од њега не уклоне, т.ј. док се, старатељство (на пр., услед душевне болести, распикућства) или стечај не дигну. Да би Министар Правде могао наредити привремено удаљавање од службе, односно увођење у правозаступнички ред, првостепени суд је дужан да одмах извести Министра о узроку за уклањање од дужности односно о престанку његовом. Противу ре-

шења Министровога о удаљавању од правозаступништва на извесно време нема места жалби. Удаљавање и повраћање у правозаступнички ред Министар ће сваки пут објавити у Службеним Новинама.

Ђ. Престанак права на правозаступништво.

Правозаступништво по § 64. престаје: 1., Кад правозаступник поднесе оставку на правозаступништво Министру Правде; 2., Кад иступи из српскога поданства; 3., Кад прими какво јавно звање или предузме другу какву јавну радњу; 4., Услед осуде дисциплинског суда или услед осуде редовних судова због извесних кривичних дела.

Ad. 1. Правозаступник може кад год хоће поднети Министру Правде оставку на правозаступништво. Министар је дужан примити оставку и наредити брисање из списка адвоката. Правозаступник коме оставка не би била примљена сматра се да је ипак престао бити правозаступник од дана када је његова оставка предата Министру Правде и од тога момента он не потпада под дисциплинску власт која постоји над адвокатима. Само у случају ако је правозаступник који се под дисциплинарним судом налази дао оставку на своје звање, оставка ће се тек онда примити, кад се дисциплинарним судом његова кривица извиди (§ 65.а) и према резултату извиђања или изрећи казну лишења правозаступништва, у ком случају поднесена оставка нема дејства, или изрећи другу казну, у ком случају се оставка има уважити.

Ad. 2. Право на правозаступништво не може добити онај који није српски поданик, и према томе не може остати јавним правозаступником онај који је престао бити српски поданик.

Ad. 3. Под примањем каквог јавног звања треба рачунати какву службу државну или код кога самоуправног тела, под платом, али службу такву која се не састоји у вршењу правозаступничких послова. Према томе, пропис § 5. Зак. о Правозаступницима да правозаступник не може стојати код каквог друштва или приватних у служби под платом треба схватити тако да прквозаступник који би се примио да за известан хонорар врши правозаступнички посао, н. пр., за општину или какав новчани завод, не би услед тога губио право на правозаступништво. Али не би могао остати правозаступник кад би се примио рецимо да буде управник новчаног завода или чиновник. Ни пријам звања хонорарног професора права на правном факултету (§ 5. Зак. о Правозаступницима) или у каквој другој школи не лишава га тога звања. Правозаступник не сме водити трговачку или другу какву радњу на своје име, јер му тада престаје право на правозаступништво.

Ad. 4. Правозаступника може дисциплинарни суд осудити дисциплинарно на лишење правозаступништва а права на правозаступништво лишава се он eo ipso и кад буде пресудом редовних судова осуђен због каквог злочинства или бешчасног преступа из користољубља учињеног, као што су крађе, утаје, преваре или због преступа или иступа којима се јавна наравственост вређа, као и онда кад буде само из недостатка доказа ослобођен због злочинства или бешчасног преступа.

Чим Министар Правде дозна да је код кога правозаступника наступио ма који од горе наведених случајева, дужан је да одмах у службеним новинама објави и судовима саопшти да је дотичном лицу престало право на правозаступништво. Судске и полициске власти дужне су, о сваком оваквом случају који би се код њих појавио, да Министра Правде известе (§ 65.).

И. Заступање од стране лица који нису правозаступници.

По § 7. Закона о Правозаступницима, кад у подручју кога првостепеног суда не би било најмање два правозаступника, или би ови спречени били да се приме заступништва, онда је слободно парничару узети, уз плаћање награде, кога хоће да га заступа осим лица о којима је реч у § 3. т. 1., 3., 4. и 5., јер ова не дају јемства да ће исправно вршити своју дужност заступања пред судом и другим властима. И за сва лица која нису правозаступници а врше, по невољи, правозаступничке послове важе сви прописи Закона о Правозаступницима у погледу уредног вођења парнице, наплаћивања такса и кажњавања правозаступника, у колико се они применити могу. Председник суда може забранити онима који нису правозаступници, да могу друге заступати, кад они те послове раде као стално занимање. Против таквог решења председниковог има места жалби Министру Правде.

Кад у подручју првостепенога суда има најмање два адвоката' онда лица која нису адвокати могу, истина, друге заступати на суду у грађанским и трговачким парницама али без икакве награде за тај свој рад. Уговор о награди у оваквом случају ништаван је, и ако је што на основу њега наплаћено може се натраг тражити. Они који су лишени права на правозаступништво, као и они који нису никад ни добили то право, ако раде правозаступнички посао за награду, биће кажњени од стране председника суда у новцу од 6 до 25 талира или затвором до 10 дана (§ 66. Закона о Правозаступницима, Замена од 30. Септембра, 1871. год., зб. XXIV., стр. 12.), против чега има места жалби.

3. Државни Правобранилац.

Ради заступања државних интереса у приватно-правним односима у којима држава као правно лице може бити ангажована постоји државни чиновник, *државни правобранилац*, који је шеф правобранилачкога одељења у Министарству Финансија. Његова дужност је да заступа Државу у приватно-правним споровима у којима би Држава била тужилачка или тужена страна (В. ближе о државном правобраниоцу код А. Ђорђевића, *op. cit.*, св. 1., стр. 159. и даље).

§ VI. Стални Правнички Одбор.

Овај Одбор установљен је Законом од 2. Марта, 1863. год. (Зб. XVI., стр., 4.) са задатком: „да о неком правном питању или у спорним предметима, који су од веће важности, или су иначе нејасни и сумњиви, даје мњење и разлоге Министру Финанције у свима случајевима, где држава заступа своја права, кога фонда или које општине, било да поступа као тужитељ или кас тужени.“ Он је, дакле, свагда позван да даје мишљења о предметима у којима Министар то од њега тражи, али та мишљења Министар није дужан усвојити. У овом Одбору има девет чланова, постављених из правника, државних чиновника и правозаступника указом Краљевим, на предлог Министра Финансија, на једну годину. (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. 1., стр. 162. и 165.).

ГЛАВА ДРУГА.

О НАДЛЕЖНОСТИ СУДОВА

Опште примедбе. Треба разликовати *надлежност судова* и *надлежност судске власти*. Надлежност судске власти одређена је Уставом, и она је конституционалнога карактера. Судска власт је надлежна да расправља *сукобе међу приватним правима* и да примењује кривичне законе, за разлику од законодавне власти, која има да доноси законе, и од управне власти, која има да извршује само извесну врсту закона, а то су закони из области јавнога права или закони административни. О тој уставној надлежности судске власти, као и њеној одвојености од законодавне и управне власти, ми смо већ говорили у првој глави ове књиге излажући општа начела о судској власти.

Има још једна надлежност која је Уставом обележена, ма да се она не тиче опште надлежности судске власти већ *специјалне* надлежности *неких органа* судске власти. Ми смо казали да је то општи принцип: да све послове из делокруга судске власти врше једни и исти судови чија само територија и апсолутна надлежност може бити различна, али који сви имају једну *исту уставну* надлежност. Од тога принципа учињени су неки изузеци, и пошто је тај принцип конституционалног карактера, то су ти изузеци морали бити предмет *нарочитих* уставних одредаба. Код нас има три врсте таквих судова (са изузетном надлежношћу), и то су: 1.) административни, 2.) војни и 3.) духовни судови. Сви ти судови имају у својој компетенцији један део од судских атрибуција, и њихова апсолутна надлежност, као што смо рекли, морала је бити нормирана уставним наређењима, јер, иначе, без тога обична законодавна власт не би могла оном, горе казаном, општем принципу учинити ни један изузетак. (Као што смо то већ приметили, на стр. 26. ове књиге, о духовним судовима не говори се у Уставу, због чега њихова уставност *није* несумњива). Како смо о уставној надлежности судске власти говорили у првој глави, остаје нам сада да размо-

тримо законска наређења о надлежности грађанских судова, у погледу расправљања грађанских парница.

Због огромности судских послова, правосуђе не може бити, разуме се, вршено *само* од једног надлештва. Осим тога, удаљеност парничара од тога јединога надлештва, ако би постојао такав систем, имала би за последицу увећање трошкова и губитак у времену око вођења спорова, а да и не говоримо о томе колико би судска заштита у том случају могла да изгуби од свога дејства. Често, ова заштита је могућна само ако је *брза*, иначе кад она долази *доцније*, могло би бити да она више не вреди, и ово би се дешавало кад би парничари били много удаљени од суда.

На тај начин, судски послови подељени су на више судова од којих сваки има своју територију. Број судова увећан је и зато што морају, а из разлога које смо већ, раније, навели, постојати и разни степени суђења. И, најзад, извесни спорови, због њихове *мале* вредности, дати су на суђење неким нарочитим судовима са простијом процедуром, као што су, н. пр., судови општински.

Отуда настаје питање — питање које заузима читав један део у Грађанском Судском Поступку — о надлежности тих појединих судских органа, како о њиховој надлежности са гледишта саме природе спора тако и са гледишта територије у којој они дејствује

Јер, као што смо раније казали, није довољно знати само којој власти у Држави имамо да се за заштиту својих оспорених или повређених права обратимо, није довољно да знамо да тај задатак има судска власт, није довољно због тога што судску власт не отправља, као што смо видели, само једно већ више надлештава, те онда постаје питања: на које од тих надлештава ћемо апеловати па да дођемо до потребне заштите. (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 192. à 199.).

ОДЕЉАК I.
О разним врстама тужби.

Ми смо казали да права, ако се хоће да она имају свога практичног значаја, морају бити *загарантована* т.ј. да они којима права припадају треба да буду снабдевени *законским средствима* да би могли доћи до остварења тих права у случају да им та права ко не признаје или их у уживању њихових права угрожава. Та законска средства оличена су у *тужби*. Тужба није, дакле, ништа друго до *оруђе* које је појединцима дато од стране Државе у циљу да њиме

бране своја права од *напада* којима би ова могла бити изложена. Тужба то је право *у покрет* стављено, право које се жели у практици реализовати а зато што се, са извесне стране, смета његовом мирном остварењу. Помоћу тога средства појединац призива у помоћ друштвену власт, т.ј. *законом организовану силу*, да му она пружи потребну заштиту и да тако обезбеди важност његовом праву.

Свако право предвиђено *позитивним законом* огарантовано је тужбом; и тиме самим што је закон појединцу признао извесно право, он му је дао, једновремено, и средство да га може остварити, дао му је, другим речима, *право на тужбу*. Иначе би законско наређење односно установе извесногa права било и некорисно и неразумљиво, то јест право не би имало никаквога практичног значаја, ако се њему не би могла у случају оспорења прибавити важност. Према томе, у данашњем праву, самим тим што објективно право признаје постојање једнога субјективнога права, постоји и *овлашћење* титулара права да судским путем тражи заштиту свога повређеног односно угроженог права. У томе се даншње право разликује од Римскога Права, по коме је требало да се, за свако *субјективно право*, нарочито одреди објективним правом да је оно *тужбом* (actio) заштићено. Без тога могла је постојати највише каква obligatio naturalis (природна обавеза). Надлежност суда одређује се према тужби, а пошто тужба није ништа друго до право које њом хоће тужилац да заштити, то отуда излази да ћемо надлежност судску одредити према *самом праву* које је предмет спора. И зато ће мо ову Главу и поделити на два параграфа: у првом биће реч о разним *врстама приватних права*, а у другом ћемо говорити о *разним врстама тужби*.

§ 1. Врсте права.

Каква права појединци имају у својим приватним односима говори се у Грађанском Законику. Стога ћемо се, за одговор на ово питање, послужити тим Закоником.

Приватна права регулишу приватне односе међу појединцима, и ти односи могу бити разнолики.

1°. Статусна и породична права.

То су права која постоје и у одсуству сваке *материалне ствари*. Данас, за разлику од онога што је било код Римљана, где су робови били не лица већ ствари, свако физичко лице има способности, има својства, да буде титулар права и да може бити

дужник код какве обавезе. Укратко, у данашњем праву, свако физичко лице може бити носилац права и обавеза, може бити правни подмет (субјекат).

У погледу правне способности (или неспособности), сви људи нису међу собом једнаки, само та неједнакост не долази од поделе људи на *класе*, као што је било у Старом па и у Средњем Веку, већ је она установљена у општем интересу, то јест у интересу самих појединаца. Према томе, под *правним положајем* или *правним стањем* (статусом) једнога лица разуме се скуп свију оних својстава која утичу на његову способност да буде титулар појединих права или да буде подмет појединих обавеза законом предвиђених и утврђених. *Право на извесни правни положај* зајемчено је, такође, тужбом. Ако се, дакле, нама спори наш правни положај, ми можемо помоћу тужбе, помоћу призива власти, утврдити тај свој правни положај и, према томе, користити се оним правима која је Законодавац за тај положај везао. Такве тужбе називају се *статусне тужбе*.[1]) Статусно право то јест утврђивање (Feststellung) извесногa статуснога права, извесногa правнога положаја, јесте прејудициалнога карактера, што значи да вођење спора нема овде само тај циљ да констатује: да дотични појединац има известан правни положај већ да оно има још један други, посредни, циљ, а тај је да, утврђивањем спорнога статуса, докаже да тај појединац може бити титулар неког права или подмет какве обавезе, и овај други циљ управо је *главни* у статусној парници. Тако, на пр., оно лице које помоћу спора хоће да докаже да је брачно дете извесних родитеља тежи томе да, утврдивши *најпре* тај свој статус, докаже *затим* да је оно, рецимо, титулар права издржања

[1]) Нетачно А. Ђорђевић назива *статусним тужбама* тужбе „којима се штите породични односи“ (*op. cit.*, св. I., стр. 195.). Статус једнога лица, то је његово правно стање, а правно стање не претпоставља увек породични однос. Тако, тужба којом тежимо да докажемо да смо страни поданик, или да смо малолетни, јесте статусна тужба, а, међутим, њом се не штити никакав породични однос. У опште, статусна тужба никада не штити, бар не непосредно, породични однос, јер и онда када ми помоћу ње хоћемо да утврдимо један статус који је извор породичних односа, ми не штитимо ове односе непосредно, ми том тужбом не идемо непосредно на то да утврдимо да један такав однос између нас и другог ког појединца постоји већ хоћемо само да утврдимо да је наш правни положај такав да из њега, у нашу корист, проистиче известан породични однос, однос који, међутим, и поред тога може не постојати, а зато што је, рецимо, ишчезао услед некога узрока независнога од тога нашега правнога стања.

(алиментације — § 115. Грађ. Зак.). Или онај који жели да докаже да је муж извесне жене не жели само да *то* докаже већ хоће да, доказавши то своје правно својство, тражи нека права која исто својство за собом повлачи, н. пр. уживање жениних миразних добара (§ 766. Грађ. Зак.).

Као што се види, статусно право је *основно право*, подлога осталим приватним правима. Нико не може претендовати на извесно право, законом консакрирано, ако није, у случају оспоравања, доказао да по своме правном положају (статусу) може то право имати т.ј. ако није доказао постојање свих оних реквизита, спојених са физичком личношћу, којима је условљено власништво (уживање, la jouissance) извесногa приватнога права. Овде се може учинити једна подела: 1.), Има извесних права која припадају апсолутно *сваком* физичком лицу, мушком и женском, пунолетном и малолетном, страном и домаћем поданику, осуђенику као и слободном човеку: тим самим што извесно физичко лице *постоји*, или је *постојало*, оно има законску способност да буде подмет извесногa права, и оно нема ту да доказује никакво своје правно стање, његово правно стање овде је његова *егзистенција*, његово *биће*.[1]). 2.), Затим, има права за која се не тражи само егзистенција лица већ још и неки *други услови*. Тако, н. пр., права мужевљева не припадају сваком појединцу већ само онима који су ожењени. И т. д.. И онда, ако је реч о овим и оваквим правима, лице коме би се одрицало својство које је за њега извор извесногa права, било би дужно доказати то својство.

Права која су законом освештана могу бити: 1.), *породична права*, а то су права која проистичу из извесних правних стања; такви су: односи између мужа и жене, између родитеља и деце, између стараоца и стараника (специално старалачка власт односно личности стараникове, чл. 46. и 49. Зак. о Старатељству). Права породична постоје, рекли смо, и у одсусуству сваког материалног добра. Н. пр., отац има право васпитавања у погледу своје деце, без обзира на то да ли она имају или не какве личне имаовине; 2.), *права имовинска*, то јест она која претпостављају известан однос између *лица* и *ствари*.

Статусна права разликују се од породичних у томе што су статусна права ширега значаја него права породична. Статусно

[1]) Што се овога питања тиче, тешкоће овде може бити око тога, да ли је дете рођено живо или мртво, да ли је, ако је било живо, било способно за живот (viable). B. A Colin et H. Capitant, *Cours élémentaire de Droit civil français*, t. III, p. 435 et 436, éd. de 1916; E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 234 (n. 152).

право постоји у односима једнога лица са свима осталим лицима: ко има право на известан правни положај тај то право има *наспрам свакога* (erga omnes); напротив, једно породично право постоји само према некој одређеној личности. Муж resp. отац има мужевљева и очинска права једино у погледу *своје* жене и *своје* деце, а не и осталих жена и остале деце. Статусна и породична права разликују се међу собом онако као што се, код имовинских права, разликују стварна и тражбена права.

2⁰. Имовинска права.

Имовинска права простичу из односа између *лица* и *ствари*: известан однос постоји између извесног лица и неке ствари. Живот човечји је у тесној везе са материјом: ма да човек има многа преимућства над материјом, тако, н. пр., може јој по својој вољи и по својим потребама мењати облик и давати јој разноврсне форме, ипак је његова егзистенција зависна од материје, јер му она пружа средства за храњење, одевање и становање, и у опште ствара му могућност за живот. Пошто сваки човек има право на егзистенцију, то јест има право на употребу материје, то су закони сваком појединцу зајемчили право да може прибавити сва телесна добра која имају да послуже одржању и унапређењу његовога бића. И ма каква била имовинска права, била она стварна или тражбена, њихов дефинитивни циљ је да човека начине *сопственником* извесне *материје* која има да омогући његову егзистенцију и његово усавршавање. Ово *право* појединца да себе може начинити власником *ствари*, то јест власником делова неслободне материалне природе, повлачи за човека и корелативну *дужност*, *обавезу*, да исто право и код других поштује. Стварно право, а специално право својине, налаже свакоме да се уздржи од таквих поступака који би његовом титулару могли сметати у вршењу његовога права. И у опште, свако право мора бити респектовано од стране оних према којима оно постоји. Ово значи да свако право претпоставља бар *два* лица, јер право не само да мора имати свој подмет и свој предмет (своју садржину) већ, поред лица, подмета, мора бити још и лице *наспрам кога* право постоји. Право то је креација друштва, без друштва тај појам био би немогућан.

Али, док, као што смо видели, код статусних и породичних права имамо само *лица*, дотле код права имовинских, осим лица, имамо још и *ствар*. И ова права, као и она прва, постоје наспрам лица, али разлика је између њих та што статусна и породична

права представљају само и једино извесне личне односе, извесне релације од лица к лицу, без учешћа ма каквог материалног добра, док, међутим, имовинска права, осим личних односа, имају за предмет још и неку ствар.

Имовинска права су двојака са гледишта *лица* између којих она постоје.

а⁰. Стварна права (droits réels). То су она имовинска права која имају за предмет једну *индивидуално* одређену ствар (rem certam) и код којих се власник права може на ово позвати према свима лицима (erga omnes). Између подмета права и предмета права не постоји никакав посредник, већ право непосредно има одређену ствар за предмет. Стварна права то су право својине, службености и залоге: на та права титулар може се позвати *наспрам* свакога лица, ма ко да му у том праву смета, он је овлашћен ту сметњу отклонити.

б⁰. Тражбена права (droits de créance). За разлику од стварних права, тражбена права постоје само у односима извесних *одређених* лица. Док онај који на некој ствари има, н. пр., право својине може своју ствар одузети од свакога који је бесправно узме или држи, дотле титулар једнога тражбеног права може се на ово позвати само наспрам једне одређене личности: само од те личности може он тражити испуњење оне престације (la prestation, die Leistung) у којој се његово право састоји, и ако он то своје право не успе доказати или ако обавезано лице није у стању своју престацију извршити (услед инсолвенције), он ће бити у положају као да право није ни имао. Тражбена права, тако названа са гледишта онога који та права има, који нешто *потражује*, дакле са гледишта повериоца, зове се, са гледишта онога који *дугује* престацију, *права облигациона*.[1]). Тражбено право даје овлашћење титулару права да тражи од дужника или пренос својине на некој ствари, или конституисање каквога другог стварног права (залоге, службености), или да захтева од њега какву радњу односно нерадњу (dare, facere. или non facere). Код обавеза на неку радњу или нерадњу (in faciendo или in non faciendo) може се десити да се обавеза накнадно пре-

[1]) Тражбена права називају се још и *лична права*, тако да се под тим изразом, то јест под изразом лична права, подразумевају, дакле, а), права статусна и породична и б) тражбена или облигациона права, Forderuugsrechte Тражбена права називају се личним правима специално у француској терминологији, где она носе име droits personnels. У Немачкоме Праву употребљава се израз Forderungsrechte за тражбена (облигациона) права, а израз persönliche Rechte обухвата статусна и породична права.

твори, такође, у обавезу давања (in dando), што бива, када услед немогућности испуњења обавезе онако како је оно уговорено, дужник буде морао обавезу своју испунити у виду престације једне суме новаца.

3°. Наследно право.

Нарочиту врсту права чине односи који настају услед смрти једнога лица и прелаза његове имаовине (активе и пасиве) на друга лица, његове наследнике (resp. испорукопримце, легатаре), било законом, било завештањем (тестаментом), било уговором о наслеђивању. Наслеђем наследник ступа у имовинско-правне односе de cuisu-a и према томе он има у принципу иста права имовинска као и de cujus.

§ II. Врсте тужби.

1°. Тужбе са гледишта природе права која се њима хоће да заштите.

а°. Статусне и породично-правне тужбе.

Овим тужбама штити се правно стање или правни положај лица и породична права т.ј. права која проистичу из породичних односа.[1]).

б°. Имовинско-правне тужбе.

То су тужбе којима има да се заштити какво имовинско право т.ј. право које, осим односа између лица, претпоставља и неку ствар или радњу или нерадњу која са тим односом стоји у вези. Пошто се, као што знамо, ова права деле на две врсте, то ове тужбе могу бити:

I. Стварне (или *реалне*), les actions réelles, dingliche Klagen. Тим тужбама штите се *стварна права*, то јест право својине, службености и залоге.[2]) Свако од стварних права има своју тужбу која се назива по самом праву. Само, сви ти називи код нас, због сиромашне правне терминологије, још не постоје. То су ове тужбе: 1., Она којом се хоће да докаже право својине на неку ствар: та тужба зове се *својинска* или *петиторна* (l'action pétitoire, Eigentums-

[1]) „Les actions relatives à l'état des personnes (додати: et aux rapports de famille) restent, grâce à leur nature particulière, en dehors de la division des actions personnelles, réelles et mixtes": E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 234.; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 65 (n. 156: „Actions relatives á l'état des personnes").

[2]) B. E. Garsonnet, *op. cit.*, 224, Pothier, *Jntroduction générale aux coutumes*, p. 41 (Edition Bugnet). Иста дефиниција дата је била и у Римском Праву: Gaius, *Comm.*, IV. §§ 2. и 3. (Jnstitutiones, Liv. IV, t. VI, § 1.). Mourlon, *Répétitions écrites sur le code de procédure civile*, p. 39; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 59.

klage, rei vindicatio), по терминологији Римскога Права; 2., Она којом се жели доказати постојање, у корист тужиоца, права личне или стварне службености: то је *конфесорна тужба* (l'action confessoire, actio confessoria); 3., Она којом се тежи утврдити непостојање једнога од ових последњих права: *негаторна тужба* (actio negatoria, action négatoire). У самој ствари, ово је једна афирмативна тужба, јер се њоме посредно доказује да на датој ствари тужилац, бар у погледу туженога, има право *потпуне* својине; 4., *Хипотекарна тужба* (actio hypothecaria, l'action hypothécaire, hypothekaricshe Klage) којом хипотекарни (интабулациони) поверилац хоће да докаже против држаоца (посесора) некога добра да на овоме постоји хипотека (интабулација) у његову корист; 5., Тужба која припада заложном повериоцу да против држаоца (посесора) заложене *покретне* ствари докаже своје право залоге; 6., Тужба којом држалац (посесор) тежи да докаже своје право не на својину ствари коју држи већ право на *државину* (посесију) њену. Тим тужбама, које се зову *државинске* (посесорне) *тужбе*, тужилац хоће да се одржи у државини једне ствари (interdictum retinendae possessionis, Besitzstörungsklage), или да поврати ову, ако ју је, vi, clam или precario (deiectio), изгубио (interdictum recuperandae possessionis, Besitzentsetzungsklage). Државинским тужбама штите се и *службености*, а, такође, и *придржина* (детенција, detentio), у колико, што се ове последње тиче, дотично објективно право то допушта, што је за наше право сумњиво. (В. код E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 226 et 227, још неке реалне тужбе); 7., Тужба за заштиту *јаче државине* (actio Publiciana in rem, § 223. нашег Грађ. Зак.).

II. Облигационе тужбе (actiones in personam, les actions personnelles). Овим тужбама тражи се реализација тражбених права то јест оних права на основу којих, као што нам је познато, лице, названо *дужник* (debitor), има да другом лицу, које се зове *поверилац* (creditor), нешто *да* или да, у његову корист, нешто *учини* односно *не учини*. Број ових права је неограничен, јер и појединци имају неограничену моћ да их креирају; једино ограничење тој моћи њиховој налази се у потреби одржања јавнога поретка и јавнога морала: уговори који се томе противе не могу бити извор никаквих права ни обавеза (§§ 13. и 538. Грађ. Зак.). Тражбена права и обавезе које овим тужбама одговарају могу произлазити из уговора и квази-уговора, из деликта и квази-деликта као и из закона (ex lege). Ма из кога из тих извора проистицало, тражбено право ће бити заштићено *облигационом тужбом*. Истога карактера су и тужбе

којима се иде на то да се какав правни посао *поништи* (l'action en nullité, Anfechtungsklage), т.ј. да се докаже да никакво право на основу тога посла не постоји, јер је сам посао ништаван. Овде долази и тужба којом би се хтело утврдити да правни посао није *ни постао* (на пр., зато што је био противан јавном поретку или јавном моралу), да се докаже, дакле, *непостојање*, l'inexistence, једног правног посла, као и тужба за *раскид* уговора (l'action en résolution).

III. Тужбе за заштиту наследнога права (la pétition d' hérédité, Erbrechtsklage), то јест тужба којом једно лице тражи да наследи имаовину неког другог лица на основу тестамента односно уговора о наслеђивању или по закону. Ту долази и тужба којом се тражи поништај тестамента, као и тужба за исплату испорука (легата).

Упоређење стварних и облигационих тужби.

Разлике које постоје између стварних и тражбених права појављују се и код тужби које им служе за санкцију. 1., Стварна тужба може бити подигнута против *сваког оног* у чијим рукама се налази предмет нашега права својине, службености или залоге односно предмет наше државине. Облигациона тужба може бити управљена само против *једног одређеног* лица, дужника, који се обавезао или да нам нешто да или да, у нашу корист, нешто учини или не учини; 2., Те две тужбе различне су и са гледишта *судова* надлежних за њихову расправу; 3., *Предмет тужбе* не означује се на исти начин и код стварне и код облигационе тужбе; 4., Извесна врста доказа, на име, *увиђај на лицу места*, употребљује се само у споровима поведеним на основу стварних тужби. (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 60, n. 143 („Comparaison de l'action personnelle et de l' action réelle").[1])

[1]) У Француском Праву постоје још и *мешовите тужбе*, les actions mixtes, поред облигационих и стварних. Ми ћемо овде навести шта о тим тужбама кажу француски аутори. Мешовита тужба јесте она којом тужилац тражи један предмет на основу два права по природи различна, на основу једног стварног и на основу једног личног (облигационог) права. Оба та права засебно постоје са карактерним цртама које смо већ објаснили, али она су у вези таквој да их тужилац једном тужбом обухвата, јер она произилазе из једног истог правног факта. Мешовите тужбе су ове:

1.), Тужбе које теже *извршењу* једног уговора којим се је сопственик обавезао да у корист тужиоца конституише на свом непокретном имању неко стварно право. По Француском Праву, за разлику од Римскога Права, купац постаје, inter partes, сопственик добра, предмета уговора о продаји и куповини, чим је између њега и продавца сагласност о овом правном послу постигнута. Из једног таквог уговора проистичу за купца два права: *стварно право*, право

2°. Тужбе са гледишта предмета права које се тужбом штити.

Према томе да ли је *предмет* имовинском праву *покретна* или *непокретна ствар*, имовинске тужбе су од две врсте:

1°. Оне тужбе које штите права имовинска на покретним стварима;

2°. Оне тужбе које штите права имовинска на непокретним стварима. Према томе, да ли је предмет спора ствар покретна или непокретна, одређује се и надлежност суда, као што ћемо доцније видети.

Да би се, пак, знало да ли тужба има за предмет покретну или непокретну ствар, треба видети у Грађанском Праву дефиницију покретне и непокретне ствари као и набрајање појединих покретних и непокретних ствари. (В. §§ 186. à 190. Грађ. Зак.).

У погледу надлежности, међу тужбе које имају за предмет *покретну ствар* треба класирати и тужбе које имају за предмет неку позитивну радњу (facere) или неку негативну радњу (non facere).

3°. Деоба стварних тужби.

Стварна права која имају за предмет било покретну било непокретну ствар двојака су: *право на својину и право на државину,*

својине, на продатом предмету, и *право тражбено* (лично) из кога проистичу за продавца извесне обавезе, као: обавеза да ствар преда у одређеном року, да је дотле чува, итд.. У погледу, дакле, трећих лица у чијим рукама продати предмет може се наћи било услед неке противправне радње држаоца (посесора) било услед тога што му је сам продавац, противно закону, ствар предао, купац има само *право стварно*, и његова тужба у овом случају има за циљ једино то да се од држаоца предмет одузме и њему преда. Што се, пак, тиче продавца, купац наспрам њега има два права то јест *мешовиту тужбу:* та тужба има да заштити његово право својине, као и тражбена права која из уговора тога проистичу.

2.), Тужбе којима се тражи *поништај* уговора којим је конституисано право потпуне или непотпуне својине на некој *непокретној* ствари, под условом да је тужба подигнута против оног лица са којим је уговор закључен; ако се она подиже само против онога у чијим рукама се налази ствар чија се предаја тражи или са које хоће да се скине неко стварно право (право службености или залоге), онда је тужба само *стварна*, јер никакву обавезу држалац ствари на себе није узео у корист тужиоца.

У нашем Праву ове мешовите тужбе не постоје. Тужба је или облигациона или стварна. Ако тужилац оснива своју тужбу на стварном и на тражбеном праву, онда је то случај *кумулације* тужби. Мешовита тужба претпостављала би *мешовито право*, а таквих права нема.

отуда и две врсте тужби за заштиту ових права: својинске (петиторне) и државинске (посесорне) тужбе.[1])

4°. Деоба тужби са гледишта судскога поступка.

Последња деоба тужби јесте она која се чини са гледишта *времена* када се и *начина* на који се тужба подиже. Њих има две врсте:

1), *Главна* или *основна тужбе,* то јест она којом се спор *заснива,* а то је акат којим тужилац долази са туженим у прецесно-правни однос и пре кога тај однос још није постојао;

2), *Инцидентне тужбе,* а то су оне тужбе којима се *сфера процеса проширује.* Оне могу доћи било од стране тужиоца било од стране туженог било од стране неког трећег лица. Када долази од стране тужиоца, тужба има овде за циљ да увећа, умањи или промени тражење у првој, основној, тужби формулисано. Ова инцидентна тужба мора бити у вези са главном тужбом, мора имати као и она *исти основ и почивати на истим доказима* (§§ 159. и 160. Грађ. Суд. Пост.). Само тада ће таква тужба бити инцидентна и моћи ће се расправити у истом спору као саставни део гглавне тужбе. Ако би, пак, тужилац, да би остао код истога суда, у форми инцидентне тужбе поднео на рочишту једну сасвим по основу нову тужбу, онда би то био засебан спор који би се морао оделито водити[2]) (§§ 159. и 160.) Грађ. Суд. Пост.). Од стране туженога инцидентна тужба зове се *противтражење,* које, такође, мора бити у вези са главном тужбом (§ 342. ал. 2. Грађ. Суд. Пост.). Противтражење не треба помешати са *противтужбом* (§ 342. ал. 1. Грађ. Суд. Пост.) која није инцидентна тужба него заснива нов спор (§ 344. Грађ. Суд. Пост.). Од стране трећега лица инцидентна тужба се назива *интервенција* (мешање у спор), која може бити *споредна* (Nebenintervention) или *главна* (Hauptintervintion): §§. 65. и 66. Грађ. Суд. Пост..

---

[1]) О тим тужбама у Француском Праву видети:
E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 241 et suiv.;
H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 68 (S. ect. III: „Des actions pétitoires“);
Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. 1, p. 714. („Des jugements sur les actions possessoires“);
Pother, *op. cit.*, édition Bugnet (в. „Table générale des matières“, p. 119: „Possession“).

[2]) По новом Аустриском Грађанском Судском Поступку, суд има право и да више потраживања која из разног основа потичу у једној парници расправи, ако су потраживања погодна да се у једном поступку расправе.

ОДЕЉАК II.

Општа правила о надлежности.

§ I. Општи појмови.

1°. *Дефиниција надлежности.* Надлежност једнога суда то је његово *овлашћење* (и *дужност*) да известан спор може решити. Ненадлежност суда јесте забрана учињена законом једном суду да известан спор расправи: у овом случају суд не би могао спор у питању расправити а да закон не повреди.[1])

2°. Надлежност једног суда одређује се, прво, с обзиром на *природу тужбе* и друго с обзиром на *лица* у спору заинтересована. Отуда и *две врсте надлежности*: да знамо који ће суд бити надлежан није довољно знати *природу права* које се жели тужбом заштитити, већ се још мора знати и то између којих *лица* се спор води.

3°. Надлежност једног суда је *територијална*: и ако одлука једног суда има силу закона у целој држави, а не само у ресору суда, опет се надлежност једног суда распростире само на *један део државне територије.*[2])

4°. Надлежност суда одређује се према положају странака, односно према стању спора, у времену када је овај поведен. Ово значи да, у погледу надлежности, за странке *нема* стеченога права *пре него* је спор поведен. Отуда, стеченог права нема овде не само онда када је предузет неки правни посао који би могао бити извор спору, већ стеченога права нема ни у оном моменту када се спор појави, само ако још није поведен. Тужилац не би имао права позвати туженог пред онај суд који је био надлежан у тим моментима, ако е тај суд престао то бити у моменту тужбе, било услед неког новог закона било услед другог ког узрока. Последице су овога правила ове: 1), Увећање или смањење вредности спорнога предмета, ако се је десило пре заснивања спора, може да има за резултат да надлежност пређе од једне врсте судова на другу; 2). Креација новог трговачког суда може повући за собом ту последицу да један спор који је имао да се изнесе пред обичан грађански суд, дође сада под надлежност новога трговачкога суда; 3), Трговац који је престао то бити не потпада више под надлежност трговачког суда односно оних спорове који, а зато што немају ка-

---

[1]) E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 268; H. Bonfils, *op. cit.*, t I. p, 88.

[2]) „L aplication de ce principe est poussée si loin qu' un tribunal ne peut ordinairement siéger qu' au chef lieu de sa circonscripton et dans le local affecté à ses séances“: E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 269.

рактер трговачких спорова, могу бити дати на суђење трговачком суду само с обзиром на трговачку *професију* туженога; 4), Промена места становања, од стране туженога, преноси на суд његовога новога места становања власт да решава оне спорове на које се, код надлежности rationae personae, има применити правило: actor sequitur forum rei и у којим споровима тужени би био ангажован као такав (као тужени); 5), Надлежност судска није, такође, изван домашаја новога закона, било да овај укине сасвим једну јурисдикцију, било да мења њену надлежност или њен ресор, под условом само да је нови закон добио обавезну снагу *пре* него је спор *поведен*.

Али, чим је спор заснован, постоји за парничаре *стечено право* (чл. 36. Устава) да им спор извиди и оконча суд коме је тужба предата, без обзира на то што је тај суд *после подизања* тужбе престао, можда, бити надлежан, било услед новог закона било услед неког другог догађаја. Разуме се да парничари могу, својом сагласношћу, напустити тај суд и спор свој изнети пред нови суд. Таква сагласност не би била противна закону, јер зашто би Законодавац мењао надлежност, ако не зато што је та промена потребна или бар корисна, нити би тој сагласности могао стати на пут суд (било онај где је спор поведен било онај код кога парничари желе да га пренесу), јер је правосуђе установљено у корист парничара а не у корист суда. Остаје, дакле, да је овде једино у питању интерес странака парничних које могу по свом нахођењу остати при старом суду или захтевати да се спор изнесе пред нови суд. Иначе онај суд који је за спор пред њега изнесени надлежан остаје, као што мало час рекосмо, надлежан све до свршетка спора, па ма се доцније, по подизању тужбе, надлежност суда и изменила. *Quid* односно Апелационога Суда? Да ли тужба поднесена првостепеном суду ствара, и у погледу надлежности Апелационога Суда, стечено право за парничаре? Требало би одговорити афирмативно према горе изложеном правилу, ма да, у опште говорећи, ово правило смета реформи правосуђа, јер би се, доследно примењујући га, десило да би било потребно задржати извесне судове који се укидају, све док они не расправе парнице које су већ поведене у моменту када се ти судови укидају. То би несумњиво била сметња за једну реформу правосуђа која би се показала као потребна. Ипак ми мислимо да је боље остати при принципу стеченога права, а, de lege ferenda, могло би се усвојити

које средње решење. (За Касациони Суд ово питање се не може истаћи, јер је овај Суд *један* у целој Држави).

Правило ово трпи по нашим законима извесне изузетке. Један суд који је и апсолутно и релативно надлежан мора напустити извиђање спора у овим изузетним случајевима:

1). Када наступи случај из § 48. Грађ. Суд. Поступка у вези са § 28. Зак. о Стец. Поступку.

2). Када је цео суд од суђења изузет, или кад је толико судија изузето да не остаје довољан број судија за решавање (§ 50. Грађ. Суд. Пост.) У овом случају, Касациони Суд одредиће други суд који ће спор расправити. Овај суд назива се *одређени* или *делегирани* суд, што се у пресуди његовој мора означити. (§ 305. тач. 1. Грађ. Суд. Пост.). В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 73..

§ II. Две врсте надлежности и њихово упоређење.

I. Дефиниција. Има две врсте надлежности: ratione materiae u ratione personale vel loci или: *надлежност апсолутна, стварна* (sachliche Zustaendigkeit oder Competenz, la compétence absolue ou d'attributions) и надлежност *релативна*, помесна или територијална (die örtliche Zuständigkeit, la compétence relative ou territoriale) Апсолутна надлежност је законска способност (l' aptitude) једног *реда судова* да решава спорове *извесне врсте*, искључујући у томе *остале редове* судова, а релативна надлежност јесте законска способност једног *одређеног* суда да реши *један спор* искључујући у томе *све* остале судове *свога реда*. Постоје више редова судова и сваки од тих редова има искључиву надлежност за нарочиту врсту спорова. Кад знамо природу спора, ми можемо да одредимо коме реду судова треба тужбу да предамо. Али то није доста, јер у сваком реду судова има по неколико судских надлештава, те стога је потребно знати који ће специјално суд из тога надлежног *реда* судова бити компетентан да спор у питању извиди и реши. Ово последње знаћемо помоћу правила о релативној надлежности.

Овим двема врстама надлежности одговарају и две врсте ненадлежности: прво, *апсолутна ненадлежност*, и она значи: да је за дотични спор ненадлежан не само суд пред који је спор изнесен већ су ту ненадлежни још и *сви* судови *истога* реда, и, друго, *релативна ненадлежност*, која опет значи: да је ненадлежан *једино* суд код кога је тужба подигнута али не и цео *ред* коме тај суд припада; *ред његов* надлежан је али не *он*. (B. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 270 et 271).

II. Интерес овога разликовања. Апсолутна надлежност је у вези са *организацијом судова.* Законодавац је имао основаних разлога што је установио више редова судова и што је једну врсту спорова дао једном реду место другом. Тако, спорове изнад извесне вредности суде првостепени судови, а само спорове од мање вредности суде општински судови, а то стога што првостепени судови, састављени од спремних и искусних судија, имају, за расправљање важнијих и заплетенијих спорова, више способности него судови општински чије судије не могу се, наравно, по квалификацијама и опробаности у пословима мерити са судијама првостепених судова. Начин састава Апелационих Судова и Суда Касационога објашњава се самим задатком тих судова, и због тога се њихова функција не би могла поверити првостепеним судовима, који, у опште узевши, не могу, у погледу судиског искуства — што је сасвим природно — бити изједначени са судијама у Апелационим Судовима и у Суду Касационом. Правила о апсолутној надлежности јесу, дакле, *јавнога поретка,* она постоје у *општем интересу,* и ово је један случај где Законодавац не оставља слободно поље вољи парничних странака већ, истичући се као њихов тутор и бранилац, приморава их да се, и против своје воље може бити, потчињавају тим правилима.[1])

Напротив, надлежност релативна постоји у *интересу самих парничних странака* и искључиво у њиховом интересу. Општи интерес и јавни поредак ту нису у питању. Кад је већ одређено који ће ред судова коју врсту спорова судити, Законодавцу остаје

[1]) B. H. Bonfils, *op. cit.,* t. I, p. 88 et 89, где стоји: „Pour déterminer l' étendue et les limites de la compétence des tribunaux et des juridictions le législateur s' est placé à deux points de vue bien distincts:

1), „Désireux de satisfaire l' intérêt général, de sauvegarder l' ordre public, d' obtenir une meilleure distribution de la justice, il a établi plusieurs *catégories* de trlbunaux, plusieurs *ordres* de juridictions. La logique commandait de fixer avec soin de quelle nature d'affaires, de procés, chaque catégorie ou ordre de juridictions pouvait connaitre, de déterminer les attributions propres aux tribunaux ordinaires et les atributions spéciales aux tribunaux d' exceptions. — La compétence des divers ordres de juridictions, déterminée dans un but d' intérêt général, est donc *d' ordre publique*".

2), „Ce premier travail opéré et ayant ainsi délimité les atributions *communes* à tous les tribunaux d' une même catégorie ou juridiction, le législateur a dû régler les attributions propres à chacun des tribunaux ou des juges composant telle ou telle catégorie. Il a pris ici pour guide et pour objectif, l' intérêt général é tant déjà satisfait, l' intérêt presumé du défendeur: il a voulu lui faciliter sa défense. La compétence est alors *d'intérêt privé*".

онда још да каже коме специално од тих судова има тужилац да се обрати. Сваки суд, из реда који је надлежан, пружа подједнаке гарантије за добро и исправно правосуђе; са тога гледишта, са гледишта општега интереса и јавнога поретка, индиферентна је ствар да ли ће овај или онај суд из надлежнога реда судова расправити спор. Чиме се је, дакле, Законодавац имао руководити при одређивању специално надлежнога суда, кад му у том послу није више морао служити за мерило јавни поредак или општи интерес? Руководио се је и могао се руководити једино *приватним* интересом парничних странака, и одредио је суд који ће за њих најподеснији бити. Пошто, међутим, интереси туженога и тужиоца нису исти, Законодавац није могао овде пронаћи једно правило које би *оба* та интереса задовољило. Он је могао узети, за своју директиву код релативне надлежности, интерес једне или друге странке, и он је изабрао, у принципу, интерас *туженога.*[1])

Из те основне разлике између двеју врста судске надлежности проистичу ове важне последице.

1). Парничари не могу својим споразумом мењати правила о апсолутној надлежности судова, нити би, пак, њихов споразум у том погледу могао имати правне вредности. Од њихове воље, дакле, не зависи који ће *ред* судова њихов спор расправити већ је то питање једино Законодавац властан нормирати. Тако, парничари не би могли спор за који су надлежни првостепени судови изнети пред суд општински, нити би могли захтевати да им Апелациони или Касациони Суд у *првим степену* спор пресуди.[2]) Исто тако била би ништавна клаузула у уговору којом би се странке обавезале да ће им спор, који би се из тога њиховог уговора могао изродити, судити апсолутно ненадлежан суд. Општи принцип је да, односно својих имовинских права, појединци могу слободно закључ-

[1]) „Обе ове надлежности предвиђене су уједно у § 49. Грађ. Суд. Поступка, премда не тако довољно јасно, нарочито то не пре допуне законом од 19. Априла, 1885. (зб. 41., стр. 35.)": А. Ђорђевић, *op. cit.,* св. I., стр. 68..

[2]) Овде би се могло поставити ово питање: зашто парничари који имају право свој спор изнети пред избрани суд, пред суд, дакле, који, ни по свом саставу ни по својој процедури, не даје оне гарантије које даје државни суд, не би могли свој спор изнети на пресуђење и пред један апсолутно ненадлежан суд? Зашто би јавни поредак био овде ангажован, где томе мање места има, а није ангажован у случају избранога суда? На то питање треба одговорити да је то зато да не би парничари, излазећи пред апсолутно ненадлежне судове са својим споровима, сметали функционисању судова које је закон регулисао.

чивати какве год хоће уговоре, али тај принцип, као што нам је то познато, трпи овај изузетак: појединци не могу уговарати оно што је противно јавном поретку или јавном моралу, а ако су закључили такав уговор, он њих не обавезује.[1]) Према томе, ако једна од странака уговорница тужи другу суду у уговору означеном, ова, и поред уговора, има право истаћи апсолутну ненадлежност тога суда (В. § 13. Грађ. Зак.).[2])

Напротив, по свом узајамном пристанку парничари могу свој спор изнети пред један суд који је, по свом устројству, за спорове те врста надлежан али је ненадлежан да специално *тај спор* расправи. Другим речима, парничари могу спор свој изнети пред један суд који је само *релативно ненадлежан.* Тако исто, пошто законска правила о тој надлежности нису јавнога поретка, уговор у коме су се странке сагласиле да им суди релативно ненадлежан суд везивао би их, и ниједна од њих не би имала право од тога уговора одустати. Такве клаузуле у уговорима појединаца имају, дакле, за уговораче обавезну снагу. Једна странка уговорница коју је, у оваквом, случају, противна страна тужила суду у уговору предвиђеном не би могла истаћи ексцепцију о релативној ненадлежности тога суда, јер је она од тога свога права већ одустала у уговору. (В. H. Bonfils, *op. cit.*, t., I. p. 91, n. 220, E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 272, n. 175).[3]) Ипак ако релативно ненадлежан суд, ма да су странке уговориле да им он суди, не би хтео примити тужбу, узимајући да суд има на то право по § 49. Грађ. Суд. Поступка, онда би уговор у тој тачки остао неиспуњен, и спор би имао да пресуди суд који је по закону за њега надлежан.

2). Суд пред који је спор изнесен дужан је да мотри на то да ли је он за њега надлежан. Само је овде разлика у држању

[1]) Странке могу такав уговор својевољно испунити под ризиком евентуалне кривичне одговорности (т.ј. ако је радња уговором предвиђена по кривичним законима кажњива), али ни једна страна не може тражити код власти извршење таквога уговора. Да ли власти које потврђује уговоре имају за дужност да његове одредбе оцењује са те тачке гледишта и да уговор не потврде, ако би нашле да је он противан јавном поретку или јавном моралу? В. о овоме Ж. Перић, *О утицају судије на јавни морал*, у збирци *Приватно Право*, стр. 276., прим. 1..

[2]) E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 271;
H. Bonfils, *op. cit.*, t. l, p 90, n. 219;
A. Colin et H. Capitant, *op. cit*, t. l, p. 62 à 64.

[3]) За пуноважност оваквога уговора треба да су странке 1.) способне да воде парницу и 2.) да могу слободно располагати спорним правом.

суда према томе која је ненадлежност у питању. Ако суд налази да је *апсолутно* ненадлежан, он мора сам тужбу одбацити, нити је потребно да су парничари истакли ову ненадлежност. Као што смо већ видели, правила о апсолутној надлежности јесу јавнога поретка, и суд има, *по званичној дужности*, да води рачуна о томе да се та правила не повреде, без обзира на то да ли то питање парничари покрећу или не, па, шта више, без обзира и на то да ли нису, можда, и пристали да им тај суд, и поред његове апсолутне ненадлежности, спор расправи. И не само да ова дужност лежи на првостепеном суду већ њу имају и Апелациони Судови и Суд Касациони.[1]) Ако један од тих виших судова примети да је првостепени суд био апсолутно ненадлежан, он ће наредити нижем суду да тужбу одбаци. Исто та дужност почива на Касационом Суду у погледу одлука Апелационих Судова којима би ови расправили један спор за који су били апсолутно ненадлежни.[2]) Сасвим је друкчији положај суда у случају, да је он само релативно ненадлежан. Несумњиво је тада ово: прво, да суд мора одбити од себе ненадлежност, ако тужена страна истиче да је он релативно ненадлежан; друго, да није дужан, по званичној дужности, одбацити тужбу, ако тужени то не тражи. Питање је сад да ли је *дужан* суд да расправи пред њега изнесени спор за који он није релативно надлежан, ако парничне странке на то пристају?

Да видимо прво законске одредбе о овом питању. Поделу надлежности на апсолутну и релативну предвиђа једино § 49. Грађ. Суд. Пост. али не јасно; нарочито је тај пропис био нејасан пре Допуне његове од 19. Априла, 1885. год.. Други став тога §-а, у данашњој његовој редакцији, вели овако: „Исто тако кад суд тужбу која му је ненадлежно дата, не одбије, и кад тужени, одговарајући на такву тужбу, не учини своје примедбе о ненадлежности суда, парница та има се расправити код тог суда, само ако је он по свом устројству за предмет спора надлежан, иначе пристајање пар-

[1]) На апсолутну надлежност суд у свако доба гледа (одлука *апелац. суда* од 21. априла, 1881. год. бр. 447.): Ст. Максимовић *Нова збирка начелних одлука оделења и општих седница Касационог Суда*, књ. III., стр. 138..

[2]) H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 90 et 92, n⁰ 219, 5⁰; А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 71., 3⁰. Суд мора по званичној душности испитати и то: да ли је за спор пред њега изнесен у опште надлежна *судска власт*. Ако је суд био апсолутно ненадлежан, може се, по § 426. тач. 13. Грађ. Суд. Пост., тражити *поновљање парнице*, јер једној таквој одлуци суда не достаје један *битни услов* (§§ 304. и 305. Грађ. Суд. Пост.). В. у овом смислу А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 70..

ничара на ненадлежан суд не вреди, и тужба ће се у свако доба парнице по званичној дужности одбацити.“ Из овога прописа види се да закон разликује две ненадлежности, и од њих је једна *ненадлежност по основу устројства суда.* За ову ненадлежност наведена одредба каже да се она може *у свако доба* истаћи и да пристајање парничара на суд по том основу ненадлежан не вреди, већ суд мора тужбу одбацити по званичној дужности. Остаје, према овоме, да је она друга ненадлежност о којој се, такође, говори у §-у 49. Грађ. Суд. Пост. *релативна ненадлежност*, и закон нормира да ће се у том случају, ако тужени не учини своје примедбе парница „расправити код тога суда.“ Другим речима, ако тужени на тужбу тужиочеву не истакне ексцепцију релативне ненадлежности суда, узима се да је он пристао на надлежност тога суда и да не може од тога одустати. Али, сада се поставља питање да ли је суд *обавезан* такав спор расправити, или је то за њега *факултативно?*

По мишљењу нашем суд је дужан спор расправити; то се види из реченице: „парница ће се расправити код тога суда.“ Закон не вели ту да је за суд то расправљање *факултативно* већ, напротив, *налаже* да се баш пред тим судом спор мора свршити[1]). У осталом, ми налазимо да би овако требало питање ово расправити, и да није поменуте одредбе у § 49.. Као што смо видели, правила о релативној надлежности донесена су *у корист туженога*, што значи да он може њима не користити се већ пристати да му суди релативно ненадлежан суд. Ако сад тај суд није дужан да у

[1]) В. за Француско Законодавство: Garsonnet, *op. cit.*, p. 272 et 273; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 92. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 71., код овога питања овако се изражава: „Апсолутно ненадлежан суд може обуставити тужбу у свако доба парнице. Напротив, ако суд нађе да је само *релативно ненадлежан*, онда он *може* (дакле факултативно). ал' *не мора* сам одбити тужбу на основу релативне ненадлежности своје.“ Као што из онога што смо о овоме питању горе рекли, налазимо да ово мишљење није тачно. У осталом, А. Ђорђевић не износи никакав аргуменат у његову потврду. И, заиста, или је тужени истакао релативну ненадлежност, и онда суд не може судити, или је не истиче већ надлежност његову пророгира, и тада је суд по § 49. Грађ. Суд. Пост. *дужан* спор пресудити. У Француском Законодавству дужност релативно ненадлежнога суда да спор ипак суди постоји само у случају § 7. Грађ. Суд. Пост. (Code de procédure civile): ту се тиче суђења код контоналнога судије или le juge de paix. Иначе је, у Француском Праву, питање дискутовано. E. Garsonnet, на горе наведеном месту (стр. 272 и 273), узима да суд релативно ненадлежан *не мора* да суди.

том случају суди, онда ће бити једно од овога двога: Или ће судови редовно одбацивати такве тужбе, и тада ће тужени бити у истом положају у погледу релативне надлежности као и у погледу надлежности апсолутне, т.ј. он не би могао никада изићи пред други суд осим пред онај који је за њега не само апсолутно него и *релативно* надлежан, али на шта онда она подела надлежности на две врсте, ако би обе ненадлежности имале исто практично дејство, јер би се судови, у оба случаја ненадлежности, оглашавали за ненадлежне? Или ће, пак, суд, релативно ненадлежан, према своме нахођењу, једну парницу задржати а другу одбацити, а то би значило дати суду једну власт за чију употребу не би била прописана никаква правила и коју би он због тога могао и *арбитрарно* вршити, и даља последица била би та да би на суд могла пасти сумња да он, с погледом на личности у спору заинтересоване, задржава или одбија суђење парница за које је он релативно ненадлежан. Међутим, законски прописи не смеју водити таквим резултатима нити у опште давати властима могућности да, не вређајући их, стварају међу појединцима разлике за које закони не знају и које би биле противне уставном принципу једнакости пред законом (чл. 7. Устава).

3). Кад је суд апсолутно ненадлежан, парничари могу ту ненадлежност истаћи *у свако доба* парнице. И не само то, већ и сам тужилац има право тражити да се суд коме се је обратио огласи за апсолутно ненадлежног. Његово пристајање у тужби, да му суди апсолутно ненадлежан суд не одузима му право да ову ненадлежност ипак истакне, пошто се она тиче јавнога поретка. Тим пре се ово право мора признати туженом.[1])

Напротив, кад је у питању релативна ненадлежност, тужени има право њу истаћи само *у почетку спора* (in limine litis). По § 49. 2-ом ставу Грађ. Суд. Пост. тужени ће то учинити у одговору на тужбу. Ако он пропусти тај приговор у одговору на тужбу навести,

[1]) Ово правило могло би се изоставити, јер се оно налази у претходном правилу (в. 2.). Имали парничари или немали то право, без интереса је, пошто суд, ако је апсолутно ненадлежан, по званичној дужности мора тужбу одбити. Не може се, дакле, ни појавити питање о томе да ли се парничари, а, специално, тужилац, могу, увек, позвати на апсолутну ненадлежност суда: и без истицања те ненадлежности од стране парничара, суд се мора огласити за ненадлежног, само ако томе има места. Баш да се је неко од парничара и одрекао права да не иде пред други суд него само пред онај који је апсолутно надлежан, то одрицање не вреди и не веже га, јер је оно противно јавноме поретку, и сам суд, по званичној дужности, не сме таквом одрицању дати правне важности. В. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 275.

сматраће се да је пристао на то да му суди релативно ненадлежан суд, и он се више после тога момента не може позивати на ту ексцепцију (изузеће).

Quid у случају да *тужилац* истиче ту ненадлежност а тужени не, већ он пристаје да му суди суд релативно ненадлежан? Треба одговорити да ово право тужиоцу не припада, јер правила о релативној ненадлежности постоје, као што знамо, у корист туженога а не тужиоца, и кад се тужени њима не користи, тужилац се не може на њих позивати. У осталом, чињеница да је тужилац поднео тужбу релативно ненадлежном суду има се тако тумачити да је он пристао на тај суд, под условом да и тужени на њега пристане.

ОДЕЉАК III.

Детаљна правила о апсолутној и релативној надлежности.

§ I. Апсолутна надлежност.

Прва категорија судова: нередовни судови.

А. Апсолутна надлежност Општинских Судова.

Као што нам је познато, општински судови имају самоуправну, административну и судску власт. Ми нећемо, разуме се, овде говорити о њиховој самоуправној и административној власти већ само о *судској* и то *грађанској надлежности* (дакле, не и кривичној).[1]) Општински судови као изузетна јурисдикција могу ра-

[1]) У свакој општини налази се по један општински суд, који има *најмању* надлежност међу свима судовима у Држави. Општински судови нису у стању, сумње нема, да нам даду онакве гарантије какве имамо код државних судова, јер 1), Државни судови састављени су из факултетски школованих људи, људи који су се *нарочито* спремали за судску професију; 2.), Државне судије су непокретне те стога пружају више јемства него општински судови у погледу судске независности, и најзад 3), Сама процедура код државних судова таква је да у њој налазимо више заштите за своја права него код судова општинских.

Какви су разлози руководили Законодавца да, и поред те огромне разлике у организацији и функционисању државних и општинских судова, овим последњим да на суђење извесне спорове чија мала вредност може ипак, према приликама и лицима у спору заинтересованима да добије већу важност? Разлози су ови: жеља да се смање трошкови и спречи губитак у времену: и једно и друго било би у диспропорцији са вредношћу спора, ако би се морало ићи пред првостепени суд. Кад би се и мали спорови морали износити пред државне судове, дешавало би се да би тужилац више изгубио водећи такав

справљати само оне грађанске спорове који су ту *изречно* законом предвиђени. Изван и преко тих случајева не сме се надлежност тих судова проширивати. Отуда, за све случајеве законом *непредвиђене*, треба решити, да они не долазе у надлежност општинских судова, па ма како ти случајеви били слични са онима у закону казанима. Јер, изузетна наређења, а таква су наређења о надлежности општинских (и опште свих изузетних) судова, ваља тумачити у најужем смислу.

Надлежност општинских судова обележена је у главном: 1), Законом о Општинама; 2), Закоником о Поступку Судском у Кривичним Делима; 3), Полициском Уредбом од 18. Маја, 1850. год., са доцнијим Изменама и Допунама, и 4), Грађ. Суд. Поступком.[1])

Закон о Општинама бави се овом надлежношћу само у толико што, побрајајући послове који спадају у атрибуције општинских судова, предвиђа да ови имају и извесну надлежност у кривичним и

спор него да је од њега одустао; па баш и да претпоставимо да је добио спор, опет, и поред све накнаде на коју би противна страна била осуђена, он не би био довољно компенсиран за свој трошак и свој губитак у времену. О страни, пак, која би спор изгубила и коју би сами трошкови стали много више него што сам спор износи, не треба ни говорити. Законодавац је овде имао да бира једну од ових двеју штетних последица, или да и те спорове да првостепеним судовима, што би имало за резултат да парничаре изложи трошковима и губитцима времена, *неразмернима* с погледом на вредност спора, или да их да судовима општинским, али да, тада, парничари не добију увек тражену правду. Он се определио за ову другу солуцију као мање рђаву са гледишта општег интереса. И, заиста, код ове солуције, број оштећених појединаца неће, сигурно, бити толики као код прве солуције код које би тај број био несумњиво већи. Али питање је да ли је такво решење ове тешкоће боље са гледишта саме правде и законитости које као апсолутни појмови не смеју бити никада запостављене без обзира на важност оних разлога који би могли говорити у прилог тога запостављања, јер римска народна пословица вели: fiat iustitia, pereat mundus, пословица коју не треба занемарити ни у данашње доба. Ако су, код прве солуције, парничари изложени несразмерном трошку и губитку времена, не може се казати да су њихова *права* ту била жртвована, док, у другој, солуцији, када парничари, услед недовољне гарантије, буду повређени у својим правима, имаћемо тај резултат да се је, у општем *интересу*, прешло преко њихових *права*. И кад се већ тако слабим разлозима мотивише ова изузетна надлежност, слабим с погледом на разлоге који говоре против ње, онда бар треба бити врло штедљив при обележавању граница те изузетне судске надлежности, и ставити у надлежност општинских судова само спорове од мале вредности, и мотрити да се они као изузетна јурисдикција крећу строго у обиму своје компетенције.

[1]) В. О апсолутној надлежности општинских судова, А. Ђорђевић, *op. cit.*, свеска прва, стр. 74.; Алекса Стефановић, *Правосуђе у Општинским Судовима*, стр. 62. и 63..

у грађанским споровима (чл. 94. тач. 4.). Кривични Судски Поступак и Полициска Уредба говоре о надлежности општинских судова у кривичним предметима, и по тим Законима ти судови, заједно са полициском државном влашћу, извиђају и суде кривичне иступе.

За грађанску надлежност општинских судова постоји једино пропис § 6. Грађ. Суд. Поступка,[1]) који има пет тачака. Овај параграф није у свему тачан. Јер, он, у тачци г., вели ово: да општински судови „могу, по сагласију парничара, одобравати избране судове у споровима до суме означене у тачки под а., и наређивати, кога се дана има суђење предузети". Ово није никаква надлежност општинских судова у смислу у коме је ми овде узимамо, и у смислу у коме ју је и сам § 6. узео. Овде општински суд просто суделује у саставу избранога суда, онако исто као што полициска власт тај посао врши по § 437. одељак други Грађ. Суд. Пост.. И онако исто као што се не може овде говорити о некој спорној надлежности полициских власти, тако исто немамо, ни у случају тач. г. §-а 6. Грађ. Суд. Пост., неко правило о апсолутној надлежности општинскога суда. Законодавац је хтео само да олакша састав избраних судова у оним случајевима у којима вредност спора не износи више од 200 динара, на тај начин што ће се парничари на избрани суд сагласити код свога општинског суда, у место да иду код полициске власти. Само, Законодавац је требао ову одредбу унети у Гл. XVI. Грађ. Суд. Пост., где јој је више било место, јер се тамо говори о избраном суду, а не у Гл. I. где је реч о спорној надлежности општинских судова у грађанским предметима,

Исто тако депласирана је и тачка д. у којој се говори о надлежности кмета сеоскога. Кмет сеоски није општински суд, па стога није требало ни говорити о његовој надлежности у овом параграфу у коме се излажу случајеви надлежности општинских судова.

С погледом на правило да је надлежност општинских судова изузетна, имамо, пре него што пређемо на коментар §-а 6. Грађ. Суд. Пост., да учинимо ову елиминацију: општински судови ненадлежни су за *статусне тужбе*, т.ј. тужбе којима се штити *статус лица*, као и за тужбе које штите *породично-правне односе*. Општински судови су једино надлежни за спорове који имају за предмет *имовинска права*. Да прегледамо сада њихову надлежност.

1°. *Стварна права*. Надлежност општинских судова у погледу

[1]) Замена од 17. Јануара, 1876. год., Зб. 28., стр. 59., која је ступила у живот 1. Марта исте године, и Измене и Допуне од 26. Јануара, 1901. год..

ових права различна је према томе да ли стварно право има за предмет покретну или непокретну ствар.

а°. Покретна ствар. Кад стварно право има за предмет покретну ствар, онда је општински суд надлежан, ако вредност спора, т.ј. ствари, не прелази суму од 200 динара закључно. О овоме говори § 6. тач. а. која је измењена, у погледу цифре до које је општински суд надлежан, Законом од 17. Јануара, 1876. год. (Зб. 28., стр. 59.). Општински суд надлежан је овде не само кад је у питању *право својине* већ кад је у питању и *право залоге*. Исто тако, и с још већим разлогом, суд општински надлежан је да решава и спорове о *државини* покретних ствари чија вредност не прелази 200 динара.

б°. Непокретне ствари. Код ових ствари надлежност општинскога суда сужена је. Законодавац је сматрао да непокретна ствар, и када има мању вредност по процени од покретне, важнија је ипак од ове, прво због самих прихода које непокретна ствар може да да, а друго и зато што вредност код непокретности није тако променљива као код покретних ствари. По тач. а. § а 6., општински суд може овде расправљати, у начелу, само оне спорове чија вредност не прелази 100 динара закључно. Да ово правило мало детаљније разгледамо. *а*. Општински суд је надлежан, у показаном обиму, за *спорове о својини* на непокретним добрима. *б*. Што се тиче *права наслеђа*, он је *ненадлежан* уопште, па ма како да је *мала* вредност спора (дакле, и када је она испод 100 динара), било да се наслеђе тражи по тестаменту, закону или уговору. О овоме ограничењу општинскога суда говори изречно § 6. а. („...изузимајући спорове о насљеству"). Ово треба тако разумети да се пред општинским судом не може водити спор о томе *ко је наследник* извесногa лица, али кад један појединац утврди код надлежнога суда да је он наследник некога лица, онда као такав, као наследник, може он водити спор о непокретности пред општинским судом, ако је у питању вредност спора до 100 динара. Тужилац који је надлежно утврдио да је наследник лица А може подићи, на пр., својинску тужбу против лица Б и тражити повраћај непокретности, у вредности до 100 динара, коју је он од de cuius-а А наследио. Али, ако би тужени признао тужиоцу својство наследника и без доказа о томе, суд општински био би надлежан да спор о наслеђу, под условом да он не износи више од 100 динара, расправи. Право наследно је једно од тежих питања из правне науке, и Законодавац није смео његово решење поверити општинским судијама, тим пре што су ту често

уплетена и питања из статуснога и породичнога права, која су питања, као што знамо, изван надлежности општинских судова. Из генералности наређења §-а 6. а. да судови општински не могу расправљати спорове о наслеђу треба извести да они то не могу чинити ни онда када су у питању само *покретна* добра. (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, t. I., стр. 77.).

в°. Односно спорова који имају за предмет *право залоге* на непокретним добрима (хипотека или интабулација), ти спорови не спадају, такође, у надлежност општинских судова, без обзира на њихову вредност нити би, тако исто, тај суд могао ставити хипотеку (интабулацију) на неко добро, па ма како оно мало вредело. О овом изузетку не говори се у § 6. тач. а., али о њему не може бити сумње, према прецизној одредби тач. VI. Уредбе о Интабулацији од 19. Новембра, 1854. год.. (Зб. 8., стр, 29.), где се вели: „Интабулација се може издејствовати само код првостепеног суда, и то оног округа, у ком се непокретна добра дужникова налазе, на која се интабулација потражује и мора захтевана бити". У осталом, пошто баштинске књиге постоје само код првостепених судова, то општински судови нису могли ни добити надлежност за стављање интабулација, па отуда ни за спорове који имају за предмет хипотекарно право. Ово исто важи и за прибелешку и натприбелешку (в. тач. XX. Интаб. Уредбе и § 397. Грађ. Суд. Пост.) као и за *надинтабулацију* (натхипотеку). Општински суд није надлежан ни за скидање прибелешке ни за истабулацију. Када би полициска власт односно сресни (градски) суд продали, у циљу извршења пресуде, какву непокретност (§ 13. одељ. 5. Грађ. Суд. Пост.) за суму *до* 100 динара, настаје питање, коме би се имао да пошље новац на *распоред*, општинском или првостепеном суду? Ми сматрамо да је првостепени суд надлежан за све оно што није *изречно* законским прописима стављено у надлежност других судова, и, према томе, пошто распоред новаца добијених од продате непокретности није стављен законом у надлежност општинских судова, то онда за распоред, и у оваквом случају, мора бити надлежан првостепени суд, односно, под извесним условима, власт која је извршила продају [полициска власт или сресни (градски) суд: § 489. Грађ. Суд. Пост.].

г°. Што се тиче *службености*, § 6. тач. б. нормира да су судови општински надлежни да „суде о службеностима пољским, које су изложене у § 335. грађанског законика". Из овога прописа има се извести да је општински суд ненадлежан за *све остале службености* на *непокретним добрима* то јест за *личне службености* (ужитак, право послуге и право становања). Ово правило треба проширити и на покретне ствари и рећи да, и када је у питању лична службеност на покретној ствари, општински суд је ненадлежан и ако ствар не би вредела више од 200 динара, а то стога што наш Законодавац, код спорова о службеностима, вредност спора не рачуна по вредности *ствари* на којој службеност постоји, него по вредности саме *службености*, а ову сматра као *непроцењив предмет* (§§ 27. а и 309. Грађ. Суд. Пост.).[1])

У § 6. вели се да је општински суд надлежан да суди све спорове о непокретностима до 100 динара закључно. Поставља се сада ово питање: да ли се надлежност општинских судова, код спорова о непокретности, распростире у *сваком случају* само *до* 100 динара, у сваком случају то јест без обзира на то да ли се спор заснива *реалном* (стварном) или *облигационом* (личном) тужбом (на пр., кад се продавац обавеже да пренесе, на основу продаје и куповине, неко непокретно добро на купца)? Или пак, у овом последњем случају, надлежност општинскога суда иде до 200 динара од вредности спора? Несумњиво је, најпре, да је општински суд надлежан само *до* 100 динара за спорове о непокретности, када се спор покреће реалном тужбом (на пр. rei vindicatio-ом или државинском тужбом). За облигациону (личну) тужбу којом се циља на пренос непокретности, може се дискутовати, да ли ту његова надлежност не досеже до 200 динара, али ипак мислимо да је правилније узети, да је општински суд и у овом случају надлежан само до 100 динара. Дакле, ако вредност непокретне ствари прелази преко 100 динара, општински суд *ненадлежан* је како за спор на основу реалне тужбе тако и за спор на основу облигационе (личне) тужбе којом би се тражио пренос права својине, јер је у опште надлежност општинскога суда ограничена на суму до 100 динара, када је у питању непокретна ствар. Овако треба ово питање решити и поред израза „или о праву сопствености на

---

[1]) По одлукама одељења Касационога Суда од 13. Новембра, 1880. год., Бр. 3627. и од 21. Августа, 1886. год., Бр. 2053., општински суд није надлежан да суди о службеностима артерског бунара већ само о пољским службеностима, што значи да Касациони Суд сматра да службеност на овом бунару није пољска службеност. (Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 8.). Изгледа нам да ово није тачно, јер § 335. тач. 2. Грађ. Законика предвиђа као пољску службеност и ово: „С туђег бунара или извора воду носити, ту стоку појити, или воду одводити", према томе службеност на артерском бунару долази у пољску службеност.

непокретност“ (чија вредност прелази 100 динара) из § 8. Зак. о Устројству Првостепених Судова, јер, на сваки начин, овде Законодавац не мисли само на реалне тужбе него у опште на спорове који имају за предмет право својине на непокретном добру, било да је један овакав спор покренут реалном или облигационом (личном) тужбом. Међутим, код спорова о *закупу* непокретних добара, општински суд је *надлежан* и за спорове *до 200 динара*, јер овде није реч о *праву својине* на непокретном добру него о једном *тражбеном праву*, а за спорове о тражбеном праву општински суд надлежан је до 200 динара.

Из горе реченога излази да су општински судови надлежни и за спорове о *убаштињењу* на непокретности до 100 динара, ма да општински судови не воде баштинске књиге, односно, по садашњем Законодавству, не издају тапије. На основу пресуде општинскога суда о убаштињењу, тужилац се може убаштинити по утврђеној процедури (убаштињавање се врши средством општинске власти, полициске власти и првостепенога суда). Међутим, њему и пресуда општинскога суда вреди као тапија по Законодавном Тумачењу од 13. Јула, 1850. год. (Зб. 5., стр. 259.) други одељак *in fine*. У потврду овога мишљења да наведемо да општински судови суде и спорове о пољским службеностима[1]) које се, такође, имају уводити у баштинске односно интабулационе књиге[2]).

---

[1]) § 6. тач. б. за критику је. Пољска службеност је, као и остале службеност, ограничење права својине, које ограничење често може да буде од велике материалне вредности; једна таква службеност може толико да крњи право својине да спор који се води око неке пољске службености може да буде врло замашан. Једно из тога разлога а друго зато што правна питања у овом случају могу бити од теже врсте, не би требало општинским судовима оставити ову надлежност, већ би им је требало одузети и пренети је на првостепене судове. Законодавац се овде сигурно руководио тиме што ће код тих спорова бити, махом, потребан испит сведока и увиђај на лицу места, околности због којих ће се ти спорови брже свршавати код општинског суда. Али те консидерације ипак нису довољне да се тако важни спорови оставе у надлежности општинских судова

[2]) И у Процесном Праву од великога интереса је, као што видимо, разликовати покретне ствари од непокретних: од решења питања да ли је извесна ствар покретна или непокретна зависиће и то да ли ће бити надлежан општински или првостепени суд, разуме се, ако би, по вредности ствари, општински суд могао бити надлежан. Ради решења питања да ли је дотична ствар покретна или непокретна, ваља се помоћи одредбама §§-а 182. á 190. Грађанскога Законика у којима се налази како подела права тако и класифи-

2°. *Тражбена (облигациона) права.* Ми смо видели да ова права дају могућност њиховом титулару да од извесног лица тражи испуњење извесне обавезе (dare, facere, non facere).

У погледу ових права Законодавац је, код надлежности, начинио ову разлику:

1), Потраживање није *менично* већ оно проистиче било из деликта, било из квазиделикта, било из уговора (који циља на неко давање, чињење или нечињење), било из квазиуговора, било најзад из закона (ex lege). Равнодушно је да ли је потраживање констатовано исправом (која, наравно, не треба да буде меница) или није констатовано никаквом исправом. У случају, дакле, оваквога потраживања, ако вредност његова није већа од 200 динара, биће надлежан општински суд. Укратко, под условом да тражбина није менична, нема потребе разликовати да ли она проистиче из овога или онога основа и да ли је доказана на овај или онај начин: довољно је да је у питању једно *тражбено право* и да вредност спора не прелази 200 динара. Исто тако нема значаја ни та околност да ли је уговор двостран или једностран.[1])

Изузетно, општински судови ненадлежни су и за спорове испод 200 динара, ако је поверилац судска или државна каса или Управа Фондова (Допуна од 26. Новембра, 1865. год., Зб. 28., стр. 147. и од 14. Јула, 1878. год., Зб. 38., стр. 58.) — § 27. тач. в.. Ма колика вредност да је у овом случају, општински суд је ненадлежан.[2]) Види се да је овде Законодавац нарочито хтео да заштити интерес јавних каса, што је врло добро, али је чудновато да Законодавац има

кација ствари. Ако се води спор о непокретностима, треба, код одређивања вредности спора, узети у рачун не само *природно* непокретне ствари већ и оне које су *по природи покретне* али које закон због њихове везе са непокретношћу *сматра као непокретне*. Међутим ако ове ствари нису предмет спора, онда се оне неће имати у виду.

[1]) Разуме се да треба да је спор такав да му се може вредност одредити; иначе би општински суд био ненадлежан, пошто је он овде надлежан само за спорове којима је вредност до 200 динара, а, у датом случају, не би се знало да ли је вредност спора толика или је, можда, већа; дакле били бисмо у присуству једног случаја који није §-ом 6. предвиђен, те стога, по оном општем правилу да су општински судови надлежни само за спорове који су изречно у њихову надлежност законом стављени, они би тада били ненадлежни.

[2]) Ова одредба није јасна, али ми је тумачимо тако да је Законодавац хтео да у опште изузме од суђења општинских судова спорове у којима је поверилац државна каса. По мишљењу Д. Калајџића (*Поуке и обавештења*, стр. 123.), општински судови нису надлежни да суде грађанске спорове где је у пи-

поверења у општинским судовима, када се тиче појединаца, а нема када се тиче државних интереса. Само, ако је усвојењу овога изузетка био горњи разлог, Законодавац је стао на пола пута: он преноша надлежност на првостепене судове једино онда када је једна од речених каса поверилац, а не када је дужник, што значи да, у овом случају, задобијају понова важност општа правила.

2). Ако је потраживање *менично*, онда је надлежност општинског суда мања: општински суд је надлежан, ако вредност менице не прелази преко 100 динара, иначе је надлежан првостепени суд.[1])

тању државна и општинска имаовина. Односно спорова који имају за предмет општинску имаовину, ово тврђење Д Калајџића има бар делимично законскога ослонца у чл. 87. тач. 3. ал. 6. Закона о Општинама, где стоји да се спорови о „општинским утринама, испустима и прогонима преносе у надлежност првостепених судова без обзира на вредност оспореног земљишта, било да су тужиоци приватна лица било да је то општина". Али по правилу да изузетке треба лимитативно тумачити, овај пропис не би се могло применити на добра, која би била неке друге врсте а не једне од горњих (на пр., ако би то било каква зграда): ако би се о једном таквом добру водио спор између општине и неког појединца, и ако оно не би вредело више од 100 односно 200 динара, било да се спор заснива реалном било облигационом тужбом (разуме се да се, у овом последњем случају, претпоставља да спор има за предмет својину то јест да се тежи да се она стече), општински суд био би надлежан. Тим пре, наравно, општински суд је надлежан за спорове између општине и појединаца, ако се тиче тражбених права, када вредност спора не прелази 100 односно 200 динара. § 27. в Грађ. Суд. Пост говори само о случају, када је поверилац „каса судска, или државна, или Управа Фондова", што значи да се код спорова о тражбеним правима између општине и појединаца имају применити правила из § 6. и § 27. в. Грађ. Суд. Пост. Међутим у колико би била у питању *државна добра*, суд општински био би надлежан без обзира на то каква су то добра, покретна или непокретна, и, ако су ова последња, да ли су то земљишта или зграде, само ако добро не би износило већу вредност од 100 односно 200 динара: § 27. в. Грађ. Суд Поступка, који, код спорова где је држава заинтересована, смањује надлежност општинских судова, тиче се само *тражбених* а не и *стварних* права.

[1]) Из овога излази да је од великога интереса знати да ли је документ на који се тужилац позива меница или не, јер ће од решења тога питања зависити и сама надлежност општинскога суда. Да тужилац не може простим тврђењем да његов документ *није* меница приморати општински суд да суди, то је изван сваке сумње: овде се тиче апсолутне надлежности, а ми смо видели да суд мора, по званичној дужности, водити рачуна о правилима која се односе на ту надлежност. Питање о коме овде говоримо, може се истаћи само онда, ако тужилац тражи више од 100 динара. Ако тражи 100 динара или мање суд општински је надлежан, без обзира на то да ли је тражење менично или не. Тек изнад те цифре, Законодавац води рачуна о доказу тражбине. О питању овом говорићемо још и код надлежности првостепених судова.

3°. *Равнање.* § 6. тач. в. гласи: да општински судови „парничаре могу равнати за суме до 200 динара" (Измена од 26. Јануара, 1901. год.). Општински суд надлежан је да потврђује поравнања парничара у свима имовинским споровима, чија вредност не прелази суму од 200 динара, било да је спор због стварног права (на покретној или непокретној ствари) били због тражбеног права.

4°. § 6. тач. г. прописује: да општински судови могу „по сагласију парничара одобравати избране судове у споровима до суме у тачки под а., и наређивати, кога се дана има суђење предузети". Измена од 17. Јануара, 1876. год. (Зб. 28., стр. 59.). О саставу избранога суда и дневници судијама избранога суда говоре алинее 2. à 5. ове тачке (под г.).

5°. По § 192. Грађ. Суд. Пост., општински судови су надлежни да потврђују облигације до 200 динара закључно, и тако потврђене облигације вреде као јавне исправе. Ово важи и за друге исправе до горње цифре (Допуна од 17. Јануара, 1867. год., зб. 28., стр. 59.). Питање се поставља, због овога последњега правила, да ли општински суд може потврђивати исправе и за оне правне односе о којима не може судити, ако вредност ових прелази суму од 100 динара. На пр., може ли општински суд потврдити један уговор о продаји и куповини непокретности која вреди више од 100 а мање од 200 динара, или једну меницу од 100 до 200 динара? Мислимо да општински суд није за овакве потврде надлежан, јер, ако би му се то допустило, он би осигуравао парничару један доказ (стварањем јавне исправе) који би, нормално, водио добијању спора од стране парничара, имаоца потврђене исправе, а тиме би у ствари општински суд пресудио парницу за коју није надлежан. У овом смислу је и одлука Касационога Суда од 18. Фебруара, 1906. год. Бр. 459. (В. Никетић, *Грађанско Судски Поступак Краљевине Србије*, протумачен одлукама Државнога Савета и опште седнице и одељења Касационога Суда, Београд, 1914. год., стр. 8. код § 6.).

6°. По § 13. Грађ. Суд. Поступка, одељак први, *in fine*, општински судови извршују сами своје одлуке, у колико се извршење предузима из *покретних* ствари осуђенога. За извршење општинских пресуда из непокретних ствари вреди одељак пети у § 13. који гласи: „Ако би се пресуда морала из непокретног имања извршити, општински суд писаће дотичној полицијској власти, која ће пресуду извршити по општим правилима о извршењу пресуда". Ови прописи вреде, такође, и за извршење пресуда кмета сеоскога (§ 13., одељак шести).

Општа правила о одређивању апсолутне надлежности Општинских Судова.

а°. Кад се има сматрати да је вредност спора до 100 односно до 200 динара?

1°. На првом месту, како треба рачунати горње суме, то јест, шта улази у те цифре? Да ли треба, за одређивање надлежности, узимати у рачун само *главно потраживање*, без *споредних* потраживања, или и ова ваља главном потраживању додати па према томе утврдити надлежност? Ми знамо да су споредне тражбине: 1), Интерес, 2), Трошкови, 3), Накнада штете. Законик о Грађ. Суд. Поступку није одговорио на ово питање ни у § 6. ни у § 27.: он говори о *вредности спора*, не казујући нам што се има сматрати као вредност спора, шта све, дакле, улази у обрачун.

Могу се истаћи овде ова два мишљења, од којих свако има своје заступнике. *Прво мишљење.* По овом мишљењу ваља узети у рачун *све* оно што је у *тужби тражено*, или, боље, што је тражено на првом рочишту. Дакле, вредност спора не сачињава само главно потраживање већ и споредна потраживања. Ово мишљење је А. Ђорђевића, формулисано у његовом делу: *Теорија Грађанског Судског Поступка*, књ. I., стр. 76.. Он, поименце, вели: „Суму тражења одређује главно потраживање, а ово обухвата не само капитал (главницу) већ и уговорене или законске интересе који су текли до дана тужбе, јер то обоје представља вредност оспореног права на дан тужбе". А. Ђорђевић се је овде изјаснио само за једну врсту споредних потраживања, за интересе уговорене или законске, а оставио је недирнуто питање о трошковима и накнади штете. Тако, тужилац је пре подношаја тужбе суду учинио извесне издатке чији повраћај тражи у тужби, или, он је тражио накнаду за дангубу — за изгубљено време. Да ли ће и такве позиције бити сабране са главном тражбином?

А. Ђорђевић не образложава ово своје мишљење, али ми ћемо покушати да наведемо аргументе који говоре у корист његовога мишљења. *а.* §§ 6. и 27. говоре о *вредности спора*, дакле о ономе што је *спорно*, а спорно је не само главно потраживање већ су спорна и споредна потраживања која из њега проистичу: спор има за предмет све оно што се од туженог тражи; *б.* Ми смо видели да је надлежност општинскога суда изузетна, и да је Законодавац смео судијама у тим судовима поверити само спорове од мале вредности. Ако се сада под вредношћу спора подразумева

само главно потраживање, а не и споредно, то ће се често десити да општински суд решава о споровима који прелазе суму од 100 односно 200 динара, а каткада могу они да достигну и цифру два пута већу од 100 или 200 динара, као што би, н. пр., био случај када би интерес достигао главну суму (§ 604. а. Грађ. Зак., Допуна од 5. Маја, 1864. год., Зб. 17., стр. 233.). Било би, међутим, неумесно толико проширити компетенцију општинских судија који, видели смо, не пружају нам увек довољно гарантије за тачно и савесно правосуђе.

Француски аутори, питање о срачунавању цифре изнад које les juges de paix — примирителне или кантоналне судије — нису надлежне, расправљају тамо где слично питање третирају за срачунавање вредности спорова из надлежности првостепених судова, вредност изнад које може бити изјављено незадовољство. Тако, H. Bonfils вели: „Tout ce que nous dirons à propos de l' *évaluation de la demande*, au sujet de l' *appel* à diriger contre les jugements des tribunaux civils ou commerciaux, s' appliquera, *mutatis mutandis*, à l' évaluation des demandes rentrant dans la compétence des juges de paix" (*op. cit.*, t. I, p. 120). B. и E. Garsonnet, *op cit.*, p. 810.. По, овим ауторима, le *principal* (који, овде, није синоним du *capital*) обухвата не само главно тражење већ и сва споредна потраживања у тужби формулисана (1°, les intérêts et les arrérages déjà échus, et les intérêts d' intérêts, s' il en est dû; 2°, les dommages-intérêts, déjà encourus quand le débiteur d' une somme d' argent est passible, en cas de retard, d' une indemnité supérieure au taux légal de l' intérêt; 3°, les frais judiciaires et extrajudiciaires déjà faits au jour de la demande": E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 811).

Друго мишљење. По њему, надлежност се одређује само *по главном тражењу*, а не и по *споредним тражбинама*. Према томе ако главно тражење не прелази 100 или 200 динара, суд општински биће надлежан, па ма општа сума главне и споредних тражбина прелазила горњу цифру. Ово мишљење, које влада и у пракси, може се бранити самим законским наређењима. На првом месту, имамо овде § 6. тач. а.. Ту се, као што знамо, вели, између осталога, и то: да су општински судови надлежни да суде о непокретностима и меничним потраживањима до 100 динара закључно. Ако би се усвојило прво мишљење, овај пропис изгубио би свој значај. Како ће се једна тужба ретко, да не кажемо никад, ограничити на то да садржи само тражење главнога предмета већ ће, поред њега, бити још и споредних потраживања, то бисмо тек изузетно имали

случај да општински суд расправља један спор који би имао за предмет једино непокретну ствар у вредности до 100 динара без икаквих других потраживања уз то, већ ће, можемо рећи, редовно, поред главнога предмета спора, непокретнога добра (које вреди до 100 динара), у тужби бити и *споредних* потраживања. И онда, због тих споредних тражбина, које би, по првом мишљењу, ваљало додати главном тражењу, спорови о непокретним стварима које вреде 100 динара или мање, не би, скоро, никада били у надлежности општинских судова. Међутим, из законскога текста види се да је Законодавац хтео да о непокретностима које не вреде више од 100 динара суде општински судови. Ако се, пак, главном потраживању дода и споредно и тако се добије сума до 100 динара, то више *није* спор *о непокретности до 100 динара*, као што предвиђа § 6. тач. а., већ је ту спор о непокретности само до оне цифре која представља *вредност непокретнога* добра а остало је спор о *тражбеном праву*. Па кад, на тај начин, Законодавац, у случају једног таквог спора, то јест спора о непокретности, не води, за одређивање надлежности, рачуна о споредним тражбинама, зашто би он усвојио други систем за остале спорове? Или, да га је усвојио, он би се, сигурно, о томе изјаснио био.

§ 27. б. пружа нам, такође, један аргуменат у овом смислу. Тамо се вели да су првостепени судови надлежни „за процениме предмете непокретности који вреде више од 100 динара". Овде се види јасно да Законодавац има у виду само вредност *главнога предмета* тужбе, то јест вредност *непокретности* и према њој одређује надлежност, без обзира на то колико могу износити *споредне* тражбине. И онда, када Законодавац, код ових спорова, гледа само на *главно* потраживање, зашто би он друкчије поступао у случају да се спор тиче покретности или тражбених права?

Најзад, да наведемо као аргуменат и §-а 309. Грађ. Суд. Пост. у коме се говори о надлежности Апелационога Суда. Тачка 2. тога параграфа вели: „Незадовољство може се изјавити против пресуде првостепеног суда, која је изречена о предмету кога вредност прелази хиљаду гроша пореских, не рачунајући у то интерес, парничне трошкове, дангубу и штету, осим ако то не би главну ствар сачињавало." Пропис овај сличан је ономе из § 6. тач. а., јер и он говори о апсолутној надлежности. Да Апелациони Суд буде надлежан за разматрање пресуде првостепенога суда, потребно је да је ова изречена по предмету чија вредност прелази 1000 гроша пореских, и у ову цифру, као што видесмо, не улазе *споредне осуде*. Кад,

дакле, Законодавац у истом питању, само код другога суда, узима у обзир једино *главну ствар* а не и *споредне* тражбине, онда треба решити да је он исти систем имао у виду и онда када је прописивао правила о апсолутној надлежности општинских судова. У овом смислу је и одлука Касационога Суда (одељење) од 26. Септембра, 1907., Бр. 8877. (В. Никетић, *op. cit.*, стр. 17. код § 27.). Овоме мишљењу могло би се приговорити то да оно проширује надлежност општинскога суда преко оне вредности до које му се сме признати надлежност, а то је до 100 односно до 200 динара, али на то треба одговорити да тај аргуменат, на који се може позвати прво мишљење, није конклудентан ни за то, прво, мишљење. И заиста, и ако, у првом мишљењу, вредност спора није била, претпоставимо, већа од 100 односно 200 динара у времену када је тужба поднесена, она може ту суму прећи *у току спора*, а нарочито кад се има на уму да спор може дуже трајати и трошкове изазвати. Ако се жели, због недовољних гарантија које дају општински судови, да се њихова надлежност апсолутно ограничи на суму у *закону* предвиђену, онда би требало решити да ће општински суд, који је при подизању тужбе био надлежан, то престати бити, чим се вредност спора попне на једну цифру која је већа од 100 односно од 200 динара услед судских трошкова, интереса, накнаде штете, и т. д.. Јер, било би непојмљиво да општински суд остаје надлежан и даље само зато што би вредност спора била увећана у току парнице. Међутим, ни у првом мишљењу оваква логична последица тога мишљења се не прима, већ се ту признаје надлежност општинскога суда; а кад он може бити надлежан у овом случају, зашто да то не може бити и онда кад је главна сума до 100 односно до 200 динара увећана споредним тражбинама још у *тужби* означеним?[1])

2°. Надлежност се одређује не по суми која је тужиоцу *досуђена* већ по суми која је *тражена*. Ако је суд био са гледишта

[1]) У Француској, надлежност des juges de paix (примирителне судије — сваки кантон има по једног таквог судију, и зато се он зове још и juge de cantor, juge cantonal, то јест кантонални судија) одређена је Законом од 25. Маја, 1838. год. по н. к.: они нису никада надлежни за спорове о непокретностима. В H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 119; E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 291; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. I, p. 687, као и t. II, n. 670 где стоји: „Pour fixer le taux du dernier ressort, il ne faut compter dans le montant de la demande ni les frais ni les intérêts, ni les fruits postérieurs à la demande intentée. Mais la doctrine et la jurisprudence sont aujourd'hui d'accord pour comprendre dans le principal les intérêts, arrérages, et autresaccessoi res déjà échus au jour de la demande".

ове последње суме ненадлежан, он ће то остати, ма да би тужиоцу досудио само до 100 или до 200 динара[1]). *Вредност спора* овде је сума која је тражена а не она која је досуђена. Према томе, првостепени суд, било на жалбу парничара било по званичној дужности, поништио би једну такву пресуду, без обзира на то што је њоме досуђена сума мања од 100 односно 200 динара, или тој цифри равна. И сам тужилац, који тражи да му општински суд реши спор за који је он ненадлежан, могао би се позвати на то било код првостепеног суда (у жалби) било код самога суда општинскога, јер апсолутну ненадлежност може сваки парничар и у свако доба истаћи. Иначе би суд општински, користећи се заблудом тужиоца (односно ћутањем туженога) који је погрешно пред њега изнео свој спор, могао делимично изменити правила о апсолутној надлежности и задржати у својим атрибуцијама спор за који је апсолутно ненадлежан. В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 75. и 76.; E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 809; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 960; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. I, p. 62.

3°. Вредност спора одређује *последње тражење* тужиочево, и према овоме последњем тражењу одређује се надлежност. Ако је у почетку, у тужби или на ранијим рочиштима, тужилац тражио једну суму за коју је општински суд био надлежан, па је ту суму доцније увећао, тако да она сада прелази 100 или 200 динара, општински суд мора се огласити за ненадлежног. Ако је, пак, тужилац тражио да му суд досуди једну суму за коју је овај ненадлежан, па је суд пропустио одбити од себе надлежност, суд ће моћи пресудити спор у случају да тужилац сведе своју тражбу на цифру која није већа од 100 resp. 200 динара.[2]) (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 76.; E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 809, n. 639: „Si donc ayant demandé 1000 francs le demandeur élève ensuite sa demande à 2000 par des conclusions additionnelles la demande n' est plus jugée qu'en premier

[1]) На пр., ако је тужилац тражио суму од 300 динара, а општински му суд досуди 200 динара или мање.

[2]) По мишљењу А. Ђорђевића (*op. cit.*, I., стр. 76.), ако се сума за коју је општински суд био надлежан у току спора повећа споредним тражењима преко 100 односно 200 динара, онда ће општински суд огласити се за ненадлежног. А. Ђорђевић је овде доследан своме мишљењу, да се за оцену надлежности имају узети у обзир и споредне тражбине.

Забрана из § 243-а. Грађ. Суд. Пост. (Измена од 8. Марта, 1881. год.) да се сведоцима не може доказивати ни тражбина до 200 динара, ако је тужилац у тужби тражио више од 200 динара па је после своје тражење (petitum) свео на 200 динара или мање не тиче се, такође, надлежности суда.

ressort.“ За *Demandes additionnelles* (придодата тражења) в. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 250, n. 151: оне не морају бити *споредне*.

4°. По § 96. Грађ. Суд. Поступка: „Више спорних предмета а разног основа, као и више предмета, који су једног основа, но разнородне доказе за себе имају, не могу се једном тужбом тражити.“ Из тога излази да се могу *једном тужбом* тражити више предмета под овим условима: да имају исти основ и да се ослањају на исте доказе, н. пр., више дугова од позајмице са главном заклетвом као доказом. Како ће се у овом случају одредити надлежност? Да ли ће се гледати на цифру *појединих* тражбина или на *целокупну вредност* ових? Интерес питања лежи у томе што може бити да у оба случаја неће бити исти суд надлежан. Претпоставимо да тужилац тражи од туженога једном тужбом четири дуга сваки по 60 динара. Ако се узме у рачун само вредност појединих сума, онда ће општински суд бити надлежан, а ако се, пак, надлежност одређује према целокупној цифри, биће надлежан суд првостепени, јер сва четири тражења заједно износе више од 200 динара. Треба решити да ће се све тражбине сабрати и на основу добијенога збира одредиће се надлежност, и пошто би ту *вредност* спора износила више од 200 динара, општински суд не би био надлежан, ма да би био надлежан, када би поверилац тражио наплату помоћу четири *засебне* тужбе. Тако се има то питање, на основу одредбе §-а. 6. Грађ. Суд. Пост. расправити, и ако је доста непојмљиво да надлежност општинскога суда зависи од те безначајне околности да ли ће све тражбине бити представљене у једној тужби или у више њих. (В. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 813, n. 642; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 455).[1])

Ипак се овде може бранити и мишљење да ће општински суд бити надлежан, само ако његова надлежност постоји за *поједине* тражбине тужбом обухваћене. Ако је, пак, тражено више сума од којих неке *прелазе круг надлежности* општинскога суда а друге не, општински суд био би надлежан, по овоме мишљењу, за оне суме које спадају у његову надлежност, док би се за друге огласио за ненадлежног. На пр., поверилац је тражио 250, 200, 150 и 100 динара неменичнога дуга. Суд општински огласиће се, по овом систему, за надлежног у погледу друге (200), треће (150) и четврте (100) суме, односно прве суме (250) биће ненадлежан.

[1]) В. и Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. I, p. 671. И овде се истиче интерес питања: да ли ће се имати у виду само главне тражбине или и споредне? У првом случају, надлежност ће се одредити према цифри свију тражбина, а у другом у обрачун ће се узети само главна тражења.

5°. *Заједничке обавезе.* (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 455 n. 964). Ако је обавеза *солидарна*, надлежност се одређује према величини дуговане суме, без обзира на то што има више дужника, пошто је сваки од њих дужан платити *целокупну* суму: та сума представља *вредност спора*, јер сваки дужник може бити осуђен на плаћање *целе* суме.[1]) Исто решење вреди и за *недељиве обавезе.* Ако је, пак, обавеза *проста*, *несолидарна*, онда се надлежност одређује према *величини дела* свакога дужника а не према целокупном дугу. Тако, н. пр., поверилац тужи два наследника свога дужника за суму од 300 динара: како сваки од њих не дугује више од 150 динара, те, према томе, за њега вредност спора не износи више од 200 динара, суд општински биће надлежан. Управо, овде имамо *два* одвојена спора, скупљена у *једну* тужбу. Исто тако и у обрнутом случају, када више поверилаца траже од једног дужника наплату једне суме веће од 100 односно 200 динара, али чији поједини делови који припадају повериоцима нису већи од те цифре (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 76., H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 455. Contra E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 812, n. 614).

6° Општински суд биће надлежан, такође, ако је сума, до 100 или 200 динара, *остатак од* једне суме веће од 100 или 200 динара. На пр., дужник је дуговао 400 динара од меничне позајмице а отплатио је 250, па га је поверилац тужио за остатак од 150 динара: општински суд ће бити овде надлежан, јер вредност спора не износи више од 200 динара, и на ту вредност нема никаквога утицаја тај факат што је тражена сума остатак од суме од 400 динара. (В. у овом смислу одлуку одељења Касационога Суда од 11. Фебруара, 1881. год., бр. 328., Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 8., код §-а 6.). Разуме се да се овим не мењају наређења § 242. Грађ. Суд. Пост. и да се, ма да је спор код суда општинскога, не могу употребљавати сведоци за доказ постојања обавезе до 100 или 200 динара, само ако су оне остатак од обавеза већих од 100 или 200 динара.[2])

б°. Општински суд надлежан је да решава и о тражењима *обезбеђења*, али не свију обезбеђења већ само оних која се тичу

[1]) *Quid*, ако се тиче једне солидарне тражбине? E. Garsonet, *op. cit.*, p 812, усваја исту солуцију. Contra: H. Bonfils, *op cit.*, t. I, p. 456.

[2]) Забрана из §§ 242. и 243. б. (Измена и Допуна од 8. Марта, 1881. год.) Грађ. Суд. Пост. да се сведоцима не могу доказивати тражбине преко 200 динара не тиче се питања о надлежности суда, и према томе овај пропис не иде против горњега излагања.

покретности. 1°. Општински суд може, најпре, ставити *забрану* (§ 9. Грађ. Суд. Пост.). 2°. Затим може решавати о *обустави* (§ § 421. à 425. Грађ. Суд. Пост.). 3°. О *задржању* дужника од пута (§§ 10. и 11. у вези са §. 6. Грађ. Суд. Пост.). Разуме се да се и овде претпоставља један спор за који је тај суд надлежан. О чему има да се води рачуна, код *забране*, то је сума дуга која се обезбеђава а не вредност покретности или примања на коју се забрана ставља; тако, н. пр., за обезбеду суме до 100 или 200 динара општински суд може ставити забрану на ствари или на примање чија вредност прелази те суме. Што се тиче *обуставе*, надлежност суда се одређује према вредности ствари или права на које се обустава тражи (§ 421. Грађ. Суд. Пост.). Разуме се, као што то већ знамо, да је суд општински ненадлежан за *прибелешку* — пошто се и она као и хипотека заводи у хипотекарне књиге — па ма колика да је вредност права које се жели прибелешком обезбедити. Исто је тако и са *условним убаштињењем* и *натприбелешком.* Што се тиче *задржања дужника од пута*, ако он дугује онолико за колико суд општински може да решава (§ 6.), суд ће га на захтевање онога кога се тиче задржати од пута.[1]) У вези са овим да наведемо § 414. Грађ. Суд. Пост. по коме општински суд (као и полициска и царинска власт) може, на захтев повериоца, задржати дужника од пута, у случају кад би он дуговао и више од 100 односно 200 динара, али само у том циљу да га затим *одмах*, заједно са повериоцем и датим јемством, упути надлежном првостепеном суду. Да подсетимо да је суд општински ненадлежан за стављање интабулације и надинтабулације као и обуставе на непокретним добрима, па ма како мала била вредност тражбине и предмета залоге односно обуставе. Исто тако он не

[1]) Какав је смисао §-а 10. и 11. Грађ. Суд. Пост.? *Докле* суд општински може задржати од пута дужника? *Каква је власт* општинскога суда у том случају наспрам личности дужникове? Ако је ноторно да дужник нема при себи ништа чим би дуг могао исплатити, а нема ни могућности да повериоца обезбеди, би ли га суд могао спречити да иде? Ако дужник не признаје дуг, може ли га суд задржати од пута? Све су то питања која ми за сада само постављамо, остављајући да о њима говоримо доцније, у партији *о процедури.* Овде ћемо рећи само толико да једна оваква мера треба да ишчезне из нашега Законодавства, јер је она противна *начелу личне слободе* (чл. 9. Устава). И заиста: или тај дужник има какве имаовине при себи, и тада ништа повериоцу не смета да на то стави забрану и да се тако осигура, или дотично лице нема никаквога добра при себи, и тада ће задржање његово од пута бити само један атак на његову слободу без икакве користи по наплату повериоца.

може, ни *у границама своје надлежности*, ставити дужника *у притвор*. То се види из §§ 6. à 11. Грађ. Суд. Пост. у којима је реч о надлежности општинских судова и који не веле ништа о томе, да суд општински има власт, на захтев повериоца, дужника ставити у притвор. У осталом, ово средство обезбеђења — ако је то у опште какво средство обезбеђења — јесте једна изузетна мера, противна принципу личне слободе, те је, као што смо то већ имали прилике казати, стога не треба екстензивним тумачењем још погоршати, а то би било, ако би се таква власт дала и једном суду који, као што знамо, појединцима не пружа онакве гарантије какве ми налазимо код првостепених судова.

*в*⁰. *У коме степену суди општински суд?* Општински суд суди:

1⁰. У *последњем степену* спорове чија вредност не прелази 20 динара. О томе говори § 13. последња алинеа Грађ. Суд. Пост. која гласи: „А тако исто извршне су пресуде општинских судова у споровима, који не прелазе вредност од 20 динара". (Измене и Допуне од 17. Јануара, 1876. год., Зб. 28., стр. 59., од 28. Јуна, 1882. год., Зб. 37., стр. 183. и од 26. Јануара, 1901. год.). § 15. вели: „Противу пресуде општинских судова у споровима преко 20 динара, дају се жалбе првостепеном суду...". (Замена од 17. Јануара, 1876. год. и од 28. Јуна, 1882. год.). Пошто и овде решење питања: да ли има места жалби или не зависи од тога, да ли је спору вредност до 20 динара или више, то на оне исте тешкоће на које смо наишли приликом одређивања надлежности суда општинскога наилазимо и овде. Тако, н. пр., да ли у ову цифру улазе и споредне тражбине или само главна? Иста она мишљења могу и овде бити истакнута која и напред. Да ли ће пресуда бити у последњем степену или не, не зависи од диспозитива пресуде већ од онога што је тужилац *тражио*: не може општински суд, досуђујући тужиоцу мање него што је он тражио, лишити овога права жалбе на првостепени суд. *Quid* у случају више тражбина које све укупно износе више од 20 динара, а свака за се не више од 20 динара, а један је поверилац и дужник? Треба усвојити исту солуцију коју смо и напред изнели. И за остала питања треба овде усвојити раније солуције, јер за то постоје исти разлози.[1])

[1]) В. дело: Curasson, *Compétence des juges de paix* (4-éme édition). У Француској код ове јурисдикције, т.ј. код les justices de paix, за одређивање надлежности Законодавац час гледа само на *природу* спора, без обзира на

2⁰. У *првом степену* за све остале спорове, изнад 20 динара до закључно 100 односно 200 динара (§ 15. Грађ. Суд. Пост.). Жалба се даје надлежном првостепеном суду. По § 15. ал. 4. Грађ. Суд. Пост.: „Противу поравњења учињеног по тачки под в., § 6. подноси се жалба надлежном првостепеном суду. Решење његово о томе одмах је извршно". А § 18. истога Законика вели: „Противу поравњења (§ 6.) може се жалити суду само ако има преваре, ма она по казненом законику и не била казнима". Због тога што алинеа 4. §-а 15. не прави разлику између поравнања чија је вредност већа и онога чија је вредност до 20 динара, као и с погледом на сам основ због кога се поравнање може нападати (§ 18. Грађ Суд. Пост.), вама закључити да се жалба на поравнање може по §-у 18. изјавити и онда ако оно не би имало већу вредност од 20 динара. За средства обезбеђења вреди опште правило из §-а 15. ал. 1. Грађ. Суд. Пост., то јест ако је вредност спора до 20 динара, суд општински решаваће у *последњем* степену. Истина о томе се не говори изречно у закону, шта више, из тога што се обезбеђења одобравају и одбијају *решењем а не пресудом*, могло би се извести да, код обезбеђења, општински судови суде само у првом степену, али ту солуцију треба одбацити, јер, кад општински суд, решавајући о *самом праву*, суди до 20 динара у последњем степену, тим пре он ће решавати у том степену кад расправља, до те суме, питање о *осигурању* права. Qui peut le plus peut le moins,[1]) кажу француски правници (ко може више може и мање).

вредност и искључује због тога надлежност кантоналнога судије код извесних спорова, а час гледа једновремено и на *природу спора и на његову вредност*, дајући овом судији надлежност до извесне цифре.

[1]) Одредба нашега Грађанскога Судскога Поступка, да се противу пресуда општинских судова не може изјавити жалба, ако су оне донесене по споровима чија је вредност до 20 динара, треба да се разуме тако да се жалба овде не може изјавити, или, ако је изјављена, да ће бити одбијена, али ово обоје под условом да је суд општински био *апсолутно надлежан* (на пр., када би у питању био какав спор са државном касом — § 27. тач. в. — онда је надлежност општинског суда искључена). Законодавац није хтео §-ом 15. ал. 1. да измени правила о надлежности тих судова, већ је хтео да, *у границе њихове апсолутне надлежности*, радњу општинских судова ослободи контроле првостепених судова код спорова до 20 динара. Првостепени суд, дакле, коме би, у једном таквом случају (т.ј. у спору до 20 динара), била поднесена жалба имао би за дужност да поништи пресуду општинског суда, ако је суд општински био *апсолутно ненадлежан*.

§ 15. ал. 1. за критику је, јер, по њему, под условом да нађе да је оп-

О надлежности кмета сеоскога.

(В. А. Ђорђевић, *op. cit*, књ. I., стр. 77. п. 129.; § 6. тач. 9., § 13. ал. 6. Грађ. Суд. Пост.).

По § 6. тач. 9. Грађ. Суд. Пост. „Кметови села, које с другим општину саставља, суде, са два призвана одборника, или ако ових нема у месту, са два поштена човека све спорове у своме селу до 10 динара закључно, осим спорова о непокретности и службености. Но овим се не мењају наређења изложена у § 41. закона „о устрој-

штински суд био апсолутно *надлежан*, првостепени суд не би могао касирати његову одлуку (до 20 динара), ма колико она била противна материалном или формалном праву. Ово је повреда начела вишестепености судске, које треба да је примењено и код спорова минималне вредности. Доста се је већ оступило од општих гарантија правосуђа, у томе што се је суђење малих спорова дало једном суду који, као што смо већ не једанпут истакли, не може пружити она јемства за тачно и исправно изрицање правде која нам пружа државни суд, и онда не треба положај парничара код тих спорова, положај и иначе неповољан, отежавати, лишавајући их права на жалбу, па ма се то тицало и спорова до 20 динара. И ово не треба тим пре чинити што је Законодавац, код ових спорова, већ лишио парничаре једнога суда, будући се против одлука општинскога суда може изјавити жалба само једном суду — првостепеном, а не двама судовима, као што је то правило. Законодавац није био овде доследан, јер, односно спорова стављених у надлежност првостепених судова, он никада не одриче парничарима правно средство, па ма то било једино жалба на Касациони Суд. (Треба, разуме се, изузети спорове свршене главном заклетвом — § 290. Грађ. Суд. Пост.). Напротив, кад је реч о једном суду који много мање гарантија даје, а то је суд општински, Законодавац допушта да може бити и таквих случајева где се против одлуке тога суда не може *никакво правно средство* употребити.

Напослетку, ми бисмо могли и разумети овде ограничење употребе правних средстава у томе смислу да првостепени суд не би имао власт улазити у оцену чињеница и доказа у спору изнесених и, евентуално, по том основу поништити одлуку општинског суда. Али, забранити сасвим жалбу, па дакле, и онда када, н. пр., нису испуњене ни процесне формалности које постоје у интересу саме *одбране права*, то је, на сваки начин, неумесно: то значи дати најнижем суду, суду општинском, неограничену власт у споровима до 20 динара, једна власт која се ни вишим судовима не признаје. Општински суд могао би, тако, да осуди туженог и *не саслушавши га*, или да га осуди *без икаквих доказа*, или да тужиочеве доказе *одбаци* и т. д..

Стога ми мислимо да ову одредбу треба преиначити и првостепеном суду дати право да разматра сваку одлуку општинскога суда, па ма како био незнатан спор по коме је она донесена. Француски Законодавац, који је могао више него наш бити сигуран односно кантоналних судова (justices de paix), у сваком случају парничару даје право бар на *жалбу* на Касациони Суд.

ству општина и општинских власти".[1]) Кад су у питању потраживања из тражбених односа државе против појединаца и обратно а које не износе више од 10 динара, онда ипак кмет не би био надлежан да те спорове суди с обзиром на § 27. тач. в. Грађ. Суд. Пост.. Пресуда кмета одмах је *извршна* (нема места жалби) — § 13. одељак 6. Грађ. Суд. Пост.. На основу §-а 13. одељак први, *in fine* (где стоји да општински судови „пресуде своје извршују сами"), треба узети да се пресуда кмета сеоскога извршује онако исто као и пресуда општинскога суда. Ово значи да, ако би се пресуда кмета сеоскога имала извршити из непокретности, поступило би се по §-у 13. одељ. 5. (који гласи, као што знамо: „Ако би се пресуда морала из непокретног имања извршити, општински суд писаће дотичној власти полицијској, која ће пресуду извршити по општим правилима о извршењу пресуда").

Б. Апсолутна надлежност Београдскога Трговачкога Суда.

Београдски Трговачки Суд је *првостепени* суд са изузетном надлежношћу, те, зато, и за њега вреди примедба коју смо већ учинили код судова општинских, а то је: да је Београдски Трговачки Суд надлежан једино у оним случајевима који су *изречно* законом стављени у његову надлежност. Изван тих случајева Београдски Трговачки Суд остаје апсолутно ненадлежан.

Правила о апсолутној надлежности Трговачкога Суда изложена су у Закону о његовом Устројству, а у §§. 16., 17., 18. и 19..

Трговачки Суд надлежан је у споровима који се тичу *трговачкога посла*. Који се правни послови сматрају као трговачки послови, казано је у § 17. наведенога Закона, а то су: 1), Свака куповина „хране, еспапа, у опште покретних ствари у циљу препродаје, било онако као што је узето, било после пошто се преради или у други вид обрне"; 2), „Сваки уговор или поравњење између трговца и трговца; осим ако се докаже, да уговор или поравњење није због

[1]) По овоме пропису кмет суди *потрице* до 20 динара и одређује накнаду штете и казну за кривце, ако томе има места. Овако је било по Закону о Општинама од 24. Марта, 1866. год. (са његовим Изменама и Допунама) на који горе наведени пропис и циља.

Данас ту важи други одељак чл. 24. Закона о Чувању Пољског имања од 22. Априла, 1885. год. (Зб. 41., стр. 208.) који гласи: „Но где је општина састављена из више села, ту ће сеоски кмет са двојицом одборника или са два по закону способна лица оценити штету, па ако ова не буде већа од 20 динара, досудиће оштећеном накнаду, противу чега има жалбе". Дакле, и по овом Закону остала је, код потрица, иста надлежност кмета сеоскога.

трговине учињено"; 3), „Свако предузеће комисионарства и подвоза на суву и на води"; 4), „Свако предузеће набављања"; 5), „Свако делање или операција банака"; 6), Меница „ма између којих лица; и 7), „Свако предузеће грађевина". (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 132. et suiv.). У овим свима случајевима, осим онога у тач. под 2), дотични посао сматра се као трговачки *без обзира на лица* која су га обавила. Обавеза онога који је, н. пр., купио неку покретну ствар у циљу препродаје биће предмет решавања Трговачкога Суда, без обзира на то да ли је он тај посао или боље послове те врсте вршио стално, да ли је, то јест, од њих начинио своју професију или га је извршио појединачно. Другим речима, чим куповина има тај карактер, биће надлежан Суд Трговачки без обзира на карактер, трговца или нетрговца, онога лица које тај посао врши. Исто је тако и са меницама. Ма ко издао меницу, и у опште потписао је, и у ма ком циљу (било у интересу трговине или не), Суд Трговачки је надлежан.

Као што видимо, закон је имао овде у виду *саму природу правнога посла*. „Законодавац је сматрао за потребно одузети од обичних судова ове спорове, због саме користи коју овакви послови показују, због њихове многобројности, и због користи која се има од тога да те спорове решавају нарочите судије": E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 287, n. 186 A. B. о трговачким пословима, С. Радојичић, *Основи Трговачког Права*, Треће прегледано и попуњено издање, 1920. год., стр. 14. и даље.

Сви трговачки послови могу се поделити у три категорије.

1°. Они правни послови које закон сматра као трговачке на основу саме *намере* онога који их предузима. Дакле, сваки уговор којим уговорач жели постићи извесну добит помоћу спекулисања, излажући се ризику (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 132).[1]). Није потребно водити рачуна о томе да ли је такав уговорач трговац или нетрговац.

2°. Они правни послови које закон сматра као трговачке, *без обзира на намеру уговорача*: био посао учињен у циљу спекулације или не, он се сматра као трговачки; карактер уговорача, такође, овде не игра никакву улогу. Такве су, на пр., *менице*.

3°. Најзад извесни правни послови сматрају се као трговачки

[1]) Ову дефиницију аутори критикују, јер и код грађанских уговора има спекулације, која је често скопчана с ризиком. Место ње даје се ова дефиниција: То су правни послови које је Законодавац из чисто практичних разлога изузео од примене Грађанскога Права.

зато што имају *везе са трговачким послом*. Сви правни послови извршени у интересу трговине, ма они и не били сами за себе трговачке природе, сматрају се као трговачки послови. Тако, трговац који купи кола и коње ради преноса своје робе врши један трговачки посао. Сама куповина овде није трговачки посао, пошто трговац није купио кола и коње у циљу препродаје. Исти би случај био кад би, н. пр., неко за смештај своје радње купио или узео под закуп једно непокретно добро. Ова куповина није учињена ради препродаје већ да се помоћу ње отвори трговачка радња (le magasin).[1])

Ми смо видели, код прве и друге категорије, да се тамо назначени правни послови сматрају као трговачки без обзира на карактер лица које их предузима. Питање се, дакле, поставља само овако: је ли тај и тај посао *трговачки?* На њега ће се одговорити помоћу набрајања које је закон дао о тим пословима.

Што се тиче послова треће категорије, ствар стоји мало друкчије. Ако је неки правни посао, који сам по себи није трговачки, у вези са извесним трговачким послом, он ће се, видели смо, сматрати и сам као трговачки: ту је *главни посао трговачки*, па ће такав бити и посао *споредни* који га прати и који није трговачки већ грађански, а ово на основу правила accessorium sequitur principale. Али овде, а за разлику од онога што смо видели код прве и друге категорије трговачких послова, карактер (трговачки или нетрговачки) личности није више индиферентан: ту код нетрговца влада друга презумпција него код трговца. Посао нетрговца сматра се као *грађански* све дотле док се не докаже да је он трговачки т. ј. све дотле док се не утврди да посао у питању има она својства која се по закону траже па да се сматра као трговачки. Напротив, за трговца важи друга претпоставка. Главно занимање трговчево је *трговина*, велика већина правних послова, да не кажемо сви, које он врши и чине се у циљу трговине, другим речима, у начелу, сваки посао његов носи на себи карактер оних правних послова које смо класификовали под 1°, било да тај посао има сам по себи природу трговачкога посла (категорија 1°) било да је он, немајући сам по себи карактер трговачкога посла, учињен у интересу трговине (категорија 3°). И, отуда, ова логична презумпција: сваки правни посао трговца сматра се као *трговачки*, док се противно не докаже, то јест сви уговори које трговац закључује сматрају се као трговачки послови из категорије 1°. или из категорије 3°..

[1]) B. La théorie de l' accessoire, код E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 287. B. и Ђ. Ж. Ђорђевић, *О Трговачким Пословима*, („Бранич", 1888. год.).

Правило ово постављено је у § 17. тач. 2. Зак. о Устројству Трговачкога Суда, где се вели: да закон сматра као трговачки посао „сваки уговор или поравњење између трговца и трговца, осим ако се докаже да уговор или поравњење није због трговине учињено“. Формула ова није тачна, јер, по њој судећи, уговор или поравнање учињено између трговца и *нетрговца* не би се сматрали, у погледу трговца као трговачки посао, што би било неумесно. Зашто би се, за сваки правни посао трговца, узимало да је учињен у корист трговине, ако је он извршен са другим трговцем, а не би, ако би био извршен са нетрговцем? Према овоме, треба казати: да сваки уговор или поравнање које трговац закључи има се сматрати као трговачки посао, *ма с киме* он био учињен, све дотле док се противно не би доказало.

И у опште, тач. 2. § 17. није ни требала да буде стављена у тај пропис. У овом §-у побрајају се они послови који су трговачки по *природи* својој. Тач. 2. не предвиђа ни једну нарочиту врсту трговачкога посла, трговачкога по својој природи, и управо њој то и није циљ. Што се њоме хоће да каже то је: како се има поступити при одређивању карактера једнога извесног правног посла т.ј. поравнања, па вели да, ако се спор који тај посао (поравнање) има за предмет, тиче трговца, биће надлежан Суд Трговачки, а то због тога што се има сматрати да је трговац извршио ту један трговачки посао, али чим се утврди противно, Трговачки Суд биће ненадлежан. Овде, дакле, имамо једно правило које се тиче пре самога судскога поступка (надлежности) а не правило које би нас упознавало са неком специалном врстом трговачких послова.

Да приметимо, даље, и то да је тач. 1. § 16. у којој се вели: „Трговачки суд судиће о свима парницама односећим се на уговоре и поравнења због трговине између трговаца занатлија и банкара“, *делимично* излишна, јер у колико се тиче *трговца*, ова одредба је понављање тач. 2. истога параграфа. У овом последњем пропису стоји: да је Трговачки Суд надлежан за парнице „између свију лица, односећих се на посао трговачки“, па како се у § 17. тач. 2. каже да се посао (уговор и поравнање) између трговца и трговца сматра као трговачки, то је случај надлежности из тач. 1. §-а 16., у колико се он односи на трговце, обухваћен и у тач. 2. §-а 16..

Осим тога, тач. 1. §-а 16. и тач. 2. §-а 17. нису једна другој саобразне. На првом месту, тачка 1. §-а 16. тражи да је уговор или поравнање начињено због трговине, из чега би се могло извести да се послови трговаца не сматрају као трговачки ipso iure, већ да треба прво доказати да су они учињени „због трговине“, то јест да су трговачки по природи својој. Међутим, тачка 2. §-а 17. вели да ће се ово подразумевати све дотле док се не докаже противно. На другом месту, у овој истој одредби (§ 17. тач. 2.) не говори се о банкарима и занатлијама, из чега би се могло извести да се послови њихови не презумирају као трговачки већ да се мора претходно доказати да су учињени ради трговине. На сваки начин, ово питање треба овако решити, да је закон, у §. 17. тач. 2., под именом трговца сматрао свако лице које обавља трговачке послове као сталну професију, па, дакле, ту треба разумети и банкаре и занатлије.[1])

У овим питањима, о надлежности Беогр. Тргов. Суда, могу бити два случаја:

1°. Правни посао због кога је спор поведен *трговачки је за обе стране*;

---

[1]) Чл. 632. ал. 6. Франц. Трг. Законика (Code de commerce), по коме је израђен и наш Законик Трговачки (од 26. Јануара, 1860. год.), гласи: „La loi répute actes de commerces: toutes obligations entre négotiants, marchands et banquiers“.

§-у 17. тач. 2. треба учинити изузетак формулисан у тач. 2. §-а 19., где стоји: „Не спадају у надлежност трговачког суда: ... 2. Парнице подигнуте против трговца за наплату хране, пића или ствари купљених за његову кућевну потребу“ (Чл. 638. Франц. Тргов. Зак.). Не види се разлог због кога је Законодавац донео ову одредбу. Она би била разумљива, да је он дао Трговачком Суду надлежност за *све* правне послове трговаца. Али кад он, и у погледу њих, трговаца, оглашава Суд Трговачки за надлежан само у случају ако је посао трговачки, и кад се посао предвиђени у § 19. тач 2. не може сматрати као трговачки већ као посао грађански, онда је неразумљиво да је закон предвидео само један специалан нетрговачки посао и казао да за њега Суд Трговачки неће бити надлежан, а није предвидео и друге послове ове врсте. Најзад, ми бисмо ову одредбу и одобрили, да је куповина ствари за *домаћу потребу* трговчеву таква да се, без ове одредбе, не би знало где такву куповину треба ставити, да ли међу трговачке или нетрговачке послове, али тако није, јер карактер тога правнога посла не може бити ни најмање сумњив, пошто он није учињен ради неке спекулације већ просто за издржање и живот.

И у опште, послови чисто грађански, т.ј. они који по *својој природи* могу бити само *као такви*, не сматрају се никада као трговачки, па, дакле, ни онда ако су учињени од стране трговца. Таква је, на пр., куповина непокретног добра. (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 183; Сп. Радојичић, *op. cit.*, стр. 16.; Г. Никетић, *Трговачки Законик и Стечајни Поступак Краљевине Србије* протумачени одлукама о ште седнице и одељења Касационог Суда, Београд, 1914. год., где су (код §§ 16. и 17. Зак. о Устр. Беогр. Тргов. Суда) наведене одлуке Касационога Суда које се односе на тумачење §§-а 16 и 17. Зак. о Устр. Беогр. Тргов. Суда.

2°. Он је *трговачки само за једну страну*, и то: а. за тужиоца и б. за туженога.

Ако је посао трговачке природе за обе странке, и за тужиоца и туженога, нема никакве тешкоће за одређивање надлежнога суда: тај суд ће бити Суд Трговачки. Али *quid*, ако је неки посао трговачки само *за једног* парничара, а није за другог? Тако, н. пр., винарски трговац купи вино од земљорадника. У овом случају, куповина је трговачки посао за трговца а за земљорадника *није*. Ако се појави спор између њих, који ће суд бити надлежан? § 19. Зак. о Устр. Беогр. Тргов. Суда предвиђа, у тач. 1., један такав случај, али, као што ћемо ниже видети, непотпуно решава питање о надлежности. Тамо стоји да не спадају у надлежност Трговачкога Суда: „1. Парнице подигнуте против господара, земљоделца или виноградије због продаје ране или пића, што они обделавањем производе". Одредба ова сасвим је на свом месту, јер, заиста, зашто би се ту тужени, који није учинио никакав трговачки посао, лишио грађанске јурисдикције која му даје више гарантије, само стога што је посао за његовог уговорача трговачки, нити је он дужан да испитује у *коме циљу* овај купује.

Па баш да је тужени и знао ово последње, било би опет неправично, због тога факта без вредности, ставити га у положај тежи него онај у коме би он био, кад би посао био закључен са лицем за које он није трговачки. Разуме се да би ову солуцију требало применити и на остале случајеве где би известан посао био за једну страну трговачки а за другу нетрговачки. Што се непотпуности одредбе §-а 19. тач. 1., на коју смо горе правили алузију, тиче, она је у томе што овај пропис претпоставља *само то* да је оно лице за које дотични посао *није* трговачки *тужена страна* и нормира да ће тада бити надлежан суд туженога, то јест *суд грађански*. Он, дакле, оставља изван својих превизија случај када је тужена страна не оно лице за које је посао *нетрговачки* већ оно за које је посао трговачки. Да ли ће тада бити надлежан грађански или Трговачки Суд?[1]) Овде се морамо помоћи Француским Законодавством, пошто је за номенклатуру трговачких правних послова наш Законодавац узео њега као модел, као што је у опште, што смо већ напред у једној примедби рекли, наш Трговачки Законик редигован према Франц. Грађ. Законику. По једном мишљењу,

[1]) О овоме питању не говори А. Ђорђевић у своме делу: *Теорија Грађанског Судског Поступка*, књ. I..

које је, у Француској, преовладало у судској пракси, нетрговац има овде да бира између *два суда*: грађанскога, коме може тужити трговца зато што та околност да је дотични посао трговачке природе за туженога није могла одузети њему, тужиоцу, право да своју тужбу поднесе грађанском суду; и суда трговачкога, јер је овај надлежан због природе спора. (У овом смислу E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 291). По другом мишљењу, само ће трговачки суд бити надлежан, јер се надлежност одређује према лицу које је у спору *тужена странка*. Ми мислимо да је правилније узети да је надлежан само Трговачки Суд.

По §-у 18. Зак. о Устр. Беогр. Тргов. Суда, „Трговачки Суд судиће такође о свему, што се тиче стецишта о трговачком имању". Ово значи да Суд Трговачки има надлежност само *за стецишта трговаца*, а за стецишта нетрговаца он није надлежан.[1])

Тим самим што је спор трговачке природе, Трговачки Суд још није надлежан. Нужно је још да он није по вредности испод извесне цифре, т. ј. да спор није до 100 односно 200 динара. Истина, у § 16. à 19. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда, у којима се говори о надлежности тога Суда, не помиње се ништа о вредности спора, али ту треба имати то у виду да § 27. Грађ. Суд. Пост. не прави разлику између грађанских и трговачких судова већ он прописује правила о апсолутној надлежности *свих првостепених судова* па, дакле, и Београдскога Трговачкога Суда, јер је и тај Суд првостепени. § 3. Зак о Устројству Беогр. Трговачкога Суда вели: „Он је (то јест исти Суд) по достојанству (рангу) своме раван осталим првостепеним судовима". (В. и § 5. тач. 2. Грађ. Суд. Пост.). Према овоме, Трговачки Суд је ненадлежан: 1), За неменична потраживања до 200 динара; 2), За менична потраживања до 100 динара. Како непокретности не могу бити предмет трговачких послова, то оно правило §§-а 6. и 27. Грађ. Суд. Пост.: да је у споровима, о непокретностима, општински суд надлежан само до 100 динара, неће добити овде примене.[2]) Али у случају стецишта, Трговачки Суд је надлежан да решава о *распореду новаца* добијених продајом непокретних добара, специјално на основу интабулација поверилаца,

[1]) В. код Garsonnet, *op. cit.*, p. 289 et 290, и код H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 135, о надлежности трговачкога суда у случају стецишта.

[2]) У Француској правној литератури, као и у јуриспруденцији, то је дискутовано питање да ли је посао куповања непокретних имања у циљу препродаје трговачки посао.

осим ако би се, поводом питања о првенству наплате, појавио какав спор грађанске природе, у коме случају Трговачки Суд не би био надлежан већ грађански.

Према овоме за трговачке спорове до 100 односно 200 динара надлежан ће бити не трговачки суд већ општински. (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 84.).

Шта се, пак, *стециште* (стечаја) тиче, општински суд није надлежан, па ма вредност тражбине на основу које се тражи отварање стечаја не прелазила вредност од 100 односно 200 динара. Стециште је такав спор који, без обзира на вредност дужниковога имања, не може, због саме компликованости правних питања која оно подстрекава, бити ни у ком случају у надлежности општинских судова. Да су за отварање и процедуру стецишта надлежни једино првостепени судови, види се и из § 2. Закона о Стецишном Поступку, где стоји: „Стециште се отвара код суда *оног округа*[1]) у коме дужник постојано пребива, ма да би он и у више округа својих добара имао. Против онога, који у Београду постојано пребива, отвара се стециште код суда вароши Београда“.[2])

У осталом, Трговачки Суд надлежан је и за *средства обезбеђења*, али и то само за *забране и притвор дужника*. Разуме се, под условом да је правни посао због кога се тражи забрана или притвор трговачки. Наравно да се и ова средства обезбеђења могу тражити код Трговачкога Суда само за суме за које је тај Суд надлежан.

Шта се тиче прибелешке (натприбелешке) и интабулације (надинтабулације), Суд Трговачки не може их ставити, пошто се баштинске књиге не налазе код њега. *Quid* за *обуставу*? Треба одговорити да, што се тиче обуставе непокретности, она се не може, такође, тражити код тога Суда, пошто се ова обустава добија убаштиње-

[1]) Пошто сада не постоје окружни него првостепени судови, то се стециште отвара код првостепеног суда у чијем подручју дужник стално пребива.

[2]) Питање је дискутовано да ли се може отворити стечај дужнику због суме која не прелази 200 динара. В. одлуку Касационога Суда од 17. Јуна, 1887. год. Бр. 4615., по којој је првостепени суд ненадлежан за суме до 200 динара, па, дакле, и за отварање стечаја због дуга до те цифре, а како је у општински суд ненадлежан за отварање стечаја, то по овој одлуци излази да се стечај не може отворити због дуга који не прелази 200 динара. (В. Г. Никетић, *Грађански Судски Поступак* и т. д., стр. 16, код §-а 27.). Са овом одлуком не можемо се сложити и налазимо да је за отварање стечаја надлежан првостепени суд без обзира на суму дуга.

њењем, а ово се може удејствовати само код првостепенога суда, код кога се налазе баштинске књиге. § 425. Грађ. Суд. Пост. вели: „Обустава непокретности извршује се тиме што се уводи у интабулациони протокол“. Односно, пак, обуставе покретности, ако је спор изазван трговачким послом, Суд Трговачки, на сваки начин, биће надлежан.

На крају ових излагања о апсолутној надлежности Београдскога Трговачкога Суда, да приметимо још и то: да, када странке, по овлашћењу датом им у § 22. Зак. о Устројству Беогр. Трг. Суда, замене, тамо где нема трговачкога суда (то јест у унутрашњости земље), државне судије судијама-трговцима, онда суд тако састављен има само надлежност коју има Трговачки Суд у Београду.[1])

В. Опште примедбе о апсолутној надлежности општинскога суда и Београдскога Трговачкога Суда. Оба та суда су *изузетна*, па због тога, као што је напред поменуто, они су надлежни само за оне спорове који су нарочитим законским текстом у надлежност њихову стављени. Разлика је, међутим, ова између њих: надлежност општинског суда одређује се само према цифри спора, а не гледа се на природу овога: био спор грађански или трговачки, општински суд је надлежан, чим вредност спора не прелази 100 односно 200 динара. За надлежност Трговачкога Суда има два критериума: 1), Природа спора: Трговачки Суд расправља само трговачке спорове, док је за спорове грађанске Трговачки Суд ненадлежан, па ма које вредности спор био; 2), Величина спора: није довољно да један спор буде трговачки, па да Трговачки Суд буде надлежан, потребно је још да спор има извесну вредност, т.ј. да прелази цифру од 100 односно 200 динара.

Према томе обе ове врсте судова су апсолутно ненадлежне: 1), За статусне тужбе као и за оне којима се штите породична права; 2), За наслеђа интестатска или тестаментална (односно уговорна); 3), За стављање и скидање обезбеђења на непокретним добрима и 4), За стецишта над нетрговцима.

Овде имамо да расправимо једно доста тешко питање. Ево у чему се оно састоји. § 48. Грађ. Суд. Пост. садржи овакву одредбу: „Што се тиче оних парница, које су код разних судова поведене, противу лица, које доцније под стециште дође, одређено је у § 28. стециш. поступка, који је суд надлежан“. Тај параграф Сте-

[1]) В. о апсолутној надлежности Беогр. Тргов. Суда, Сп. Радојичић, *op. cit.*, стр. 358 à 360..

цишнога Поступка гласи: „Од дана изданог стецишног прогласа престаје стечај свију против презадуженог код ког му драго првостепеног суда почетих парница, и оне се стецишном суду ради продужења послати имају...“. Ако су спорови који су против презадуженог поведени код другога суда, а не код онога који је стециште отворио, трговачке природе, нема никакве тешкоће за примену § 28. Стец. Пост. на случај који ми овде имамо у виду, а тај је: да је стечај отворен (разуме се, трговцу) код Беогр. Тргов. Суда. Али ако су то спорови такви, да је Трговачки Суд за њих апсолутно ненадлежан, хоће ли се и тада они пренети код стецишнога суда? На пр., ми смо видели да Трговачки Суд није надлежан за стављање и скидање интабулација и прибележака. Узмимо сада да је против туженога поведен спор због скинућа хипотеке; да ли ће се и тај спор предати Суду Трговачком? Или, од туженога се тражи извесна сума или ствар на основу наслеђа? И т. д.. У кратко, да ли ће се § 28. применити и на спорове за које је Трговачки Суд апсолутно ненадлежан?

Питање ово може се поставити и у овом облику: да ли је Законодавац у § 28. имао намеру изменити правила о апсолутној надлежности Трговачкога Суда, или је хтео у овоме специалном случају учинити дерогацију само правилу actor sequitur forum rei, и у опште правилима о релативној надлежности?

На првом месту, § 28. не односи се на статусне и породично-правне тужбе: права која се тим тужбама штите не чине саставни део имаовине презадуженога, те стога се та права поверилаца ништа и не тичу. § 28., као што вели § 29. Стец. Пост., односи се само на парнице „којима се што од имања презадуженога тражи“, т.ј. односи се само на *имовинска* права, на она права чије реализовање може да има утицаја на величину имаовине дужникове.

На другом месту, овај пропис, §. 28., не односи се на парнице у којима је презадужени тужилац. То се види из речи: „Престаје течај свију *против* презадуженог код ког му драго првостепеног суда почетих парница“ (§ 28.); „и односи се само на оне парнице, којима се што од имања презадуженога тражи“ (§ 29.). Што је Законодавца овде руководило то је жеља да, код стецишнога суда сконцентрише сва тражења *против презадуженога* управљена, како би сама ликвидација његове имаовине што брже и тачније била изведена. Али, на сваки начин, Законодавац није имао намеру одступити ту од основних правила о апсолутној судској надлежности

и проширити компетенцију Трговачкога Суда и на случајеве за које не може бити тај Суд надлежан, јер за то нема разлога. Овај Суд је установљен да суди трговачке спорове, и трговачки елеменат уведен је у тај Суд на основу практичних консидерација: трговци ће најбоље познавати и послове и обичаје трговачке, а то искуство потребно је овде ради правилнијега и бржега решавања спорова. У интересу општем, у интересу трговине, постоје, дакле, трговачки судови. Тамо где тих интереса нема, не постоје ни разлози да се одступи од обичних правила о устројству судова и о њиховој надлежности.

Отуда, ако нисмо у присуству трговачкога спора, нема користи да се компетенција од првостепенога суда преноси на Трговачки Суд. Осим тога, трговачки судови, уопште, ни по свом саставу ни по својој процедури, не пружају увек оне гарантије које пружа грађанска јурисдикција. Приморати тужиоца да иде пред трговачки суд, ма да се тиче спора за који овај иначе не би био надлежан, то би значило лишити га оних гарантија које му даје грађанско правосуђе, само зато што је наступио један догађај за који он, тужилац, не може носити одговорност, само зато што је тужени пао под стециште.

Мишљење наше је да се пропис § 28. тиче само оних спорова за које је Трговачки Суд *апсолутно надлежан*, т. ј., овај пропис чини једино дерогацију правилу actor sequitur forum rei. Ово мишљење треба усвојити било да се тиче случаја да је стечај отворен код Београдскога Трговачкога Суда, којим се судом ми овде бавимо, или код кога првостепеног суда који је састављен онако како то нормира §. 22. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда. Ако је, пак, стецишни суд обични грађански суд, онда би се могла §-у 28. Стец. Пост. дати најшира примена, пошто нисмо више у присуству једног суда са изузетном надлежношћу.

Још један аргуменат за мишљење да се § 28. Стец. Пост. тиче само оних спорова за које је Трговачки Суд апсолутно надлежан. Ми бисмо, најзад, дали §-у 28. најшири значај, као што би то сам његов текст допуштао, када би се могао потпуно постићи циљ који је Законодавац имао у виду доносећи ову одредбу. Али, пошто би, и поред најшире примене овога параграфа, опет остало још доста спорова код других судова који могу имати утицаја на имаовину стечајнога дужника а који се никако не би могли пренети на Трговачки Суд (као стечајни), то би онда било неумесно пореметити основна правила о надлежности, правила која почивају на врло озбиљним разлозима, а циљ свој ипак не постићи.

Да ли и општински судови имају послати стецишном суду спорове који су поведени код њих против презадуженог? Оне спорове за које је општински суд надлежан по вредности спора треба пренети на стецишни суд, који ће их као виши суд боље расправити, а оне, пак, за које је општински суд надлежан по природи спора треба оставити код општинског суда, пошто Законодавац претпоставља да ће их он боље расправити, као што су спорови о пољским службеностима (§ 6. б. Грађ. Суд. Пост.).

И у опште, спорови о стварним правима на непокретним добрима имају се расправити код суда rei sitae а не код стецишнога суда, пошто Законодавац налази да је овај у најбољем положају да ове парнице расправи: ти спорови неће се, дакле, пренети на стечајни суд ни онда ако би тај суд био обични грађански суд.

В. Апсолутна надлежност Избранога Суда.

Говорећи напред о саставу избранога суда, ми смо видели да има два избрана суда: онај који дејствује по закону (обавезни избрани суд) и онај које дејствује по вољи странака (необавезни избрани суд). Да видимо апсолутну надлежност и једнога и другога суда.

I. Обавезни избрани суд. О надлежности овога суда говори § 434. Грађ. Суд. Пост.. Случајеви у којима је он надлежан јесу на броју шест. Али, да у тим случајима избрани суд буде надлежан, треба да вредност спора прелази надлежност општинскога суда „У следећим случајима судиће увек избрани суд, кад год предмет прелази вредност суђења општинских судова“, вели се у § 434. (почетни одељак).

Ти случајеви су ови, онако како су они изложени у §-у 434. Грађ. Суд. Пост..

1⁰. „О потрици, ма колико велика штета била, па ма и кривице било, о којој би имао окружни суд судити“;[1])

2⁰. „Кад је спор о синору између појединих општина, без призрења на вредност предмета“;[2])

3⁰. „О накнади штете због нарушеног уговора о спрези“;

[1]) По чл. 25. Закона о Чувању Пољског Имања од 22. Априла, 1885 год. накнаде штете од потрице у вредности до 200 динара извиђа и суди општински суд, а преко те суме избрани суд. Према томе у овој мери је измењена тачка 1. § 434. Грађ. Суд Пост..

[2]) Према томе о овим предметима суди избрани суд, и ако је вредност спора испод 200 динара.

4⁰. „Распре о стоци, кад је случај да се она помеша, или да се ко упозна у стоку“;

5⁰. „Распре, које би се породиле о деоби ортака у почесним радњама (§ 47. тргов. закон.“);

„И распре при деоби имања између задругара, у колико би се ова само њих тицала“.

Пошто је обавезни избрани суд један *изузетан суд*, то и правила о његовој надлежности треба *лимитативно* тумачити. Не само да надлежност његову не треба проширивати на друге непредвиђене случајеве па ма колико они аналогни били онима из § 434., већ, и за саме предвиђене случајеве, надлежност тога суда ваља да остане строго у границама које је Закон означио. Из наведенога прописа види се да је закон огласио за надлежан избрани суд поглавито у случајима у којима има да се реше не *правна* већ *фактичка* питања, т. ј. она за чије се решење не тражи знање из правне науке већ само здрав разум. Осим тога, то су све питање код којих се мора водити рачуна и о *обичајима*, а ова ће најбоље знати људи из места, који ће, махом, и састављати избрани суд.

Из те чињенице што задругари односно ортаци траже да им избрани суд изврши деобу, треба извести да су они пристали да им овај суд пресуди и питање да ли задружни односно ортачки однос *постоји* и колики су им респективни *делови*, као и сва друга правна питања која се могу појавити а стоје у вези са *деобом* имања. Ако парничари желе да избрани суд буде надлежан, да само расправи чисто *материјалну страну* деобе (т. ј. додељивање појединих делова задружне односно ортачке имаовине), онда треба да се о томе изјасне, и онда сва горња питања треба расправити пред грађанским судовима, ма какво било правно питање и његова материјална вредност.

Обавезни избрани суд код деобе задругара и ортака надлежан је само за *задругаре* односно *ортаке*: он не може, дакле, расправљати питања које се тичу односа трећих лица према задругарима односно ортацима. Поставља се питање да ли женска чељад у задрузи, која нису по §§ 57., 510. и др. Грађ. Зак. задругари, долазе у трећа лица, и да ли избрани суд има да расправи при деоби и питања која се тичу односа ове женске чељади према задрузи? Ми сматрамо да питање о удомљењу и издржавању ове чељади има да расправи избрани суд и да је дужан да њима, односно њиховим законским заступницима, достави пресуду те да могу употребити право жалбе.

Ако то није урађено, онда пресуда не дејствује према њима. Питање о женином миразу не спада у надлежност избранога суда, и жена задржава право да се то питање расправи пред редовним судовима. Ако би се, у случају обавезне надлежности избранога суда, појавило питање о томе да ли, у опште, има места саставу избранога суда, онда је дужност полициске власти да то питање расправи решењем против кога се заинтересована лица могу жалити вишим управним властима и Државном Савету као последњој инстанцији. (В. Неколико одлука о овом питању у збирци одлука Државнога Савета од М. Вукићевића). Кад је питање о надлежности обавезнога избранога суда једном и дефинитивно расправљено код управних власти, онда је то обавезно и за судове, и више се оно не може покретати, јер би то вређало правило non bis in idem.[1])

II. Необавезни избрани суд. У Француском Законодавству избрани суд није никада обавезан већ је само факултативан[2]). О тим судовима имамо код нас одредбу у §-у 433. Грађ. Суд. Пост., у коме се вели: „Који су парничари власни поравнати се, могу се сложити, да им парницу, о којој по закону о равнању места има, расправи избрани суд“.

Овде имамо да размотримо ова питања: ко може пристати на необавезни избрани суд, и каква је надлежност необавезнога избранога суда.

а. Прво питање. На избрани суд може пристати само парничар који има способности законске за то. Он може пристати на избрани суд *лично* или преко *пуномоћника*. Да пуномоћник има власт да бира избраног судију, потребно је дати му у том смислу *нарочито* овла-

[1]) § 434. у своме заглављу оглашава избрани суд (обавезни) за надлежан (у случајима у истом §-у побројаним), само „ако предмет прелази вредност суђења општинских судова“. Видели смо да је ова резерва отпала у случајима тач. 1. и 2. §-а 434. *Quid* односно деобе ортачкога или задружнога имања? Да ли је избрани суд ту надлежан у оваквом случају, дакле и онда ако би вредност добара која имају да се поделе била из надлежности општинских судова? С погледом на одредбу из првога одељка §-а 434., требало би одговорити негативно те и за тај случај деобе ортачкога или задружнога имања огласити као надлежан суд општински. Contra за деобу ортака, Сп. Радијичић, *op. cit.*, стр. 105., који вели: „Најзад имамо напоменути, да спороке који би се породили о деоби ортака у почесним радњама (§. 47. Трг. Зак.) суди увек избрани суд (§. 434. т. 6. Грађ. Суд. Пост.)“

[2]) О томе говори чл. 1000. Фран. Грађ. Суд. Пост. („Toutes personnes peuvent compromettre sur les droits dont elles ont la libre disposition“).

шћење, или му дати овлашћење за вођење парнице у опште, и онда, према § 83. Грађ. Суд. Пост., може пристати и на избрани суд и изабрати судије. Из овога следује да је § 83. изменио § 614. Грађ. Законика који тражи да се у пуномоћству изречно овласти пуномоћник да може бирати изабраног судију. Онај који би био, за рачун једног парничара, овлашћен чинити поравнање не би могао пристајати и на избрани суд. То се види из § 613. и § 614. Грађ. Законика. § 613. вели: „Туђе ствари у име другога продати, или за наплату примити; кога задужити; новце туђе подићи; парницу за кога терати; на заклетву пристати; поравњење учинити, само онда пуномоћник може, кад се у пуномоћију ови послови поименце назначе“. А у §-у 614. стоји: „Да ко у име другога наследство прими или одбаци; да ортачки уговор закључи или поклон учини; или поравнителног судију избере; или ненаплатно право какво уступи; изискује се особито само на те послове гласеће пуномоћије“. Из овога се види да овлашћење за поравнање не обухвата и овлашћење за избрани суд; и не само то, већ, по § 614., за избрани суд требало је нарочито пуномоћство, које само на тај посао гласи, одредба која је, као што смо горе објаснили, измењена §-ом 83. Грађ. Суд. Пост.. Пристајање, дакле, пуномоћника, који има само власт за поравнање, на избрани суд не веже парничара, као год што га не би везало ни да је за њега на тај суд пристало лице које од њега у опште никако пуномоћство није имало: посао пуномоћника обавезује властодавца само дотле док је он у границама пуномоћства (§§ 611. и 620. Грађ. Зак.). Тако је и у Француском Законодавству: чл. 1989. Грађ. Суд. Пост. (Code du procédure civile) вели: „Le mandataire ne peut rien faire au-delà de ce qui est porté dans son mandat: le pouvoir de transiger ne renferme pas celui de compromettre“. В. Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. II, 713; G. Baudry-Lacantinerie, *Précis de Droit civil*, t. II, p. 774, 11-*ème* édition (de Mr. prof. G. Chénaux), 1913.

Који парничар има потребну способност да пристане на избрани суд? Одговор на ово питање даје нам § 433. Грађ. Суд. Пост. по коме на тај суд може пристати сваки онај који је властан поравнати се. Равнање није ништа друго до један вид отуђивања своје имаовине, онај који се равна жртвује један део од свога потраживања да би могао добити онај други део. Располагати могу својим правима она лица која је закон огласио као способна, а то су она лица која *нису неспособна*. Која су, пак, лица неспособна, о томе се налазе правила у Грађ. Законику.

б. Друго питање. Овде имамо да говоримо о *надлежности* необавезнога избранога суда. Може ли овај изабрани суд да решава о споровима сваке врсте, или да нема извесних спорова који не могу бити предмет његовога решавања?

У нашем Грађ. Суд. Поступку нема одредаба које би специално сужавале надлежност изабранога суда, али из тога што § 433. истога Законика условљава његову надлежност могућношћу равнања, ваља извести да, тамо где не може бити равнања, нема места ни избраном суду. У којим, пак, случајевима Законодавац забрањује равнање казато је у Грађанском Законику [Део Трећи, Гл. II.: „О преиначењу (промени) права и обвеза"]. На првом месту, равнања не може бити тамо где би се томе противиле одредбе јавнога поретка или јавнога морала. § 13. Грађ. Зак. вели: „Воља и наредба човечија заступа закон, а закон накнађа вољу и наредбу човечију. Но у ономе што се тиче јавнога поретка и благонаравија, не може се ништа изменити вољом или уговором". Осим тога, равнања не може бити ни тамо где је то Законодавац нарочито забранио. Тако, по §-у 855. Грађ. Зак.: „Муж и жена не могу о браку поравнање чинити, т. ј. да у браку живе или да се раставе, јер раставити се не зависи од њихове воље; но то само надлежним духовним судом пресудити се може". А у § 856. истога Законика стоји: „О ономе, што ко по тестаменту, док још отворен није, примати има, поравњање не вреди ништа". У свима овим случајевима, у којима је парничарима забрањено равнати се, њима је тим самим забрањено и на избрани суд пристајати, пошто по § 433. Грађ. Суд. Пост. избрани суд може решавати само ону парницу, „о којој по закону равнању места има". § 863. Грађ. Законика, који вели „За дела спорна могу се стране склонити и поравнати и на то, да изберу себи судије, па како ови нађу, онако да им право буде", није у противности са § 433. Грађ. Суд. Пост.. Он, истина, говори о саставу избранога суда у најопштијим изразима, не дајући на знање да он не може судити *све* спорове, али се из израза: „могу се стране склонити и поравнати и на то, да изаберу себи судије" види да закон сматра пристајање на избрани суд као једну врсту поравнања, због чега се из тога извести мора да и по § 863. Грађ. Зак. изабраном суду има места само тамо где може бити равнања.

Ако би избрани суд пресудио један спор за који је он, према правилима која смо изложили, био ненадлежан, таква пресуда била би ништавна, и обе парничне странке могле би захтевати њено уништење код надлежнога првостепенога суда.

Друга категорија судова: редовни судови.

А. Првостепени Судови.

Првостепени судови су надлежни за све оне спорове који нису законом изречно стављени у надлежност кога изузетнога суда. Другим речима, само у оним случајевима које је Законодавац нарочито задржао у надлежности општинскога, трговачкога или избранога суда, првостепени суд неће бити надлежан[1]). Изузетни судови односно оних спорова који не спадају у њихову надлежност *апсолутно* су ненадлежни. О томе не може бити сумње. Разлози који су Законодавца руководили да установи изузетну надлежност немају вредности изван случајева те изузетне надлежности. Према томе, општински суд је *апсолутно* ненадлежан 1), за спорове трговачке, преко законом одређене суме (§ 6. Грађ. Суд. Пост.), 2), за спорове из надлежности првостепених судова и 3), за спорове из надлежности изабраних судова (§ 434.). Трговачки Суд је *апсолутно* ненадлежан: 1), за спорове из надлежности општинских судова; 2.), за спорове из надлежности првостепених судова и 3.), за спорове из надлежности изабраних судова. Отуда, парничне странке, код изузетних судова, имају право истаћи њихову апсолутну ненадлежност у *сваком стадиуму парнице*; не само пред правим судом као и пред другим већ и пред Касационим Судом. Ако је пред општински суд изнесен један спор из надлежности Трговачкога Суда или суда првостепенога, парничари могу ненадлежност општинскога суда истаћи ма у ком моменту парнице код тога суда, суда општинскога, а могу то учинити први пут пред првостепеним судом коме би изјавили жалбу. У трговачким споровима, ненадлежност Трговачкога Суда може се истаћи први пут код Апелационога и Касационога Суда. У Француској, по судској јуриспруденцији, пред Касационим Судом може се истаћи ненадлежност трговачког суда само онда ако је она била већ истакнута код Суда Апелационога па овај одбио ту ексцепцију, иначе се сматра да су парничари одустали од тога свога права, што могу, јер је Апелациони Суд апсолутно надлежан и за трговачке спорове (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 137).

Теже је питање ово: да ли је првостепени суд ненадлежан апсолутно, ratione materiae, што се тиче оних спорова који су из надлежности Трговачкога или општинскога Суда? Питање ово има

---

[1]) B. F. Garsonnet, *op. cit.*, p, 279, H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 102 et 103.

великога практичнсг значаја, као шго нам је познато. По мишљењу нашем, грађански првостепени судови су апсолутно ненадлежни за те спорове. Установа изузетних судова основана је на разлозима општега интереса односно јавнога поретка а не на разлозима приватнога интереса. Осим тога, ако бисмо другојаче ствар ову решили, имали бисмо, поред апсолутне и релативне надлежности, још једну, трећу, врсту надлежности коју закон не познаје и о којој не бисмо могли поставити правила. Када би ти првостепени судови били апсолутно надлежни и за спорове стављене у надлежност општинскога и Трговачкога Суда, онда се не би знало на. који начин би се могла осигурати примена правила о надлежности тих двају судова. Не може се, затим, казати ни то да би суд првостепени ту био релативно ненадлежан, јер је релативна ненадлежност сасвим други случај, а ако није релативно ненадлежан, онда како је ненадлежан? Да бисмо, дакле, избегли једну ситуацију о којој у закону нема трага и да бисмо осигурали примену правила о апсолутној надлежности изузетних судова, која су правила јавнога поретка, морамо решити ствар тако да су првостепени судови за те спорове *апсолутно* ненадлежни, т.ј. да парничари могу ту ненадлежност у свако доба спора истаћи, а и сам суд може по званичној дужности одбити у таквом случају од себе надлежност. (Contra француска јуриспруденција, E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 282). Првостепени суд је, тако исто, *апсолутно* ненадлежан и за спорове за које је надлежан обавезни избрани суд (§ 434. Грађ. Суд. Пост.).

О апсолутној надлежности првостепених судова говоре § 27. Грађ. Суд. Пост. и § 8. Зак. о Устројству Првостепених Судова. Овај последњи пропис садржи, у тачки 1., генерално наређење да суд првостепени расправља у грађанским предметима: „Све спорове, којих вредност прелази власт суђења општинских судова.“ Да прегледамо детаљније ову надлежност.

а°. *Статусне и породично-правне тужбе.*

О овим споровима закон не говори, али стога што они не спадају у надлежност изузетних судова, има се узети да о њима решавају првостепени судови. Дакле, првостепени судови су надлежни 1), за све спорове који се тичу правнога положаја једнога лица (поданство, својство брачнога или небрачнога детета, ожењенога или удатога лица, малолетство и т. д.). 2), за све тужбе које могу проистећи из породично-правних односа (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, књ. I., стр. 80.). Тешко се може претпоставити да је Законодавац

мислио на ове тужбе у § 8. тач. 4. Закона о Устројству Првостепених Судова и у § 27.а. Грађ. Суд. Пост. по којим прописима првостепени суд надлежан је у грађанским споровима, што се тиче вредности спора, за све предмете који се проценити не могу, изузимајући пољске службености. На сваки начин, овде се мисли на непроцењиве предмете из области *имовинских* права. Статусна и породична права нису имовинска, она немају новчане вредности, па стога се код њих не може ни говорити о процењивости или непроцењивости. Појам овај везан је за права која чине саставни део имаовине једнога лица, непроцењивост не значи да право нема новчане вредности већ значи само то да му се та вредност определити не може. Тако, н. пр., ако се поведе спор по праву ужитка на неком непокретном добру, ту се не може одредити вредност спора са гледишта титулара права, пошто се не зна колико ће он живети, међутим право његово има новчане вредности. На тај начин, надлежност првостепених судова, за спорове о статусним и породичним правима, ми смо, као што смо већ напоменули, извели из онога општега правила да су првостепени грађански судови надлежни за све оне спорове који нису ни једним законским прописом изречно стављени у надлежност кога од изузетних судова.

Правило да су првостепени судови надлежни за статусне и породично-правне тужбе трпи изузетак у случају *поништаја* или *развода* брака. О томе изузетку нема одредаба у Грађ. Суд. Поступку где му је било место, пошто се у томе Законику говори у опште о надлежности појединих судова, већ се пропис о тим споровима налази у чл. 96. Закон о Црквеним Властима од 27. Априла, 1890. год. и у § 99. Грађ. Зак.. Овај последњи пропис вели: „Сва дела спорна у смотрењу брака принадлеже суду духовном, а тако и парнице поради уништења и развода предузимаће се, расправљати и решавати од суда духовног прописаним тога ради редом и начином.“ Дакле, према овоме, првостепени судови ненадлежни су: 1) За уништај брака (уништају има места онда када су за то постојали извесни узроци још у *време* закључења брака — § 93. А. Грађ. Зак.) и 2) За развод брака (овај наступа због узрока који су дошли *после* пуноважно закљученога брака — § 94. В. Грађ. Зак.).

Међутим, првостепени суд има, код спорова о уништењу и разводу бракова, извесну надлежност односно *издржања* жене и деце. 1). Што се тиче *жене*, § 100. Грађ. Зак. вели: „За време трајања парнице брачне, дужност ће бити суда духовног напред определити

припада ли невољној страни пристојан ужитак, који ће се по могућству и имању мужевљу светским судом измерити.“ Дакле, за *начелно питање* о женином издржању у случају брачне парнице, надлежан је суд *духовни* (епархиски), о чему налазимо одредбу и у чл. 96. тач. 5. Зак. о Црквеним Властима, а суд грађански надлежан је да одреди *количину* издржања. 2). Односно *деце*, § 100. Грађ. Зак. (други став) вели: „Такође ако би деце било, постараће се о међувременом њиховом снабдевању и васпитању.“ Овај пропис, и ако у том погледу није довољно јасан, значи, када се доведе у везу са чл. 96. тач. 5. Зак. о Црквеним властима (где стоји, други став, да епархиски духовни суд решава: „код које ће парничне стране за то време — т. ј. за време брачнога спора — деца становати“), да ће и ту грађански суд бити надлежан да одреди *количину* (дечјега) издржања за време док траје брачна парница, а питање код кога ће од супруга у спору бити деца за то време расправља духовни суд код кога се брачни спор води.

Овде треба додати и одредбу чл. 96. тач. 6. Зак. о Црквеним Властима где стоји да епархиски духовни суд „решава, по свршетку брачне парнице, да ли ће муж давати жени стално издржање и докле.“ Међутим, и ту грађански суд одређује *количину* сталнога издржања коју муж може имати да плаћа, по пресуди духовнога суда, својој разведеној жени или жени која од њега одвојено живи (§ 102. Грађ. Зак. и чл. 218. Зак. о Црквеним Властима), као што се то види из чл. 96. последњи одељак Зак. о Црквеним Властима, који одељак гласи: „Величину сталног издржања жени, а тако исто и деци која код матере остају, одређују грађански судови по грађанском законику.“ Овај пропис говори и о издржању *деце* у случају развода брака и одвојенога живота, и по њему питање да ли ће деца остати или не код матере решава духовни суд, док, и ту, *количину* издржања (дечјега) одређује суд грађански.

Напослетку, да наведемо и Уредбу од 4. Јуна, 1851. год. (зб. 6., стр. 22.,) која предвиђа парнице „одступања од намераванога, брака по учињеном духовном испиту,“ па нормира да духовна власт има да „пресудом својом определи само припада ли, и којој страни припада накнада за учињене трошкове, и односно за срамоту нанесену јој, а количину ове њом досуђене накнаде да после грађански суд определи.“ Истим питањем и у истом смислу, само детаљније, бави се и Законодавно Решење од 21. Децембра, 1851.

год. (зб. 6., стр. 78.). Обоје, и горња Уредба и ово Решење, налази се уз §. 99. Грађ. Зак.[1].

Питање је сада ово: на који се „грађански суд“ мисли у свима овим прописима у којима је реч о надлежности грађанскога суда код брачних парница? Да одмах кажемо да овде не може бити ни у ком случају говора о надлежности Београдскога Трговачкога Суда: ту може доћи у питање само надлежност општинскога и грађанскога првостепенога суда,

Најпре да кажемо да, што се тиче одређивања количине издржања (за жену или децу) код брачних спорова, ваља знати да вредност спора не представља она сума која се, на име месечнога, тромесечнога, шестомесечнога и т. д. издржања, у тужби за одређивање количине издржања тражи: вредност спора ту је *целокупна сума* која има да се добије за издржање. Међутим, та ће сума или бити неодређена (н. пр., муж има да даје својој разведеној жени издржање све до њене смрти или преудаје: ту се не може знати колико ће изнети *свега* издржање, пошто је *неизвесно* за које време ће муж ово плаћати), или, ако би била одређена, она ће махом прелазити цифру за коју су надлежни општински судови. Дакле, по правилу, за ове спорове биће надлежни првостепени грађански судови. Да би, пак, могао општински суд бити надлежан, требало би претпоставити да се тражи, на име издржања, једна утврђена сума (једном за свагда) и да та сума не прелази цифру од 200 динара, случај који ће, на сваки начин, у пракси бити ређи.

Односно спорова о накнади штете код уништаја брачних испита, ту могу бити, такође, надлежни и општински и првостепени судови, стим да, пошто ће овде тражена накнада представљати увек једну одређену суму, мање ће него код издржања бити чести случајеви искључиве надлежности првостепених судова, то јест ту ће општински судови бити чешће него горе надлежни, и ово тим пре што накнаде штете због одустанка од обећанога брака нису по правилу тако замашне као издржања код брачних спорова.[1])

За развод и уништај брака надлежни су духовни судови само онда ако је брак закључен између *православних Хришћана*. Шта се тиче бракова закључених између *неправославних Хришћана*,

---

[1]) О уништењу брачнога испита решавају окружни протопресвитери као и протопресвитери Београда и Ниша, по чл. 31. тач. 9. Зак. о Црквеним властима. У истој тачци налази се и ова одредба: „о накнади штете због уништеног испита решава надлежни грађански суд.“

духовни судови нису надлежни, већ првостепени грађански судови. О томе постоје прописи у Уредби од 7. Децембра, 1861. год. (Зб. 14., стр. 202.). Та Уредба у исто време одредила је и то по коме закону имају судити у том случају грађански судови: „...а што се материјалног закона тиче (вели се ту), међутим, док се нарочити закон не пропише за католике у духу цркве католичке, а за лутеране у духу њихове цркве, да судови наши суде ове ствари по основима, примљеним у законима оне цркве којој супрузи припадлеже; а ако је брак смешан, по законима оне цркве у којој је брак благословен...". Како закон о коме ова Уредба говори није још донесен, то ће наши судови расправљати ове спорове по прописима Католичке односно Лутеранске Цркве.[1])

[1]) Овде се намећу многобројна питања која закон није ни додириуо. Тако, н. пр., да ли се прописи ови тичу и оних неправославних Хришћана који *нису српски поданици?* Ако би се усвојила негатива, то би онда значило да се страни поданици који живе у Србији не би могли ту развести већ би своје брачне спорове морали водити код судова своје земље. Затим, *quid* са оним *православним Хришћанима* који *нису* српски поданици? Која ће, даље, власт бити надлежна за развод *нехришћанских бракова*, на пр., мојсијевских (јеврејских)? По коме закону би имао да суди, у овом случају, првостепени суд, ако би се узело да је он надлежан? Уредба од 1861. год. говори о прописима Католичке и Лутеранске Цркве, али како ће бити, ако је брак закључен у цивилној форми (разуме се, тамо где то може бити): да ли би, н. пр., један брак, закључен у Француској у тој форми, могао бити разведен код српских грађанских судова? *Quid* у случају да црквени закон под чији режим супружници потпадају не дозвољава развод брака, а супружници су српски поданици? Такав је, специално, случај са Католичком Црквом по којој нема, у начелу, развода брака већ само одвојенога живота (die Scheidung von Tisch und Bett, la séparation de corps)?

На ова питања овде нећемо одговарати, зато што нека од њих спадају у Међународно Приватно Право, већ ћемо објаснити само ово: по Уредби од 1861. год. види се да су судови првостепени надлежни за развод или уништај бракова, закључених између неправославних Хришћана *који су српски поданици*. Отуда, по аналогији, ти судови су надлежни и за развод брака код Јевреја и Мухамеданаца *који су српски поданици*. Затим, српски судови имају да суде по законима оне цркве којој супружници припадају, а ако припадају разним црквама онда по законима оне цркве у којој су се венчали, дакле, односно уништаја и развода брака између Јевреја по прописима Мојсијевога Закона, а за Муслимане по законима муслиманским (Корану). Даље, и ако, истина, ова Уредба говори само о браковима *религиозним*, опет, сумње нема, она се има применити и на *цивилне бракове*, то јест бракови грађански закључени било од стране неправославних Хришћана било од стране Нехришћана који су доцније постали српски поданици (јер питање је: да ли брак закључен између српских поданика по прописима одређеним за грађанске бракове вреди у Србији?) могу бити у Србији разведени, и српски првостепени судови имали би тада да се управљају по цивилним законима (дотичне државе) а не по верским законима. Иначе било би немогућно таквим лицима развести се у Србији: пошто би ту био у питању брак грађански, дакле онај који није закључен у цркви ни по црквеним прописима, то се Уредба од 1861. год. не би на тај случај односила. О браку Неправославних Хришћана као и Нехришћана, а тако исто и о надлежности суда за уништај и развод ових бракова, видети: А. Андрејевић, *Наш брак и његови реформа*, В. Бечкерек, 1919. год.; Ж. Перић. De la forme du mariage dans le droit international privé d' aprés la législation serbe (Extrait de la „Revue de droit international et de législation comparée" Bruxelles, 1911., стр. 14. прим. 1.).

б°. Имовинска права. Овде је првостепени суд надлежан увек кад су изузетни судови ненадлежни.

1.) *Стварна права.* I. Ако је предмет спора *покретна ствар*, онда ће првостепени суд бити надлежан, кад она прелази по вредности суму од 200 динара. То се види из тач. б. §-а 27. Грађ. Суд. Пост. где се каже да ће тај суд бити надлежан: „за процениме предмете непокретности, који вреди више од 100 динара, и друге спорове, који прелазе суму од 200 динара." (Замена од 17. Јануара, 1876. год., зб. 28., стр. 59.). У ове последње спорове спадају, дакле, и спорови који имају за предмет покретну ствар која вреди више од 200 динара. II. Ако ie предмет *непокретна ствар*, онда вредност ствари треба да је већа од 100 динара па да првостепени суд буде надлежан. Овако је регулисана надлежност првостепеног суда, када се тиче својине. *Quid* односно *службености?* Ако се тиче кућних службености (за пољске службености видели смо да -е надлежан општински суд), биће надлежан суд првостепени, по тачки а. §-а 27. по којој одредби суд тај је надлежан: „за све предмете, који се проценити не могу, изузимајући пољске службености (§ 6. грађ. пост.)."

Кућне службености (les servitudes urbaines), као и она друга врста стварних службености (les servitudes réelles), то јест службености пољске, *нису процењиве.* Што се, пак, тиче *службености личних* (послуге, ужитка, становања, habitatio), и овде је вредност спора *непроцењива*, бар у колико се тиче титулара права службености, јер вредност права то је скуп свих оних користи које ће титулар његов из њега извући, и онда, пошто се не зна — а то стога што је ово право, у начелу, *доживотно* — колико ће трајати уживање права, то се не може одредити ни колико ће изнети скупа све користи које титулар права буде имао од овога. У погледу надлежности првостепеног суда питање ово нема важности, ако предмет

на коме постоји право личне службености износи више од 100 односно 200 динара. Било да се надлежност одређује по вредности предмета било по вредности службености суд првостепени биће ту увек надлежан. Али интерес питања истиче се онда када службеност има за предмет ствар која не вреди више од 100 односно 200 динара, јер према томе да ли ћемо надлежност судску одредити по вредности *ствари* или по вредности *права службености*, имаћемо различне надлежне судове: у првом случају биће надлежан суд општински, а у другом првостепени. По мишљењу нашем овде је надлежан суд првостепени, прво стога што је ово сумњив случај, а ми знамо да су општински судови надлежни само онда, ако је надлежност њихова утврђена *нарочитим* прописом законским. Затим пошто интерес *титулара права* службености може да буде изнад 100 односно 200 динара, то би општински суд, у погледу њега (титулара права), решавао један спор за који је ненадлежан: довољно је да је суд ненадлежан за једну странку па да буде ненадлежан за цео спор.

Кад је у питању *заложно право на покретној ствари*, онда ако ствар вреди више од 200 динара, а тражбина је до 100 или 200 динара, биће надлежан општински суд, а ако је тражбина већа од 100 или 200 динара, а ствар не вреди више од 200 динара, онда ће бити надлежан опет општински суд. Према томе, само кад ствар вреди више од 200 динара, а и тражбина је већа од 100 или 200 динара, биће надлежан првостепени суд. За расправу питања о заложном праву на *непокретној ствари*, општински суд, као што знамо, није никад надлежан без обзира на вредност тражбине и вредност ствари.

2.) *Наслеђе*. Све тужбе о наслеђу, без обзира на вредност спора, долазе под надлежност првостепених судова. У § 27. Грађ. Суд. Пост. о томе нема одредбе, али је ово ипак тачно, на првом месту стога што је општински суд изречно у § 6. истога Законика оглашен у опште за ненадлежног код спорова о наслеђу. Затим то се види и из § 8. тач. 2. Зак. о Устројству Првостепених Судова где се вели: да првостепени судови суде „Све спорове, без призрења на вредност, о праву наслеђа по закону, или по тестаменту“.

3.) *Тражбена права*. *Правило* је: да је суд првостепени надлежан ако вредност спора прелази 200 динара. *Изузеци* од овога правила јесу: а), за менична потраживања првостепени суд надлежан је, ако је вредност спора већа од 100 динара; б), за спорове где је држава у питању првостепени суд је увек надлежан, без обзира на вредност спора. (Допуна од 26. Новембра, 1865. год. Зб. 28., стр. 147. и од 14. Јула, 1878. год., Зб. 33., стр. 58.); в), за спорове у којима судије и у опште чиновници имају одговарати за штету причињену у вршењу званичне дужности, без призрења на вредност штете“ (§ 8. тач. 3. Зак. о Устројству Првостепених Судова). Претходно питање које би се овде имало расправити за случај да спор не прелази суму од 200 динара јесте ово: је ли тужени судија односно чиновник учинио штету у званичној дужности? Општински суд може, противно чињеницама, да нађе да штета није учињена у званичној дужности и да тако спор пресуди, пошто би, с погледом на цифру тражене накнаде, био надлежан. Разуме се да би, у том случају, првостепени суд, по жалби, поништио пресуду општинскога суда, констатујући да спор није могао бити пресуђен општинским судом, јер се тицало штете причињене у званичној дужности. Првостепени суд поништио би пресуду општинског суда, и онда ако би она била донесена по једном спору из тач. 3. §-а 8. Зак. о Устројству Првостепених Судова чија вредност не би прелазила 20 динара, јер § 13. одељ. 6. Грађ. Суд. Пост. по коме општински судови суде у последњем степену до 20 динара тиче се, као што знамо, само оних спорова за које је суд општински *апсолутно* надлежан.

Првостепени грађански судови надлежни су и за трговачке спорове, тамо где нема трговачкога суда. Када је спор трговачки, првостепени суд може судити или као *грађански суд* (§ 11. Зак. о Устројству Првостепених Судова: „У трговачким предметима *првостепени* судови суде спорове, којих вредност прелази власт суђења општинских судова, у оним местима и окрузима, за које не постоји трговачки суд“), или као *трговачки суд*, по пропису § 22. Зак. о Устројству Трговачкога Суда. У овом последњем случају објашњења која смо дали напред за апсолутну надлежност Беогр. Тргов. Суда имају се, такође, применити и овде. Међутим, Првостепени Суд за Град Београд и Првостепени Суд за Округ Београдски ненадлежни су за трговачке спорове, пошто за Град Београд и за Округ Београдски постоји један трговачки суд у Београду.[1]

---

[1]) § 11. Закона о Устројству Првостепених Судова вели, као што смо горе видели: „У трговачким предметима *првостепени* судови суде спорове, којих вредност прелази власт суђења општинских судова, у оним местима и окрузима. за које не постоји трговачки суд“ (Измена и Допуна од 17. Априла, 1890. год.). Овим прописом, сумње нема, није укинута она одредба §-а 22. Закона

Првостепени судови су, тако исто, надлежни да решавају о споровима због *неуредних јавних продаја непокретности* (§§ 501. у вези са 506. одељ. II. Грађ. Суд. Пост.). Јавна продаја *покретности* не може се уништити, него се само може тражити накнада штете Изузетно може и она бити уништена „ако би било злоупотребљења и непоштења од стране извршитеља и купца ствари“ (§ 506. I. одељ. Грађ. Суд. Пост.).

Најзад, првостепени судови су надлежни за сва *неспорна* и *пупилна* и у опште *стараничка* дела. Општински судови и Београ. Трговачки Суд *апсолутно* су ненадлежни за те послове. Изузетно општински суд има извесну надлежност у пупилним предметима, било да он сам, својом иницијативом, врши неки посао било на позив сродника (чл. 13. Зак. о Старатељству) било, напослетку, по наређењу старатељскога судије (на пр., при наименовању старалаца, чл. 18. Зак. о Старатељству — или при попису заоставштине). О предметима овим не решава цео првостепени суд, већ само један судија, судија за неспорна (ванпарнична) дела. Закон од 25. Октобра, 1872. год., чл. 1., гласи: „У сваком првостепеном суду, као и у суду вароши Београда, поставиће се према величини послова један или више судија, који ће по закону о старатељству самостално радити сва старатељска (пупиларна) дела, као и сва друга ванпарнична (неспорна) дела, која истим судовима на решавање долазила буду“. Закон о Старатељству, кога ванпарнични судија има да се придржава у делима старатељским, донесен је, такође, 25. Октобра, 1872.

о Устројству Београ Трговачкога Суда (од 12. Децембра, 1859. год.) према којој у споровима из надлежности Београ. Трговачкога Суда (§§. 16., 17. и 18. Зак. о Устројству тога Суда) који би се водили код првостепених судова у унутрашњости Србије (изузевши разуме се, Првостепенога Суда за Округ Београдски), свака страна ће „моћи, ако би хтела, по једног судију заменити једним од оних избраних дванаест лица (како се та лица „из реда трговачког и из других еснафа“ бирају, казано је у овом истом, 22., параграфу Устројства Трговачкога Суда) од којих ће председник добивени од општинског суда списак држати, и ако то страна, и кад се опомене, учинити не хтедне, судиће јој редовне судије *првостепеног суда*“. (Измене и Допуне од 18. Априла, 1890. год.). Међу тим, ако се тиче једног трговачког спора из надлежности суда општинскога (с погледом на вредност спора — § 6. Грађ. Суд. Пост.), такве одлуке општинских судова у унутрашњости Србије (осим општинских судова у Округу Београдском) разматра увек, у првостепеном суду, државни судија односно колегија државних судија: паричари не би имали право ту се позивати да им суде и судије трговачкога реда, јер § 22. мисли само на оне спорове за које је првостепени суд надлежан као суд *првога* а не као суд *другога* степена.

год..: он је заменио §§ 156. à 181. Грађ. Зак.. Судија за неспорна дела назива се старатељски судија, када ради на делима старалачким. Да додамо још да, по овлашћењу законодавне власти, садржаном у Закону о Постављању Судија за Ванпарнична (Неспорна) Дела, Министар Правде прописао је *Правила за Поступање у Неспорним (Ванпарничним) Делима* (од 29. Јануара, 1873. год.). Судија за неспорна дела надлежан је, као и полициске власти, и за *потврду исправа* у вредности изнад 200 динара (чл. 49. Правила за Неспорна Дела) а до 200 динара надлежне су, као што знамо, општинске власти (§ 192. Грађ. Суд. Пост.).

За оцену питања о надлежности првостепенога суда, меродавна је вредност спора коју је тужилац означио било у *тужби* било доцније на *рочишту*, до завршетка усменога извођења. Међутим, ако је, у току спора, тужилац што *примио* на рачун своје тражбине тако да суд првостепени не би био надлежан, да је то примљено било пре тужбе, то неће утицати на надлежност суда, јер тужилац непрестано остаје при своме првобитном тражењу, од чега суд има да одбије оно што је тужилац примио, тако да је непрестано у питању спорна сума,[1]) она у тужби означена. Али ако би тужилац, у оваквом случају, после подизања тужбе изјавио, да своје тражење *своди* на суму за коју није надлежан првостепени суд, онда ће се овај огласити за ненадлежног.

Када је у питању вредност спора, онда је у првом реду меродавна вредност спора коју *тужилац означи*, и по њој се има н челно одредити надлежност суда. Али, ако туженик оспори да је вредност толика, и да према томе првостепени суд не би био надлежан него општински (§ 6. *а*. Грађ. Суд. Пост.) или кад би сам суд посумњао у вредност спора, онда суд има право и дужност да нареди *вештачење* и према резултату његовом да оцени, да ли је с погледом на *нађену* (вештачену) *вредност* надлежан. Ако би се вештачењем утврдила вредност по којој првостепени суд не би био надлежан, онда је суд дужан, и без захтева туженика, да се огласи за ненадлежног, јер на апсолутну надлежност суд има, као што знамо, да мотри по службеној дужности. Према томе, налазимо да није тачна одлука Касационога Суда (одељење) од 9. Маја, 1909. год., бр. 5519. (В. Никетић, *op. cit.*, стр. 17., код §-а 27.), где се вели: „То што

---

[1]) Видети у овом смислу одлуку Касационога Суда (одељење) од 4. Августа, 1898. год., бр. 4009., од 6. Јуна, 1903. год., бр. 4030. и од 13. Маја, 1904. год., бр. 3915.: Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 16. и 17., код §-а 27..

је вештачком оценом нађено да причињена штета представља вредност мању од 200 динара, може бити од утицаја само на количину штете, која би се тужиоцу евентуално имала досудити, али је без утицаја на питање о надлежности за суђење спора, пошто се она одређује по количини у тужби представљеној.“ По овој одлуци излазило би да, кад би се у спору код општинскога суда, вештачењем утврдило да вредност износи *више* од 100 односно 200 динара, колико је (т.ј. до 100 resp. до 200 динара) тужилац у тужби означио, општински суд би имао опет да пресуди парницу, што се не може усвојити.

Пошто је у питању вредности спора, за оцену апсолутне надлежности, ангажован *јавни интерес*, то, у случају сумње, и виши суд (првостепени, кад је спор код општинског суда, односно Апелациони, кад је спор вођен код првостепенога суда) има право и дужност да нареди вештачење те да се вредност спора одреди и по томе утврди који је суд надлежан.

Првостепени суд суди или у *првом степену* или у *другом и последњем* степену. Правила довде изложена тичу се оних случајева у којима суд првостепени суди у првом степену. У другом и последњем степену суде ови судови када решавају о одлукама општинских судова. О томе не говори § 27. Грађ. Суд. Пост. већ § 15. истога Законика који се ту овако изражава (одељак први): „Противу пресуда и општинских судова, у споровима преко 20 динара, дају се жалбе првостепеном суду усмено или писмено, непосредно или преко општинског суда.“ Овај пропис тиче се, такође, и *решења* по споровима чија вредност прелази суму од 20 динара, решења о одбачају или одлагању парнице, решења о обезбеђењу, ит.д...[1]) По нашем мишљењу, ипак има овај случај који треба изузети: ми смо видели да, по § 8. тач. 3. Зак. о Устројству Првостепених Судова, првостепени судови решавају спорове у којима судије, и у општи чиновници, одговарају за штету причињену у вршењу званичне дужности, без призрења на вредност штете. Овако ће исто бити кад

[1]) *Quid* за решења, донесена по споровима до 20 динара, којима се не расправља главна ствар, већ *споредне*? Предмет одлуке је, дакле, овде питање које се не односи на ствар процењиву у новцу. Да ли би због тога требало за таква решења огласити као надлежан првостепени суд, ако би се против њих томе суду поднела жалба? Ми мислимо да не би требало, јер намера је Законодавчева да спорове до 20 динара свршава општински суд, без обзира на то дали ће се он завршити расправом главнога питања о постојању и основаности тражења тужиочевога, или расправом кога од споредних питања.

се спор води и са државном или ком другом јавном касом односно тражбеног права. Ако би општински суд пресудио један такав спор, па ма он био само и до 20 динара, првостепени суд би био надлежан да поништи такву одлуку. Кад § 13. последња алинеа Грађ. Суд. Пост. вели: да су пресуде општинских судова у споровима до 20 динара изречене извршне, он је јамачно мислио да је ту испуњен овај услов: да ја општински суд био *апсолутно* надлежан. Иначе не би вредела, бар у границама те суме, правила о његовој апсолутној надлежности. Тако, н. пр., § 6. је, као што знамо, изречно забранио општинским судовима да решавају спорове о наслеђу. Ова забрана постоји па ма како мала вредност наслеђа била, те, према томе, првостепени суд би био надлежан да разматра и поништи једну пресуду о наслеђу изречену од стране општинскога суда, ма да вредност спора не би прелазила суму од 20 динара. Исто то има се применити и на хипотекарне тужбе. Кад првостепени судови, у погледу своје наднежности, стоји под контролом и Апелационога и Касационога Суда, не може се општинском суду који нам не пружа оне гарантије које и првостепени суд, оставити слобода да, у обиму спорова до 20 динара, арбитрарно одређује своју апсолутну надлежност.

Quid за трговачке спорове за које је надлежан суд општински? Ово питање се не може поставити у унутрашњости Србије, пошто тамо, као што знамо, грађански првостепени судови расправљају и трговачке и грађанске спорове, али се оно може поставити пред Првостепеним Судом за Град Београд и Првостепеним Судом за Округ Београдски, јер су ти судови ненадлежни за трговачке спорове. Да ли су они надлежни за разматрање пресуда општинских судова донесених у трговачким споровима до 200 динара (односно до 100 динара, ако се тиче спорова по меницама).? Пракса је утврђена у том смислу: да општинске пресуде долазе *увек* под контролу првостепених грађанских судова, ма да та пракса није у великој сагласности са § 16., 17. и 18. Закона о Устројству Београдскога Трговачкога Суда, из којих се види намера Законодавчева, да решавање спорова трговачке природе одузме од Првостепених Грађ. Судова у Београду, и преда их Београдском Трговачком Суду, не правећи разлику између спорова по вредности њиховој.

Према § 20. *б.* (Измена и Допуна од 26. Јануара, 1901. год.) одлуку председника или судије првостепенога суда којом се поништава одлука општ нскога суда општински суд може примити или дати своје *противразлоге*. У овом другом случају спор расправља

пуна седница првостепенога суда (колегиум). Првостепени суд може уважити противразлоге општинскога суда и одобрити његову одлуку, која тиме постаје извршна, или учинити општинском суду примедбе, по којима је овај дужан у свему поступити.

Првостепени суд је касациона власт и за избране судове. По § 445. Грађ. Суд. Пост.: „У свима овим случајима (побројаним у § 444. Грађ. Суд. Пост.) може се за петнајест дана од како је примљена пресуда поднети жалба надлежном првостепеном суду". По § 447. истога Законика: „...кад суд нађе, да је жалба умесна, уништиће пресуду избраног суда, и упутиће парничаре да други суд саставе, против чега нема жалбе". Али, ако је пресуда избранога суда одобрена, онда по Замени §-а 447. од 3. Јануара, 1867. год. (зб. 20., стр 1.) против одлуке првостепенога суда којом се жалба одбацује има места жалби на Касациони Суд. Првостепеном суду може се изјавити жалба, било да је избрани суд састављен у случајима §-а 434. (обавезни избрани суд) било у случају §-а 433. Грађ. Суд. Пост. (факултативни избрани суд). Избрани суд може решавати и *трговачке послове*. Коме суду ће се поднети жалба, ако је избрани суд дејствовао у ресору Београдскога Трговачк га Суда? Да ли овоме или Грађанским Првостепеним Судовима у том ресору? Питање има значаја стога што је трговачки спор решен избраним судом, а за избране судове надлежни су Београдски Грађански Првостепени Судови, по § 445. Грађ. Суд. Пост.. Мислимо да је овде надлежан Трговачки Суд, односно, ако би такав случај био у унутрашњости земље, парничари би имали право, код грађанскога првостепеног суда, на бенефициум из §-а 22. Зак. о Устр. Беогр. Тргов. Суда.

Још једна надлежност првостепеног суда. То је она о којој говори § 17. *а*. Грађ. Суд. Пост. где се вели: „Изузећа противу појединих судија општинскога суда решаваће општински суд, ако има довољан број чланова за решавање; а ако нема, онда ће суд то доставити председнику окружнога суда, који ће решити о изузећу. — Противу решења општинског суда, ако се њиме изузеће уважава, нема места жалби; а ако се не уважава, онда се жалба може поднети председнику окружног суда за осам дана, од дана кад је решење саопштено". § 17. *б*. Грађ. Суд. Пост. предвиђа да је цео општински суд или већина судија спречена (у закону стоји „препречена") да парницу решава: у том случају председник надлежнога првостепенога суда одређује други најближи општински суд „који ће парницу извидити и пресудити". (Допуна од 4. Априла, 1881. год., зб. 36., стр. 590.).

Осим послова који спадају у надлежност првостепеног суда, по прописима Закона о Устројству Судова и Грађанскога Судскога Поступка, првостепени суд надлежан је и за послове који су специалним законима стављени у његову надлежност. Тако, по Закону о Пенсионом Фонду за Удовице и Децу Умрлих Чиновника од 21. Октобра, 1871. год., са Изменама и Допунама од 27. Јануара, 1900. год. и од 23. Фебруара, 1907. год., првостепени суд одлучује о праву ових лица на пенсију (чл. 23., 24. и 25.); по Закону о Потпори Војних Инвалида и Породица Погинулих, од рана Умрлих или Несталих Војника од 8. Јула, 1878. год., са доцнијим изменама и допунама, од којих је последња од 10. Априла, 1914. год. исти суд одређује право онеспособљених, удовица и деце на инвалидску потпору (чл. 10. и 24. — пре Зак. од 10. Априла 1914. год., за ове спорове био је надлежан један нарочити суд, *суд инвалидски*); по Закону о Експроприацији од 15. Марта, 1866. год., са Изменама и Допунама од 17. Јануара, 1896. год., противу вештачке процене експроприсаног имања изјављује се жалба првостепеном суду (§ 28.), а, изузетно, у случајима експроприације предвиђене у тач. 1. § 3. изјављује се жалба Министру Грађевина; по Закону о Обавези на Накнаду Штете учињене смрћу и телесном повредом при железничком саобраћају, од 25. Априла, 1885. год. (зб. 41., стр. 199.), првостепени суд суди о накнади штете; по Закону о Накнади Штете учињене Злонамером Паљевином и Намерним Противзаконим Гоништајем Ствари, од 20. Марта, 1892. год., измењен и допуњен 22. Децембра, 1903. год (овај Закон тиче се и накнаде штете у случају *крађе*), одлуку о накнади штете доноси, такође, првостепени суд; по Закону о Фонду за Издржавање Удовица и Деце Свештеника Источно-Православне Цркве у Краљевини Србији од 11. Марта, 1911. год., првостепени суд је надлежан за решавање о пенсији удовица и деце свештеника (чл. 26., 27. и 28.[1])

Апсолутна надлежност дежурнога судије у првостепеном суду.

Правила о апсолутној надлежности првостепенога суда која смо довде изложили тичу се оних спорова који се расправљају у *пуној седници* првостепеног суда (колегиално). Али, по §. 511. Грађ. Суд.

---

[1]) Да наведемо још: чл. 61. Зак. о Таксама од 30. Марта, 1911. год. који између осталога, вели: „За извиђај и осуду надлежни су: 2. За дела из последњег става чл. 50. овог закона председници првостепених судова; 6. За дела из чл. 46., 47. и 49. овог закона надлежне су и судске власти".

Пост. првостепени судови не раде за време одмора судског, који траје од 16. Јуна (29. Јуна) до конца Јула месеца. (13. Августа). За то време не престаје ипак сасвим судски рад, и ако тада суд не ради колегиално. Према § 511. Грађ. Суд. Пост. биће у том размаку времена при првостепеним судовима по један члан (судија) са писаром, ради отправљања хитних ствари које су *лимитативно* побројане у овоме законском пропису. Поименце он решава и свршава ове послове.

1. Прибелешке (и натприбелешке), забране, обуставе, интабулације (и надинтабулације) и истабулације, притвор дужника, као и отварање и дизање стечишта. Ми сматрамо да *правдање* прибелешке, забране, обуставе и притвора дужника *не долази* у надлежност дежурнога судије, због чега тужилац није дужан за време судскога одмора подносити тужбу за правдање ових средстава обезбеђења, што значи да му рок за то време и не почиње тећи него тек почиње првога раднога дана целога суда.[1]) Што се тиче *скидања* обезбеђења, мислимо да је дежурни судија надлежан за то, јер кад је надлежан да скине стечај, што је зацело озбиљнија ствар, онда тим пре може решавати и о скидању других обезбеђења као мање важних. У осталом, кад он решава о истабулацијама, онда може решавати и о скидању других средстава обезбеђења. Осим тога, дежурни судија несумњиво је надлежан и за одобравање *условнога убаштињења* (§ 297. Грађ. Зак.) на непокретним добрима и за *уписивање закупа* на истим добрима у интабулационе књиге по § 704. Грађ. Зак.. Што се тиче правдања

[1]) Питање је каква би била вредност тужбе за правдање поднесене суду за време ферија, јер оно има везе са питањем да ли је тужба на време поднесена или не. Ако у оваквом случају поднесена тужба нема вредности, и тужилац је не поднесе благовремено по престанку ферија, онда дужник може да тражи скинуће обезбеђења. Ми налазимо да би тужилац могао поднети тужбу за правдање и за све време ферија, а и после кад суд отпочне радити, јер прекид тока рокова за време ферија сматрамо као *бенефицијум* парничних странака којом се оне могу али не морају користити. Према томе, ако тужилац није поднео тужбу за правдање за време ферија, он је може поднети после протека ферија у року од 15 дана, откада рок почиње за њега тећи, а то је од првог радног дана суда. У вези с овим да наведемо и одлуку Касационога Суда (одељење) од 18. Децембра, 1888. год., Бр. 4142., која гласи: „Решења о стављању и скидању интабулација по тачци 1. § 511 као хитна сматрају се и за време судских ферија, те се и жалбе на исте морају за време ових изјављивати и примати“ (В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 228. код § 511.). Налазимо да је ово гледиште оправдано и да га треба применити и на сва средства обезбеђења; дакле, налазимо да рокови за жалбе против решења дежурнога судије о обезбеђењу теку и за време ферија.

условнога убаштињења, које се сматра као једна врста обезбеђења, дежурни судија није надлежан за то као ни за правдање осталих обезбеђења (в. одлуке Касационога Суда о условном убаштињењу наведене код § 297. Грађ. Зак. у збирци Г. Никетића: *Грађански Законик*). За скидање условнога убаштињења и испис интабулационога закупа дежурни судија је, такође, надлежан. Дежурни судија надлежан је, даље, и за упис *пописа* непокретности који је извршила извршна власт, у циљу продаје непокретности (§§ 466., 469., 472. Грађ. Суд. Пост.), као и за давање *извешћа* извршно власти о теретима на пописаном имању. Најзад, дежурни судија надлежан је и за упис и испис *стварних и личних службености* на непокретним добрима (§§ 341., 342. у вези са 292. Грађ. Зак.).

2. Потврђује разне исправе и испите какве комисије. Потврђивање исправа у судовима врши, за време судскога рада, судија за неспорна дела, те према томе у погледу потврђивања исправа ова тачка поновљена је виртуелно у тач. 10., где је казано да је дежурни судија надлежан за сва неспорна дела па, према томе, и за потврђивање исправа. У пракси се појавило питање да ли је дежурни судија надлежан да потврђује и *тапије*, односно да врши пренос непокретнога имања? У свој одлуци од 27. Јуна, 1909. год., Бр. 7662., Касациони Суд (одељење) ово питање расправио је овако: „Када је прописом тач. 2. § 511. Грађ. Суд. Пост. у надлежност дежурног судије стављено и потврђивање разних исправа, у ред којег долазе и тапије, као исправе којима се утврђује својина и пренос исте, онда и ако у редовним приликама колегијум судски потврђује тапије и пренос по истима, за време судског одмора надлежан је за исте дежурни судија, исто онако, као што расправља и друге ствари побројане у § 511 Грађ. Суд. Пост. за које је иначе надлежан цео суд“. (Г. Никетић, *Грађански Судски Поступак*, на стр. 228., код § 511.). Сматрамо да ова одлука није правилна, јер потврђивање тапија није то исто што и потврђивање исправа, које је овом, другом, тачком §-а 511. стављено у надлежност дежурнога судије. Потврђивање тапија претпоставља испитивање свију оних услова који су потребни да би се могао извршити пренос непокретнога имања са једног лица на друго, и решавање о постојању тих услова спада у надлежност колегије судске, док потврђивање исправе значи да неспорни судија односно полициска власт констатују само да су странке које потврду свога уговора (resp. једностранога исказа) траже дотичне изјаве одиста и дале пред влашћу, у ком случају власт ће то потврдити под претпоставком да су изјаве дате озбиљно и у свесном

стању, и о нечем што није законима и моралом забрањено. Потврђивање тапије није, дакле, *потврђивање исправе* у обичном смислу, него *судско решавање* о томе да је пренос непокретнога имања извршен, пошто су испуњени сви потребни реквизити за то, и тако потврђена тапија чини доказну исправу о праву власништва. Међутим, мислимо да дежурни судија може саслушати странке о преносу непокретних добара, без чега по § 294. Грађ. Зак. не може бити својина непокретног добра пренесена, и оверити то саслушање, али није надлежан, као што рекосмо, да доноси решења о преносу. С друге стране кад се дежурном судији не би признала ова надлежност односно саслушања странака код преноса непокретне својине, онда би за све време ферија судских било немогућно извршити пренос непокретних добара[1]), а тиме би интереси појединаца могли били оштећени, јер би се на непокретна имања за време ферија могла стављати средства обезбеђења, за која је дежурни судија надлежан, и онда би прибавиоци тих имања, тражећи пренос после ферија, прибављали непокретност под теретом стварних права. Сама, пак, установа условнога убаштињења (§ 297. Грађ. Зак.) не би била увек довољна заштита у оваквим случајевима.

3. Издаје меничне протесте, због неисплате и непријама менице и због обезбеђења. (В. о овим протестима менице: Сп. Радојичић, *Основи Трговачког Права*, III. издање, 1920. год., стр 314. à 317.).

4. Саслушава болесне сведоке и оне који су при путу, и то како у грађанским тако и у кривичним споровима. Судија дежурни може или сам саслушати ове сведоке, или у смислу § 209. Грађ. Суд. Пост. писати полициској власти или среском (градском) суду да ово саслушање изврши.

5. Прима тестаменте по § 439. Грађ. Зак.. Овај пропис се тицао званичнога тестамента, стим да је тај пропис делимично већ био измењен Правилима о Поступању у Неспорним (Ванпарничним) Делима по којима је, при састављању званичних тестамената, сада надлежан неспорни судија, а не суд. (В. Део IV. поменутих Правила, чл. 161. à 171.). Према томе, и ова тачка обухваћена је, од дана кад су донесена Правила за Поступање у Неспорним Делима, овим Правилима, и сада је она излишна зато што тачка 10. овога

[1]) Јер се пренос непокретног добра врши у *моменту* када преносилац и прибавилац даду у том смислу своје *изјаве* код суда, а не тек у моменту решења суда о томе да се пренос уважава.

§-а 511. ставља у надлежност дежурнога судије сва неспорна дела па, дакле, и ова о којој говори тачка 4. §-а 511.. Да напоменемо да је § 439. Грађ. Зак. укинут Законом од 24. Маја, 1911. год., и његово горње наређење треба заменити данас §§-има 432. и 440. Грађ. Зак. (Измена од 24. Маја, 1911. год.).

6. Дозвољава да се акти у суду прегледају, препису́ју и одостоверавају.

7. Подноси извешће Министру Правде.

8. Прима новце од поште и других надлештава. По пропису §-а 895. Грађ. Зак. дужник се може ослободити своје обавезе полагањем дуговане суме или предмета обавезе суду односно ономе кога суд за то одреди (стараоцу), у случајевима које § 895. предвиђа. Да ли је дежурни судија надлежан да прими оваква извршења обавеза? Налазимо да јесте, и ако ова тачка не говори о томе изречно. У осталом, може се рећи да се то подразумева под изразом „примања новца од поште," у тач. 7. §-а 511., јер дужник може новац послати суду односно дежурном судији и поштом и упутити му акат којим то полагање новца објашњава.

9. Прима кривце и решава, хоће ли се они под суд узети и из слободе или притвора бранити, прикупља доказе и саслушава сведоке по кривици и свега оног где би опасност у одлагању била. По одлуци Касационога Суда (одељење) од 7. Јуна, 1877. год., Бр. 1666., дежурни судија надлежан је и да реши питање о томе да ли ће се оптужени пустити на јемство да се из слободе брани (в. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 228., код § 511.).

10. Доноси одлуке по свима потраживањима по меници. Дежурни судија Београдскога Трговачкога Суда позваће за суђење меничних спорова по службеној дужности још двојицу судија трговачкога реда који су те године за судије изабрани,[1]) а првостепени судови у унутрашњости поступиће овако: ако се тужилац по меничној тражбини у тужби не позива у смислу §-а 22, Зак. о Устројству Београ. Трговачкога Суда (Измене и Допуне од 17. Априла, 1890. год.) на благодејање које му је овим прописом дато да у суђењу о његовој тражбини има учешћа и грађанин-судија, онда дежурни судија неће га о томе ни саслушавати, јер је тужиочева дужност да се in limine litis тим благодејањем користи. Ако, пак,

[1]) Дежурни судија у истом суду поступиће на тај начин и у осталим случајима решавања, н. пр., у случају стављања и скидања забрана, отварања и скидања стечаја ит.д.,

учини употребу од тога благодејања, судија ће позвати да у суђењу учествује и грађанин-судија. Пошто се, у кратком суђењу, тужба не доставља туженом на одговор, то онда има судија, кад прими тужбу, да позове туженика да се изјасни о томе: да ли он хоће да чини употребу од благодејања из § 22. Зак. о Устројству Беогр. Трг. Суда, и да тражи да у суђењу учествује и грађанин-судија, па, ако хоће, позваће овога на суђење. Може се у оваквим случајевима десити, да једна страна тражи да у суђењу учествија грађанин-судија а друга да то не тражи, тако да онда у суђењу учествују само две судије, дежурни судија и грађанин-судија. Тада би се односно решавања у тој парници имало узети, ако до сагласности између судија не дође, да је препондерантан глас дежурнога судије по аналогији §-а 14. Зак. о Устројству Касационога Суда, а судији-грађанину остаје да одвоји своје мишљење.[1])

11. Дежурни судија надлежан је за сва *неспорна и старатељска дела*, дакле, за послове које за време рада судскога врши судија за неспорна (ванпарнична) дела и старатељски судија [в. Правила о Поступању у Неспорним (Ванпарничним) Делима од 13. и 23. Децембра, 1872. год. и Закон о Старатељству од 25. Октобра, 1872. год.]. По одлуци Касационога Суда (одељење) од 18. Септембра, 1904. год., Бр. 8598., дежурни судија је надлежан и за регистровање фабричких и трговачких жигова (в. Закон о Заштити Фабричких и ТрговачкихЖигова од 30. Маја, 1884. год., чл. 11.) као и за упис мустара и модела (в. Закон о Заштити Мустара и Модела од 30. Маја, 1884. год., чл. 5.), али по истој одлуци судија није надлежан да суди спорове око жигова, мустара и модела, него је за то надлежан колегиум судски. (В. Г. Никетић, *Грађ. Суд. Поступак*, стр. 228., код § 511.).

12. Дежурни судија надлежан је *за разматрање општинских пресуда о хитним споровима*. Које су хитне ствари казано је у § 102. Грађ. Суд. Пост. који вреди и за спорове код првостепених и за оне код општинских судова. Разуме се да је дежурни судија надлежан да разматра и решења општинских судова по средствима за обезбеђење: то се, истина, у горњем пропису не каже, али то логично излази из § 102. тач. 1. и § 511.. Ако би дежурни судија поништио

[1]) В. одлуку одељења Касационога Суда од 8. Маја, 1907. год., Бр. 5304., о смислу и духу § 22. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда. В Г. Никетић, *Тровачки Законик и Стецишни Поступак Краљевине Србије*, протумачен одлукама опште седнице и одељења Касационог Суда, стр. X. (код § 22. Зак о Устројству Беогр. Трговачкога Суда.).

пресуду (решење) општинскога суда, па би овај дао противразлоге по § 20. б. Грађ. Суд. Пост., онда ће дежурни судија имати исту власт као и колегиум судски т.ј. он може противразлоге општинскога суда усвојити или одбацити, и у овом последњем случају одлука дежурнога судије обавезна је за општински суд

Дежурни судија надлежан је и за оне предмете који су неким специалним законом стављени у његову надлежност (на пр., по Закону о Штампи од 12. Јануара, 1904. год., дежурни судија надлежан је за примање тужби по штампарским кривицама и за ислеђење по њима — чл. 43. ал. 4. али није надлежан за суђење по тим кривицама, што се вида из чл. 50. ал. 1. *in fine* тога Закона). Међутим, дежурни судија надлежан је да решава о забрани списа, повремених и неповремених, за примање штампарских исправака и њихово достављање дотичном листу, ит.д.. Тако исто, дежурни судија надлежан је и за оверавање гласачких спискова и кандидатских листа по Закону о Избору Народних Посланика од 25. Марта, 1890. год. са доцнијим изменама и допунама од којих је последња она од 14. Јула 1910. год. — чл. 21., 45..

Пошто је надлежност дежурнога судије *изузетна*, то он не може решавати о случајевима који нису ни § 511. Грађ. Суд. Пост. ни којим специалним законом у његову надлежност стављени, а по правилу exceptiones sunt strictissimae interpretationis. Према томе, сасвим је правилна одлука Касационога Суда (општа седница) од 2. Јуна, 1910. год., Бр. 6940. која гласи: „У § 102. Грађ. Суд. Поступка и другим специјалним законима има предмета за које су надлежни првостепени судови и који су предвиђени као хитни, па се опет не може само зато на њих проширити надлежност дежурних судија, кад то у тим законским прописима није наређено.“ (В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 48. код § 102.).

Да наведемо још и начелну одлуку опште седнице Касационога Суда од 2. Јуна, 1910. год., Бр. 6940. по којој дежурне судије нису надлежне за разматрање одлука полициских власти и општинских судова по иступним делима, које су одлуке §§-има 15. и 16. Уредбе од 18. Маја, 1850. год. (зб. 5., стр., 187.), познате под именом *Полицијске Уредбе* (Измене и Допуне од 17. Јануара, 1904. год.) стављене у надлежност првостепених судова као судова другога и последњега степена (Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 228. код § 511.). Ова начелна одлука Касационога Суда сасвим је правилна, пошто ниједан законски пропис није огласио дежурне судије као надлежне по овим предметима.

Још имамо овде да расправимо ова два питања: 1), Да ли је дежурни судија надлежан да расправи оне предмете о којима је реч у § 511., као предметима стављеним у његову надлежност, ако су они приспели суду *пре почетка судских ферија*, па их суд није стигао расправити? Налазимо да ће дежурни судија бити дужан расправити и те предмете, пошто их Законодавац сматра као хитне и врло важне, и тога ради и одређује да у суду посао не престаје, него наређује рад дежурнога судије. У овом смислу постоји одлука одељења, Касационога Суда од 23. Августа, 1904. год., Бр. 7595 (в. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 228., код § 511.); 2), Да ли је дежурни судија дужан свршити *све послове* који су му стављени у надлежност а приспеју суду *за време ферија*, тако да, ако их не би свршио за време ферија, буде дужан, *и после ферија*, довршити ове послове? Налазимо да је надлежност дежурнога судије ограничена и по *предметима* и по *трајању* (времену), то јест дежурни судија има да расправља само оне предмете који су у §-у 511. поменути и има да делује само *за време* судских ферија. Они предмети из надлежности дежурнога судије који за време судскога одмора не буду свршени долазе у надлежност судског колегиума. На овакво тумачење упућује и ал. 2. § 512. (arg. из речи „за време одмора судског"). Ако дежурни судија, после свршетка судскога одмора, донесе коју одлуку по предмету за који је у времену судских ферија био надлежан, онда треба узети да је одлука донесена од ненадлежне власти. Заинтересованом лицу стоји на расположењу жалба на Касациони Суд, да тражи поништај те одлуке дежурнога судије. Исто тако ако би, за време ферија, дежурни судија расправио предмет за који није надлежан, заинтересована лица могу се користити жалбом Касационом Суду, и тражити поништај одлуке дежурнога судије. Ипак би, у оба случају, ако се заинтересовани не жале, одлука дежурнога судије остала у важности.

Б. Апелациони Суд.

Апелациони Суд јесте суд *другога степена*, што значи да он расправља само оне спорове који су прошли *кроз нижи*, *првостепени*, *суд*. Нема ни једнога случаја по коме би Апелациони Суд судио у првом степену. У Француској, Апелациони Судови суде у извесним случајевима као јурисдикција првога и другога степена. (B. H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 114, p. 276. Апелациони Судови суде тамо час *en audience ordinaire* час *en audience solennelle*: H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 113, n. 273). Апелациони Суд суди само у одељењу, а

никада оба одељења не суде заједно о истој ствари. Ово је једна важна разлика између Апелационога и Касационога Суда.

Да, дакле, Апелациони Суд може решавати, нужно је да је спор прошао кроз нижу инстанцију, да је о њему донесена одлука од стране нижега суда; ако би парничари пред њега изнели свој спор, не прошавши претходно кроз нижи суд, Апелациони Суд би се имао огласити за ненадлежног по званичној дужности, јер овде је у питању једно правило јавнога поретка, а ми знамо да је свака власт позвана да, и у одсуству захтева приватних лица, тим правилима обезбеди њихову важност. Тако исто Апелациони Суд не би могао узети у поступак тужбу једног парничара којом би се он жалио на радњу нижега суда, ако тај суд још није спор извидео и пресудио. Све дотле док спор код нижега суда није окончан, Апелациони Суд је ненадлежан. (B. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 270, n. 173.)

Али није довољан тај услов да је известан спор прошао кроз ма коју нижу јурисдикцију, па да Апелациони Суд буде надлежан. Потребно је још да то буде *извесна јурисдикција*, а то је првостепени суд. Отуда, ако је један спор расправљен општинским или избраним судом, Апелациони Суд био би *апсолутно* ненадлежан. Да прегледамо, укратко, ова два случаја. 1), Да се незадовољство не може изјавити противу одлука општинских судова, види се из § 309. Грађ. Суд. Пост., где стоји: „Незадовољство може се изјавити противу пресуде првостепеног суда". Затим, то се види и из § 15. Грађ. Суд. Пост. који вели: „Противу пресуда општинских судова дају се жалбе првостепеном суду". Дакле, Апелациони Суд био би апсолутно ненадлежан да разматра одлуке општинског суда биле оне такве да се противу њих у опште не може изјавити жалба (што је случај кад је одлука донесена у спору до 20 динара, § 13. ал. 6. и § 15. ал. 1. Грађ. Суд. Пост.) или, пак, такве да се против њих може изјавити жалба првостепеном суду. 2), Да Апелациони Суд није надлежан за разматрање одлука избраних судова, то се види већ из наведенога прописа, §-а 309. Грађ. Суд. Пост., а, осим тога, и из одредбе §-а 445. Грађ. Суд. Пост., у ком се вели: „У свима овим случајима (—из §-а 444. Грађ. Суд. Пост.—) може се за петнајест дана, од како је примљена пресуда поднети жалба надлежном првостепеном суду". Што се, пак, тиче избраних судова из тач. 2. §-а 6. Грађ. Суд. Пост., ми знамо да се против њих не може изјавити жалба ни првостепеном суду У Француској, Апелациони Суд је надлежан за разматрање одлука избранога суда, ако су оне донесене у споровима који би потпали под надлежност суда првостепенога да нису странке саставиле из-

речни суд. Отуда, ни тамо Апелациони Суд није надлежан за одлуке избраних судова, када спор није из надлежности првостепенога суда.[1]) Као што видимо, Апелациони Суд је *апсолутно* ненадлежан да разматра одлуке ова два изузетна суда. Што се тиче трећега изузетнога суда, Беогр. Тргов. Суда, видећемо мало ниже да није тако.

Апелациони Суд је надлежан само за разматрање оних одлука *које су прошле кроз првостепени суд, било грађански било Беогр. Трговачки Суд.*

Правило је: да свака одлука првостепенога суда подлежи разматрању Апелационога Суда, али то правилно трпи важне изузетке. Да видимо те изузетке.

1). Само оне одлуке првостепенога суда могу бити предмет решавања у Апелационом Суду које се називају *пресуде*, а не и остале одлуке. Првостепени суд доноси ове одлуке: *а., наредбе*, којима се никакво спорно питање не расправља већ се наређује извршење какве инструктивне мере, то јест да се изврши нека радња која доприноси ислеђењу спора; *б., решења*, а то су одлука којима се расправљају она спорна питања која се зову *споредна питања*, као питање о надлежности, одбачају или одлагању парнице (§§. 109. и 110. Грађ. Суд. Пост.), питање о способности странака за вођење спора, и у опште питања која се не тичу *главне ствари*, не тичу се самога онога права које се тражи: код решења не улази се у оцену питања да ли је тужилац своје право доказао или не; *в. пресуде*. то јест такве одлуке судске којима се расправља главна ствар и којима се тужиоцима досуђују њихова тражења или којима им се ова не признају.[2]) Од те три врсте судских одлука, *сама ова последња* може бити предмет решавања Апелационога Суда. Ово се јасно види из § 309. Грађ. Суд. Пост. који се овако изражава: „Незадовољство може се изјавити противу *пресуде* првостепеног суда". Даље се то види и из § 322. Грађ. Суд. Пост. у коме се говори о надлежности Касационога Суда и где се вели: „Противу решења првостепеног суда..... може се жалба изјавити Касационом Суду".[3])

[1]) B. E. Garsonnet, *op, cit.*, p. 76, n. 35; чл. 1023. Франц. Грађ. Суд. Пост..; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 113, n. 274.

[2]) § 303. Грађ. Суд. Пост. гласи: „Закључења судска или су пресуде или решења или наредбе.— Пресудом се предмет парнице расправља, а решењем споредна питања на пр. обезбеђавајућа средства и тд., а наредбом се течај парнице управља".

[3]) § 6. Зак. о Устројству Апелац. Суда каже: „Апелациони Суд расматра и суди, сходно прописима поступка судског, у другом и последњем степену само оне грађанске, спорне и неспорне, као и кривичне предмете, које су у првом степену решавали првостепени судови".

Ако би случајно Апелационом Суду дошло на разматрање шење а не пресуда, он би био дужан *по званичној дужности* огласити се за ненадлежног, јер се овде тиче апсолутне надлежности његове. Касациони Суд, у случају да се Апелациони Суд упустио у разматрање решења првостепеног суда, имао би поништити, такође, *по званичној дужности* одлуку Апелационога Суда којом би овај расправио спорно питање у решењу.[1])

Пошто овде имамо једно правило јавнога поретка, то би и она страна која је, са знањем или погрешно, изјавила против решења незадовољство имала право изјавити жалбу на Касациони Суд против одлуке Апелационога Суда који се упустио у разматрање решења.[2])

2). Али, није довољно да је једна одлука првостепенога суда *пресуда* па да се против ње може изјавити незадовољство Апелационом Суду. На име, ако је пресуда првостепенога суда донесена у *првом и последњем степену*, тада против ње нема места незадовољству. Ми ове изразе: „у првом и последњем степену" узимамо у оном смислу у коме се они узимају у француској правној

[1]) Ако је првостепени суд погрешно своју одлуку означио као решење место као пресуду и vice versa, виши суд би поништио такву одлуку и препоручио првостепеном суду да погрешку исправи.

[2]) Дакле, уопште Апелациони Суд је ненадлежан да разматра решења првостепених судова, без обзира на то да ли се против њих може или не изјавити жалба. Ову последњу напомену чинимо стога што има и таквих решења првостепенога суда против којих нема места ни *жалби*, а то су она решења за која је у Грађ. Суд. Поступку речено *изречно* било да су *изврши* било да се против њих не може изјавити жалба. Ово поименце бива: а. Када првостепени суд разматра одлуке општинских судовз и б. Када доноси решења по пресудама избраних судова али под условом да решење првостепенога суда *ништи* пресуду избранога суда. Да првостепени суд пресуде избраних судова цени *решењем* и да против овога нема места жалби. за случај да је одлука избранога суда поништена, види се из §-а 445. Грађ. Суд. Пост.. У оба ова случаја (под а. и б.), дакле, првостепени суд је касациона власт и против његовога решења не може се изјавити жалба. (Само, када првостепени суд оснажи пресуду избранога суда, тада, као што знамо, може се против решења првостепенога суда изјавити жалба Касационом суду — § 447. *in* fine Грађ. Суд. Пост.).

Француска јуриспруденција допушта апелату и против судских одлука којима се решава: о надлежности, о конекситету и о одлагању спора. Она одлуке о тим питањима сматра као jugements définitifs против којих се одмах може изјавити незадовољство. (Што се тиче: les jugements avant faire droit, којима се не решава спор, нити се суд њима десезира, они се деле на три категорије: les jugements prèparatoires, interlocutoires и provisoires. Они се разликују у погледу апелате и жалбе. B. E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 714

терминологији (en premier et dernier ressort), то јест под таквим пресудама разумемо оне пресуде првостепенога суда које могу бити само предмет жалбе на Касациони Суд а не и незадовољства Апелационом Суду.[1]) Да би, дакле, једна пресуда првостепенога суда могла бити предмет разматрања од стране Суда Апелационога, потребно је да је она донесена само у *првом степену*, а када, пак, то бива, о томе се говори у §-у 309. Грађ. Суд. Пост., где стоји: „Незадовољство може се изјавити против пресуде првостепеног суда која је изречена: 1., о непроценимом предмету, на пр. службености, усиновљењу, оглашењу за распикућу итд. и 2., о предмету, кога вредност прелази хиљаду гроша пореских, не рачунајући у то интерес, парничне трошкове, дангубу и штету, осим ако то не би главну ствар сачињавало". Да објаснимо ова два правила. *Прво.* Ако је вредност спора *непроцењива*, Апелациони Суд је надлежан. Такви су, најпре, спорови који се тичу статуснога и породичнога права. Од имовинских права такво, је н. пр., као што знамо, право службености, право издржавања итд.. Примери наведени у тач. 1. §-а 309. нису лимитативни. Питање о томе да ли је известан спор процењив или не, може имати, дакле, велике важности: ако је непроцењив, апелата је допуштена, а ако је процењив апелата је допуштена само онда када је испуњен услов у тач. 2. § 309. о коме

[1]) Ова француска терминологија, у осталом, тачна је, када се Касациони Суд не сматра као неки суд *трећега степена*, а као такав не може се сматрати, јер би се иначе он изравнао по своме значају и задатку са нижим судовима, а он се са њима не може изравнати, пошто он *не суди* већ само разматра одлуке тих судова, одобравајући их или ништећи их. Осим тога, Касациони Суд решава само *правна* а не и *фактичка* питања (§ 6. Зак. о Устр. Касац. Суда). Да приметимо још да, пошто се стављање и скидање залога и обезбеђења врши *решењем*, Апелациони Суд је, код тих спорова, *апсолутно* ненадлежан.

Наш Законодавац, под изразима: „у последњем степену" не разуме оно што значе француски термини en dernier ressort: ови термини значе, као што смо мало час видели, да се против одлуке не може изјавити незадовољство (l' appel) већ само жалба (le pourvoi en casation). Изразе: „у последњем степену" употребљује наш Законодавац да означи одлуке против којих никакво правно средство није допуштено (в., н. пр., § 20. Грађ. Суд. Пост.) А. Ђорђевић употребљује те изразе час *у српском значењу*. („У првом и последњем степену општински суд суди ит.д ...": *op. cit.*, св. I., стр. 77., n⁰ 129.; в. и стр. 81., n⁰ 135.) а час *у француском значењу* („Апелациони је суд надлежан да у другом и последњем степену решава и суди само оне грађанске спорове, који су у првом степену решавали првостепени судови": *op. cit*, св. I, стр. 84., n⁰ 145.). У овом смислу, узео је те изразе, изузетно, и § 6. Зак. о Устр. Апел. Суда

ћемо одмах говорити. Главно је да је *главни предмет* спора непроцењив па да има места незадовољству, процењивост споредних потраживања нема овде утицаја. *Друго.* Ако је вредност спора *процењива*, тада треба чинити ову разлику: је ли спор до хиљаду гроша пореских (421 динар), и онда се против пресуде првостепенога суда не може изјавити жалба, ако је спор већи од хиљаду гроша пореских (421 динар), апелата је допуштена. Овде имамо сада неколико питања да расправимо:

а. Шта улази у суму од хиљаду гроша пореских? § 309. тач. 2. вели да у њу не улазе *споредна тражења* већ само *главно тражење*. Ако главно потраживање није веће од хиљаду гроша пореских (421 динар), апелата *не може* бити изјављена;

б. Треба гледати не на суму *досуђену* већ на ону која је *тражена* у тужби. Ако је у тужби тражено више од хиљаду гроша пореских (421 динар) а првостепени је суд досудио хиљаду гроша пореских (421 динар) или мање, има места апелати, пошто је вредност спора онолика колико износи тражење у тужби. Јер, ако се овако не би узело, првостепени суд би могао свагда осујетити право парничара на апелату, досуђујући тужиоцу највише хиљаду гроша пореских (421 динар);

в. Суму спора одређује *последње тражење*. Ако је, нпр., тужилац тражио више од хиљаду гроша пореских (421 динар) па потом у току спора тражење спустио на хиљаду гроша пореских (421 динар) или мање, Апелациони Суд био би ненадлежан;

г. Што се тиче питања о *солидарним* и *конјунктивним* (заједничким) обавезама, као и о случају да је сума до хиљаду гроша пореских (421 динар) остатак од неке суме веће од хиљаду гроша пореских (421 динар), треба усвојити солуције које смо дали о сличним случајима код општинских судова. (В. о овим појединим питањима, E. Garsonnet, *op cit.*, n⁰ 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, et 646; H Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 452 et suiv. (Ch. I: „Décisions judiciaires susceptibles d' appel").

Ипак све пресуде донесене по споровима већим од хиљаду гроша пореских (421 динар) не подлеже апелирању. § 310. Грађ. Суд. Пост. вели: „Не подлеже апелирању пресуде: 1., оне које би изречене биле на безусловном признању; 2., пресуда по којој се главна заклетва положити има; 3., пресуда по којој се одкривајућа заклетва положити има". Пошто је ово изузетак од општега правила, да се против сваке пресуде, изречене по спору чија вредност прелази хиљаду гроша пореских (421 динар), може изјавити апелата, то се ови изузеци имају лимитативно тумачити. Тако, под-

лежи апелирању пресуда по којој се има положити допуна заклетва, као и пресуда донесена на основу признања које није безусловно или није потпуно.[1])

Апелациони Суд, по чл. 9. Закона о Старатељству, надлежан је да разматра *решења старатељскога судије*. Ово је једини случај у коме Апелациони Суд разматра једну одлуку која се зове *решење*, (Чл. 9. Зак. о Старатељству гласи: „Противу закључења старатељског судије моћи ће се жалити само Апелационом Суду у року од 15 дана. Жалба ова подноси се истом старатељском судији"). Апелата овде се не зове *незадовољство*, као што се зове кад се она подноси против пресуде првостепеног суда, већ се зове *жалба*.

В. Касациони Суд.

Касациони Суд је *последња и највиша судска инстанција*. С једнога гледишта он се може сматрати као суд трећега степена: као и Првостепени и Апелациони Суд тако и Касациони Суд решава о спорним *правним* питањима. Са гледишта, пак, тога што *фактичка* питања Касациони Суд не решава, он се *не може* сматрати као суд трећега степена,[2]) у овом обзиру последњега степена је Суд Апелациони, а, такође, и првостепени суд, кад против одлуке првостепеног суда нема места незадовољству.

Правило је да Касациони Суд разматра оне одлуке нижих судова које су донесен у *последњем степену* (en dernier ressort), *разумевајући* под последњим степеном само последњи *судећи суд* (јер Касациони Суд *није судећи суд* већ само суд који разматра одлуке нижих судова одобравајући их или ништећи их), и то без обзира на то да ли је донесена од Апелационога Суда или суда првостепенога. Пошто Касациони Суд стоји и над првостепеним судовима и над Судом Апелационим, то је и надлежност његова двојака.

а). Односно првостепених судова. На првом месту, Касациони Суд, као и суд Апелациони, *ненадлежан је* да разматра оне одлуке

[1]) Законодавац је овде (§ 310. Грађ. Суд. Пост.) био руковођен жељом да скрати, у овим случајима, судску процедуру, како би странке биле мањем трошку и дангуби изложене, а та жеља била је овде основана још и одсуством потребе да се иде и пред Апелациони Суд. Јер, када се спор има решити главном заклетвом, која није ништа друго до једна врста равнања, или када је тужена страна безусловно и потпуно признала право тужиочево, онда зашто би се у тим случајима спор износио пред Апелациони Суд? О чему би ту могло бити речи то је само о томе, да ли би требало допустити у овим случајевима бар право на жалбу Касационом Суду.

[2]) В. о овоме и примедбу на стр. 198.

првостепених судова које је овај изрекао у *последњој инстанцији*, подразумевајући овде под последњом инстанцијом не само последњи судећи суд него *последњи суд у опште*: дакле, овде је реч о одлукама против којих се не може *никакво правно* средство употребити. То су, као што нам је већ познато, решења донесена о одлукама општинских судова и решења којима се ништи пресуда изабраних судова. А одлуке првостепених судова које су донесене *у првом и последњем степену* (en premier et dernier ressort) *подлеже разматрању* Касационога Суда, разумевајући овде под последњим степеном само *последњи судећи суд*, а то су ове одлуке: 1⁰. *Решења* којима се расправљају *споредна питања*; 2⁰, решења о стављању или скидању обезбеђења (залога); 3⁰, решења о условном убаштињењу као и о потврђивању тапија (где треба рачунати и решења о увођењу службености, стварних или личних, у баштинске књиге, код нас, по судској пракси, у књиге хипотекарне). Да се противу решења првостепених судова изјављује жалба Касационом Суду, то се види из § 322. Грађ. Суд. Пост. који гласи: „Противу решења првостепеног суда.... може се жалба изјавити Касационом Суду." Изузимају се она решења за која је „на свом месту речено, да против њих нема места жалби:" § 322. последња алинеа истога Законика. (В., примера ради, §§ 131., 154. и 447. као и §§ 56., 125. 290., 299. Грађ. Суд. Пост.). 4⁰. *Пресуде.* Овде треба правити ову разлику: ако је пресуда изречена по спору чија вредност не прелази хиљаду гроша пореских (421 динар), онда је таква пресуда у првом и последњем степену и против ње се може, у принципу, изјавити жалба Суду Касационом: ако је, напротив, вредност пресудом окончанога спора изнад хиљаду гроша пореских (421 динар), пресуда је тада, у принципу, у *првом* степену, и против ње се *не може непосредно*, т.ј. обилазећи Апелациони Суд, изјавити жалба. Али против извесних пресуда не може се у опште изјавити жалба *без обзира на вредност спора*, а то су оне пресуде за које је *изузетно* казано да против њих не може бити жалбе, другим речима то су оне пресуде првостепених судова које су одмах *извршне*,[1]) против којих, дакле, није допуштена апелата ни жалба. Такви случајеви предвиђени су у §§ 290. и 299. (в. и §§ 310. тач. 2. и 3. Грађ. Суд. Пост.).

[1]) Реч „извршна одлука" има два значења: извршна, у смислу да се против одлуке не може употребити никакво *правно средство*, и извршна, у смислу да се одлука *одмах извршује* без обзира на то што се против одлуке *може употребити правно средство* (таква је, на пр., одлука о стварању стечаја, о стављању забране, ит.д.).

У Грађ. Суд. Поступку нема одредбе по којој би пресуда основана на безусловном *признању* била извршна, из чега излази да се против такве одлуке може изјавити жалба, али не и незадовољство (в. тач. 1. § 310. Грађ. Суд. Пост.).

б). Односно Апелационога Суда. Ниједна одлука Апелационога Суда *није у последњој инстанцији*, то јест против сваке одлуке Апелационога Суда (изузев случаја чл. 9. Зак. о Старатељству) има места жалби на Касациони Суд. Одлуке Апелационога Суда су у *другом и последњем степену* (не узимајући израз „у последњем степену" у смислу извршности одлуке): нема случаја да Апелациони Суд суди *у првом* и последњем степену нити у *последњој* инстанцији, подразумевајући под тим једну извршну и деоринитивну одлуку. Другим речима, Касациони Суд разматра оне одлуке Апелационога Суда којима је овај расправио спор, пресуђен од стране првостепенога суда. Ако је, пак, парничар пропустио против једне одлуке првостепенога суда употребити апелату, он не може више употребити ни жалбу; таква одлука постала је *дефинитивном* и *извршном*. § 307. Грађ. Суд. Пост. вели. „Пресуде и решења извршна су: 1., кад се противу њих у законом року незадовољство или жалба не поднесе..." Исту солуцију треба усвојити, ако у року, за незадовољство остављеном, парничар незадовољство не изјави већ жалбу. Жалба се може изјавити само против оних одлука које су у *последњем степену*, што овде није случај.[1])

Ово је редовна надлежност Касационога Суда. По Закону о његовом Устројству (§§ 7., 9. и 10.) Касациони Суд је надлежан још: 1). Да решава *сукобе о надлежности*, било између самих грађанских судова (Conflits de juridictions) било између грађанских и административних судова (Conflits d' attributions), а тако исто и сукобе у којима би једна страна била војни или духовни суд.[2]) 2). Касациони Суд одређује, у случају кад би који

[1]) Ако парничар, подносећи правно средство првостепеном суду, не изјави коме је суду вишем упутио правно средство против одлуке нижега суда, или просто означи „вишем суду", не означујући коме вишем суду, онда нижи суд има да пошље предмет Апелационом или Касационом Суду, према томе који је суд надлежан за разматрање. Међутим, ако парничар погрешно означи у правном средству да га упућује Касационом resp. Апелационом Суду, нижи суд послаће предмет суду коме га је парничар погрешно упутио, а овај ће се оглисити за ненадлежног и вратити предмет првостепеном суду. У противном смислу одлука одељења Касационог Суда од 26. Фебруара, 1904. год. Бр. 221.: В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр, 125. код § 311..

[2])Надлежност Касационога Суда да расправља сукобе између судске и административне власти предвиђена је и чланом 149. Устава одељак трећи који

првостепени суд у суђењу кога предмета, ма из каквога узрока, спречен био, који ће други суд тај предмет судити: § 9. Зак. о Устр. Касац. Суда. Ово се може десити, када је надлежни суд цео изузет или је толико судија изузето да не остаје довољан број за решавање. Даље, Касациони Суд надлежан је за разматрање одлука *судије за неспорна дела*, осим случаја где су одлуке овога судије *одмах извршне*. (§ 7. Зак. о Устројству Касац. Суда). Напослетку, Касациони Суд је, по § 322. Грађ. Суд. Пост. и §. 1. Зак. о Устр. Касац. Суда, надлежан за разматрање решења Главне Контроле.

Ово, до сада, јесте надлежност Касационога Суда по Грађ. Суд. Поступку и по Закону о Устројству Касац. Суда, али он може бити надлежан и по неком специалном закону, и у том смислу можемо навести,н. пр., Закон о Заузимању Непокретних Добара (Експропријације) за Потребу Грађења Железница од 15. Јануара, 1880. год., са Изменом и Допуном од 31. Децембра 1909. год., чији чл. 30. гласи: „Жалба се подноси Касационом Суду за 15 дана од дана кад је примљено решење проценитеља, но жалба не задржава заузеће процењеног имања. Ит.д.".

Касациони Суд суди: 1), *У одељењима*: ова су надлежна за све довде предвиђене случајеве; 2), *У општој седници*, а то је онда када суде заједно сва три одељења. До Закона од 16. Новембра, 1866. год. (зб. 30., стр. 457.) постајале су и *велике седнице* које су тим Законом укинуте. Надлежност опште седнице одређена је § 16. Зак. о Устројству Касац. Суда (са Изменама и Допунама од 28. Новембра, 1895. год.). Овде ћемо навести надлежност из тач. 4. §. 16. која се тиче случаја кад нижи суд *не усвоји* примедбе одељења Касационога Суда већ да *противразлоге*. Тада о томе сукобу решава општа седница Касационога Суда и њена је одлука *обавезна* за нижи суд. У Француском Праву, када Касациони Суд поништи одлуку нижега суда, онда он шаље предмет не истом већ *другом* нижем суду, те да овај одлуку изрече, и у случају да и овај суд остане при мишљењу првога суда, онда ствар иде пред општу седницу Касационога Суда, која, ако одржи мишљење свога одељења, шаље

каже: „Овај Касациони Суд решаваће по сукобима између судске и административне власти". Види се да је наш Уставотворац овим дао превагу судској власти. У Француском Праву ове сукобе расправља *Суд за Сукобе* (le tribunal des conflits) у који улазе три Државна Саветника, три Судије Касационога Суда и Министар Правде као председник. Из овога се може извести да је у Француској дата превага административној власти, што одговара духу Француског Административнога Законодавства коме је поставио темељ још Напалеон I.

спор пред *трећи* нижи суд за који је одлука опште седнице обавезна, у колико је реч о *правним питањима* (points de droits), а што се тиче оцене *чињеница* (l' apréciation des faits), меродавно је мишљење нижега суда.

§§ 8. и 9. Зак. о Устр. Касац. Суда нису јасни у толике што не прецизирају: да ли ће за предмете тамо побројане бити надлежно *одељење* Касационога Суда или *општа седница*. Ми ћемо узети да је оно прво, пошто се та надлежност општој седници не даје ни §-ом 16. нити којим другим прописом законским.

(За надлежност Касационога Суда в. E. Garsonnet *op. cit.*, p. 80; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 141 á 143; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. II, p. 194).

Постоји и нарочита надлежност *дежурнога одељења* Касационога Суда за разматрање одлука дежурних судија у првостепеним судовима. По § 512. Грађ. Суд. Пост.: „Против решења овога судије, има места жалби Касационом Суду, у колико иста разматрању вишег суда подлеже. — Ова решења разматраће у Касационом Суду, за време одмора судског, три судије, које председник одредио буде, заједно са једним секретаром и другим нужним персоналом. (Измена и Допуна од 13. Марта, 1875. год., зб. 27. стр. 59., која важи од истога дана и године). Аналого ономе што смо казали за дежурног судију у првостепеном суду, дежурно одењење Касационог Суда има да расправи и оне предмете из § 511. Грађ. Суд. Пост. који су стигли Касационом Суду *пре одмора судскога* па их он није расправио пре него што је одмор настао. У овом смислу постоје одлуке опште седнице Касационога Суда од 17. Септембра, 1881. год., Бр. 3187. и од 22. Августа, 1886. год., Бр. 2564. (В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 229., код § 512.). Пошто, по ал. 2 § 512., дежурно одељење Касационога Суда разматра решења дежурнога судије у првостепеним судовима „за време одмора судског", то оне предмете из круга надлежности дежурнога одељења Касационога Суда који су за време одмора судскога стигли Касационом суду, па их за то време дежурно оделење није расправило, неће *после ферија* оно расправљати, јер његова функција је после ферија престала, него Касациони Суд по општим правилима прописаним за његов рад. Из тога што је надлежност дежурнога судије у првостепеном суду као и дежурнога одељења Касационога Суда ограничена за време трајања судских ферија, не треба, наравно, изводити да они могу произвољно решити онолико предмета колико хоће и које хоће. Напротив, они су дужни марљиво и на време свршавати све послове

који им на рад стигну, јер иначе судије потпадају под дисциплинску одговорност због немарљивога вршења службе, по прописима Закона о Судијама (чл. 42. тач. 1.).

§ II. Релативна надлежност.

Кад знамо правила о апсолутној надлежности судова, ми ћемо знати којој категорији судова имамо да се обратимо за расправу свога спора. Према природи спора и новчаној вредности његовој, ми ћемо знати да ли ће он бити из надлежности општинскога, првостепенога, грађанскога или трговачкога, или избранога суда. Али, пошто општинских и првостепених судова има више, нужно је знати коме специално од тих судова припада расправа спора. Правила о релативној надлежности имају за задатак да одреде тај суд.

Релативна надлежност једног суда јесте, као што већ знамо, његово право и дужност да известан спор расправи, искључујући све остале судове своје категорије. По правилу *само је један суд* — из оне категорије судова који су апсолутно надлежни за дотични спор — *релативно* надлежан, т.ј. има законско *овлашћење* да спор расправи.

Како се релативна надлежност, као што ћемо видети, одређује по месту становања туженога, то је нужно да се за сваки суд одреди његова територија, јер тиме што ћемо казати да је надлежан суд места туженога, нисмо још ништа добили, ако не кажемо и то: у ресор кога суда пада то место. Мора се, дакле, сваком суду одредити територија, тако да ће он бити надлежан за све спорове где су тужене стране таква лица која имају своје место становања у тој територији. Обележавање ресора једног суда нема за циљ да извесном делу становништва додели један суд. Територија једног суда не значи, да је он надлежан да расправља све спорове које становници те територије могу имати међу собом — у ком случају не би се знало који ће суд бити надлежан, ако су они из разних територија, — већ територија једног суда јесте онај простор државе чији становници налазе у том суду заштите у случају да буду *тужени*. Онај који у тој територији живи а који би имао да тужи неко лице из друге територије не би имао право ни на какву припомоћ суда свога места.

Обележавање територије потребно је за првостепене судове још и стога, да се зна коме ће се суду изјавити жалба против од-

луке једног општинског суда. Обележавању територија нема места, ако се у једној врсти судства налази само један суд. Тако је са Касационим Судом: чим је овде решено питање о апсолутној надлежности, тим је решено и питање о надлежности територијалној; ако је Касациони Суд са првога гледишта надлежан, он је то и са другога гледишта, пошто у Србији постоји само један Касациони Суд[1]). Што се тиче Београдскога Трговачкога Суда, ма да је његова надлежност у погледу Београдских Првостепених Грађанских Судова (за Град Београд и за Округ Београдски) само апсолутна, опет се и код њега горње питање може поставити, јер он није једини који расправља трговачке спорове, ове расправљају и првостепени судови у унутрашњости.

Релативна ненадлежност не даје право суду да не узима никако у поступак тужбу која му је поднесена, већ он мора урадити толико да констатује да је она поднесена против лица које у његовом ресору не станује и да је тек потом по основу релативне ненадлежности одбаци; иначе, ако би суд могао просто оставити у архив такву тужбу, дошло би се често до штетних последица. Има случајева у којима је питање о релативној надлежности деликатно и тешко, и стога је корисно дати заинтересованим лицима могућности да изнесу своје разлоге у прилог надлежности суда, и да, жалбом на виши суд, и овај позову да своје мишљење каже: на овај начин доћи ће се пре до правилније и закону саобразније одлуке.

I. Правило: *Actor sequitur forum rei.*

Ово правило, које је из Римскога Правила прешло и у модерно право, јесте опште правило за одређивање помесне надлежности суда. Оно значи: да је надлежан *суд туженога*, то јест суд на чијој територији тужени станује.

Зашто је усвојено ово правило?

На првом месту да се запитамо: од више судова истога реда, који ће суд бити надлежан, или боље који треба да буде надлежан,

[1]) У Француској се може појавити питање о територијалној надлежности једног апелационог суда, пошто тамо има више тих судова. (Ова примедба вреди у опште за све државе у којима постоји више апелационих судова — Cour d' appel. Appelationshof). У Континенталној Француској има двадесет и пет апелационих судова (H. Banfils, *op. cit.*, t. I, p. 16), а у Италији, која, изузетно од осталих земаља, има *више* Касационих Судова (пет), може се породити питање о територијалној надлежности и тих судова. Код нас, од установљења Апелационога Суда у Скопљу, може се говорити и о територијалној (релативној) надлежности Апелационих Судова.

коме између њих треба дати спор на расправу? Нема сумње да то треба да буде онај суд на чијој територији живе парничари. Тај суд им је најближи, и расправљање спора код њега биће за њих скопчано са мањим трошковима и мањим губитком времена него кад би они морали ићи неком удаљенијем суду[1].)

Али питање постаје теже, када је реч о томе да се одреди надлежан суд у случају да парничари *нису у ресору једнога истога суда*. Пошто оба суда, и тужиочев и туженога, не могу спор расправити већ само један од њих, то настаје питање, коме од та два суда ваља дати расправу спора? Интерес је и једнога и другога парничара да се спор води код његовога суда, који му је, по правилу, ближи. Најпре, то ће га стати мање и труда и времена и трошка. Затим, у случају да спор добије и да противни парничар буде инсолвентан, биће мање оштећен, јер ће његови издаци тада, то јест када је спор вођен код суда места где он станује, бити мањи него ако би спор водио код суда противнога парничара. Па и онда када противна страна, која те трошкове има да накнади, није инсолвентна, опет ће странка која је спор добила бити у извесној штети: суд јој никад неће досудити толико колико је она *фактички* потрошила него мање. И у случају да дотични парничар спор изгуби, када, наравно, нема право тражити, од противнога парничара, накнаду трошкова и друге штете, биће он мање оштећен, ако је парница била код његовога суда: пошто ће тада бити мање издано на вођење спора, то ће онда, разуме се, и његова штета мање износити него да је спор морао водити код суда другога парничара.

Ми знамо да, у колико је реч о самој процедури, тужилац се налази у неповољнијем положају него тужени, јер он, тужилац, има да *доказује* а не овај последњи: тужени износи своје доказе тек онда када је то тужилац већ од своје стране учинио и износи их само у толико у колико је нужно да доказе тужиочеве обори. Иначе. ако тужилац не успе доказати своје тврђење, тужени се ослобађа, по правилу: Actore non probante, reus absolvitur.

[1]) А. Ђорђевић: „Они (суд тужиоца и туженога) познају парничаре, њихов положај, њихову часност ит. д. или их могу упознати...," *op. cit.*, св. I. (стр. 89.). Ови би разлози у јачој мери вредели, кад би се у парницама грађанским као и у кривичним тражила *материјална истина*. Али, пошто се у тим парницама гледа само на *формалну истину*, онда, н.пр., она часност странака и њихов положај о којима говори А. Ђорђевић не играју ту много велику улогу.

Да ли ћемо и код надлежности, као и код процедуре, ставити тужиоца у неповољнији положај и нагнати га да поднесе тужбу суду туженога?

И наука и законодавства су и овде дала превагу интересима туженога. Тужилац је тај парничар који има да иде пред *туђ* а не пред свој суд и који има да сноси већи ризик. Какви су разлози мотивисали ову солуцију?

Писци наводе као разлог тај факат да је нормалан положај људи тај: да су они слободни од сваке обавезе, да између њих не постоје односи дужника и повериоца. Изузетно — истина, изузетак врло чест али тек опет изузетак — људи имају обавеза, изузетно су дужници. Према томе, када неко тужи некога, претпоставка је: да је тужени *необавезан*, да ће, у већини случајева, он изићи као приватно-правно слободан а тек изузетно дужан. И када је тако, онда се сматрамо за боље: да *мањина* тужилаца која ће добити спор буде мање привилегована него *већина* тужених која ће бити ослобођена. Као што видимо, овде се поступа као у кривичном праву, где се сваки сматра за невиног, док се не докаже да је крив[1]).

Правило: Actor sequitur forum rei усвојено је у нашем Грађанском Судском Поступку, и то на два места. Прво, § 7. вели: „Надлежан је редован суд оне општине: 1. У којој тужени стално живи, или ако сталног места обитавања нема, у којој се у време

[1]) Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. I, p. 128; E, Garsonnet, *op. cit.*, p. 297 et 298; H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 105; А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 89. и 90..

Горњи разлог се не ослања, по мишљењу нашем, на стварним чињеницама. Статистика показује или би показала: да, ако спорови у којима су тужиоци успели нису многобројнији а оно нису ни малобројнији од оних у којима нису успели. Врло ретки су случајеви да неко поднесе против другог сасвим неумесну тужбу, јер, зашто би то чинио, кад ће спор изгубити, и бескорисно се тако трошку излагати? Махом ће, да не кажемо увек, неки правни однос постојати између тужиоца и туженога, и тужени ће добити спор онда ако тужилац не буде могао доказати своје право, или ако суд узме да доказани однос нема у опште правне вредности. И у једном и у другом случају, ми не видимо разлога да тужени буде у повољнијем положају. На другом месту, нама изгледа да је то мало произвољно казати: да је *нормалан* положај једног лица да не буде обавезно. Напротив, чини нам се да је то баш *ненормално*. Нема човека који не ступа са другима у правне односе, а број оних који дугују много је већи од оних који не дугују. Остаје као тачно само то да једно лице не дугује свакоме, већ је број његових поверилаца врло мали према броју свију људи. Кад се ово има на уму и кад тужилац мора доказати своје право, онда ће, махом, бити пре да је тужени дужан него да није.

тужбе нађе". Затим, у §-у 28. стоји: „У опште надлежност суда опредељује се по месту туженог лица, у коме оно стално живи или пребива."

*а*⁰. *Објашњење овога правила.* Надлежност суда одређује се дакле, према *месту становања туженога.* Отуда, потреба да се зна који се парничар сматра као *тужени* а који као *тужилац.* Тужилац је лице које заснива спор, оно које тужбу, пре које нема спора, подиже. Тужени је лице у тужби означено и од кога се тражи да извесно право, у корист тужиоца, призна. Овде нема значаја та околност, да ли је тужилац био принуђен повести спор, или је он, налазећи се у бољем положају, могао чекати тужбу свога противника и себи тако обезбедити улогу туженога. Ако се он није хтео користити својим положајем већ је први подигао тужбу, он нема зато права захтевати да спор пресуди његов суд, који би био надлежан да је он остао у дефансиви. Овакав је случај специално код изазивачке парнице (§§ 346. á 350. Грађ. Суд. Пост.). Ако тужени има пуномоћника, опет је тужени парничар а не његов пуномоћник, и због тога се и ту гледа на место становања туженога као парничара а не на место становања његовога заступника. Ако је тужена страна пупилна маса или у опште стараник, надлежан је суд масе односно стараника а не суд тутора, узимајући да тутор није из ресора суда масе односно стараника.

Шта је то *место становања?* Где се сматра да неко лице станује? Ово је потребно знати стога што се према месту становања одређује надлежни суд. Наше Законодавство не садржи одредбе које би објашњавале шта је то *домицил* и у коме месту има једно лице свој домицил. Зато ћемо се овде послужити страним законодавствима.

Треба разликовати домицил од *резиденције.* 1), *Домицил* некога лица је оно место где се налази *средиште* (центар) његових материалних и моралних интереса, тамо где се налази његово *главно седиште.* „Главно седиште, вели Laurent, сачињавају породичне и материалне везе које једно лице више везују за једно место него за друго" [навод код G. Baudry-Lacantienerie, *Précis de Droit civil*, t. I. („Du domicile")]. 2), *Резиденција* је место где једно лице *фактички* станује. То не мора бити баш тамо где оно има главно средиште својих правних послова. Може једно лице имати своју резиденцију у једном месту а домицил у другом. Н. пр., један трговац има своју главну радњу у Београду, он ту долази сваки дан и проведе извесно време, а остали део времена бави се у

Раковици где му је стан. Његов је домицил у Београду, а резиденција у Раковици. (В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 90. и 91.; в. § 19. Грађ. Суд. Пост. од 1860. год. и § 18. Грађ. Суд. Пост. од 1853. год.).

„Ову разлику између домицила и резиденције наш је законодавац, по немачком праву (Savigny, System des heut. röm. Rechts, VIII, стр. 58, Windscheid, Baron и други), обележио придевом *стални* па стога у његовој терминологији домицил значи *место сталног пребивања*“: А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 91. и 92.. Домицил може бити: а), *Вољни*, то је домицил који једно лице *само собом* изабере, а ово може бити онда ако закон сам том лицу не одређује нарочити домицил. Једно лице може имати само *један* домицил, те стога лице које је изабрало себе нов домицил сматра се да је напустило ранији. За промену домицила изискује се, *прво*, *тај факат* да је једно лице заиста почело у другом месту становати, и, *друго*, да је то урадило са *намером* да ту пренесе центар својих интереса. Потребна су оба ова услова па да има промене домицила. Ма колико дуго да је једно лице фактички становало изван места где оно има своје главно седиште, то неће, само за се имати за последицу да домицил пренесе у његову резиденцију. Тако исто ни сама намера за промену домицила није довољна. б), *Законски*. Извесним лицима сам закон одређује домицил, који она нису слободна променити: то је законски домицил.

Примена правила: *actor sequitur forum rei*. Претпоставићемо прво да нисмо у присуству таквога туженога који има законски домицил, већ који може да има домицил својевољно изабран. Овде имамо да размотримо два случаја.

а). Тужени има *познат* домицил, т.ј. зна се где он стално пребива: у томе случају, по § 28. тач. I. Грађ. Суд. Пост., биће надлежан суд у чијем ресору он станује. Ако тужени не би имао домицила, или му овај не би био познат, онда ће бити надлежан *суд његове резиденције*.[1])

§ 33. Грађ. Суд. Пост. вели: „Кад тужени има више места пребивања у разним окрузима, тужитељу се оставља да изабере, код кога од ових судова оће да се тужи“. Овај пропис не треба

[1]) Чл. 59. Франц. Грађ. Суд. Пост. гласи: „Le défendeur doit être assigné devant le tribunal de son domicile, s' il n'a pas de domicile, devant le tribunal de sa résidence“.

В. А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 88.; A. Colin et H. Capitant, *Cours élémentaire de Droit civil français*, t. I, 422 et 423, 2-ème édition, 1919.

тако разумети да он мисли на случај да неко има више домицила. Домицил, као што смо казали, може бити само је дан.[1])

Тако исто пропис овај не мисли ни на случај, да неко има домицил одвојен од резиденције и да допушта да тужилац може тужбу поднети било суду домицила било суду резиденције. Надлежност се одређује, по § 28. тач. 1., према месту сталнога пребивања а не према резиденцији.[2]) Кад неко има поред домицила и резиденцију, надлежан ће бити суд домицила, и *само тај* суд. Пропис § 33., по нашем мишљењу, циља на случај да неко нема домицила (што може да се деси) и тада оставља тужиоцу на вољу, да бира један од судова резиденција — јер претпоставља се да тужени има ових више, што је, за разлику од домицила, могућно.

б). Туженом се не зна *ни домицил ни резиденција*. Разуме се да, ако тужени има само резиденцију, биће надлежан суд резиденције. §. 32. Грађ. Суд. Пост. који вели: „За лице које стално место пребивања или живљења нема, надлежан је суд, у коме се округу оно нађе, у време кад је тужба суду дата“, није тачан. Закон, под *местом сталнога пребивања*, разуме домицил, и сад, ако неко лице нема домицила, то не значи да оно нема ни резиденције, због чега треба рећи да ће, у случају да тужени нема домицила а има резиденцију, бити надлежан суд ове а не суд округа у коме се буде тужени нашао у време подизања тужбе. Примени §-а 32. има места тек онда ако тужени нема ни *домицила ни резиденције*. Са §-ом 32. Грађ. Суд. Пост. не треба помешати § 30. истога Законика који вели: „За оне, који иначе ван отечества живе, и за оне, којима се никако стално место пребивања у Србији не зна, а немају у Србији никаквог непокретног имања, надлежан је онај суд, који је за тужитеља надлежан“, не треба га помешати са овим цитираним прописом, јер се они не односе на исти случај.

§. 32. претпоставља да тужени *живи у Србији*, па се само не зна у коме округу (боље: у ресору кога суда) има стално место пребивања resp. резиденцију (и тада је, као што знамо, надлежан суд домицила тужиочевога). Међутим, § 30. предвиђа два случаја: прво, да тужени *живи изван Србије* и, друго, да се у опште туженоме „никакво

[1]) E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 300, вели: „Il appartient aux tribunaux d' indiquer le lien du principal établissement et ils ont, sous ce rapport, un très large pouvoir d' appréciation“; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t I, p. 128.

[2]) Видети, у вези с овим §-ом, и § 7. тач. 1. став 2. Грађ. Суд. Пост. у коме стоји да ће бити редовно надлежан суд оне општине у којој се тужени у време тужбе нађе, ако нема сталног места обитавања

стално место пребивања у Србији не зна". За првога се *зна* да *не живи* у Србији а за другога се *не зна да ли живи* у Србији. Разуме се да се за овога последњега не зна ни да ли и где живи у иностранству, јер када би се знало да он живи у иностранству онда би то био онај први случај, нити би се тада за њега могло узети да се не зна да ли живи у Србији: то се не може рећи за онога за кога се *зна* да живи изван Србије.

§ 30. претпоставља, даље, да таква лица немају непокретних добара у Србији, и тада оглашава, у једној парници коју би ко, у Србији настањен, водио *против* тих лица, као надлежан суд *домицила тужиочевога.*

Прво питање које се, код тумачења овога прописа доста непотпуно редигованога, поставља јесте: ако се то лице које живи изван Србије односно за које се не зна да ли у Србији живи нађе *случајно* и *моментално* у Србији (рецимо, приликом путовања или због посла итд.), да ли ће *и тада* бити надлежан суд домицила тужиочевога, који је надлежан када се то лице ни случајно ни моментално не налази на српској територији; или ће се ту применити §. 32. по коме, као што нам је познато, „за лице које стално место пребивања или живљења нема, надлежан је суд у коме се округу оно нађе, када је тужба суду дата"? Или ће, најзад, тужилац имати тада право да бира између два суда, суда свога домицила и суда места где се *сада* (моментално) налази тужени? Ми мислимо да треба дати ову последњу опцију тужиоцу: по §-у 30-ом има право на надлежност суда свога домицила, а по §-у 32-ом на домицил места где се тужени нађе у Србији; оно прво право не може му тужени одузети својим моменталним бављењем у Србији, а ову другу надлежност не би могао тужени одбити, јер, кад њу не може да одбије онај који живи у Србији, још мање је може одбити онај који у Србији не живи, или за кога се не зна да ли у Србији живи.

Исти пропис, § 30., не вели ништа о томе што ће бити ако такав тужени има у Србији *непокретнога имања?* Који ће *тада* суд бити надлежан? Да ће то бити суд места где се непокретно имање налази (forum rei sitae), ако би тај суд био надлежан у случају да тужени живи у Србији (§ 36. Грађ. Суд. Пост.), то је ствар сигурна, али *quid* ако се тиче спорова за које не вреди forum rei sitae? Ми мислимо да је Законодавац, постављајући и онај услов: „а немају у Србији никаквог непокретног имања", хтео непокретно имање овде изравнати у неку руку са местом становања и дати суду места где се непокретно имање налази у опште надлежност у овом случају: тужилац ће, дакле, ту морати поднети своју тужбу.

§ 30. није јасан ни са још једне тачке гледишта, а на име са ове: тиче ли се тај пропис само *српских* или и *страних поданика?* По генералности са којом је редигован, изгледало би да се он односи и на ова последња лица, али одмах ћемо видети да се он не може *тако широко* тумачити. Најпре да кажемо да се он односи несумњиво на *српске поданике*, јер ако се не би на њих применио, он би онда остао без примене.[1]) Осим тога српски поданик који не живи у Србију потпада и даље под надлежност судова своје земље, у колико се тиче спорова које би он имао са српским поданицима који живе на српској територији. Не може један српски поданик, настањујући се у иностранству, лишити свога тужиоца, српскога поданика, који је у Србији, његовог права да, код својих, српских, судова, тражи, против других српских поданика, заштите. Нико не може својом једностраном вољом лишити другога његовог права па, дакле, ни његовога суда. У Француском Законодавству, не само да један француски поданик, настањен на француској територији, има право тужити француским судовима другог ког француског поданика који живи у иностранству, већ такво право у извесним случајима има француски поданик, настањен на француској територији, чак и према оном *страном поданику који станује изван француске територије*, као што се то види из чл. 14. Франц. Грађ. Зак. -(B. A. Weiss., *Traité élémentaire de droit international privé*, p. 879. et. suiv.).

---

[1]) По једној одлуци Касационога Суда (одељење) од 11. Децембра, 1909. год., Бр. 14123.: „Пропис § 33. Грађ. Суд. Пост. важи за случај кад тужени има више места пребивања у разним окрузима једне исте државе, па тужиоцу оставља на вољу, да преда тужбу у коме хоће домицилу туженога. Али кад су разни домицили једнога лица у разним државама т ј. кад један трговац има главну радњу и филијале у разним државама; онда ту није у питању релативна надлежност суда коју би имао да одреди сам тужилац у смислу § 33. Грађ. Суд. Пост., већ је ту питање о апсолутној надлежности, пошто су главна радња и филијали тужене стране на територијама разних држава, са разним трговачким књигама, па стога њу не може по својој вољи мењати једна парнична страна": Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 19., код §-а 33.. Не види се из овога цитата да ли се у конкретном случају који је био предмет одлуке Касационога Суда тицало странога или српскога поданика и да ли се под „разним државама" ту подразумева и Србија. Али, ако је тужени био српски поданик који је живео у иностранству, немајући у Србији непокретнога имања, био је надлежан суд домицила тужиочевога у Србији, без обзира на то да ли је тужени имао у једној или више страних држава своју радњу: за питање о надлежности суда у оваквом случају то је по §-у 30. Грађ. Суд. Пост., релевантно.

Несумњива је ствар да се прописи нашега Грађ. Суд. Поступка о надлежности тичу спорова који се воде, на српској територији, између два српска поданика, од којих је бар један настањен у Србији. Несумњиво је, даље, и то да су се ти прописи, у време када је донесен тај Законик, тицали у много мањој мери спорова између самих *страних поданика*, па ма они били настањени у Србији. И, заиста, у §-у 4., други одељак, Грађ. Суд. Пост., пре Измене и Допуне тога параграфа од 22. Децембра, 1901. год., била је оваква одредба: „Када парницу међу собом имају странци оних држава, које у Србији имају своје заступнике, судиће им српски судови само онда, ако на то обе стране од својих консулата саизвољење донесу". Ова одредба објашњава се тиме што Србија, године 1865. када је промулгован Грађански Судски Поступак, није још била суверена држава (она је тада била зависна Кнежевина), због чега су капитулације, установљене у корист поданика страних држава у Турској, обавезивале тада и Србију. [B. A. Weisse, *op. cit.*, p. 481, „Droit en vigueur dans les pays musulmans"; Le Comte F. van den Steen de Jehay, *De la situation légale des sujets ottomans non-musulmans*, 1906, p. 501: „Priviléges consulaires"; P. Pradier — Fodéré *Traité de Droit international public, européen et américain*, t. II, p 621; Henri Bonfils, *Manuel de Droit international public (Droit des gens)*, 5-ème édition (par Paul Fauchille), 1908, p. 516. à 579; E. Nys, *Le Droit international*, nouvelle édition, 1912, p. 460. et suiv.]. Отуда су српски судови могли судити страним поданицима оних држава које су имале своје представнике (то су били консули), то јест које су уживале капитулације у Србији, само тако ако су ти представници били пристали на надлежност српских судова у датом конкретном случају. Из овога треба извести да српски судови нису могли, без одобрења надлежних представника, судити. страним поданицима тих држава ни онда када су они имали спорове са српским поданицима. На тај начин, главна мисао §-а 30 Грађ. Суд. Пост. није била та: да је онај који живи изван Србије, или за кога се не зна да ли живи у Србији, а нема непокретног имања у Србији, страни поданик, бар не поданик једне од оних држава које су уживале капитулације у Турској односно у Србији. Главна, ако не и једна, мисао могла је ту бити само то: да се и тај пропис тиче српских *поданика*. У кратко, прописи Грађ. Суд. Поступка о надлежности имали су, у принципу, у виду само српске поданике, они су могли тек *супсидиерно* мислити и на *стране поданике*, и то на поданике оних држава које нису имале *заступника*

у Србији (и нису, дакле, уживале капитулације), односно на поданике оних страних држава које су имале у Србији своје представнике (и уживале капитулације) само тако ако би од стране тих заступника било дато одобрење да српски судови могу судити.

Међутим, ако је год. 1865. наш Законодавац могао у прописима о судској надлежности мислити тек на другом месту и на стране поданике, данас је то друкчије. Јер други одељак §-а 4., према његовој Измени и Допуни од 22. Децембра, 1901. год., гласи сада овако: „Парнице између странаца расправљаће српски судови, ако парничари живе у Србији и ако су наши судови иначе у даном случају надлежни за суђење". Оваква генерална одредба односно надлежности наших судова, у погледу странаца, могла је бити пуноважно донесена, од стране Српскога Законодавца, одмах после Берлинскога Уговора од 1.-13. Јула, 1878. год., који је Србију прогласио сувереном (потпуно независном) државом,[1]) чега је последица била, између осталога, и то да су се државе које су у Србији имале капутилације ових одрекле. Многе од тих држава, а на првом месту Аустро-Угарска, закључиле су са Србијом као са независном државом разне конвенције, и међу овима и такве којима се нормирала узајамна судска надлежност у споровима између поданика странака уговорница, као, на пр., конвенција о узајамној помоћи у судским делима од 24. Априла-6. Маја, 1881. год. између Србије и Аустро-Угарске (ова конвенција замењена је 17.-30. Марта, 1911. год. другом, која је престала важити 1914. год., $^{15}/_{28}$. Јула услед објаве рата Србији од стране А. Угарске). Ми се овде не можемо упуштати у излагање правила о надлежности наших судова у колико је реч о страним поданицима, јер то спада у науку о међународном приватном праву. Овде ћемо само учинити ту напомену,да Измена и Допуна §-а 4. од 22. Децембра, 1901. год., која, за надлежност српских судова у парницама између страних поданика, тражи, на првом месту, то да страни поданици *живе у Србији*, не смета примени §-а 30. на странце, јер горња Измена и Допуна §-а 4. не противи се томе да српски поданици могу, у случају §-ом 30. предвиђеним, тужити суду свога домицила страног поданика. Разуме се у колико томе не би на пут стајала каква конвенција између Србије и дотичне стране дрлаве. У сваком случају, српски судови биће надлежни, ако страни поданик који не живи у Србији има у овој непокретнога имања, и надлежни суд биће тада суд места

---

[1]) Чл. XXXIV. овога Уговора. В. *Recueil des Traités et Conventions conclus par la Russie avec les Puissances Etrangères.* publié par F. de Martens, I, p. 663.

где се то имање налази (forum rei sitae). Колику вредност ће, пак одлука српскога суда у овом случају (као и у претходном) имати у држави тога поданика, то је питање којим се ми овде нећемо бавити. Сигурно је то да ће тужилац српскога поданика имати могућности да одлуку реализује, ако би страни поданик имао у Србији добара, што ће специално бити у случају који мало час претпостависмо, то јест када странац има у Србији непокретних добара.

До сада је била претпоставка да је био *само један* тужени, али може бити и *више њих*. Случај тај предвиђен је §-м 29. Грађ. Суд. Пост. који вели: „За тужбу против учесника (§ 60.) надлежан је онај суд, који је надлежан за оног учесника, кога тужитељ првог у тужби именује". Било би скопчано са трошковима и евентуално са контрадикторним решењима, ако би овде тужитељ имао да сваког учесника тужи његовом суду. Разуме се да обавеза мора проистицати из истога факта или правнога основа. „Тужилац не би могао, обухватајући једном тужбом више тражбина које међу собом немају никакве везе, лишити тужене њиховога права и приморати их да иду пред други суд", вели H. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 106. У осталом, није нужно да обавеза буде солидарна или недељива: исто правило добиће примене и онда ако је она конјунктивна т.ј. кад је она проста заједничка обавеза.

Довде је било речи о вољном домицилу, а сада да пређемо на поједина правила о *законском домицилу*. Законске домициле имају ова лица:

1. *Чиновници.* По § 16. Зак. о Чиновницима Грађ. Реда, чиновници су дужни живети у месту своје функције, што значи, да чиновници имају свој домицил у месту где су на служби. Отуда, у парницама у којима су они тужена страна, суд тога места за њих ће бити надлежан. По Француском Законодавству, само чиновници непокретни (inamovibles) морају имати свој домицил у месту дужности, док остали нису обавезни ту становати већ свој домицил могу имати и у другом месту (B. A. Colin et H. Capitant, *op. cit.*, t. I, p. 423; А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 93.). § 42. Зак. о Чинов. Грађ. Реда гласи: „За чиновнике, који би имали накнадити какву штету, учињену у званичној дужности, надлежан је онај суд, који министар, правде одреди". Али овај пропис укинут је виртуелно чл. 28. Устава од 1903. год., који, као што знамо, ослобађа тужбу појединаца против чиновника због дела учињених у званичној дужности сваког одобрења министарскога, а под одобрењем треба схватити и власт министра да по наведеном § 42. одређује надлежност.

2. *Удата жена.* Жена је дужна становати са мужем; отуда и та последица: да жена не може имати други домицил до онај који њен муж има, и не само домицил већ ни резиденцију. § 31. вели: „За жену надлежан је суд њеног мужа", т.ј. који би суд био надлежан, кад би муж био тужен, исти би суд надлежан био и за жену. § 31. додаје: „Ово исто вреди и са удовицу, докле место пребивања сасвим не промени". Овај пропис нема никакве важности, и он је потпуно могао изостати. И заиста, ако жена, оставши удовица, није променила домицил, то јест није напустила место становања где је са мужем живела, она ће, на сваки начин, и после тога имати ту свој домицил, али ово не зато што је она ту с мужем становала већ зато што она ту и сада станује; а да је тако, види се из тога што ће њен домицил, у случају промене, бити тамо где га буде преместила. Међутим, шта значе оне речи: „сасвим не промени", у цитираној одредби §-а 31.? Оне значе да су испуњени услови нужни за стицање домицила и које смо напред објаснили, а то су: *фактичко* пресељење у друго место у *намери* да се ту утврди домицил. Као што видимо, све обична правила, и Законодавац није имао потребе нарочито овде их истицати. Али, како ће бити, ако је жена у процесу *развода брака?* Ако жена за време развода брака не живи са мужем, што ће, махом, бити случај, тада, по нашем мишљењу, треба дати надлежност оном суду где се она *сада* налази. Жена потпада под надлежност суда свога мужа стога што она станује *са њим*, и чим ово више није, онда треба да се примене општа правила, то јест треба сматрати као надлежан суд места где жена пребива. Исту солуцију ваља усвојити и тада када је изречено *одлучење од заједничкога живота.*

Француски аутори дискутују о томе где је домицил жене која, ма да неразведена, има права да са мужем не станује (la séparation de corps): узима се у опште да одвојена жена има свој сопствени домицил. Међутим, жена која је само *добрима* одвојена од мужа (la séparation de biens), има свој домицил тамо где је и домицил мужевљев. (G. B. Lacantinerie, *op. cit.*, t. I, §. II: Des diverses espèces de domicile civil). За одвојен живот, у Немачком Праву: в. §. 10. у вези са §-ом 1586. Нем. Грађ. Зак., т. ј. у овом Праву и *одвојена* жена има исти домицил који и њен муж. (B. Dr. Otto Ficher und Dr. Vilhelm von Henle, *Bürgerliches Gesetzbuch*, S. 6. Anm. 1.).

§ 31. *in fine* предвиђа случај да жена живи удаљена од мужа зато што има неко стално занимање које практикује изван места где муж живи: у овом случају, жена може бити тужена и „код суда

оног места, где овако живи"; *може*, т.ј. тужиоцу стоји на вољу такву жену тужити суду мужа или суду места где она живи. (Contra Француско Законодавство у коме се и у овом случају сматра да жена има домицил код мужа).

3. *Лица под стараоштвом.* Ово питање расправља се, такође, у §-у 31., али и непотпуно и нејасно. Ту се, на име, вели: „За децу брачну, усвојену или за закону признату, надлежан је суд онај, који је за оца надлежан, баш ако би отац умро или из земље изашао. — За небрачну децу надлежан је суд, који је за матер надлежан".

За *брачну или позакоњену децу* надлежан је, дакле, суд оца, т.ј. суд места где отац станује, јер деца станују заједно са оцем те отуда она имају домицил тамо где га и њихов отац има. Изузетно ће деца имати други или боље рећи још један домицил, поред тога домицила, ако „удаљена од места пребивања родитеља, живе на другом месту, као учитељи, вештаци, калфе, слуге, рукоделци ит.д." и онда она могу бити тужена „и код суда оног места, где овако живе". Као и у претходном тако и у овом случају, тужилац може тужити малолетника било суду оца његовога било суду места где он живи.

Какав је значај прописа да ће суд оца бити надлежан и онда када он *умре* или из земље *изиђе?* Ми сматрамо да, у *првом случају*, малолетник може бити тужен и код суда последњега домицила очевога и код суда места где би се евентуално малолетник налазио као учитељ, калфа, слуга, рукоделац ит.д., и то само, у овом последњем случају, по споровима који стоје у вези са том његовом професијом, иначе кад ти послови нису у питању, остаје по правилу да је надлежан суд оца. Мислимо још да се, по аналогији из алинее 1. § 31., има узети да би у овим случајевима био надлежан за тужбе против малолетника *и суд* који је за стараоца надлежан, ако би малолетник имао стараоца, пошто старалац замењује оца и као законски заступник малолетника има да води парнице против малолетника управљене. Друга законодавства сасвим оправдано узимају да је надлежан суд стараоца, пошто обично штићеници станују у месту стараоца, а и стога што је стараоцу који има да води парницу лакше да ову води код суда свога домицила. (B. A. Colin et A. Capitant, *op. cit.*, t. I, p. 423). Ако би отац из земље *изишао*, онда Законодавац прописује да је суд који је за оца надлежан надлежан и за његову децу. Овде Законодавац зацело мисли да је оца *нестало* и да је услед тога постављен

старалац за децу, и у том случају надлежност је иста као и кад је отац умро, што смо мало час видели.[1])

§ 31. вели, даље, видели смо: „За небрачну децу надлежан је суд, који је за матер надлежан." Овај пропис је непотпун. Он нам не каже који ће суд бити надлежан, ако су ванбрачном детету родитељи у опште непознати, дакле непозната и мати? Овде треба усвојити решење: да ће бити надлежан суд места *где се дете налази*, било стално било у време тужбе (§ 32. Грађ. Суд. Пост.). Оно одређује само себи домицил, пошто нема ни родитеља ни старатеља. Даље овај пропис мисли на то да је ванбрачном детету једино мати позната. Међутим, и ако је забрањено ванбрачној деци истраживати ко је њихов отац, ништа не смета овоме да их он *сам* призна. § 130. Грађ. Зак. прописује: „Ко је отац ванбрачном детету не сме се истраживати и доказивати... Тако исто не сме се ванбрачно дете на име кога другога осим на име материно у црквене књиге увести, ван ако ко сам призна да је отац детету, и одобри да се оно на његово име у црквене књиге уведе". (В. Измене од 7. Маја, 1868. год., зб. 21., стр. 17.). У овом случају биће надлежан за ванбрачно дете онај исти суд који је надлежан и за оца. И тек ако отац познат није, има се применити пропис §-а 32. да ће бити надлежан суд матере. Разуме се да ћемо и овде применити одредбу тога параграфа која се односи на случај да малолетно дете живи одвојено од родитеља као учитељ, вештак, калфа, ит.д..

§ 31. говори само о малолетницима, остављајући недирнуто питање о *осталим неспособним лицима*, а то су: 1), она која су због *расипништва* (распикућства) стављена под стараоштво; 2), она која су *душевно оболела* или иначе *немоћна* (чл. 139. Зак. о Стар.), и као таква налазе се под старатељством; 3), она која су под стараоштвом због *телесних недостатака* (чл. 141. и 142. Зак. о Стар.). Најзад, овај параграф не говори о случају да тужилац подиже тужбу против *одсуствујућега* (§ 49. Грађ Зак.), или против *несталога* (§ 49. Грађ. Зак.) коме је постављен старалац било од стране старатељскога судије било од стране суда (чл. 147. Зак. о Старатељству и §.- 50. Грађ. Зак.).

Што се душевно оболелих или иначе немоћних лица тиче, као и оних из чл. 141. и 142. Зак. о Стар., ми мислимо да треба питање

---

[1]) У осталом, док се отац — одсутни односно нестали — не би огласио за умрлог, може се поставити само старалац из §§-а 148. á 151. Зак. о Старатељству, али и такав старалац има да се брине о деци одсутнога resp. несталога.

расправити на исти начин на који је оно расправљено за малолетнике под старатељством, т.ј. биће надлежан суд последњега домицила душевно болеснога, немоћнога или телесно неспособнога лица, док је здраво било (претпостављамо да је стављено под старатељство после 21. године) односно суд који је надлежан за стараоца (који може бити и отац тога лица, јер је отац законски заступник свога оболелога детета — §. 151. Грађ. Зак.). У сваком случају неће бити надлежан суд места у коме је оболели на боловању, ако тај суд не би био један од горњих судова. За расипнике (распикуће) вреди то исто, стим да за њих може бити надлежан и суд места у коме би они евентуално радили који од послова предвиђених у § 31. ал. 3. Грађ. Суд. Поступ.. Односно одсутнога и несталога лица биће надлежан суд његовога последњега домицила и суд стараоца.

Што се, пак, тиче *војника* на одслужењу војнога рока, сматрамо да је за њих надлежан суд њиховога домицила, докле га не би пуноважно променили: сам њихов одлазак у касарну не значи промену домицила. Што се тиче *официра*, на њих треба аналогиом применити правило §-а 16. Зак. о Чинов, Грађ. Реда, јер су и они чиновници. За лица која су на издржавању *робије или заточења* надлежан је суд у чијем је ресору стално пребивао, док није био осуђен, а ако му се по § 17. Казн. Зак. постави старалац имања, онда̀ ће бити надлежан и суд домицила стараочевога. Ако осуђено лице није имало домицила, биће надлежаи суд места где се налази казнени завод. За лица која су у *затвору или притвору*, вреде редовни законски прописи, пошто тај факат што су у затвору или притвору нема утицаја на питање о надлежности.

4. *Правна лица.* У нашем Праву, и *правна* (морална) *лица* имају свој *законски домицил.* § 28. Грађ. Суд. Пост. вели : „За тужбе против правних лица (§ 61.) и лица, која једно тело састављају (корпорације), надлежан је суд онога места, у коме се чланови тога лица или њини заступници, обично састају ради свога посла.“ [В. о правним лицима: Ducrocq, *Cours de Droit administratif*, t. II, p. 470 et. suiv.; А. Ђорђевић, *Систем Приватнога (Грађанскога) Права Краљевине Србије*, Прва књига, Прва половина, стр. 289. и даље; Др. Л. Марковић, *Грађанско Право*, Прва књига, стр. 130. и даље].

Правна лица су двојака: или *јавна* или *приватна.* Јавна су она која стоје у вези са административном организацијом земље, као Држава, Округ, Општина, Црква. Приватна правна лица јесу она која немају везе са административном организацијом земље већ постоје у интересу појединаца, и то у њиховом приватном интересу. То су трговачка и грађанска удружења која могу имати разне циљеве (материалне или моралне) као и задужбине (Stiftungen) и и заводи (Anstalten).

Што се тиче правних лица, § 28. Грађ. Суд. Пост. лако је применити. Он сматра да правно лице има свој домицил, тамо где се чланови или заступници његови скупљају ради вршења послова који се тичу правнога лица. Махом ће и бити да се, тамо где се ти скупови држе, налази и *центар* послова тога правнога лица. Отуда је и појмљиво да је Законодавац имао у виду тај факат кад је одређивао надлежни суд за правно лице које је тужено. Да ли је потребно да то правно лице испуњава све погодбе нужне за његову правну егзистенцију? Сматрамо да је то потребно, јер док правно лице није пуноважно формирано, оно још нема парничне способности, јер није постало правни субјекат. Отуда, ако је за постојање једног правног лица потребно одобрење неке државне власти (као што је, по Закону о Задужбинама, потребно одобрење Државнога Савета па да задужбина *постоји*), све дотле док тога одобрења нема, неће се применити §. 28. Грађ. Суд. Пост.. У француској јуриспруденцији, усвојено је правило да друштва која имају своје филиале могу бити тужена и код суда места где је филиал (la succursale): A. Colin et H. Capitant, *op. cit.*, t. I, p. 426 et 670.

II. Изузеци од правила: Actor sequitur forum rei.

А. Изузеци који се тичу стварних права.

1. На првом месту, имамо изузетак из § 36. Грађ. Суд. Пост. у коме се вели: „За тужбе о правима стварним, о деоби, о границама, тужбе за притежање непокретности, тужбе због стварне службености или непокретне залоге, надлежан је суд онај у кога се округу имање налази.“[1])

Наређење ово нејасно је. Да ли се оно тиче само непокретних или и покретних ствари? Због непрецизности саме редакције, тешко је, судећи по њој, знати какав је управо смисао овога параграфа. Оно што је сигурно то је да се онај део његов који говори о границама, тужбама за притежање непокретности, тужбама за стварне службености или тужби о непокретној залози тиче, наравно, само непокретних добара, јер, прво, границе могу постојати

[1]) В. о овоме: E. Garsonnet, *op. cit.*, p. 302; N. Bonfils, *op. cit.*, t. I, p. 107; Boitard, Colmet-Daage et Glasson, *op. cit.*, t. I, p. 180; А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 94..

само код тих добара, а за друге случајеве § 36. изречно или виртуелно предвиђа само таква добра (виртуелно: који помиње стварне службености, које могу постојати само на непокретним добрима). Дакле, кад се тиче тужбе која има за предмет одређивање граница, притежање[2]), стварну службеност и залогу, везано све то за неку непокретну ствар, онда ће бити надлежан онај суд у *ресору кога се та ствар налази.* Али *quid* за онај део тога §-а који садржи одредбу: „За тужбу о правима стварним, о деоби...“? Односи ли се и он, као и остали део тога прописа, само на непокретности? Или се он тиче и *покретности?* Ако се и он односи само на непокретна добра, онда за што се у §-у 36. говори нарочито о стварној службености и непокретној залози, када су и то стварна права? Изгледало би, у том случају, као да Законодавац та права не сматра као стварна, што је, наравно, искључено. Према овоме, дакле, могло би се узети да изрази: „За тужбе о правима стварним, о деоби“ обухватају и покретне ствари, из чега би излазило да би, *код покретности*, био надлежан суд rei sitae, ако тужба има за предмет: својину, ужитак или послугу (ususfructus, usus) и деобу покретне ствари, али би био ненадлежан за тужбу о државини (посесији) и залози код тих (покретних) ствари. Међутим, код *непокретности*, суд rei sitae био би *увек* надлежан. Ипак, што се покретних ствари тиче, ми ову солуцију не можемо примити, ма да сама редакција §-а 36., као што смо видели, такву интерпретацију омогућава, не можемо је примити из ових разлога: 1), што би она била неконсеквентна, јер, зашто у погледу надлежности за тужбе о покретним стварима, правити разлику између појединих стварних права? 2), разлози који говоре у корист надлежности суда rei sitae, када је у питању непокретна ствар, не стоје и у корист надлежности тога суда за покретне ствари. „Можда ће бити, вели Garsonnet (*op. cit*, p. 302, n. 199), потребно чинити вештачење, можда ће чак и сам суд чинити увиђај на лицу места; ове инструктивне мере биће извршене брже, са мање труда и трошкова, ако је тужба поднета суду онога места у коме се налази непокретна ствар.“ Ове инструктивне мере ретко ће бити потребне у споровима о покретним стварима; а ако то и буде, онда ће се писати суду у чијем ресору се оне налазе, да те мере изврши. За непокретности може се рећи, да су суду rei sitae ближе него другом зато што оне имају своје стално место, међутим, покретности немају сталног места, тако да, за време трајања спора, оне могу променити више места, а инструктивне мере, мало час поменуте, показују се нужним баш у току спора, али у моменту када се та потреба укаже, покретна ствар може бити у сасвим другом месту, а не у оном у коме је била у тренутку поднашања тужбе. Када се, дакле, неће овде са сигурношћу постићи онај резултат који се постиже код спорова о непокретном имању, онда нема разлога чинити овде изузетак правилу: actor sequitur forum rei, правило усвојено због консидерација напред објашњених. Међутим, § 7. тач. 2. Грађ. Суд. Пост. вели: „Надлежан је редовно суд оне општине, у којој је ствар, око које је парница“. Из генералности овде употребљених израза, мислимо да се код општинскога суда има применити, и што се тиче *покретних* ствари, forum rei sitiae.

[2]) § 36. Грађ. Суд. Поступ. говори о *притежању непокретности*, али ту треба подразумевати и *својину* и *државину*, јер наш Законодавиц често меша својину и државину (В. Решење од 13. Јула, 1850. год. код § 292. Грађ. Зак., где се вели: да „до установљења баштинских књига у отечеству нашем судска потврђења тапија и других уговора о преносу права притежавања итд.“).

Надлежност из § 36. искључива је као релативна надлежност, што значи да тужилац нема право избора да тужбу поднесе код суда домицила туженога и суда rei sitae. Он може тужбу поднети само оном суду који је одређен у § 36. као надлежан. В. у овом смислу одлуку одељења Касационога Суда од 20. Фебруара, 1908. год., Бр. 1806. (Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 18., код § 28.). Али, ако се тиче општинских судова, онда надлежност rei sitae није искључива у погледу покретних ствари: тужба се ту може поднети и код суда домицила туженога, али ако је у питању непокретност, онда ће се и за општинске судове узети да је forum rei sitae искључив.

2. Ипак по мишљењу нашем има један изузетак овоме правилу да суд rei sitae јесте надлежан само за непокретна добра, а то је онај у § 37. Грађ. Суд. Пост. где стоји: „За тужбе о обезбеђењу надлежан је онај суд, у кога се округу налази имање, које се за обезбеђење тражи; а у случају притвора дужника, и где се овај у бегству ухвати.“ Овде закон не прави разлику између покретности и непокретности. Израз *имање* Законодавац употребљава и кад мисли на покретне ствари (в. §§ 401., 402. и 404. Грађ. Суд. Пост.). Дакле, било да се тражи обезбеђење на непокретну ствар — прибелешка и обустава — било на покретну — забрана и обустава — биће надлежан суд rei sitae.[1]) Овај изузетак се објашњава овом кон-

[1]) А. Ђорђевић вели (*op. cit.*, св. I., стр. 94.) да се речи: *о непокретној залози* из §-а 36. тичу стављања, скидања или правдања „хипотеке (интабулације

сидерацијом: у интересу је повериоца — па, дакле, и друштва, пошто је кредит установа општега интереса — да он добије што пре обезбеђење, што ће бити, ако забрану ставља суд у чијем се ресору налази имање, јер ће тада пре доћи судска наредба полициској власти да имање попише него ако би о томе решавао суд дужника, који може бити удаљен од места где се ствар находи. (Contra А. Ђорђевић, који мисли да се § 37. тиче само непокретности, прибелешке — о обустави А. Ђорђевић не говори *op. cit.*, св. I., стр. 94.).

После овога, да мало детаљније објаснимо примену §-а 37.. Одмах да напоменемо да, по нашем мишљењу, изрази: „тужбе о обезбеђењу“ у овом §-у обухватају не само тужбу којом поверилац тражи код суда обезбеђење за своју тражбину већ још и тужбу *за правдање обезбеђења* (§ 386. у вези са § 392 тач. 4. Грађ. Суд. Пост.). Према томе, онај суд који је одобрио обезбеђење биће надлежан и за правдање његово, и ако би он иначе за осудну тужбу био *релативно* ненадлежан. На пр., Првостепени Ваљевски Суд, који је ставио забрану једном дужнику из Ниша на ствари у Ваљеву, за обезбеду суме од 300 динара, биће надлежан и да одлучи по тужби којом се та забрана правда (тражењем осуде дужника). У овом смислу има о једна одлука одељења Касационога Суда од 17. Августа, 1888. год., Бр. 2846. (В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 20. код §. 37.). Међутим, не може се у прилог овога тумачења навести § 39. Грађ. Суд Пост.

и прибелешке)“. Ми мислимо да се те речи не односе на стављање, правдање и скидање прибелешке: за ову важи § 37. Грађ. Суд. Пост. Иначе би требало објаснити откуда долази то да два прописа који један за другим иду говоре *о истој* ствари. Пошто се могу пронаћи случајеви примене за оба ова прописа, то те прописе не треба тако тумачити као да је Законодавац у §-у 37. поновио нешто што је већ казао у §-у 36.. Изрази *о непокретној залози* тичу се интабулације (надинтабулације) — стављања и скидања — и у опште права која проистичу из интабулације (надинтабулације) или непокретне залоге. Метим, § 37. односи се на тужбе *о обезбеђењима* — на тужбе које имају за предмет њихово стављање, правдање и скидање Законодавац говори о прибелешци, забрани и обустави у Глави XIV. („О средствима обезбеђења“). Он разликује *залогу* од *обезбеђења* (ма да су, у суштини, оне исто). Залога, било покретна (ручна) било непокретна (хипотека), јесте гарантија која проистиче из *уговора* (ми апстрахујемо овде залоге којима је titulus acquirendi закон или извршна судска пресуда односно решење), а обезбеђење је право дато повериоцу који није уговором осигурао себи залогу (нити је случај да је залози titulus acquirendi закон односно извршна судска одлука) да ову, и *без пристанка* дужниковога, добије под извесним условима законом одређеним. Тек када се, тако, помоћу обезбеђења добије залога (покретна или непокретна), имаћемо примену §-а 36., разуме се, у колико се тиче спорова о непокретностима.

који вели: „Онај суд, који је надлежан за главну ствар, надлежан је и за споредну“, и рећи да је суд који је ставио обезбеђење надлежан и за правдање по том основу што би стављање обезбеђења било *главна ствар* а правдање *споредна*. Јер, пропис § 39. не мисли и на тај случај. Он узима изразе главна и споредна ствар у смислу у којима их узима и у другим прописима, као што је, на пр., § 98. Грађ. Суд. Пост., по коме „Тужитељ је дужан у тужби, поред главног, тражити и све што је споредно, као: интерес, трошкове, накнаду штете, кирију итд.“. (В. и § 309. тач. 2. Грађ. Суд. Пост.). У тим прописима, Законодавац претпоставља да тужба поред главнога тражења садржи и споредна тражења, и да, ако би се засебно судило и о једном и о другом, не би био исти суд надлежан, и онда нормира да ће, ако се и о главној и о споредној тражбини једновремено суди,[1]) суд надлежан по главној ствари бити надлежан и за споредну ствар. Ово је само једна примена правила: Accessorium sequitur principale. Осим тога, зашто би правдање обезбеђења било споредна ствар? Баш оно треба да се сматра као главна ствар, прво зато што *њиме тек* обезбеђење постаје *залогом*, а, друго, зато што се правдањем добија у исто време и осуда дужникова. Исто тако није нам овде од помоћи ни § 386. Грађ. Суд. Пост. који вели: „Поверитељ, како добије судско решење, којим му се прибелешка или забрана уважава, дужан је за петнаест дана предати суду тужбу за дуг, ако то пређе учинио није“, није нам он од помоћи стога што он не каже: *коме суду* има да се преда тужба за правдање, т.ј. да ли *увек* суду који је одобрио обезбеђење, без обзира, дакле, на то да ли је он или не релативно надлежан за суђење, или је, пак, Законодавац мислио на суд који је по општим прописима релативно надлежан за суђење, а тај суд не мора свагда бити онај који је ставио прибелешку односно забрану. Остаје, дакле, за мишљење: да је суд који је ставио обезбеђење надлежан и за његово правдање, и ако би био релативно ненадлежан, само горе изнесени аргуменат, да тужба за обезбеђење значи и тужбу за правдање.

Али се сада поставља ово питање: да ли ће суд који је био надлежан за стављање обезбеђења бити надлежан за његово правдање и у оном случају, ако је тај суд *апсолутно* ненадлежан за суђење? На пр., стављена је прибелешка код Крагујевачкога Пр-

[1]) Што, у осталом, мора и бити, јер се споредна тражења морају истаћи уз главно, иначе, кад се преда тужба за главно тражење, за споредна се **не може више подносити**. (§ 98. одељ. 2. Грађ. Суд. Пост.).

востепеног Суда за обезбеду једне грађанске тражбине од 190 динара, јер се имање непокретно налази у његовом ресору. Код кога ће суда бити правдање ове прибелешке: да ли код истога Суда или код општинскога суда у чијем ресору живи дужник? Питање се поставља стога што првостепени судови нису надлежни за суђење грађанских тражбина до 200 динара. Пре одговора да елиминирамо случајеве у којима се ово питање не поставља:

а). *Забрана.* Онај суд који не би био надлежан за правдање не би био надлежан ни за стављање њено, те, према томе, суд који стави забрану биће надлежан и за њено правдање.

б) *Прибелешка.* Горње питање не може се поставити, ако се тиче судова у унутрашњости, ма да би била реч о трговачким споровима пошто су судови првостепени у унутрашњости надлежни да суде и трговачке спорове, разуме се с правом парничара да се користе, ако хоће, прописом § 22. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда. Из овога излази да се горње питање поставља у ова два случаја: 1. Стављена је прибелешка код првостепеног суда за суму до 100 односно 200 динара, према томе да ли је тражбина менична или грађанска, који ће суд бити ту надлежан за правдање, да ли исти или суд општински? 2. Стављена је прибелешка код Првостепеног Суда за Град Београд, односно код Првостепеног Суда за Округ Београдски, за обезбеду тражбине за чије је суђење надлежан Београдски Трговачки Суд. Ко ће бити надлежан за правдање, Суд који је ставио прибелешку или Трговачки Суд? Ми налазимо да је § 37. Грађ. Суд. Пост. само један изузетак од општега правила о релативној надлежности actor sequitur forum rei, и да се њиме није хтело одступити од законских прописа о тој надлежности. Према томе, питање о апсолутној надлежности код правдања обезбеђења има се расправити по општим прописима о апсолутној надлежности. Дакле, 1., Ако је општински суд надлежан да суди о тражбини обезбеђеној прибелешком, онда ће он судити о правдању прибелешке.[1]) 2., Ако је надлежан за суђење Беогр. Трговачки Суд, онда ће он бити надлежан за правдање прибе-

[1]) Видети у овом смислу одлуку Касационога Суда (одељење) од 21. Јануара, 1911. год., Бр. 805.: Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 8., код § 6.. За суђење биће надлежан општински суд у чијем ресору тужени има свој домицил а не суд општински у чијем ресору се налази прибележено добро, ако он ту не би у исто време имао свој домицил. У овом смислу и одлука Касационога Суда (одељење) од 31. Маја, 1898., год., Бр. 5412.. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 20., код § 37..

лешке коју је ставио Првостепени Грађански Суд (Суд за Град Београд односно за Округ Београдски). Ипак, по § 3. Законодавнога Решења од 22. Јануара, 1860. год., зб. 13., стр. 8., код § 16. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда, допуштено је правдање прибелешке због трговачкога дуга и код првостепеног грађанскога суда где је она стављена; дакле поверилац има овде право избора по § 46. Грађ. Суд. Пост.. У оба случаја, тужилац који правда прибелешку код апсолутно надлежног суда, дужан је известити о томе суд који је ставио прибелешку, подносећи доказ да је тужбу за правдање подигао, и то у року од 15 дана од пријама решења о стављеној прибелешци. — § 386. Грађ. Суд. Пост., јер би иначе прибелешка по захтеву дужника могла бити (§ 392. тач. 4. Грађ. Суд. Пост.) скинута.[1])

Притвор. § 37. Грађ. Суд. Пост., говорећи о надлежности суда у случају притвора дужника, вели да је надлежан *и* суд где се овај (дужник) у бегству ухвати. Из ове свезе *и* коју овај пропис овде употребљава („и где се...“), има се извести да ће код притвора дужника бити надлежна за решавање *два* суда: онај који је надлежан по домицилу дужника и суд места где се дужник ухвати. И Првостепени Београдски Трговачки Суд надлежан је за одобрење притвора дужника према Законодавном Решењу од 22. Јануара, 1860, год. зб. 13., стр. 8., код § 16. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда. Поверилац, дакле, може овде изабрати који хоће суд ради тражења притвора (§ 46. Грађ. Суд. Пост.).

Обустава. Обустава претпоставља да се два лица споре о некој покретној или непокретној ствари или праву, па ма која страна захте да се оспорена ствар (право) обустави (§ 421. Грађ. Суд.

[1]) Скидање прибелешке биће увек код суда који ју је и ставио, без обзира на вредност и природу спора (био грађански или трговачки) као и без обзира и на то са којих разлога се тражи скинуће прибелешке. (§ 392. тач. 1. á 4. Грађ. Суд. Пост.). Contra једна одлука Касационога Суда (одељење) од 1. Маја, 1882. год., Бр. 1631. која гласи: „Кад је код једног суда стављена забрана, па иста неоправдана остала, а међутим је други суд отворио стечај над имањем дужника, онда за скидање оне забране која је остала неоправдана, није надлежан суд који ју је ставио, него суд који је стециште отворио“: Г. Никетић, *op. cit*, стр. 20., код § 39. Не можемо се сложити с овим мишљењем, јер би оно водило том резултату да би, на пр., Београдски Трговачки Суд у једном таквом случају био надлежан да скида и прибелешке, док је тај суд по свом устројству апсолутно ненадлежан за стављање и скидање прибелешке, него су за то надлежни само грађански првостепени судови, код којих се интабулационе књиге воде.

Пост.). Када је у питању обустава покретне ствари, онда је за решење о обустави меродавно, прво, то колика је вредност дотичне ствари, и ако је ова до 200 динара, онда је надлежан општински суд, и то онога места где се покретна ствар налази, без обзира на *домицил* лица против кога се обустава тражи односно код кога се она налази (§§ 37. у вези са 422. и 385. Грађ. Суд. Пост.). Такође овај је суд надлежан и за правдање обуставе. Ако ствар вреди више од 200 динара, биће за обуставу надлежан првостепени суд који је надлежан за место где се дотична ствар *налази*, без обзира на *домицил* лица против кога се обустава тражи односно код кога се ствар находи. По § 3. Зак. Решења од 22. Јануара, 1860. год. зб. 13., стр. 8., код § 16. Зак. о Устројству Беогр. Трговачкога Суда, овај суд је надлежан и за обуставе покретних ствари, ако се тиче трговачкога посла и ако је Беогр. Трговачки Суд у опште надлежан по вредности спора. Исти суд, т.ј. суд који је одобрио обуставу, надлежан је и за правдање те обуставе. Када је у питању непокретна ствар, вреди то исто са том разликом што се обустава ту не може тражити никада код општинскога суда, без обзира на вредност ствари, јер се обустава по § 425. Грађ. Суд. Пост. извршује на тај начин што се она уводи у интабулациони протокол, а општински судови не воде интабулационе књиге него само првостепени. Из истога разлога (делимично) као и зато што непокретна добра не могу бити предмет трговачкога посла, Београд. Тргов. Суд није никад надлежан за обуставе на тим добрима. И за правдање обуставе, на непокретном добру када вредност ствари прелази 100 динара, надлежан је првостепени суд (§§6. и 27. Грађ. Суд. Пост.) који је обуставу одобрио и уписао, без обзира на домицил лица против кога је обустава тражена или код кога се ствар обустављена налази. Тешкоћа је само ова: где ће се тражити правдање обуставе, ако непокретна ствар не вреди више од 100 динара, да ли код суда првостепенога који је одобрио обуставу или код суда општинскога, пошто је општински суд надлежан за спорове о непокретностима до 100 динара? Ми мислимо да је у овом случају надлежан општински суд, будући § 37. садржи само изузетак за релативну надлежност а не и за апсолутну, јер се § 37. налази у партији Законика о Грађ. Суд. Поступку која говори о релативној надлежности. Што се тиче обуставе *на правима*, за њу је надлежан суд места где се дужник налази у времену тражења обуставе, односно суд код кога је новац депонован или суд места у коме је надлештво код кога је новац положен, ако се онај први суд не поклапа са овим судовима.

Б. Изузеци који се тичу тражбених права. За тражбена права вреди: actor sequitur forum rei. Изузеци томе правилу код ових права налазе се у § 34., 35., 41. и 42. Грађ. Суд. Пост.. Да их прегледамо.

1.) § *34.*. У њему се вели: „За тужбе о испуњењу или уништењу уговора, или о накнади штете из уговора проистичуће, надлежан је онај суд у кога се округу уговор испунити има; ако није казано где ће се уговор испунити, онда је надлежан суд оног округа, у ком је уговор закључен“ (forum contractus resp. solutionis). Овај изузетак, ако би се узело да он значи једну *искључиву* релативну надлежност, толико би сужавао примену правила actor sequitur forum rei, да би управо ово правило постало изузетак. По овоме пропису, сва тражбена права која из уговора проистичу долазе под надлежност другога суда — суда места закључења или извршења уговора — а не суда туженога. Не види се разлог зашто је Законодавац овде одступио од правила: actor sequitur forum rei, које је, као што знамо, примљено на основу обзира у корист туженога. У практици се пропис §-а 34. не примењује, изузев меничних потраживања за која је надлежан суд места где је меница издата,[1]) јер по једној одлуци Касационога Суда, од 29. Јануара, 1899. год., Бр. 669. (Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 19., код § 34.), овде је, код §-а 34., случај *двогубе надлежности*, тако да тужилац може да бира између надлежности из § 28. и оне из § 34., и због тога појединци се не користе § 34. него § 28.. Ова одлука Касационога Суда правилна је с погледом на § 8. Грађ. Суд. Пост. који вели: „Но за онога, који је у једној општини по уговору што учинити дужан, као н. пр. дуг платити, рад какав урадити итд., надлежан је суд ове општине, а и оне, из које је тужени“. § 34. толико је генералан, да он обухвата све уговоре па и оне који имају за предмет непокретну ствар, што би било у контрадикцији са §-ом 36., али ваља имати у виду да § 34. долази *пре* §. *36.*, те стога он не ништи правила изражена у овом последњем параграфу. § 34. у практици би, када би га судови примењивали, подстицао многобројне тешкоће. Прво, ако странке нису изречно казале где ће се уговор извршити, био би надлежан суд места где је он закључен. *Где* су, међутим, закључени уговори који се закључују *кореспонденцијом*, писмом или депешом односно телефоном? Да ли у месту дужника или повериоца? Затим, и онда када је казано где ће уговор извршен бити, могу искрснути тешкоће. Н. пр., закупац се је обавезао плаћати за-

[1]) В. А. Ђорђевић. *op. cit.*, I. свеска, стр. 95..

купну цену тамо где сопственик имања станује, суд места становања овога биће надлежан за осуду на плаћање закупне цене, али ако је закупац учини какву *штету* на имању, приликом експлоатације овога, који суд ће тај спор расправити? Зар би било умесно огласити за надлежан суд повериоца који је, можда, много удаљен од имања датога под закуп на коме се ради оцене величине штете и накнаде мора вршити вештачење? Нећемо се више задржавати код овога изузетка, који, као што смо рекли, у практици, и са разлогом, није примењен и који не треба, као неоправдан, ни да остане у Законику.

2). § *41*.. У њему стоји: „За грађанска тражења, истичућа из недозвољених дела, надлежан је онај суд, где је то дело учињено, ако се у исто време и о кривици не суди, иначе онај суд, који о кривици суди". Ако обавеза проистиче из уговора, видели смо да ће по § 34. бити надлежан суд места где је уговор закључен, или где он има да се изврши. Ако обавеза не проистиче из дозвољеног дела, биће, по § 41., надлежан суд места где је дело *учињено*. Да у овом случају постоји обавеза, мора дело доказано бити, а најлакше ће се тај доказ прибавити код суда који је месту учињеног дела најближи: ту су сведоци који су могли о делу сазнати, ако буде требало вршити какве инструктивне мере, те мере ће се обавити и брже и са мање трошка, када оне долазе по наредби суда који је надлежан за место где је дело извршено. То је разлог због кога је овде учињен изузетак од општега правила actor sequitur forum rei. Питање је само да ли је тужилац обавезан подићи тужбу баш код тога суда, или њему стоји на вољу ићи пред тај суд или пред *суд туженога*? Другим речима, да ли је овде учињен такав изузетак од општега правила од кога тужиоца може ослободити само тужени, или је тужиоцу овде дат још један надлежан суд?

Имајући у виду да је релативна надлежност у опште одређивана у закону с обзиром на туженога т.ј. с обзиром на то да му се олакша одбрана и да се не изложи великим трошковима, сматрамо да је надлежност суда из § 41. *искључива*, другим речима, да тужилац може поднети тужбу само код суда места где је дело учињено (forum delicti commissi). Наравно да тужени може пристати, као и иначе код релативне надлежности, да му суди и суд домицила његовога.[1])

[1]) В. о овој надлежности одлуку одељења Касационога суда од 4. Августа, 1908. год., Бр. 7709. (Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 21., код § 41.) и А. Ђорђевић, *op. cit.*, t. I., стр. 96.. § 41. вели: да ће бити надлежан суд delicti commissi,

Ако се грађански спор суди са кривичним, онда суд надлежан за кривицу надлежан је и за грађански спор, ма да он не би био надлежан када би се спор грађански засебно водио. За кривична дела надлежна су ова три суда: 1.) суд места где је дело учињено, 2.) суд места одакле је кривац т.ј. где он станује и 3.) суд места где се он ухвати. Сваки од тих судова надлежан је, ако се накнада штете тражи уз кривичну парницу. Али, ако се тражење грађанско поднесе засебно, онда ће по § 41. бити надлежан суд места где је дело учињено: суд у чијем ресору је кривац ухваћен resp. суд његовога домицила не може бити надлежан, ако тај суд није у исто време и суд места у коме је дело учињено. Према томе, ако је вођен кривични спор, и окривљени ослобођен, приватни тужилац који је упућен на грађанску парницу неће моћи тужбу поднети истом суду који је расправио кривични спор, ако је то био суд у чијем је ресору окривљени ухваћен био или суд његовога домицила а не једновремено и суд учињеног дела.

Колика је надлежност кривичнога суда за грађанске спорове у погледу *апсолутне надлежности*? Тако, може ли општински суд који суди иступ досуђивати више од 200 динара накнаде штете? Могло би се поставити као правило, да се кривично дело сматра као главна ствар а тражење накнаде штете проистекле из те радње као споредна. Последица овога правила била би та да би, по оном општем принципу: ко је надлежан за главну ствар надлежан је и за споредну, суд општински био надлежан за расправу питања о накнади штете без обзира на њену новчану вредност, чим би он био надлежан да суди кривично дело. Ипак мислимо да, с погледом на изузетну надлежност општинских судова у кривичним и грађанским споровима,

ако се спор води само о накнади штете, иначе суд који суди кривично дело. Да ли овај пропис значи да приватни тужилац мора учествовати у кривичној парници тако да, ако то не учини, он нема право водити засебну парницу, или да њему стоји на вољу водити и засебну парницу за накнаду штете? По правилу, приватни тужилац може тражити накнаду штете, било *у исто време* када се и учиниоцу дела кривично суди, у коме случају његово тражење расправља кривични суд, па ма он иначе не био надлежан за то, било *засебно пре* кривичног спора или *после* овога. Може се, најзад, десити да власт државна, која једина може тражити *осуду* кривца, то неће да чини, али ово неће сметати ништа оштећеном да учиниоца штете тужи суду ради накнаде ове. Или, окривљени (оптужени) је пуштен било зато што се нашло да не постоји кривично дело или да за дело он не може одговарати кривично, или је ослобођен услед амнестије односно опроштаја кривице од стране приватнога тужиоца: у свима тим случајима, можемо имати засебну грађанску парницу за накнаду штете.

као и с погледом на то да се код питања о накнади штете могу појавити врло компликовани случајеви, ваља решити да општински суд, кад суди кривична дела за која је надлежан, може досудити, на име накнаде из тога дела произишле, највише 200 динара, у коју суму не треба урачунати вредност ствари која је била предмет иступне крађе утаје или преваре (в. §§ 382. à 391. в. Казн. Зак.). Према томе, ако приватни тужилац тражи на име те и такве накнаде штете више од 200 динара, општински суд ће се огласити за ненадлежног и упутити тужиоца на надлежни првостепени суд. Изузетно у случају § 375. а. Казн. Зак. (самовласно заузимање туђега непокретнога добра), суд општински ће бити надлежан да расправи питање о државини приликом суђења кривичнога дела иступа, без обзира на вредност заузетога добра. Шта више, по истом пропису (Измене и Допуне од 17. Јуна, 1861. год. и од 17. Јануара, 1904. год.), судови општински расправљаће овде питање о државини и то без обзира на вредност заузетога земљишта, и ако не би могло бити кривичнога суђења због застарелости кривице. Налазимо да је Законодавац дао овде општинском суду и сувише велику власт и да је дошао у противуречност са § 6. Грађ. Суд. Пост.. Да ли, затим, првостепени суд може, при расправљању кривичних спорова, решавати и спорове о накнади штете испод 200 динара и трговачке спорове? Сматрамо да може, јер првостепени суд даје довољно гарантије да ће правилно одлучити и о грађанском питању односно накнаде штете која из деликта потиче, ма да је штета само до 200 динара, или има као даљи однос неки трговачки посао. Напослетку, да ли је поротни суд надлежан и за грађанска потраживања, или су само државне судије зато надлежне? Треба одговорити да су ту само државне судије надлежне (в. чл. 30. одељак други Закона о Пороти).

По теорији, недозвољена дела нису само она која се казне по кривичним законима, него је недозвољено дело свако оно које закон у опште не допушта, а ту спадају и радње којима би се некоме штета причинила, и ако те радње не би биле кривично кажњиве. Такве радње обавезују учинноца на накнади штете. Ако је неко лице учинило штету другоме са којим оно ту није било ни у каквом уговорном односу, онда се та штета назива аквилианска (по Lex Aquilia), и накнада ће бити већа или мања, према томе да ли је учинилац штете ову учинио долозно или због велике непажње (culpa lata) или мале непажње (culpa levis). Ако је, пак, учинилац штете био у уговорном односу са оним коме је штету учинио, и

та штета долази услед неизвршења уговора, онда се накнада штете ту назива уговорна накнада штете. Питање је сад, да ли се § 41. тиче само накнаде штете из *кажњивих радњи*, или се он односи и на штете (аквилианске resp. уговорне) из дела која *нису кривично кажњива?* Сматрамо да се он тиче не само оних накнада штете које потичу из кривичних дела него да се односе и на аквилианске штете (било да потиче из dolus-а, culpae latae или culpae levis). Међутим, кад се тиче уговорне накнаде штете, § 41. не примењује се, него општи прописи које смо раније изложили.

3) *§ 42.*: „За чиновника, који би имао накнадити какву штету учињену у званичној дужности, надлежан је онај суд, који министар правде одреди.“ Пропис овога § 42., као што већ знамо, сада се не примењује, пошто по чл. 28. Устава сваки може тужити непосредно и без ичијега одобрења чиновника за накнаду штете учињену му у званичној дужности, и то суду који је по општим правилима о надлежности надлежан. Међутим, специално за тужбу због штете коју коме учини судија у вршењу званичне дужности, потребно је одобрење Касационога Суда, да се тужба може поднети против судије, и онда Касациони Суд, ако одобри подизање тужбе, одређује и суд који ће о томе судити (чл. 38. Зак. о Судијама).

4). § *35.*: „За распре због старатељства или управљања туђег имања, надлежан је суд оног округа, у коме је било старатељство или управљање. — Ако је старатељство судом наређено, онда је онај суд надлежан, који је то наредио.“ Овај пропис претпоставља два случаја: *Прво*, да је стараоца одредио *суд*. Тада је надлежан, за спорове који потичу из старатељства (полагање рачуна, накнада штете, тражење старалачке награде итд.), онај суд који је стараоца одредио (tutela dativa). *Друго*, да је стараоца поставио *тестаментом* de cuius (tutela testamentaria — чл. 16. Зак. о Старатељству) или га сам закон одређује (tutela legitima — чл. 16. Зак. о Старатељству). У овом случају, по првом ставу § 35., биће надлежан онај суд у чијем подручју је вршено старатељство. Ова надлежност тиче се спорова између старалаца и стараника због послова који су у вези са стараоштвом. Иначе, за послове између стараника и других лица вреде општи прописи о релативној надлежности. Ако је управљање имања било на основу *пуномоћства*, онда је надлежан онај суд у чијем ресору је управљање вршено. Пошто је по § 34. одређена нарочита надлежност за тужбе које се на уговору оснивају, а управљање туђим имањем на основу пуномоћства оснива се на уговору,

то сматрамо да је овде закон хтео олакшати подизање тужбе због управљања туђим имањем, дајући право тужиоцу да, поред forum-а contractus, може подићи тужбу и код суда где је управљање вршено, а, наравно, и код суда домицила туженога.

В. Остали изузеци. Они су обухваћени §-има 38., 39., 40., 43., 44., и 48. Грађ. Суд. Пост. Да их прегледамо.

1), § *43.*: „За парницу, којом се познати тужитељ изазиваше, надлежан је онај суд, који је за изазивача надлежан", то јест суд у чијем ресору *изазивач* станује. Међутим, нема разлога одрећи изазивачу право да поднесе тужбу и код суда који је за изазваног — као туженога — надлежан.[1])

2). § *44:* „За поновљење парнице надлежан је онај суд, који је ту парницу пресудио". У §§ 426. á 432. Грађ. Суд. Пост. говори се о случајима у којима се поновљење спора може тражити и о процедури у случају поновљења. Суд који је први пут спор расправио најбоље ће моћи расправити исти спор и по други пут. Quid ако би се у међувремену променила апсолутна надлежност тога суда? Рецимо, општински суд расправио је известан спор до 200 динара, после тога промени се његова апсолутна надлежност, тако да он не може више да суди спорове веће, узмимо, од 100 динара. Ми мислимо да ће онда бити надлежан првостепени суд у чијем ресору се налази тужени, по правилу actor sequitur forum rei, само ако не бисмо били у случају једног од изузетака томе правилу. У погледу надлежности, нема стеченога права пре него се тужба поднесе, а ми овде претпостављамо да тужба није поднесена. Иначе би био надлежан суд коме је тужба предата, па ма се после тога момента променила и апсолутна надлежност тога суда. Да напоменемо да је ова надлежност *искључива*, т. ј. понављач не би могао поднети тужбу за поновљење и код неког другог суда иначе апсолутно надлежног за такве парнице, него само код суда који је парницу чије се поновљење тражи пресудио. Могу ли ову надлежност странке изменити, својим узајамним споразумом? С погледом на разлог због којега је усвојена ова релативна надлежност, а то је да би се спор о поновљењу могао што боље расправити, сматрамо да странке не би могле ову надлежност изменити ни

[1]) По једној одлуци Касационога Суда (одељење) од 11. Јануара, 1883. г. Бр. 127. (Никетић, *op. cit.*, стр. 8., код § 6.), општински судови нису надлежни за изазивачке парнице, и ако би по вредности спора били надлежни. Налазимо да овом сужавању апсолутне надлежности општинских судова нема основа у закону.

својим узајамним споразумом, ма да, у начелу, странке могу мењати договорно законске прописе о релативној надлежности, јер ти прописи нису, у опште узевши, јавно-правнога карактера, али ово правило трпи изузетак свуда тамо где се је од надлежности actor sequitur forum rei одступило у јавном интересу (као што је, н. пр., и случај надлежности из § 35. и 36.).

Поновљење парнице свршене пред избраним судом има се тражити код првостепенога суда који је био надлежан за разматрање пресуде избранога суда, јер избрани суд изрицањем пресуде завршава своју функцију и више не постоји, осим ако би му пресуда била поништена те би имао понова да суди. У овом смислу су и одлуке одељења Касационога Суда од 23. Марта, 1866. год., Бр. 889.; од 4. Марта, 1880. год., Бр. 909. и од 24. Јануара, 1904. год., Бр. 9174. (В. Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 21. и 22., код §44).

3.) § *48.*: „Што се тиче оних парница, које су код разних судова поведене противу лица, које доцније под стециште дође, одређено је у § 28. стециш. поступка, који је суд надлежан". Ми смо то питање раније третирали, и том приликом казали смо да је § 28. учинио само један изузетак правилу: actor sequitur forum rei, а да никако он није хтео изменити овде правила о апсолутној надлежности. Отуда, имају се упутити стецишном суду све парнице поведене против презадуженога, ако је суд првостепени грађански, а ако је то Беогр. Трговачки Суд, онда само они спорови за које је он по своме устројству надлежан. Ако је отворено нетрговцу стециште код Првостепенога Суда за Округ Београдски или код Првостепенога Суда за Град Београд, њима се неће моћи упутити трговачке парнице поведене против презадуженога зато што су та два суда апсолутно ненадлежна за трговачке спорове.[1])

4.) § *38.*: „Онај суд, који је за умрлог био надлежан за живота његова, надлежан је:

„1., за све тужбе о наслеђу и испоруки;

„2., за све тужбе наследника противу наследника;

„3., за све тужбе поверитеља умрлог;

„4., за све тужбе, којима се испуњење последње воље тражи". Ова надлежност је, мислимо, *искључива*, т.ј. тужбе за покретање ових спорова имају се подићи само код овога суда, тако да странке ни

[1]) А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 97., вели: „Ну, ова надлежност не потпире друге специјалне надлежности, н. пр. forum rei sitae". Међутим, пошто §§ 48. Грађ. Суд. Пост. и 28. и 29. Стец. Пост. не праве ту разлику, ми мислимо да ће стечајни суд бити надлежан и у том случају.

споразумно не би могле водити парницу код другога неког суда.

5.) § *39.* вели: „Онај суд, који је надлежан за главну ствар, надлежан је и за споредну.“ И ова надлежност је искључива, јер је у интересу доброга правосуђа да суд главне ствари суди и по споредној, те, према томе, странке не могу ни договорно ову надлежнос променити.[1])

---

[1]) Да наведемо овде одлуку одељења Касационога Суда од 7. Марта, 1904. год., Број 2913., јер има везе са горњим питањем. Она гласи: „Кад је поверилац, тужилац после подигнуте тужбе о главном дугу и интересу измирен у главном дугу, суд не може одбити надлежност суђења о интересу и осталим трошковима, зато што вредност овог споредног тражења представља суму мању од 200 дин., јер је целокупно потраживање у моменту подизања тужбе било спорно и надлежност се с тога с обзиром на тај моменат, а према §§ 39. и 98. Грађ. Суд Пост. има и ценити, без обзира на то у колико је тужбено тражење у току спора од противне стране испуњено и као такво престало бити спорно“: Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 21., код § 39.. Треба приметити да се у овој одлуци Суд Касациони погрешно позива и на § 39. Грађ. Суд. Пост., јер се овај пропис не тиче апсолутне већ релативне надлежности. Он претпоставља, на име, да је, на пр., један првостепени суд надлежан *апсолутно*, и за главно и за споредно тражење, али би, када би се одвојено судило за споредно тражење, био *релативно* ненадлежан: у том случају, ако тужилац тражи, поред главнога, и споредно, биће суд који је релативно надлежан за главну тражбину надлежан релативно и за споредну. Ако суд, апсолутно надлежан за главну ствар, има да расправи и о споредном тражењу без обзира на величину овога тражења, то није по основу § 39. већ зато што се апсолутна надлежност једног суда рачуна по *главном тражењу*, и ако је он, с погледом на величину главнога тражења, надлежан, он ће тај спор и пресудити, а спор не значи само *главну ствар* већ и *споредну*, ствар споредна улази у појам и обим главне ствари, она са главном ствари чини једну *целину*, ту нема два тражења да би се могло говорити о двема надлежностима и о двама судовима и рећи да је суд који је за један спор, главан, надлежан, надлежан и за спор споредни.

Отуда, и онај други пример који Г. Никетић наводи уз § 39. Грађ. Суд. Пост. за правило у том пропису изражено и који гласи: „Кад неко тражи обезбеђење по извршној пресуди, којом му је досуђена накнада штете, која проистиче из трговачког посла, онда је, пошто је према § 16. Зак. о уст. трг. суда. за суђење трговачких послова надлежан трговачки суд, који је и овај спор у првом степену судио, с обзиром на § 39. Грађ. Суд, Пост. по коме је суд који је надлежан за главну ствар надлежан и за споредну, за обезбеђење надлежан трговачки суд. — О. о 19. новембра, 1909. год., Број 12936.“ (*op. cit.*, стр. 21., код §-а 39.). Јер, ако је овде био надлежан Првостепени Трговачки Суд, то је просто зато што трговачка природа једног посла није престала услед тога што је тај посао постао предметом извршне одлуке судске: један трговачки посао задржава ту своју природу и после тога, јер одлуке судске су, у принципу, само *декларативнога дејства*. На тај начин, и како је Трговачки Суд

6.) § 40.: „Онај суд, који је надлежан за тужбу, надлежан је и за против тужбу“. Под *противтужбом* треба разумети самостално потраживање које би тужени у једноме спору имао против свога тужиоца, и за које га може тужити код суда код кога је он — тужени — тужен, баш кад би за то његово потраживање неки други суд био релативно надлежан. О тој противтужби говори ал. 1. § 342. Грађ. Суд. Пост.. Од тога треба разликовати *противтражење* тужениково из истога правнога односа из кога потиче и потраживање тужиочево, о чему говори ал. 2. § 342. Грађ. Суд. Пост.. Правило из §-а 40. поновљено је и у §-у 342. алинеа 1. (В. одлуку одељења Касационога Суда од 7. Фебруара, 1897. год., Бр.

надлежан и за обезбеђења (осим прибележака и хипотека) по трговачким тражбинама, то је Суд Касациони нашао у горњој одлуци сасвим правилно да је Суд Трговачки био надлежан да решава и о обезбеђењу трговачке тражбине о којој је он претходно био донео своју осудну одлуку која је била постала извршном. Само је, као што рекосмо, Касациони Суд погрешно мотивисао своју одлуку. У осталом, да ли је баш *обезбеђење* нешто *споредно?* Истина, обезбеђењем се добија залога, а залога је, према дугу *споредно право*, али оно је споредно право у том смислу што без њега, дуга, не може да постоји и што дели судбину овога (ми апстрахујемо овде, наравно, оне установе баштинскога права које, као што су hypotheca in re propria или Grundschuld, представљају одступање од правила да залоге не може бити без дуга — § 306. Грађ. Зак.). Међутим, са једне друге тачке гледишта, са те: да залога осигурава *реализирање* тражбенога права, не може се рећи да је залога нешто споредно. како она може бити нешто споредно, када од ње зависи *остварење* самога права које се њоме обезбеђује? Према томе да ли поверилац има или не залогу, често ће зависити и његова наплата.

§ 39., дакле, јесте један изузетак од правила о релативној надлежности. Један такав случај био би, на пр., овај. Уговорач је тражио, било код суда домицила противне стране било код суда из § 34. Грађ. Суд. Пост., испуњење уговора (§ 553. Грађ. Зак.) и добио извршну одлуку судску у смислу своје тужбе. Како је, пак, био пропустио да уз главно тражење, извршење уговора, тражи и споредно, накнаду штете, то он подиже сада тужбу и за ово. Ми остављамо на страну питање: како то може бити, када § 98. Грађ. Суд. Пост. вели да онај који уз главну ствар не тражи и споредну не може то доцније (т.ј „чим пресуда о главном изречена буде“) тражити? Да приметимо само то да ништа не смета туженоме да се не користи овим правом из §-а 98. и да тужиоцу ипак призна споредно тражење које он овако задоцњено истиче. У сваком случају, тужилац може повести на свој ризик парницу, и тада ће он, у горњем примеру, имати да бира између три суда, сва три релативно надлежна, суда домицила туженога, суда из §-а 34. и, најзад, онога суда који је пресудио главну ствар, по § 39., под претпоставком, разума се, да главну ствар није пресудио ни један од два претходна суда већ, на пр., суд код кога је поверилац тражио обезбеђење (забрану, прибелешку): ми узимамо да је по-

1154.; Г. Никетић, *op. cit.*, стр. 134., код § 342, којом је учињена примена од овога правила; в. и А. Ђорђевић, *op. cit.*, св. I., стр. 91.).

7.) § *45.* прописује: „За жалбе против пресуде избраног суда, надлежан је онај суд, у кога је округу избрани суд предмет пресудио". Према овоме пропису, за жалбе против пресуде избраних судова био би надлежан онај првостепени суд у чијем подручју је избрани суд предмет пресудио, ма да иначе овај првостепени суд не би био релативно надлежан, када би се спор пред њега а не пред избрани суд изнео, као што би био случај из § 36. (forum rei sitae). Овај пропис не прави разлику између обавезних и необавезних избраних судова (§§ 433. и 434. Грађ. Суд. Пост.) и има се применити и на један и на други избрани суд. Међутим, пошто се § 45. не односи на апсолутну надлежност него само на релативну, то се он не би могао применити, ако би дотични првостепени суд био апсолутно ненадлежан за расправу тога спора. Тако, а) ако је избрани суд пресудио спор из надлежности општинскога суда (§ 6. у вези са § 15. Грађ. Суд. Пост.), онда првостепени суд није надлежан за жалбу против те пресуде (в. §. 15., одељак пети, Грађ Суд. Пост.), те, према томе, неће се овде моћи применити § 45., и б) ако је спор пресудио избрани суд у подручју Првостепенога Суда за Град Београд односно за Округ Београдски, а спор је трговачке природе, онда ће за жалбу против те пресуде бити надлежан не Првостепени Суд за Град Београд односно за Округ Београдски него Београдски Трговачки Суд.

8.) У § *46.* прописано је: „Ако су више судова за један случај надлежни, тужитељу стоји на вољи, који хоће од ових избрати да

верилац, за обезбеду свога права по уговору, захтевао и добио обезбеђење (код суда из § 37. Грађ. Суд. Пост.) и то оправдао, наравно код истога суда који је обезбеђење одобрио. Овај суд, по § 39., биће такође, надлежан и за суђење оне *споредне* тражбине.

Могао би се, за примену §-а 39., узети и овакав случај. Тужилац је водио посесорни спор против deiicens-а који му је био једну покретну ствар одузео vi, clam или precario, и спор је добио. После тога поведе он спор за накнаду штете причињене му том противправном радњом, што није био тражио у првом, главном, спору Ако сада претпоставимо да суд који је главну ствар пресудио није био у исти мах и суд где је дело учињено (§ 41. Грађ. Суд. Пост.) већ је то био суд домицила туженога (државинске и својинске тужбе код покретних ствари не долазе под § 36. већ под § 28. Грађ Суд. Пост.: actor sequitur forum rei), онда ће тужилац моћи ту накнаду тражити не само код суда из §-а 41. већ и код суда који је главну ствар пресудио (§ 39.).

Из свега досадашњега види се да, када се § 39. схв ти као један изузетак од правила: actor sequitur forum rei, а он се друкчије, као што смо **објаснили, схватити не може, практична примена његова биће врло ретка.**

му спор пресуди". Више судова релативно надлежних за суђење може, на пр., бити у случају подизања тужбе из уговора (§ 34.), или кад тужени има више места бављења (§ 33.). У оваквим случајевима, тужилац бира код кога суда ће подићи тужбу (forum electionis).

ОДЕЉАК IV.

О сукобу због надлежности код грађанских судова.

Сукоб је несугласица, поводом једнога истога спора, између два или више судова односно надлежности. Има две врсте сукоба: *позитиван* и *негативан сукоб.* Позитиван сукоб претпоставља такав случај да је један исти спор изнесен пред два разна суда и да су се оба суда огласила за *надлежна.* Негативан сукоб предвиђа случај да се је један суд огласио за *ненадлежног,* па да је потом предмет тај послао другом суду, као надлежном, али се и овај огласио за *ненадлежног.* И у једном и у другом случају потребно је да се зна који је од та два суда надлежан.

Да буде сукоба треба да су испуњени ови услови:

1.) Да се тиче *једнога истога спора.* Ако су два суда позвана да два разна спора реше, онда ту између њих не може бити сукоба. Могућно је, н. пр., да су они оба ненадлежна за спорове пред њих изнесене, али нема сукоба: нисмо у присуству једнога истога спора чије расправљање оба суда за себе задржавају. У случају сукоба, дакле, што Касациони Суд има протходно да извиди, то је да ли је у питању један и исти спор. У таквом случају, то јест када имамо један и исти спор, мора се сукоб решити, јер би се, за случај позитивнога сукоба, могло доћи до *противречних* (контрадикторних) одлука по једном истом спору.

2.) Да је од два суда бар *један надлежан.* Ако су оба *ненадлежна,* онда између њих нема сукоба, и Касациони Суд ће, разуме се, и један и други огласити за ненадлежне.

а. Позитивни сукоб. Позитивни сукоб је могућан, на пр., овако: извесно лице тужило је неко друго лице суду, па потом тужилац умре, а његови наследници, не знајући да је спор већ поведен, понова подигну тужбу и поднесу је *другом* неком суду. Ако се сада овај суд огласи за ненадлежног, онда нема сукоба, али ако се он за надлежног огласи, онда је ту сукоб. Како ће се тај сукоб расправити? Пре свега, сукоба нема пре него се судови огласе за надлежне. (Под судовима треба овде разумети и судове избране: и

они могу у једном сукобу бити ангажовани). То се види из § 8. Зак. о Устројству Касационога Суда: „Овако да буде и онда, кад више судова *присвајају надлежност* за који предмет“ (други одељак *in fine*). Пре тога нити суд нити парничари могу изазвати сукоб и предмет поднети Касационом Суду, у циљу да он реши сукоб. У овом случају, кад су се оба суда огласила за надлежне, постоји сукоб који ће расправити Касациони Суд, на тај начин што ће одредити који ће од та два суда спор иследити и пресудити. Ко има право да тражи решење сукоба? § 8. Зак. о Устројству Касац Суда, као што мало час видесмо, вели: „Овако да буде и онда, кад више судова присвајају надлежност за који предмет“. Наређење ово долази после наређења, у истом пропису, о негативном сукобу по коме ће предмет Касационом Суду доставити онај суд који се је последњи огласио за ненадлежног. По нашем мишљењу, и суд који се је *последњи* огласио за надлежног има, такође, да достави предмет Касационом Суду. Обично ће тако и бити, да се судови *сукцесивно* огласе за надлежне, то јест један за другим. Али, може се десити да се они огласе за надлежне истога дана, и у том случају могу они сви чим сазнаду за сукоб, послати, предмет Касационом Суду.

А да ли могу парничари изазвати сукоб? Специално, да ли може и *тужени* тражити да Касациони Суд расправи сукоб и у коме року? Тужени има, најпре, право изјавити *жалбу* Касационом Суду противу решења *другога суда*, другога по реду, којим се је овај огласио за надлежног. У овом случају, пошто ту није реч о сукобу, Касациони Суд има само да извиди, да ли се је други суд правилно огласио за надлежног; па ако није поништиће решење другога суда, и тако ће само први суд остати надлежан. Али, могао се је други суд огласити и правилно за надлежног па да опет сукоб постоји: на име, то бива онда када за један и исти спор има, по одредбама законским, више надлежних судова, случај у коме не би било сукоба *у правом смислу*, већ би то био само сукоб из § 47. Грађ. Суд. Пост. по коме: „Ако су обе стране по једном истом предмету тужбу али према надлежности, разним судовима дале, онда ће онај суд бити надлежан, коме је пре тужба дата. — Но ако су у један дан обе тужбе дате, онда је надлежан, који је пре по тужби почео радити“.

Одговарајући на горе постављено питање (то јест да ли тужени може изазвати сукоб), ми мислимо да тужени треба да има право да се и сам обрати Касационом Суду за решење сукоба, и

то у року који је законом остављен за жалбу противу решења, а то је од 15 дана. Ово право ми дајемо чак и *тужиоцу*, чијом кривицом се је, претпостављамо, појавио сукоб. Чим има сукоба, он мора престати; и у општем интересу је да он престане, јер иначе се не би могао спор расправити. И када је тако, када стање створено поступком тужиоца није такво да га тужени може акцептирати, као што би био случај ако би он био тужен релативно ненадлежном суду, онда треба дати тужиоцу право да *и он* може тражити решење сукоба. У осталом, баш тужиоцу треба дати то право, пошто је, махом, он више него тужени заинтересован да се парница што пре сврши, а томе, пак, смета неизвесност у којој се спор налази, када сукоб постоји. Најзад, било би скопчано и са губитком времена и трошковима, ако би се морала на првом месту изјавити жалба против решења о надлежности донесенога од стране другога (по реду) суда, па тек онда, ако Касациони Суд жалбу одбаци, да се може тражити решење сукоба.

Једно питање које је остало нерасправљено у закону то је ово: до кога момента се може изазвати сукоб? Ако ни један од два суда није спор пресудио, нема текшоће; али је, узмимо, један суд спор пресудио (само његова одлука није још извршна): може ли тада бити сукоба? Ако се суд који још спор није расправио не огласи за ненадлежног, *има сукоба*: може се, другим речима, десити да се други суд, и поред тога што је један суд већ спор пресудио, огласи за надлежног и хоће и он спор да расправи, што би могло евентуално одвести разнородним решењима по једном и истом спору. Да би се, пак, то избегло, треба допустити — а и сам суд по званичној дужности треба то да учини — парничарима да траже од Касационога Суда да овај сукоб реши. Према томе, све дотле бар док један суд није још донео одлуку која је постала *извршном*, сукоб постоји, и од општега интереса је да се он реши, јер све дотле постоји могућност неједнаких одлука по истом спору. Па и ако би обе одлуке биле у истом смислу, могле би се изродити компликације нарочито у случају, да те одлуке извршују разне власти. Најзад, могао би тужилац и у опште онај који је спор добио тврдити, да су то две засебне одлуке, и ако се оне односе на иста лица и о истој ствари, и тражити да се обе изврше. (B. H. Bonfils, *op. cit*, t. I, p. 385, n. 839º.).

§ 51. Грађ. Суд Пост. претпоставља, да се је појавио сукоб између два суда, и да оба суда која присвајају себи надлежност јесу првостепени,

било да су оба грађанска било да је један грађански а други трговачки. Али, може се десити да се сукоб појави између два суда која нису исте категорије, између општинскога суда и суда првостепенога (грађанскога или трговачкога). Случај овај није предвиђен у § 51.. Али он је виртуетно предвиђен у § 8. Зак. о Устројству Касационога Суда. У овом пропису има и оваква одредба: „... па било да судови једне или разних струка међу собом у сукоб дођу". Питање је сад: који суд ће Касационом Суду послат предмет на решење? На сваки начин онај који се је последњи огласио за надлежног. Ако је ово био првостепени суд, нема тешкоће, јер решења његова подлеже разматрању Касационога Суда. Али *quid*, ако је општински суд био тај који се је огласио последњи за надлежан, пошто његова радња не подлежи ни у ком случају разматрању Касационога Суда већ контроли првостепених судова? Међутим, првостепени суд не може разматрати и решавати сукобе између *себе* и општинскога суда: ово право треба дати једној власти која стоји *изнад обе* категорије судова. По мишљењу нашем, дакле, општински суд надлежан је да пошље предмет Касационом Суду у циљу да он овај сукоб реши. У овом случају, ради боље информације Касационога Суда, као и зато да би и други суд, првостепени, у овоме спору о надлежности изнео своје разлоге, Касациони Суд не треба да реши сукоб пре него му и други суд који се је раније огласио за надлежног не пошље своје акте. Парничарима ваља дати и овде право да и *сами* траже да Касациони Суд реши сукоб. Ако општински суд који се је огласио за надлежног не би, ни по званичној дужности ни по тражењу парничара, послао акте Касационом Суду, парничари би имали своје тражење непосредно послати Касационом Суду у року од 8 дана, од дана када је општински суд ово тражење одбацио. Могла би се уредити ствар и тако да, пошто парничари истакну сукоб или пошто то сам општински суд по званичној дужности учини, суд општински пошље акте првостепеном суду пред којим се исти спор налази, те да овај све акте, и своја и она општинскога суда, пошље Касационом Суду.

б. Негативни сукоб. Овде је обрнути случај: два или више судова *одбијају* од себе надлежност за расправу извеснога спора. Овде нема у правом сиислу сукоба, већ само случај да два или више судова разно схватају значење извеснога законскога прописа који се тиче судске надлежности.

Негативни сукоб може се изродити само онда ако је суд пред којим се налази неки предмет обавезан по званичној дужности да

тај предмет, за случај да се он за њега огласи као ненадлежан, пошље другом суду, који је надлежан. Овако је, на првом месту, у кривичним парницама. Што се тиче грађанских спорова, то бива изузетно, јер у овим парницама суд има да реши само питања која су пред њега изнета и никаква друга више. Тако, ако суд мисли да није надлежан да реши спор грађански, пред њим покренут, он има само да донесе одлуку о томе како он није надлежан, не упуштајући се у разматрање тога питања који ће суд бити надлежан када он није. Судови не могу у опште парничарима давати савете, па ни онда када се тиче надлежности. И на шта ти савети, кад по њима не би морали означени судови да поступе, и они неће поступити поименце онда, ако нађу да ипак они нису надлежни. Штету коју би у овом случају парничар претрпео, он би за њу бацао кривицу на суд који му је био дао савет. Зашто би државна власт у неку руку одговорност за такве евентуалности на себе узимала, када, као што видесмо, њено упућивање на надлежни суд неће увек имати резултата? Суд, дакле, има само да се огласи за ненадлежног, а парничару остаје да тражи надлежни суд, као што је то и први пут радио, и да сам сноси одгорност за погрешке које би учинио у том послу тражења надлежнога суда. Он има овде још и то средство, за случај да се суд противно закону огласи за ненадлежног, да поднесе рекурс на Касациони Суд, који ће такву радњу првостепенога суда уништити и наредити му да донесе другу одлуку којом ће се огласити за надлежног. Али, ако и Касациони Суд буде делио мишљење првостепенога суда и његову одлуку одобри, онда парничар мора тражити други суд који би био надлежан.

Само у оним случајевима у којима је законом наређено, да суд пошље акте надлежном суду, мора он ово урадити. Такав је случај, на пр., онај из § 28. Стецишнога Поступка, у вези са § 48. Грађ. Суд. Пост.: суд код кога се против презадуженога води спор, мора, после стечајнога прогласа, овај послати стецишном суду, и од тога момента он престаје бити надлежан. Он има, дакле, не само да престане са даљим извођењем спора него још и да овај упути надлежном суду. Такав случај је још и онај из § 47. Грађ. Суд. Пост. по коме: „Ако су обе стране по једном истом предмету тужбу, али према надлежности, разним судовима дале, онда ће онај суд бити надлежан, коме је пре тужба дата". Ми мислимо да суд, други по реду, има да пошље акте надлежном суду т.ј. ономе који је *пре њега* почео извођење спора. Ако суд коме су акти тако послати

погрешно упућени зато што мисли да је ненадлежан, одбије решавање спора, тада ћемо имати негативни сукоб. Овај сукоб предвиђен је овако у § 8. тач. 2. Устројства Касационога Суда: „Оваква питања предлаже непосредно касационом суду онај суд, коме је предмет други који суд, као надлежном, доставио, а и он је решио да није надлежан". Дакле, на другом суду лежи дужност да акте пошље Касационом Суду.[1]) Касациони Суд ће решити који ће од та два суда бити надлежан. Ако Касациони Суд нађе, да је надлежан суд који му је предмет послао, он ће му вратити акте са налогом да спор расправи; ако, пак, нађе да је надлежан други суд, онда ће акте томе другом суду послати, а своју одлуку о сукобу и једном и другом суду. Какав је смисао речи: „Ако касациони суд нађе да је надлежан други суд, а не онај, који је предлог учинио...", у §-у 8. Зак. о Устр. Касац. Суда (трећи одељак)? Да ли то значи да Касациони Суд има да извиди питање о надлежности само што се тиче судова у сукобу, или би имао да у том случају означи надлежан суд, па ма овај не био међу судовима у сукобу? Ако цитирана одредба §-а 8. има онај прави значај, онда би Касациони Суд, ако би нашао да ни један од судова у сукобу није надлежан, имао донети у том смислу решење, а парничару би остало да тражи надлежни суд. У другом случају, Касациони Суд би био дужан, под претпоставком да ниједан од судова у сукобу није надлежан, да каже који је суд надлежан кад они нису, па да том суду пошље акте а решење свима. Ово би имало ту добру страну, што би парничар престао ићи од суда суду, већ би се спор повео код суда за који је Касациони Суд нашао да је надлежан и чије би решење било за тај суд обавезно. Само ова солуција би се противила ономе правилу да судска власт има да реши једино она питања која су пред њу изнесена (petitum), не улазећи у расправу других питања (ultra petita). Затим, сукоб претпоставља да је бар један од судова у сукобу надлежан па има да се одреди који ће од њих спор расправити. Ако ниједан суд није надлежни, онда нема сукоба: парничар се налази у истом положају у коме је био пре подизања тужбе, и као год што, у том моменту, не би се могао обраћати Касационом Суду, да му расправи питање о надлежности, т.ј. да му каже код кога суда као надлежног има тужбу да подигне, тако исто не може

[1]) У коме року има да их пошље? То није казано. Ми мислимо све дотле док не би право тужиочево застарело, а овде застарелост почиње тећи од дана последњега акта по том спору.

то тражити ни у овом случају, пошто је он такав исти. Иначе би се дошло до тога резултата да питање о надлежности пролази само кроз једну инстанцију, Касациони Суд, а не две, првостепени и Касациони Суд, као што закон наређује. Наше мишљење је да Касациони Суд има само да размотри то да ли је један од судова у сукобу надлежан, па ако није, да парничара упути да се обрати надлежном суду, не одређујући који је то суд.

И овде § 51. Грађ. Суд, Пост. предвиђа само сукоб између два првостепена суда (оба грађанска или један грађански а један трговачки), али се и ту може десити сукоб између два суда која не припадају истој категорији: тако, између општинскога и првостепенога суда, између суда избранога и првостепенога или избранога и општинскога суда. Ако је спор био прво код једног суда па се је овај огласио за ненадлежног и акте послао другом суду који се је такође за ненадлежног огласио, онда ће се применити § 8. Закона о Устројству Касационога Суда: суд који се је последњи огласио за ненадлежног послаће акте Касационом Суду, који ће сукоб расправити. Али ако то није случај, већ су се судови сукцесивно за ненадлежне огласили, а, међутим, спор није од једног другом достављан, како ће у том случају бити? Узмимо да се неко обрати прво општинском суду, који се огласи за ненадлежног, па, затим, суду првостепеном, који се, такође, за ненадлежног огласи. Овде више нисмо у хипотези §-а 8. који мисли на случај да је предмет од једног суда другом послат. Ово је тежи случај него када се више судова из исте категорије један за другим (сукцесивно) огласе за ненадлежне: ових има више, и парничар ће, најзад, наићи на надлежни суд; али кад расправљање спора сви судови одбију због *апсолутне* ненадлежности, парничар нема више ником да се обраћа. Међутим, не може се оставити да парничару његово право остане без практичне вредности, зато што га, а због немогућности да нађе надлежан суд, не може да реализује.

По мишљењу нашем, овде мора бити усвојена солуција слична оној из §-а 8. Зак. о Устр. Касац. Суда, т.ј. суд који се је последњи огласио за ненадлежног има послати акте Касационом Суду, ако је, разуме се, парничар у том спору поднео документе из којих се види да се је он већ обраћао једној и другој категорији или другим категоријама судова; иначе ми бисмо дали парничару право да, у року одређеном за жалбу против одлуке којом се је последњи суд огласио за ненадлежног, тражи од Касационога Суда да реши сукоб.

У § 8. Зак. о Устројству Касац. Суда предвиђа се и сукоб „који би се због суђења догодио између судова грађанских, војних, црквених, полицијских и главне контроле, па било да судови једне или разних наведених струка, међу собом у сукобу дођу". Према овом наређењу, излазило би да би Касациони Суд био надлежан да расправи и сукоб о надлежности између два духовна суда, или два војна суда, или између два среска начелника. Међутим, ово не би било тачно.

Јер, за спорове између црквених власти, надлежан је, по Закону о Црквеним Властима, Велики Духовни Суд (чл. 78. тач. 2. Закона о Црквеним Властима). Односно полициске власти, оне могу дејствовати, или као власти *административне* или као власти *судске* за суђење иступа, за извиђање злочиних и преступних дела у опште и за извршење судских одлука (али ово двоје последње само тамо где нема среских односно градских судова). Ако се сада појави сукоб између самих полициских власти као *административних*, онда ће за решавање тога сукоба бити надлежан Државни Савет као највиши административни суд (чл. 144., тач. 7., Устава). А када се појави сукоб између *самих* полициских власти у вршењу *судских* функција, онда ће за решење о томе бити надлежан Касациони Суд. Што се тиче сукоба између самих војних судова, вреди чл. 25. Законика о Поступку Војних Судова у Кривичним Делима од 15. Фебруара, 1901, год., са Изменама и Допунама од 20. Марта, 1909. год., који гласи: „Сукобе о надлежности по кривичним предметима између војних власти, војних судова и војних власти и између војних судова, решава Министар Војни" (ал. 1.).[1]) Међутим, ако је сукоб између суда духовнога и војнога биће надлежан за сукоб Касациони Суд. Исто тако биће он надлежан и за сукобе између грађанских судова (подразумевајући ту и Беогр. Тргов. Суд и избрани и општински суд) с једне стране и судова духовних или војних односно полициских власти које би вршиле судске послове с друге стране, као и за сукобе између полициских власти у овој последњој функцији

[1]) Остале три алинее овога прописа гласе: „Сукобе о надлежности између војних и грађанских иследних власти, између војних власти и војних судова с једне стране и грађанских и духовних судова с друге, решава грађански Касациони Суд.

„Ко присваја или одбија надлежност, дужан је предмет да пошље на решење Касационом Суду.

„Сукоб о надлежности не обуставља започето иследење".

и духовних resp. војних судова. Напослетку, по чл. 149., трећи одељак, Устава, Касациони Суд је надлежан за сукобе „између судске и административне власти". (У административне власти долази и Главна Контрола, коју, такође, спомиње §. 8., одељак први, Закона о Устр. Касац. Суда: Главна Контрола је највиши административни рачунски суд.). Што се тиче процедуре у овим случајевима, при решавању сукоба вреде правила, која смо горе изложили, за сукобе између судске власти.

САДРЖАЈ.

Страна

Неколико речи о овој књизи . . . . . 3 и 4

Увод. Значај Грађанскога Судскога Поступка и његова деоба. Извори и Књижевност . . . . . 7 à 13

ГЛАВА ПРВА

О Устројству Судова.

ОДЕЉАК ПРВИ.

Општа начела о судској власти.

§ I. Начело поделе власти . . . . . 15 и 16

§ II. Карактерне црте судске власти . . . . . 16 à 24

ОДЕЉАК ДРУГИ.

О устројству (организацији) судова.

§ I. Основна начела о судском устројству . . . . . 25 à 30

§ II. Карактерне особине судскога устројства . . . . . 30 à 35

§ III. Преглед устројства судова

I. Редовни судови.

1⁰ Првостепени судови . . . . . 37 à 45

2⁰ Апелациони Суд . . . . . 45 à 48

3⁰ Касациони Суд . . . . . 49 à 53

II. Изузетни судови.

1⁰ Општински судови . . . . . 53 à 55

2⁰ Избрани судови . . . . . 55 à 63

3⁰ Трговачки Суд у Београду . . . . . 63 и 64

§ IV. О судијама и осталом судском особљу.

I. Судије редовних судова.

А. Под којим условима може неко бити судија . . . 65 à 76

Б. Постављање судија . . . . . 76 à 82

В. Положај судија . . . . . 82 à 93

II. О судијама изузетних судова.

1⁰ Трговци судије . . . . . 93 à 95

2⁰ Судије у општинским судовима . . . . . 95 à 97

3⁰ Судије у избраном суду . . . . . 97 и 98

III. О судским чиновницима који нису судије . . . . . 99 à 102

§ V. О правозаступницима.

А. Под којим условнма може неко постати правозаступник . . . . . 102 à 107

Б. Постављање правозаступника . . . . . 107 и 108

В. Права правозаступника . . . . . 108 и 109

Страна
Г. Дужности правозаступника . . . . . 109 и 110
Д. Дисциплина над правозаступницима . . . . . 110 и 111
Е. Привремено удаљавање од правозаступничке радње 111 и 112
Ђ. Престанак права на правозаступништио . . . . . 112 и 113
И. Заступање од стране лица која нису правозаступници . . . . . 113 и 114
З. Државни правобранилац 114
§ VI. Сталпи правнички одбор 114

ГЛАВА ДРУГА.

О Надлежности Судова.

Опште примедбе . . . . . 115 и 116

ОДЕЉАК ПРВИ.

О разним врстама тужби.

§ I. Врсте права . . . . . 117 à 122
§ II. Врсте тужби . . . . . 122 à 126

ОДЕЉАК ДРУГИ.

Општа правила о надлежности.

§ I. Општи појмови. . . . . 127 à 129
§ II. Две врсте надлежности и њихово упоређење . . . . 129 à 136

ОДЕЉАК ТРЕЋИ.

Детаљна правила о апсолутној и релативној надлежности.

§ I. Апсолутна надлежност.
Прва категорија судова: нередовни судови.
А. Апсолутна надлежност општинских судова . . . . 136 à 157
Б. Апсолутна надлежност Београдскога Трговачкога Суда . . . . . 157 à 168
В. Апсолутна надлежност избранога суда . . . . . 168 à 172
Друга категорија судова: редовни судови.
А. Првостепени судови . . . . . 173 à 194
Б. Апелациони Суд . . . . . 194 à 200
В. Касациони Суд . . . . . 200 à 205
§ II. Релативна надлежност.
I. Правило: Actor sequitur forum rei.
У опште о овом правилу . . . . . 206 à 209
а° Објашњење овога правила . . . . . 209 и 210
б° Примена правила: Actor sequitur forum rei . . . . 210 à 221
II Изузеци од правила: Actor sequitur forum rei
А. Изузеци који се тичу стварних права . . . . . 221 à 228
Б. Изузеци који се тичу тражбених права . . . . . 229 à 234
В. Остали изузеци . . . . . 234 à 239

ОДЕЉАК ЧЕТВРТИ.

О сукобу због надлежности код грађанских судова.

а Позитивни сукоб . . . . . 239 à 242
б. Негативни сукоб . . . . . 242 à 245
Сукоб између власти разних категорија . . . . . 246 и 247

ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ.

На стр. 37., ред 14. одозго, стоји: тачни, а треба: тачан
„ 48., ред 17. одозго, стоји: осатали, а треба: остали.
„ 53., стоји: *г.* и *д.*, а треба: *г°.* и *д°.*
„ 64., ред 17. одозго, стоји: То су, а треба: То су:.
„ 66., ред 8. одозго, стоји: *politique*, а треба: *politiques*.
„ 126., ред 8. одоздо, стоји: S. ect. III., а треба: Sect. III.
„ 208, ред 21. одозго, стоји: редован суд, а треба: редовни суд.
„ 210., ред 24., одозго, стоји: *Примена правила*, а треба: *б°. Примена правила*

Напомена: На стр. 12. случајно су се, код цитирања закона под бр. 12., поткрале извесне грешке које су биле примећене тек онда пошто је дотични, први, табак био већ оштампан. Те грешке су исправљене на стр. 38., у прим. под. 1., ове књиге. Молимо Г. Г. читаоце да, поред горњих исправака, и ову исправку имају у виду.

Мање штампарске грешке, а, специално, оне у интерпункцији, Г. Г. читаоци изволеће и сами исправити.